

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

SOPHUS BUGGE GUSTAF CEDERSCHIÖLD FINNUR JÓNSSON
KRISTIAN KÅLUND NILS LINDER
ADOLF NOREEN GUSTAV STORM LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

AXEL KOCK.

SEXTONDE BANDET.

NY FÖLJD.
TOLFTE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ
LEIPZIG.

LUND 1900.

Innehåll.

Sophus Bugge, Mythiske Sagn om Halvdan Svarte og Harald Haarfagre	1
O. Klockhoff, Folkvisan om konung Didrik och hans kämpar 37 (och 103)	
I. Grundformen (s. 37)	
H. K. Fridriksson, Völundarkviða 8,1-2	95
August Gebhardt, Anmälan av "The order of words in old norse prose with occasional references to the other germanic dialects by Ludwig Bernstein"	96
Amund B. Larsen, Anmälan av "Kort over de danske folkemål med forklaringer, ved Valdemar Bennike og Marius Kri- stensen"	100
O. Klockhoff, Folkvisan om konung Didrik och hans kämpar (37 och)	103
II. Visans källa (s. 103).	
Fritz Burg, Held <i>Vilin</i>	135
Fredr. Tamm, Anmärkningar till "Valda stycken af svenska författare 1526—1732", utg. af Ad. Noreen och E. Meyer, Uppsala 1893	146
Erik Brate, <i>Gubbe</i> ock <i>gumma</i>	162
Erik Brate, Medelpad	172
Theodor Hjelmqvist, <i>Gös</i> såsom förklenande personbeteckning i svenskan	177
Otto von Friesen, Till tolkningen af Tune-stenen	191
Sophus Bugge, Det oldislandske elliptiske Udtryk <i>sólsetra</i> , <i>sólsetrum</i>	200
E. Mogk, Anmälan av "Sproglig-historiske Studier, tilegnede Professor C. R. Unger"	202
M. Nygaard, Verbets stilling i sætningen i det norrøne sprog .	209
Axel Kock, Till de nordiska språkens historia	241
I. En syntaktisk egendomlighet i nordiska språk (s. 241). II. Till frågan om omljudet och vokalharmonien i fornnorskan (s. 254). III. Væxling <i>mpn</i> : <i>mn</i> och <i>mpn</i> : <i>mbn</i> i äldre nysvenskan (s. 258). IV. En dia- lektisk växling <i>-t</i> : <i>-dh</i> i flerstaviga ord i äldre nysven- skan (s. 265). V. Till den äldre nysvenskans formlära	

(s. 267. 1. Våxling *-er* : *-en* i 2. pl. imperativus [s. 267]. 2. Våxling av former med *-n* och former utan *-n* i andra pers. pl. [s. 270]. 3. Om ett par pronominal-former [s. 272]).

A. Trampe Bødtker, Vokalharmoni i ubetonet <i>e</i>	281
O. S. Jensen, Bibliografi for 1898	283
G. Ad. Tiselius, Anmälan av "Skuttungemålets akcentuering av K. P. Leffler"	315
Finnur Jónsson, Nekrolog över Eiríkur Jónsson	319
Tillägg och rättelser	320

Sophus Bugge, <i>uilingisþat</i> paa Rök-Stenen	321
W. A. Craigie, On some Points in Skaldic Metre	341
Erik Brate, Anmälan av "Fr. Wulff: Svenska rim och svenskt uttal"	385
Kr. Kålund, Anmälan av "W. G. Collingwood and Jón Stefáns- son: A pilgrimage to the saga-steads of Iceland"	387
Gustav Storm, Nekrolog över Oluf Rygh	390

Mythiske Sagn om Halvdan Svarte og Harald Haarfagre.

Efterfølgende Afhandling blev forfattet snart efter Gjenemlæsningen af første Bind af A. Olriks Skrift om Saxo, hvilket udkom 1892, og den blev derefter forelæst i en filologisk Forening.

Efterat en Afhandling af Finnur Jónsson om Sagnet om Harald Haarfagre som "Dovrefostre" nu er bleven udgivet i Arkiv XV 262—267, har jeg renskrevet min Afhandling, saaledes at jeg af denne har udeladt det Afsnit, hvis Æmne er behandlet af Finnur Jónsson, og derom kort henvist til denne.

Ellers har jeg kun forandret mindre væsentlige Punkter.

Grunden til, at jeg udgiver Afhandlingen, er den, at jeg endnu (i Modsætning til, hvad der synes at være Finnur Jónssons Mening) finder, at de af mig behandlede Sagn baade ved sin egen Historie og Eiendommelighed og ved sin Forbindelse med andre Sagn giver et Bidrag til Kundskab om vore Fædres Aandsliv, der, om det end ikke er meget betydeligt, dog altid gjør en Undersøgelse om disse Sagns Tilblivelse og Forandringer berettiget.

I.

Snorre Sturlassön fortæller i Heimskringla¹⁾ om Halvdan Svarte:

"Kong Halvdan var en Jul paa Hadeland. Juleaften var en stor Mængde Mennesker forsamlet om ham, og da

¹⁾ Hálfdanar s. svartar, Kap. 8.

Folk var komne til Bords, hendte det Under, at al Maden og alt Ølet forsvandt fra Bordene. Kongen blev siddende igjen mørk i Hu, men alle Gjæsterne drog hjem, hver til sit. For at komme efter, hvad der var Skyld i det som var hendt, lod Kongen gribe en Finn, som var en stor Trolldmand (*margfróðr*), og vilde tvinge ham til at fortælle Sandheden. Han pinte ham, men fik ikke noget ud af ham alligevel. Finnen raabte paa Halvdans unge Søn Harald og bad ham indtrængende at hjælpe sig. Harald bönfaldt Kongen om at skaane Finnen, men Kongen vilde ikke det. Da lod Harald Finnen mod Kongens Vilje slippe bort og fulgte selv med ham. De kom paa sin Vandring til en Hövding, som holdt et stort Gjæstebud. Der blev de vel beværtede, — saa saa det ud for Haralds Øine.

De var Vinteren over hos ham, og en Dag om Vaaren sagde Hövdingen til Harald: "Din Fader syntes, det var et stort Tab, han led, da jeg tog noget af Julekosten fra ham i Vinter, og han tog sig det svært nær. Jeg skal give dig Gjengjæld for det, som dengang hendte, ved en glædelig Efterretning. Din Fader er nu död, og du skal drage hjem. Saa skal du faa hele det Rige, som han har havt, og til med skal du vinde hele Norge". Herefter fortælles Halvdan Svartes Död, og saa begynder første Kapitel af Harald Haar-fagres Saga med følgende Ord: "Harald blev Konge efter sin Fader, og da var han ti Aar gammel".

Snorre er ikke den første, som har optegnet denne Fortælling. Han har skrevet den af næsten ordret efter den Samling af norske Kongers Sagaer, som man kalder Ágrip¹⁾. Denne kjendes fra et ufuldstændigt islandsk Haandskrift, der, som man mener, er skrevet i Begyndelsen af 13:de Aarhundred efter et Arbeide af en Nordmand fra c. 1190. Men i Haandskriftet, som det nu er bevaret, kan Fortællingen om

¹⁾ Se Dahlerups Udgave med G. Storms Bemærkninger S. 96 f.

Finnen nu kun meget ufuldstændig læses, og man kan ikke se, om Underet med, at Maden og Drikken forsvandt, ogsaa i Ágrip har været henført til Hadeland og til Juleaften. Der er dog ingen Grund til at tvivle om, at dette har været Tilfældet.

Ved den her meddelte Fortælling træder den indre Sammenhæng ikke med fuld Klarhed frem. Den Mand, hos hvem Harald Haarfagre opholder sig umiddelbart før han bliver Konge, betegnes kun ganske ubestemt som "en Hövding". Den oprindelige Sagnform maa bestemtere have angivet, hvem han var ¹⁾. I Fortællingen er heller ikke Forholdet mellem den tryllekyndige Finn og Hövdingen klart angivet. Nærmest faar man Indtrykket af, at Finnen er Hövdingens Udsending, ved hvem han bevirker, at Maden og Ølet paa en overnaturlig Maade forsvinder fra Kongens Bord. Men at dette ikke har været den oprindelige Forestilling, skal jeg senere i denne Udvikling vise.

II.

I Flatöbogen ²⁾ findes i et Stykke om Halvdan Svarte en Fortælling, hvis Begyndelse stemmer i det væsentlige og endog med Hensyn til Udtryk i det enkelte overens med Fortællingen i Heimskringla og i Ágrip, dog saaledes at Stedsnavnet "Hadeland" ikke her nævnes. Først ved Overgangen til Hövdingens Tale til Harald afviger Flatöbogens Fremstilling væsentligere. Her heder det: "Og da de havde været der en Stund, sagde Hövdingen til Harald: Din Fader syntes, det var stor Skade der blev ham voldt derved, at jeg tog fra ham den Mad og den Drik, som han tænkte at skulle have til sit Julegilde. Men jeg skal give dig Gjen-

¹⁾ Jfr. Gjessing "Kongesagaens Fremvæxt" S. 76.

²⁾ I Hálfðanar þáttur svarta i Flat. I 563—566 (Fms. X 170—175).

gjæld for det, hvis du vil søge Raad hos mig. Nu skal du for det første drage hjem, for der er En, som er stedt i Nöd, og ham kan du alene hjælpe. Deraf skal du faa stor Lykke, thi det er laget dig, at du skal blive Enekonige over hele Norge."

Herpaa fölger i Flatöbogen en Bemærkning om Hedningernes Jul, til hvilken jeg skal komme tilbage, og derefter fortsættes med en Fortælling, som jeg gjengiver forkortet.

Kong Halvdan sad i Ro paa sin Gaard paa Oplandene. Da forsvandt engang meget Gods og Guld fra hans Skatkammer, og Ingen vidste, hvem der havde taget det. Kongen blev meget sturen herover, for han skjönte, at den, som havde gjort det, nok vilde komme igjen oftere, og for at faa Tag i ham, lod han sætte op en Snare og lod smede en Fjætter af det haardeste Staal og sno de stærkeste Blybaand. En Morgen derefter, da Folk kom til det Hus, hvor Kongens Skat var, fandt de der et stort digert Trolld. Seksti Mand maatte til, för Staalfjætteren kom paa ham og för de fik bundet ham med Blybaandene. Kongen spurgte ham om, hvem han var. Han svarede, at han hed Dovre og at han havde hjemme i Dovrefjæld. Enda han bad for sig og lovede, at han tredobbelt vilde betale det han havde taget, sagde Kongen, at han skulde sidde der i Fjætter og Baand, til han paa Tinge var bleven dömt til den forsmædeligste Död. Ingen af Kongens Mænd maatte hjælpe ham eller give ham Mad. Den, som dristede sig til det, skulde dö. Hermed gik Kongen derfra og lod Dovre sidde igjen.

Lidt efter kom Harald hjem og fik höre det, som var hendt. Han var da fem Aar gammel. Han skjönte, det ikke nyttede at bede for Dovre, men gik hen til ham, der han sad og havde det ondt. Harald sagde, at han vilde frelse ham, og skar baade Fjætter og Baand af ham med

et Saks (et kort Sværd), som Finnen havde givet ham og som var af saa godt Jærn, at ingen havde set Magen. Da Dovre var kommen fri, takkede han Harald for Livet, og saa tog han Benene paa Nakken. Borte var han.

Det varede ikke længe, før de paa Kongsgaarden fandt, at Dovre var kommen fri. Harald sagde, at det var ham, som havde sat ham i Frihed. Da blev Halvdan saa vred, at han jog Sønnen bort: "Trollet Dovre skal hjælpe dig, han og ingen anden". Harald vandrede da bort. Han laa ude i Skog og Ødemark i fem Nætter og var baade tørst og sulten. Saa kom Dovre til ham og spurgte ham, om han vilde følge ham hjem. Da Harald sagde ja hertil, tog Dovre Gutten paa Armen og bar ham hjem til sig. Han bode i en stor Heller (Hule i Fjældet). Hos ham blev Harald i fem Aar. Dovre holdt meget af ham og gjorde alt det, han vilde. Harald voksede sig stor og stærk. Dovre gjorde ham klog paa mangt og meget, som ikke Folk flest vidste, og lærte ham op i alskens Færdigheder.

En Dag talte Dovre til Harald og sagde: "Nu skal jeg lønne dig for det, du frelste mit Liv, thi nu skal jeg faa dig gjort til Konge. Din Fader er død, og jeg var ikke langt borte, da det skede. Nu skal du drage hjem og overtage dit Rige. Ikke skal du lade klippe dit Haar eller dine Negle, før du bliver Enekonge over hele Norge. Jeg skal hjælpe dig og være hos dig i Slagene, uden at Nogen ser mig. Far nu vel! Hæder og Lykke følge dig i alt, og ikke mindre for det, at du har været her hos mig!" Da Harald kom hjem, blev han tagen til Konge over hele det Rige, som hans Fader havde havt. Han fortalte sine Folk, hvor han havde været i disse fem Aar, og blev da kaldt Harald Dovrefostre (Dovres Fostersøn).

Som Dovres Fostersøn benævnes eller omtales Harald ogsaa i en Række andre, mest æventyrlige Fortællinger. Men i ingen af disse Fortællinger kan Nævnelser af Dovre som

Haralds Fosterfader föres længere tilbage end til c. 1300. Jeg henviser herom til Finnur Jónssons Afhandling i Arkiv XV 262—267. Alle disse Fortællinger er islandske. De har været indtagne i det ene eller det andet af de to Samlehaandskrifter, som blev skrevne i Slutningen af 14de Aarhundred for Jon Haakonssön i det nordlige Island, nemlig Flatöbogen og Vatshyrna. I Afsnittet om Dovre i Flatöbogen er Sproget og Fremstillingen, saaledes som Finnur Jónsson (S. 265) fremhæver, saa uklassisk, at Fortællingen i denne Form ikke kan være ældre end 1300. Begyndelsen af Sagnet i Flatöbogen, hvor der fortælles om Finnen, stammer, som Finnur Jónsson bemærker, middelbart eller umiddelbart fra Ágrip, men har undergaaet nogle redaktionelle Ændringer, fordi der til denne Fortælling her er knyttet det egentlige Dovresagn.

III.

Naar vi sammenholde den i Flatöbogen optegnede Fortælling om Dovre med Fortællingen om Finnen og Hövdingen, med hvilken den i Flatöbogen er forbunden, saa se vi tydelig, at disse to Fortællinger indbyrdes tildels er nær beslægtede ¹⁾. De har væsentlig samme Udgangspunkt, samme Udviklingsgang og samme Afslutning. Jeg vil for Kortheds Skyld foreløbig kalde det ene Sagn Finnesagnet, det andet Dovresagnet.

¹⁾ Finnur Jónsson bemærker S. 267: "Om [Dovresagnet] virkelig er udviklet af Ágrip-Heimskringlas sagn om madtyveriet, skal jeg lade usagt; men hvis så er, er det givet, at det må være betydelig yngre end dette". Og S. 264: "En folklorist vil nu rimeligvis finde ud, at sagnet i grunden er et og detsamme". Men han synes at maatte holde ethvert Forsøg i denne Retning for videnskabelig ubrugbart, da han i Litt. Hist. II 239 siger, at man ved Hjælp af "den moderne folklore-metode", "som f. ex. prof. Bugge har gjort så rigelig brug af i sine Studier", "med abstraktioner og generalisering af udtryk og handlinger uundgåelig eller dog med en vis lethed vil kunne få frem et forønsket resultat af så at sige hvadsomhelt".

Begge Sagn begynde med Fortællingen om, at værdifuld Eiendom pludselig paa en hemmelighedsfuld Maade forsvinder fra en Kongsgaard i det indre af Norge for Halvdan Svarte, uden at Nogen véd, hvem der har gjort det. I Finnesagnet er det Julekosten og Juleölet, i Dovre-Sagnet Gods og Guld.

Efter begge Sagn bliver Kongen sørgmodig og tænker paa, hvorledes han skal komme efter, hvem der har bestjaalet ham.

Efter Finne-Sagnet faar han saa fanget en Finn, efter det andet Sagn Jætten Dovre. Den fangne er efter begge Sagn den skyldige. Det er efter begge Sagn et tryllekyndigt, overnaturligt ¹⁾ mandligt Væsen, som bliver fanget. Naar vi læse, hvad i det følgende nærmere skal omtales, at Snefrids Fader baade kaldes en Jætte og en Finn, saa vil vi se, at Jætten Dovre og Finnen, som fanges af Halvdan, komme hinanden endnu nærmere.

Efter begge Sagn løser Halvdans unge Søn Harald den fangne, hvem Kongen plager og ikke vil vise Skaansel, og da den fangne er kommen i Frihed, skynder han sig efter begge Sagn bort.

Ifølge Finne-Sagnet følger Harald Finnen, som flygter fra Kongsgaarden. Ifølge Dovre-Sagnet flygter Dovre alene. Men Harald bliver straks derefter jaget bort af sin Fader og han vandrer da ud i Ødemarken, hvor han finder Dovre, hvem han følger.

Efter Finne-Sagnet kommer Harald til en Høvding, som aabenbart staar i nær Forbindelse med Finnen, og bliver hos ham. Efter Dovre-Sagnet kommer Harald til Dovres Bolig og bliver hos ham.

Ifølge begge Sagn siger Husbonden (hist Høvdingen, her Dovre) til Harald, da denne har været en god Stund hos ham, som har behandlet Kongesönnen vel: "Jeg skal lönne

¹⁾ At Finnen, ligesom Dovre, er et overnaturligt Væsen, vil man i det følgende tydeligere se.

dig. Din Fader er nu död. Drag nu hjem. Du skal overtage hans Rige og blive Enekinge over hele Norge".

Endelig fortælle begge Sagn, at Harald, da han kommer hjem, ti Aar gammel, bliver tagen til Konge efter sin Fader.

Disse Overensstemmelser mellem de to Sagn godtgjör, at Sagnet om Dovre, som fanges af Halvdan Svarte, i det væsentlige er at betragte som et Sdestykke eller som en Variant til Sagnet om Finnen, som fanges af Halvdan Svarte.

Fremstillingen i Heimskringla og Ágrip er derfor ikke afkortet af en nedskreven længere Fortælling, som tillige har berettet om, at Dovre fanges ¹⁾. Tværtimod foreligger en uoprindelig, först gennem en skriftlig Redaktion istandbragt Kombination, som forvansker den egentlige Sammenhæng, deri, at Flatöbogen forbinder de to Sagn saaledes, at Halvdans Sammenstöd med Dovre i Tid sættes efter hans Sammenstöd med Finnen ²⁾.

IV.

Naar vi altsaa i de to Fortællinger om den fangne og löste Troldmand har, om end ikke i alt, to forskjellige Formationer af et og samme Sagn, saa bliver vor næste Opgave den, at bestemme, om muligt, dette ene Sagns oprindelige Form og Mening samt at følge dets Udviklingshistorie.

¹⁾ Dette antager Gjessing "Kongsagaens Fremvæxt" S. 76 f. (i Lighed med Keyser "Norges Historie" I, 202), efter min Mening, med urette. Gjessing har vistnok Ret i, at Hövdingen i en oprindeligere Sagnform bestemtere har været betegnet og at denne bestemtere Angivelse er bevaret i Flatöbogen (i et Udsagn, som jeg straks i det fölgende skal anföre). Men heraf fölger ikke, at den Forbindelse af Sagnet om Hövdingen med Sagnet om Dovre, som findes i Flatöbogen, er oprindeligere end Fremstillingen i Heimskringla.

²⁾ G. Storm "Snorre Sturlasöns Historieskrivning" S. 75 har allerede sagt, at "Flatöbogens Beretning er sammensat af Ágrips Fortælling om Hövdingen, som lod Julemaden forsvinde, og af Sagnet om Dovre". Det samme mener Finnur Jónsson.

Fortællingen om Harald Haarfagre i Flatøbogen giver en Meddelelse, som fortjener Opmærksomhed, om hvem det egentlig var, som tog Julekosten fra Halvdan Svarte Juleaften. Det heder i første Kapitel: "Hverken han eller hans Fader Halvdan havde Lykken med sig i Julen. Thor tog engang fra Harald alt det, han havde lavet til af Mad og Drikke for sig og sine Venner i Julen, og Odin havde gjort det samme med Halvdan" ¹⁾. Det skal altsaa ifølge denne Fremstilling være Odin, Gudernes Hövding, som har ladet Mad og Øl forsvinde fra Halvdan Svartes Bord Juleaften. Odin skal være den Hövding, hos hvem Harald Haarfagre opholder sig lige før sin Faders Død ²⁾.

At denne Meddelelse, hvorefter den Hövding, som tog Julekosten fra Halvdan, var Odin, ikke først er tilføiet af Redaktøren eller Afskriveren af Fortællingen om Harald Haarfagre i Flatøbogen, men allerede tilhører den Mand, som først har optegnet Sagnet, det godtgjøres af det Stykke om Hedningernes Jul, som findes i Flatøbogen, umiddelbart efterat det har været fortalt, at Harald er kommen hjem fra Hövdingen.

Dette samme Stykke findes nemlig, men i en kortere og oprindeligere Form, allerede i Ágrip ³⁾. Her fortælles, at Harald, efter at have forladt "Hövdingen", blev tagen til Konge og fik Tilnavnet Luva, men siden blev kaldt Haarfagre. Derpaa følger et Stykke om Julen, hvori det siges, at Hedningerne i Julen havde en festlig Sammenkomst til Ære for Odin. Odin har, heder det, mange Navne. Han kaldes Vidrer og Høi og Tredje og Jolne (*iolne*), og deraf har Julen (*iol*) sit Navn. Da denne Forklaring om Julen

¹⁾ Upphaf ríkis Harallz hárfagra, capitulum, i Flat. I 567 (*en Oðinn tók fra Hálfðani*).

²⁾ Herpaa har Gjessing "Kongesagaens Fremvæxt" S. 44 og S. 77 gjort opmærksom.

³⁾ Dahlerups Udgave S. 1 L. 11—22.

allerede findes i Ágrip, maa Snorre have kjendt den, men han har med Flid udeladt den.

Forklaringen, hvori der tales om Odins Forhold til Julen og om Odins Navne, deriblandt *Jólne*, forudsætter aabenbart, at Forfatteren af Ágrip har forestillet sig, at det var Odin, som røvede Julekosten fra Halvdan. Naar Snorre har udeladt denne Bemærkning, er det vistnok, fordi han med Tensens ikke har villet lade den hedenske Gud optræde som den, der virksomt griber ind i Halvdans og Haralds Liv, men heller har ladet Sagnet om Madrovet blive staaende uklart ved at betegne den, der forøvede det, ubestemt som "en Hövding" ¹⁾).

Naar den Hövding, som lader Maden og Drikken forsvinde for Kong Halvdan, er Odin, saa bliver Forholdet mellem Hövdingen og den tryllekyndige Finn, som er i Halvdans Gaard og som vandrer derfra med Harald, klarere. Odin er fremfor alle andre tryllekyndig, og han er ifølge norrøne Fortællinger ofte paa Vandring til Fods, hvorved han ikke optræder i sin Guddommelighed, men i en uanseelig Skikkelse og i Forklædning. Jeg tror derfor, at Finnen, d. e. Troldmanden, kun er en anden, snarest i kristelig Tid dannet Fremtrædelsesform for Odin og at han i Virkeligheden er identisk med Hövdingen. Ligesom Odin her i Halvdan-Sagnet optræder som en Finn, saaledes ogsaa i andre Sagn fra den kristelige Middelalder. Han viser sig ifølge færøske Ballader ²⁾ med "finsk Bue" i Hænde, og Dette ³⁾ har godtgjort, at Finnen Brune, til hvem Ketil Höing kommer (Fornald. ss. II, 117—122), er en Fremtrædelsesform af Odin.

¹⁾ Denne Forklaring synes mig at stemme godt overens med hvad G. Storm i "Snorre Sturl. Hist." S. 102 siger om Snorres Forhold til de hedenske Guder. S. 75 mener Storm, at Snorre har strøget Stykket om Julen som en "filologisk Bemærkning".

²⁾ "Regin smiður" i Hammershaimbs Færøske Kvæder I, S. 12, Str. 94, og i "Justinjall", se Olrik "Sagnet om Oldhistorie" S. 131.

³⁾ Zeitschr. f. d. Alt. XXXII, 449 ff. Jfr. Boer i Arkiv VIII, 106.

Det er altsaa efter én Sagnform Odin, der er bleven greben og bunden af Halvdan Svarte, medens det efter en anden Sagnform er Jætten Dovre. Hvilken af disse to Sagnformer der er den oprindeligste, kan vel allerede paa Forhaand ikke være tvivlsomt. Det maa være Guden Odin, hvem Halvdan efter den ældre Sagnform har forgrebet sig paa og hvem Harald Haarfagre har frelst.

At Jætten Dovre i dette Sagn senere tildels er traadt istedenfor Odin, har flere Grunde. I kristen Tid maatte man uvilkaarlig snart komme til at føle Betænkelighed ved at lade Harald Haarfagre have hjulpet og være bleven hjulpen af den hedenske Gud Odin. Jætten Dovre stod vistnok udenfor det kristne Samfund, men han tænktes dog snarere som et i sin plumpe Kraft godmodigt Væsen, ligesom nu Jutulen fra Vaage, med hvem Blessomen kjører, end som en Djævel. Der var ogsaa i Finnesagnet flere Motiver, som forberedte Overgangen fra Odin til Bergtroldet Dovre. Odin optræder jo i Finne-Sagnet som en tryllekyndig Finn, og ikke blot er Jætten Dovre tryllekyndig, men Svaase, Snefrids Fader, der, som vi skal se, er et med Dovre nær beslægtet Væsen, omtales ligeledes som en tryllekyndig Finn.

Fremdeles er det, at Odin lader Maden forsvinde for Halvdan, en Gjærning, som Folkesagnet andensteds tilskriver Troldene. Exempelvis kan som Bevis herfor nævnes følgende Sagn fra Nutiden ¹⁾: En Bonde i Baahus holdt engang sin Datters Bryllup; Bordet var allerede dækket og Maden indbaaren, men inden Gjæsterne havde taget Sæde, var alt opædt. Da Værten kom ind og fik dette at se, sagde han: "Nu har Haale været her og opædt al Maden". Det viste sig, at der mellem hver Gjæst sad to Trold, som tog af Fadene med begge Hænder og aad af Hjærtens Lyst. Dem kunde Gjæsterne ikke se.

¹⁾ Meddelt hos Faye, Norske Folkesagn S. 29 efter P. Kalms Westgötha och Bohuslänska Resa S. 98.

Ogsaa den Enkelthed, at det er Juleaften, at Maden og Drikken forsvinder for Halvdan, findes igjen i Sagn om Trolde. I Æventyret "Kjætten paa Dovre" ¹⁾, som nu er vidt udbredt i Norge, men især paa Oplandene og i de indre Fjældbygder midt i Landet, maa Folkene i et Hus paa Dovrefjæld Juleaften lave færdig Mad og Drikke til Troldene, og disse komme da og fortære det alt sammen.

I Julen, som oprindelig var en hedensk Fest, er jo alskens Troldskab ude at færdes. Da komme de Vætter til Gaards, som baade paa Island og i Norge kaldes *jólasveinar* ²⁾. De stjæle paa Island tørret Kjød fra Bøndernes Forraadshuse. I Julenatten farer Aandernes vilde Flok *Juleskreia* i Norge over Bygden. Juleaften lukkede Dovre sin Fjældhal op for den menneskelige Vandrer efter den islandske Æventyrfortælling *Kjalnesinga saga*.

Men i Julen færdedes i gamle Dage ogsaa de hedenske Guder *jólmar* ³⁾ med sin Hövding *Jólnir* ⁴⁾, d. e. Odin, og da fik de engang sine Ofre ⁵⁾.

En anden Grund til at Harald Haarfagre er bleven bragt i Forbindelse med Jætten Dovre, skal jeg i det følgende søge at paavise.

Dovre-Sagnet, som efter mundtlig Fortælling er blevet benyttet i Flatøbogen, afviger fra Finne-Sagnet deri, at Dovre lader Gods og Guld forsvinde fra Skatkammeret, ikke Mad og Øl fra Bordene, og deri, at han bliver fangen i en Snare,

¹⁾ Asbjørnsen og Moe "Folkeeventyr" 1852, S. 354 ff. med Anmærkninger.

²⁾ Maurer Isl. Volkssagen S. 54; Árnason I, 219—221.

³⁾ *jólma sumbl* i et Vers af Øivind skáldaspillir Snorra Edda I 470, hvor Snorre forstaar *jólma* som Gen. pl.

⁴⁾ I *Þórsdrápa* af Eiliv Gudrunssön Sn. Edda I 298. *iólne* Ágrip S. 1.

⁵⁾ I Flatøbogen (I 567) siges, at Thor engang tog al Julekosten fra Harald Haarfagre. Dette Sagn kjendes ellers ikke. Er dette digtet som Modstykke til, at Odin tog Maden fra Faderen Halvdan? Møgl. (i Pauls Grundriss¹ I 1016) gjengiver Ordene i Flatøbogen misvisende saaledes: Haralds Fader Halvdan ofrede til Odin (som Seiergud), medens Sönnen ofrede til Thor.

som Kongen har ladet sætte op i "Guldhuset". Disse Sagn-motiver er sandsynlig overførte fra det fremmede, i mange Lande udbredte Æventyr om Tyvene, som stjæler i Kongens Skatkammer. Dette Æventyr, som tidligst forekommer i Herodots Fortælling om Rhampsinit, er kritisk behandlet af R. Köhler i Benfey's Orient und Occident II 303—313 ¹⁾).

Ordet *gullhús* forekommer ogsaa i et Par andre senere Skrifter i den norsk-islandske Litteratur, men i intet andet gammelt Skrift er der Tale om en indenlandsk Konges Guldhus. Ogsaa dette Udtryk taler for, at vi her har Indflydelse fra et fremmed Æventyr. Det samme Udtryk forekommer i ældre Engelsk ²⁾).

Naar Dovre i det til Halvdan og Harald knyttede Sagn traadte istedenfor Odin som den, der blev fangen af den gamle Konge og løst af Kongesønnen, saa medførte denne Forandring tillige et Skifte i Fortællingens Tone og Farve. Medens der hviler et hemmelighedsfuldt Slør over Høvdingen og Finnen i den ældre Fortælling, hvis Fremstilling er jævn, er Jætten Dovre i Flatøbogens Fortælling skildret meget burlesk, ligesom Nutids-Æventyrets godmodige Trolld.

At det efter det ældre Sagn er Odin, ikke Dovre, som er bleven fangen af Halvdan Svarte og befriet af dennes Søn Harald, godtgjøres endnu klarere af et andet Sagn, hvis Sammenhæng med det til Halvdan og Harald knyttede Sagn man hidtil ikke har erkjendt.

V.

I den prosaiske Indledning til Digtet *Grímnismál* i den ældre Edda fortælles: Kong Raudungs to Sønner rode ud i en Baad for at fiske Smaafisk. Agnar var dengang ti

¹⁾ Saxo (p. 46 ed. Müll.) fortæller et Sagn om Tyve, som stjæle fra Haddings Skatkammer; men dette har ellers intet tilfælles med Dovre-Sagnet.

²⁾ Se Mätzners Ordbog.

Aar gammel og Geirrod aatte. Vinden drev dem ud i Havet. I Nattemörket stödde Baaden mod et Land, saa den knustes. De gik op paa Stranden og fandt en gammel Mand, som bode i en Hytte. Hos ham blev de om Vinteren. Kjærringen hans fostrede Agnar. Kallen selv fostrede Geirrod og gav ham gode Raad og Lærdomme. Om Vaaren gav den gamle dem en Farkost. Men da han og Kjærringen fulgte dem til Stranden, snakkede han under fire Øine med Geirrod. Brödrene fik god Bör og kom til sin Faders Baadstö. Geirrod stod i Fremstavnen. Han sprang op paa Land og stödde Baaden ud med de Ord: "Far du nu Trolde i Vold!" Baaden drev saa ud i Havet. Men Geirrod gik op til Kongsgaarden, og der tog de godt imod ham. Hans Fader var da död. Geirrod blev tagen til Konge og han blev en mægtig og navnkundig Mand.

Odin og Frigg sad i Lidskjalv og saa ud over alle Verdener. Odin sagde: "Ser du, hvor din Fostersön Agnar faar Börn med Gygeren i Hellen? Men min Fostersön Geirrod er Konge og styrer nu sit Land". Frigg svarede: "Han er saa nidsk paa Mad, at han plager sine Gjæster, om han synes, der kommer for mange af dem". Odin sagde, at det var en stor Lögn, og de væddede om det. Frigg sendte sin Tjenestepige Fulla til Geirrod. Hun sagde, at Kongen skulde vogte sig, saa han ikke blev forgjort af en Trolmand, som var kommen i Landet. Han kunde kjendes, sagde hun, paa det, at ingen Hund var saa glubsk, at den sprang paa ham. Det var bare Snak, at Geirrod var nidsk paa Mad, men enda lod han den Mand gribe, som Hundene ikke vilde springe paa. Han var i blaa Kappe og kaldte sig Grimner, men han fortalte ikke mere om sig, enda han blev spurgt. Kongen lod ham pine for at faa ham til at fortælle og lod ham sætte mellem to Ilde. Der sad han i aatte Nætter. Kong Geirrod havde dengang en tiaarsgammel Sön; han hed Agnar efter hans Broder. Agnar gik hen

til Grimner og gav ham et fyldt Horn at drikke og sagde, at hans Fader gjorde ilde i det, at han pinte denne Mand, som ikke havde Skyld. Grimner tømte Hornet. Nu var Ilden kommen ham saa nær, at Kappen brændte af ham. Grimner kvæder saa et Kvad. Deri siger han: "I aatte Nætter har jeg siddet her mellem Ilde. Ingen böd mig Mad uden Agnar, Geirrods Sön. Han skal ene herske over Goternes Land". Grimner ruller i sit Kvad ud et Billede af al Gudernes himmelske Herlighed og særlig af Odins Liv i Valhal, uden at han endnu nævner Gudens egentlige Navn. Han forkynder: "Alle Guder skal blive den Mand huld, som først rager Ilden tilside og löfter Kjedlerne af, saa Æserne frit kan se mig". Og han fortsætter: "Nu har jeg aabenbaret mit Aasyn for Guderne. Nu skal Hjælpen komme fra Æserne, som er samlede ved Ægers Gilde". Derpaa opregner han alle de forskjellige Navne, som Odin gav sig, naar han færededes blandt Guder eller Mennesker. Til Slutning kvæder Grimner: "Du har drukket dig fra Sans og Samling, Geirrod! Alle Einherjers Hjælp og Odins Naade har du tabt. Jeg ser dit Sværd blodigt. Dit Liv er til Ende, Diserne er dig gramme. Nu ser du Odin selv. Kom mig nær, om du kan!"

Kong Geirrod sad der med et Sværd, som halvt var draget ud af Skeden, liggende over sine Knæ. Da han hørte, at det var Odin, som var kommen der, reiste han sig og vilde tage Guden fra Ilden. Sværdet faldt ud af hans Haand med Knappen ned. Geirrod snublede og styrtede fremover. Sværdet gjennemborede ham, og han fandt sin Död. Da forsvandt Odin. Agnar blev saa Konge og herskede i mange Aar over Goternes Land ¹⁾).

¹⁾ Denne Digtning's Oprindelse har jeg undersøgt i mine Studier I S. 422—437 og S. 460—490.

VI.

Det forekommer mig utvivlsomt, at Sagnet om Finnen, der egentlig er Odin, hos Halvdan Svarte staar i historisk Forbindelse med eller er en Omdannelse af Sagnet om Odin som Grimner hos Geirrod.

Geirrod lader gribe og binde Odin, hvem han holder for en Troldmand. Halvdan Svarte lader gribe og binde en Troldmand, som i Virkeligheden er Odin ¹⁾).

I de to Sagnoptegnelser siges det i nær overensstemmende Udtryk, at Kongen piner den fangne for at faa ham til at fortælle Sandheden ²⁾). Men efter begge Sagn bekjender han ikke det, som Kongen vil vide.

Efter begge Sagn forbarmer Kongens unge Søn sig over den fangne. I Grimner-Sagnet heder det: "Agnar sagde, at hans Fader handlede ilde ved at pine denne uskyldige Mand". I Finne-Sagnet: "Harald bad Kongen om at skaane ham".

Efter begge Sagn kommer den fangne Troldmand, som i Virkeligheden er Odin, fri. I Finne-Sagnet er det ved Kongesønnens Hjælp. Og efter Grimner-Sagnet synes det at være Kongesønnen Agnar, som løfter Kjedlerne af Ilden, saa at Odin kan vise sit Aasyn for Guderne og disse da kan bringe ham Hjælp.

Ifølge begge Sagn dör den gamle Konge, som har ladet Troldmanden fange, kort efter; ifølge det ene (Grimner-Sagnet) idet den fangne kommer fri, ifølge det andet (Finne-Sagnet) Vaaren efterat denne er kommen fri.

¹⁾ Frigg indgiver i Grimner-Sagnet Geirrod den Tro, at Odin, som kommer til hans Gaard, er en *fjölknungr maðr*. Finnen, hvem Halvdan lader gribe, siges at være *margfróðr* (Heimskr.) eller *fjölknungr* (Flat.). Jfr. *lætr hann handtaka þann mann* (Grimn.) med *lét hann taka Finn einn* (Heimskr.).

²⁾ *Konungr lét hann pína til sagna Grímn. konungr . . . vildi neyða hann til saðrar sögu ok píndi hann Heimskr. hann lét hann taka ok pína til sagna Flat.*

Ifølge begge Sagn bliver Kongens Søn, som har forbarmet sig over den fangne, der i Virkeligheden er Odin, kort efter, saaledes som denne har forudsagt og under hans Medvirkning, ti Aar gammel, Konge efter sin Fader.

I Heimskringla tiltaler Hövdingen, d. e. Odin, Harald og siger: "Du skal faa hele det Rige, som din Fader har havt, og tillige vinde hele Norge". I Flatøbogen taler Dovre, som her tildels er traadt istedenfor Odin, til Harald: "Jeg tror nu, jeg har lønnet dig for det, at du skjænkede mig Livet, thi jeg har ført dig frem til Kongedømmet, da din Fader nu er død". Han siger ham, at han skal blive Ene-konge over hele Norge, og ønsker ham til Slutning al Lykke: *farðu nú heill ok vel.*

I Grímnismál siger Odin, at Agnar Geirrods Søn ene skal herske over Goternes Land. Han tiltaler ham saa: "Lykke skal følge dig, Agnar! thi Odin ønsker dig Lykke. For én Drik skal du aldrig faa bedre Løn (end den, jeg giver dig for det Bæger, du har rakt mig)" ¹⁾.

Hos Geirrod nævner Odin i et Kvad sine mange Navne. Til Fortællingen om Odin hos Halvdan Svarte har der, som vi har seet, allerede i den ældste Optegnelse været knyttet en Bemærkning om flere af Odins Navne ²⁾. Heller ikke denne Lighed behøver at være tilfældig, men tør mulig forklæres saa, at den prosaiske Bemærkning om flere af Odins Navne kan være bleven fremkaldt derved, at Odin i en ældre Form af Sagnet om Gudens Optræden hos den norske Konge har nævnt fire af sine Navne (de som forekomme i Ágrip).

¹⁾ *Heill skaltu, Agnarr!* o. s. v. Grímn. 3.

²⁾ Disse Navne er *Viðrir*, *Hár* (i Ágrip skrevet *havr* med sammenslynget *av* med Længdetegn over), *Þriði*, *Jólnir* (i *ólne* Ágrip). Af disse findes *Hár* og *Þriði* i Grímn. I Grímn. forekommer ikke *Viðrir*, men *Viðurr*, som let kunde forveksles med hint. Saaledes viser Metret, at *viðris* i Haandskrifterne af Arinbjarnardrápa 12 er forvansket af *viðors* (F. Jónsson). *Jólnir* læses ikke i Grímn. *Jálk* (Akkus.) er nævnt i Grímn. 49, 3, men desuden *Jálkr* i 54, 6. Har der engang existeret en Form af Digtet, som enten paa første Sted har havt *íólni* eller paa andet *íólnir*?

Jeg vover dog ikke at afgøre, om Odin i saa Fald har nævnt disse Navne for Halvdan Svarte, da han voldte hans Død, eller for Sønneren Harald.

Endelig kan nævnes et Par Træk, ved hvilke Grimner-Sagnet staar nærmere ved Fortællingen om Dovre i Flatö-bogen end ved Fortællingen om Finnen i Heimskringla.

I Flatöbogen fortælles, at Kong Halvdan forbød alle sine Mænd at give den fangne Dovre Mad. I Grímnismál (Str. 2) siger Odin: "Ingen bød mig Mad". Efter Fortællingen i Flatöbogen gaar Harald til Dovre for at hjælpe ham, uden at denne har talt til ham (medens derimod Finnen efter Heimskringla først anraaber Harald om Hjælp). I Grimner-Sagnet gaar Agnar hen til den bundne Odin for at lække ham, uden at Odin har talt til ham.

I Grimner-Sagnet dør Geirrod i Odins Nærværelse og ifølge Odins Vilje. I Dovre-Sagnet siger Dovre, at han ikke var langt borte, da Halvdan døde, og ved disse Ord antyder han, at han har voldt Kongens Død.

Ved de i det foregaaende meddelte Sammenstillinger tror jeg at have godtgjort, at der er et nært historisk Forhold mellem Sagnet om Odin hos Geirrod og Sagnet om Odin hos Halvdan Svarte. Det er to Udviklingsformer af et og samme Sagn.

Hos Geirrod aabenbarer Odin sig til Slutning i fuld guddommelig Herlighed, medens denne Herlighed helt igjennem er overdækket i Fremstillingen af Sagnet om Halvdan Svarte. Allerede heraf er det klart, at Sagnet om den fangne og befriede Gud foreligger i en langt oprindeligere Form i Geirrod-Sagnet end i det til Halvdan Svarte knyttede Sagn.

Sammenstillingen af det mindre oprindelige Halvdan-Sagn med det mere oprindelige Geirrod-Sagn godtgjør Rigtigheden af den allerede i det foregaaende forsvarede Opfat-

ning, at det i Ágrip og Heimskringla fortalte Halvdan-Sagn, hvorefter Finnen bliver fangen, ikke er opstaaet ved Afkortning af det i Flatøbogen fortalte Halvdan-Sagn, hvorefter først Finnen og siden Jætten Dovre bliver fangen, men at tværtimod efter det ældre Sagn kun den ene Trolldmand blev fangen og at Dovre senere er traadt istedenfor ham. Dog har Fortællingen om den fangne Dovre, saaledes som jeg har vist, fastholdt enkelte Sagnmotiver, som er glemte eller forandrede i Fortællingen om Finnen i Heimskringla.

Endelig viser Sammenstillingen af Geirrod-Sagnet med Halvdan-Sagnet, at jeg har Ret i den her foran fremsatte Formodning, at den tryllekyndige Finn, som Kong Halvdan lader gribe, i Virkeligheden er Odin og altsaa egentlig identisk med Hövdingen i Sagnet, der siger til Harald: "Nu skal du blive Konge efter din Fader".

VII.

Naar vi sammenligne Sagnet om Geirrod med Sagnet om Halvdan Svarte, se vi, at de to Sagn i sidste Afsnit er meget forskellige. Saaledes med Hensyn til den gamle Konges Dödsmaade: Geirrod falder i sit eget Sværd, Halvdan drukner i Randsfjorden. Denne Forskjel er let at forklare deraf, at den historiske Halvdan virkelig druknede i Randsfjorden. Denne Dödsmaade tilhørte ikke det mythiske Sagn, som blev overført paa Halvdan.

En anden Forskjel mellem de to Sagn forklares ikke saa let.

I Geirrod-Sagnet finder den gamle Konge sin Död, idet den bundne Gud løses af sine Baand. Umiddelbart derpaa forsvinder Guden. Saa bliver den unge Agnar Konge.

I Halvdan-Sagnet flygter derimod Odin, som i en Finns eller Trolldmands Skikkelse har været bunden, bort med Kongesönnen. Denne bliver hos Odin Vinteren over. Først

Vaaren efter siger Odin til Harald, at hans Fader er død, hvorpaa Harald drager hjem og bliver Konge.

Det er ogsaa her klart, at det mythiske Sagns ægte Form er bevaret i Geirrod-Sagnet men forandret i Halvdan-Sagnet. Thi det stemmer ikke overens med de gamle Forestillinger om Odins Magt og Herlighed at lade ham, efter at være kommen fri, for sin Sikkerheds Skyld flygte bort.

Men naar dette er saa, da opstaar det Spørgsmaal: Hvordan er det Led af Halvdan-Sagnet, at Harald en Vinter før Faderens Død opfostres hos Odin, blevet til? Ogsaa dette Led finder efter min Formodning sin Forudsætning i Geirrod-Sagnet. Det svarer til Fortællingen om, hvorledes Geirrod blev Konge.

Geirrod kom, har vi hørt, som aatteaars Gut med sin Broder til et ukjendt Land ude ved Havbrynet. Der blev han Vinteren over opfostret af en gammel Mand, som i Virkeligheden var Odin. Om Vaaren gav denne ham en Farkost. Da han fulgte ham til Stranden, talte han under fire Øine med ham. Geirrod alene kom saa hjem til sin Faders Gaard. Faderen var da død, og Geirrod blev nu tagen til Konge. Hermed sammenligne man Halvdan-Sagnet.

Harald følger Odin, som er i en Finns Skikkelse, til den Gaard, hvor han bor som Hövding. Han opfostres af ham Vinteren over. Om Vaaren ¹⁾ taler Odin med ham ene. Harald kommer saa hjem til sin Faders Kongsgaard. Faderen er da død, og Harald bliver tagen til Konge efter ham ti Aar gammel.

¹⁾ Sammenlign *At vári* i Grimner-Sagnet med *Ok er þeir höfðu þar verit til várs* i Sagnet om Halvdan og Harald i Heimskringla. Dette viser, at Gjessing (Kongesagaens Fremvæxt S. 77) har Uret, naar han mener, at Udtrykket *um hrid*, som Flat. har (I, 564), senere er blevet ombyttet med *til várs*, som Heimskr. har. Sammenlign ogsaa den Fortælling, at Ketil Höing bliver hos Brune, som i Virkeligheden er Odin, Vinteren over til om Vaaren, da Brune følger ham paa Vei (Fornald. ss. II, 118).

Vi ser altsaa, at Harald som Hövdingens (d. e. Odins) Fostersön svarer til Geirrod i det ældre mythiske Sagn, medens han, hvor han löser den bundne Finn, svarer til Geirrods Sön Agnar.

Det mythiske Sagn, som blev overført paa Halvdan og Harald, har altsaa ikke blot svaret til det sidste Afsnit af det fra Grímnismál kjendte Sagn, men ogsaa til dettes förste Afsnit, hvori en menneskelig Kongesöns Forbindelse med Jætterne er, ligesom i Hadding-Sagnet, stillet i Modsætning til en Kongesöns Forbindelse med Æserne.

VIII.

Af det foregaaende tör sluttes, at det mythiske Sagn, som blev overført til Halvdan og Harald, tillige har omfattet Fortællingen om den ældre Agnar, Geirrods Broder og den yngre Agnars Farbroder. Da opstaar det Spørgsmaal: Er der noget Spor af Fortællingen om den ældre Agnar i Sagnet om Harald og Halvdan?

Da Geirrod springer i Land ved sin Faders Kongsgaard, stöder han Farkosten, hvori hans Broder Agnar er, ud med de Ord: "Drag du nu bort i Troidenes Vold! (*þar er smyl hafi þik*)". Og siden faar vi höre, at Agnar, da Geirrod er bleven Konge, bor i en Heller og faar Börn med en Gyger.

Jeg holder det for muligt, at vi hermed tör sammenstille Flatöbogens Fortælling, at Halvdan, da han faar vide, at Harald har befriet Dovre, jager Sönnen bort fra Kongsgaarden med de Ord: "Nu faar du söge Hjælp hos Troldet Dovre!" Harald kommer saa til Dovre, der bor i en Heller langt udenfor den menneskelige Bygd, og opfostres hos ham. Naar Halvdan jager Harald bort i Troldets Vold, saa svarer han altsaa maaské deri til Geirrod, til hvem han ogsaa svarer som den, der lader en Troldmand fange og pine.

At Haralds Opfostring hos Dovre virkelig staar i Forbindelse med hvad der fortælles om den ældre Agnar, bestrykes efter min Formodning ved et andet Sagn om Harald Haarfagre, nemlig Snefrid-Sagnet. Om dette indskyder jeg her nogle Bemærkninger, som er nødvendige for at oplyse det Forhold, hvori det til Halvdan og Harald knyttede Sagn staar til Fortællingen om Geirrod og Agnar. Men det er ikke min Hensigt her at undersøge Snefrid-Sagnet i dets Helhed.

I Ágrip ¹⁾ fortælles, at Harald under et Gilde Juleaften paa Gaarden Tofte (i Dovre, der nu regnes til Gudbrandsdalen) alene gaar med en Finn Svaase ind i dennes Gamme, som Finnen af Harald har faaet Lov til at opføre paa den anden Side af Bakken der. I Gammen rækker Svaases fagre Datter Snefrid (*Snjófríð*) ham et Kar med Mjöd, som han drikker ud. Da gaar det som en brændende Ild gennem Haralds Legeme. Han vil straks have Snefrid. Hun bliver gift med Harald og föder ham flere Sønner. Hvor Svaase første Gang nævnes i Ágrip, kaldes han Finnekonge ²⁾.

Denne Fortælling har Snorre optaget i Heimskringla ³⁾ næsten ordret fra Ágrip. Hos Snorre findes ikke Betegnelsen af Svaase som Finnekonge. Derimod kaldes han i en Kapiteloverskrift, som findes i nogle Afskrifter af Heimskringla, for "Jætte" (*jötunn*), men denne Betegnelse tilhører ikke Snorres Skrift. I Fortællingen om Hauk Haabrok i Flatöbogen ⁴⁾ kaldes Svaase en tryllekyndig Dvärg og Snefrid en finsk Kvinde, men det siges ikke der, at hun var Svaases Datter.

Den sandsynlig paa Orknöerne c. 1200 digtede Fornyrðadrápa indeholder Vers, der omtale Finnekvinden, som

¹⁾ Dahlerups Udgave S. 4—6.

²⁾ *finnconungr*.

³⁾ Har. s. Hárf. Kap. 24. F. J. (25 Unger). Her er Navneformen *Snæfríðr*.

⁴⁾ Flat. I, 582.

gjorde Harald rasende af Kjærlighed, fordi hun syntes ham straalende som Solen.

I Fortællingen om Hauk Haabrok (Flat. I, 582 = Fms. X, 208) siges det, at Harald Haarfagre har digtet en *Snjófríðardrápa*. Af denne anföres en Strofe, som er i det Versemaal, der kaldes *hálfhneppt*. Jeg holder det for selv-sagt, at denne Strofe ikke er digtet af Kong Harald, men efter hans Tid af en islandsk Skald. Thi jeg holder Fortællingen om Snefrid for Fabel, ikke for Historie, omend Sønner, som tillægges hende, er historiske. Desuden taler Strofens Udtryk og Versemaal for, at den ikke er digtet af Harald, og Vidnesbyrdet i den fabelagtige Fortælling om Hauk Haabrok kan ingenlunde være tilstrækkeligt til at bevise Strofens Authenti. Den er sandsynlig en Efterligning af Orm Steinthorssöns Vers i samme Versemaal.

Snefrids Fader Finnen *Svási*, som har sin Gamme ved Gaarden Tofte i Dovre Bygd og som senere kaldes en Dværg eller Jætte, kan neppe fuldstændig skilles fra den i Hauk Erlendssöns Redaktion af Landnámabók ¹⁾ nævnte Jætte *Svasi*, som hörer hjemme nord i Dovre (*norðan af Dofrum*). Denne Jætte kaldes i Flatøbogen *Svaði* ²⁾. Den ældre Form af Navnet synes at være *Svási* ³⁾, der allerede findes i Ágrip. Dette Navn er dannet af Adjektivet *sváss* "mild, blid". Af dette Adjektiv har ogsaa *Svásuðr*, Sommers Fader ⁴⁾, der opfattes som en Jætte ⁵⁾, sit Navn. Umildt Veir kaldes *ósvást veðr*. Derfor synes man engang at have forestillet sig *Svási* som en Jætte, der ligesom Gudmund paa Glasesvoldene midt i Kulden og Vinteren fjærnt fra menneskelige Boliger havde et mildt sommerligt Hjem. Hos Svaase som

¹⁾ Landn. IV, 7 i Ísl. ss. I, 256; Hauksbók S. 95.

²⁾ Flat. I, 22. 220.

³⁾ Ágrip har *sváfi* (S. 4 L. 19) med Længdetegn over *a*.

⁴⁾ Vafprúðn. 27.

⁵⁾ Snorra Edda ed. AM. I, 550.

hos Gudmund lokkede fagre forførende Døtre de Mennesker, som forvildede sig derhen.

Navnet *Svási* paa en Jætte fra Dovre er senere blevet forandret til *Svaði* ved Indflydelse af *Svaðabú*, Navnet paa en Bygd paa Hedemarken, svarende til en Del af det nuværende Ringsaker ¹⁾. At Jætten *Svaði* er bleven sat i Forbindelse med *Svaðabú*, ser man deraf, at han gjøres til Fader af Sagnfiguren Rolv *ór Bjargi* eller *í Bergi*, som er Konge paa Hedemarken ²⁾. Da Jættens Navn *Svási* "den milde" synes at tyde paa, at man fra først af har tænkt sig ham som et med Gudmund paa Glasesvoldene beslægtet Væsen, kan det nævnes, at ligesom man troede, at *Údðainsakr* (Udødelighedsageren) laa i Gudmunds Rige, saaledes var der i den Bygd paa Hedemarken, til hvilken *Svási* eller *Svaði* blev knyttet, i *Svaðabú* en Gaard *Vdadens aker* ³⁾, d. e. *Údðainsakr*.

Men at Finnen eller Jætten *Svási* (*Svaði*) ikke fra først af har havt noget med *Svaðabú* paa Hedemarken at gjøre, synes at fremgaa deraf, at han baade ifølge Snefrid-Sagnet og ifølge Sagnet om Nor og Gor hører hjemme i Dovre i det nuværende nordlige Gudbrandsdalen.

Finnen eller Jætten *Svási*, som hører hjemme i Dovre, er efter min Formodning en Sagnfigur, som er nær beslægtet med Jætten Dovre, de islandske Æventyrsagaers mythiske Repræsentant for Dovrefjæld, han der opfattes som Norges hedske Landvætte. Ligesom Svaase forstaar sig paa Trolddom, saaledes fremhæves dette udtrykkelig ogsaa om Dovre ⁴⁾. Ligesom Svaase en Gang kaldes Konge, saaledes betegnes Dovre oftere saaledes ⁵⁾. Harald kommer Juleaften ind i Svaases Bolig i Bygden Dovre og møder hans fagre Datter *Snjófríðr*,

¹⁾ Jfr. Keyser Saml. Afhandl. S. 52; Munch Norske Folks Hist. a 386 f.

²⁾ Jfr. Keyser Saml. Afh. S. 51.

³⁾ Röde Bog S. 265.

⁴⁾ Bárðar s. Snæf. S. 2.

⁵⁾ Kjalnes. s. Ísl. ss. II, 435. 438. 442. 456.

som skjænker ham et Bæger Mjød. Han bliver forelsket i hende og faar med hende siden flere Börn. I den islandske Æventyrfortælling *Kjalnesinga saga* fra 14:de Aarhundred berettes, at en islandsk Mand Bue under Harald Haarfagres Regjering en Juleaften kommer ind i Dovres Bolig i Dovrefjæld og der møder hans vakre Datter *Fríðr*. Hun giver ham at spise og drikke, og med hende faar han siden en Søn.

Jeg finder det herefter ikke usandsynligt, at Dovre-Sagnet hörer sammen med Snefrid-Sagnet. Den Jætte, i hvis Heller den unge Harald i længere Tid opholdt sig, kan efter min Formodning engang have været tænkt som Fader til en fager Jættedatter, med hvem Harald fik Börn. Men dette lader sig ikke fuldt ud bevise.

Jeg har her foran sat det Motiv, at Harald af sin Fader jages bort til TrolDET Dovre, hos hvem han saa bor i en Heller, i Forbindelse med det Motiv i Grimner-Sagnet, at den ældre Agnar af sin Broder stödes bort til TrolDene, hos hvem han siden bor i en Heller og faar Börn med en Gyger. Dette stöttes nu ved den her begrundede Sammenhæng mellem Dovre-Sagnet og Snefrid-Sagnet.

Tidligere har jeg (i Studier I, 422 f.) paavist, at Sagnet om den ældre Agnar, som faar Börn med en Gyger, er en Form af det nordlandske og finmarkske Sagn om Gutten, som af sin Broder (eller Kammerat) lades igjen paa en Ø ude ved Havbrynet, men som der vinder sig en Brud blandt de Underjordiske ¹⁾. Det kan da her fremhæves, at Gutten faar sin Brud Juleaften, ligesom Harald Juleaften fæster Snefrid.

Sagnet om den ældre Agnar har sandsynlig engang været fortalt fuldstændigere end i Fortalen til *Grímnismál* og har, i Lighed med nordlandske og finmarkske Sagn, vistnok berettet, at han ved Giftermaal med Jættedatteren fik Rigdom.

Vi se nu tillige, at Dovre-Sagnet deri, at Harald jages bort af sin Fader for at faa Hjælp af et TrolD, og deri, at

¹⁾ Se f. Ex. Friis Lappiske Eventyr S. 24.

han fostres af en Jætte i en Heller, efter al Sandsynlighed har bevaret Træk, som staa i Forbindelse med Dele af det mythiske fra Grímnismál kjendte Sagn, der ikke er bevarede i Sagnet om Odin, som i en Finns Skikkelse raner Maden fra Halvdan. Dovre-Sagnet er altsaa efter min Formodning kun tildels et Sidestykke til Finne-Sagnet, men ikke i et og alt afledet af dette. De forudsætte begge, tror jeg, ældre mythiske Sagn, der har staaet i Forbindelse med den Fortælling, som meddeles i Indledningen til Grímnismál.

Her bör det tillige fremhæves, at Haralds Opfostring hos Jætten Dovre har et Sidestykke i det af Saxo fortalte Sagn, at Hadding af sin Fader gives Jætten Vagnhovde til Opfostring. Olrik ¹⁾ sammenstiller det Sagnetræk, at Dovre til Afsked lover altid at være Harald nær i Kampen, med det Træk, at Hadding efter at have forladt Vagnhovde senere paakalder sin gamle Fosterfader, som da viser sig paa Kamppladsen og strider med i Haddings Hær ²⁾.

I Hadding-Sagnet vinder Jættedatteren Haddings Elskov, ligesom Harald forelsker sig i Snefrid, som er Datter af en Finn eller efter en senere Fremstilling af en Jætte og som mulig i en nu ikke bevaret Sagnform har været Datter af en Jætte, der fostrede Harald. Men ellers er der ingen Lighed ved dette Forhold i de to Sagn.

Hadding beskyttes ogsaa, ligesom Harald, af Odin. Men Harald-Sagnet stiller ikke som Hadding-Sagnet Heltens Forhold til Odin i Modsætning til hans Forhold til Jætterne og har for øvrigt ingen Lighed med Hadding-Sagnet ³⁾.

¹⁾ Forsøg til en tvedeling af kilderne til Saksens oldhistorie I S. 40.

²⁾ Saxo Gramm. ed. Müll. p. 45. At Hadding og hans Broder gives Jætter til Opfostring, minder om Kentauren Cheiron, som i det hellenske Sagn fostrer unge Helte, men der findes vist ikke nogen historisk Forbindelse Sted mellem dette Sagn og det nordiske. Brune lover Ketil Höing, da de skilles, at hjælpe ham i Kamp, og holder dette.

³⁾ Digtningen om Haddings Forhold til Jætter har vel udviklet sig af Folkesagn, der var beslægtede med de, som ligge til Grund for Digtninger om den ældre Agnars Ophold hos Trolde.

Elementerne i de ældre mythiske Sagn, hvis Helte er Geirrod og Agnar, er blevne fuldstændig rystede om hverandre i de yngre til Halvdan og Harald knyttede Sagn, saa at de her er traadt ind i fuldstændig forandrede Forhold. Derved er den oprindelige og ægte Motivering i mange Tilfælde forsvunden eller ombyttet med en ny.

Sagnet om Halvdan begynder med den Fortælling, at Odin ved Trolddom raner Julekosten fra Kongen. Hvorfor gjør Odin dette? Det siges i Sagnet aldeles ikke. Dette Hovedled af Fortællingen er ladet fuldstændig umotiveret. Men engang maa det vel have været motiveret.

Det Træk, at Maden og Drikken forsvinder fra Bordet, gjenfindes, som jeg foran har paavist, i nyere Folkesagn. I disse forsvinder Maden, fordi Troldene æde den op, og dette er vistnok den oprindelige Anvendelse af dette Sagnetræk. Men Odin kan jo ikke, hvis han blev tænkt som Gud og ei som Trold, rane Maden fra Halvdan, fordi han selv vil fortære den.

Det synes i og for sig klart, at hvis man paa en Tid, da man endnu har haft nogen Bevidsthed om Odins guddommelige Magt, har ladet Odin rane Julekosten fra Kong Halvdan, saa har man tænkt sig, at Odin gjorde dette, fordi han var bleven Halvdan gram. Men hvorfor var Odin bleven Halvdan gram?

Ranet af Julekosten er et Motiv, som ikke forekommer i Grimner-Sagnet; dog er ogsaa her Kongens Forhold til Kostholdet det Motiv, som bevæger Handlingen fremad. Frigg siger nemlig til Odin, at Geirrod er saa nidsk paa Mad, at han piner og plager sine Gjæster, naar han synes, der kommer for mange.

Her maa vi mindes, at det gjaldt for en Familiefeil hos Harald Haarfagre og Kongerne af hans Æt, at de var karrige paa Mad. Dette siges til Haakon den gode, da han vil

indføre de Kristnes Faste ¹⁾). Det nævnes først ved Halvdan Svartes Farfader Halvdan, om hvem det siges, at han sultede sine Mænd, hvorfor han fik Tilnavnet *enn matarilli*. Og i Harald Haarfagres Mund lægges der en Halvstrofe, hvori han klager over, at der kommer for mange af hans gamle Kjæmper til hans Gaard for at drikke hans Øl ²⁾).

Naar Odin raner Halvdan Svartes Julekost, formoder jeg efter det foregaaende, at Sagnet tidligere har motiveret dette saaledes, at Odin er bleven ham vred, fordi han er nidsk paa Mad, hvilket ikke anstaar en Hövding.

Men i Grimner-Sagnet er den Beskyldning, at Geirrod er nidsk paa Mad, bare Snak, og den egentlige Grund til Geirrods Fald ligger her dybere.

Geirrod har efter Odins Raad skudt sin ældre Broder Agnar bort og er ved denne Forurettelse bleven Konge. Allerede her fremstilles Odin halvt som et ondt Væsen. Den Uret, som Geirrod har övet, kræver sin Gjengjældelse og sætter den tragiske Magt, som fremkalder hans Död, i Virksomhed. Gjengjældelsen er udtrykt ved Geirrods Sön Agnar, thi i ham har man tydelig tænkt sig Farbroderen gjenfödt. Han er opkaldt efter Farbroderen og er ti Aar gammel, som denne var i Sagnets første Afsnit.

IX.

Vi har seet, at det Odins-Sagn, som fortælles om Halvdan Svarte og Harald Haarfagre, ikke uden Forbillede var digtet i Tilslutning til disse Konger, men at det forudsætter et ældre Sagn, som har været knyttet til andre Konger. Alle rede i den ældre Form, hvori vi kjende dette Sagn, nemlig i Geirrod-Digtningen, optræder Odin flere Gange formummet.

¹⁾ Hák. s. góða Kap. 15 F. J. (17 Unger). Jfr. Munch Norske Folke Hist. a 607.

²⁾ Heimskr. Har. s. Hárf. Kap. 26.

Först som en Bonde i en Hytte, i hvilken Fremtrædelsesform han er traadt istedenfor det nordlandske og finmarkske Folkesagns Havmand (eller Havjætte). Dernæst bliver Odin ifølge Geirrod-Digtningen fanget (hvorledes, siges ikke) som Trolldmand. Det er da naturligt, at Odins Guddommelighed i det yngre Sagn er bleven endnu mere tildækket. Dog er Odin som Harald Haarfagres Fosterfader betegnet som Hövding (uden at Stedet, hvor han bor, er nærmere bestemt), medens Odin som Geirrods Fosterfader fremtræder som en gammel Bonde, der bor i en Hytte. I Geirrod-Digtningen er i det mindste to i sin Oprindelse aldeles forskellige Elementer sammensmeltede af en i Haalogaland vel kjendt Digter. Paa den ene Side Fortællingen om de to Brødre, som drive til Havs, paa den anden Side Digtningen om den fangne og löste Gud ¹⁾. Kun det förste af disse to Elementer i Geirrod-Digtningen svarer til endnu levende nordlandske Folkesagn. Disse to i sin Oprindelse aldeles forskellige Elementer er först i Geirrod-Digtningen blevene forenede.

Alligevel finde vi i Sagnet om Halvdan og Harald baade Fortællingen om den fangne Odin, hvem Kongesönnen forbarmer sig over, og tillige et Motiv, som svarer til Geirrod-Digtningens förste Afsnit, nemlig Kongesönnens Opfostring hos Odin Vinteren over til om Vaaren, da den gamle Konge er död.

Heraf fölger, at det til Halvdan og Harald knyttede Odins-Sagn ikke har sin Forudsætning i et med Geirrod-Digtningen beslægtet og sideordnet Sagn, men i selve den Digtning, som foreligger os i Grímnismál og i den prosaiske Indledning dertil. Dette Digt Grímnismál synes allerede dengang, da det fik Indflydelse paa Sagn om Halvdan og Harald, at have indeholdt Versene med Odins-Navne.

¹⁾ Min Mening om den sidste Digtning's Forbillede har jeg fremsat i Studier I 426—434.

Jeg tror i det foregaaende at have vist, at Fortællingen i Flatöbogen om den bundne Dovre hos Halvdan er opstaaet ved senere Forandring af Sagnet om Finnen eller egentlig Odin, som gribes af Halvdan, dog saaledes at den Form af Finnesagnet, som forudsættes af Dovresagnet, havde bevaret flere Træk, som er tabte i den fra Ágrip og Heimskringla kjendte Fortælling. Sagnet om Kongesönnens Opfostring hos Jætten er derimod, som vi har seet, neppe afledet af Sagnet om Geirrods Opfostring hos Odin, men det har fra først af, fortalt om en sagnhistorisk Kongesön, som det synes, dannet et Modstykke til dette. Motivet med Opfostringen hos Odin blev af en Digter fra Haalogaland forenet i en og samme Digtning, nemlig den om Geirrod og Agnar, med det Motiv, at en Kongesön lever i Jætternes Samfund, men saaledes at de to Motiver henførtes til to forskellige Personer. I Digtningen om Hadding danner Livet hos Jætterne og Odins Beskyttelse to hinanden modsatte Udviklingsled i en og samme Hövdings Skjæbne ¹⁾. Derimod paa Oplandene knyttede, som det synes, én Kreds til Harald Sagnet om Opfostringen hos Odin, medens en anden Kreds til ham henførte Sagnet om Opfostringen hos en Jætte. Disse Sagn var her fra først af ikke forenede.

At den Jætte, som opfostrer Harald, i den islandske Fortælling, som sandsynlig tildels grunder sig paa et norsk oplandsk Sagn, er den mythiske Repræsentant for Dovrefjæld, har paa den ene Side vistnok sin Grund deri, at det mythiske Oldsagn, til hvilket det nynorske Æventyr om "Kjætten paa Dovre" viser tilbage, allerede i Middelalderen var fæstet til dette Stedsnavn. Paa den anden Side lod Sagnet vistnok den mythiske Repræsentant for Dovrefjæld fostre Harald Haarfagre og gjøre ham til Norges Enekonge,

¹⁾ I Fortællingen om Ketil Hóing kan Brune, hos hvem han er Vinteren over, som hjælper ham i Kampen og med hvis Datter han faar en Sön, siges at være Odin og en Jætte, forenede i samme Person.

fordi Harald over Dovrefjæld drog ud paa det Erobringstog, som gjorde ham til Norges Enekonge. Haralds første Seier paa dette Tog var efter Snorre paa Opdalsskogen, straks efterat han var kommen over Dovrefjæld.

At den fangne og bundne Dovre senere er bleven indsat istedenfor den bundne Finn eller Odin i Sagnet om Halvdan og Harald, er nu saameget lettere at forklare, hvis jeg har Ret deri, at Harald allerede i Forveien i et af flere til ham knyttede oplandske Sagn var fremstillet som en Fostersøn af en Jætte fra Dovre (senere kaldt Jætten Dovre), medens han i et andet Sagn blev fremstillet som Odins Fostersøn.

Dofri som Navn paa en Jætte forekommer tidligst i en til Snorres Edda föiet versificeret *Ramse*¹⁾, af hvilken vi dog ikke kan se, om Ramsens Forfatter kjendte ham som Harald Haarfagres Fosterfader. Denne *Ramse* er ifölge Fin-nur Jónsson forfattet af en Islænding omkring 1200²⁾.

Sagnet om Harald, Dovres Fostersøn, er i den islandske Litteratur ikke ældre end c. 1300, og Fortællingen om Dovre kan i den Form, hvori den er nedskreven i *Flatöbogen*, heller ikke som mundtlig Meddelelse være ældre. Men flere af Sagnets Motiver har vistnok allerede tidligere i Nordmænds Fortælling været knyttede til Dovre.

Digtningen om Geirrod og Agnar er udgaaet fra en i Haalogaland vel kjendt Digter. Dens første Afsnit er en Omdigtning af et ældre folkeligt Sagn, som er knyttet til Fiskerlivet ved Havstranden der nordpaa.

Derimod er Fortællingerne om Halvdan Svartes og Harald Haarfagres Forhold til Odin og Fjældjætten aabenbart

¹⁾ Sn. Edda ed. A. M. I 551.

²⁾ Litt. Hist. II 175; *Pulur* og *Gátur* S. 505. Allerede da nærværende Afhandling først blev forfattet, inden jeg kjendte disse F. Jónssons Skrifter, udtalte jeg i den, i Modsætning til min tidligere Formodning, at jeg holdt disse *pulur* for islandske.

Indlandssagn, som i sin ældste Form er blevne til paa Oplandene, hvor de vel er smeltede sammen med mythiske Forestillinger, som allerede tidligere der havde fæstet sig. Medens Snefrid-Sagnet ligesom Dovre-Sagnet er fæstet til nordre Gudbrandsdalen, er det paa Hadeland ¹⁾, at Julekosten forsvinder og at Finnen fanges af Halvdan Svarte. En af Snefrids Sønner, der siges at have övet Trolddom, bor paa Hadeland ²⁾, og fra en anden af hendes Sønner skal Sigurd Syr paa Ringerike stamme. Naar de Sagn, som havde faaet sin Form under Indflydelse af Naturen i Nordland, havde fæstet sig paa Oplandene, maatte de Træk forsvinde, at de to Brödre er ude at fiske, at de i Mörkskodden drive til Havs og komme paa et Land ude ved Havbrynet. Medens det nordlandske Sagn lader Brödrene fostres af overnaturlige Væsener derude, fostres Kongesönnen ifölge det oplandske Sagn af et ikke menneskeligt Væsen inde blandt Fjældene paa et Sted, som er skilt fra Bygden ved Skog og Ødemark. Medens de Trold, hos hvilke Agnar efter det nordlandske Sagn bor i en Heller og faar Börn med en Gyger, maa tænkes at have sin Bolig ude ved Havet vest for Nordlands Kyst, saa er de Jættevæsener, blandt hvilke Harald Haar-fagre færdes, i Slægt med Jutulen fra Vaage i det nynorske Sagn og har faaet sit Præg af Fjældene i det nordlige Gudbrandsdalen og nord derfor.

Baade Odin, der i Halvdan Svartes Gaard optræder som Troldmand, og Svaase, Snefrids Fader, som er tryllekyndig, kaldes en Finn. Det synes muligt, om end ikke sikkert,

¹⁾ Gjessing (Kongesagaens Fremvæxt S. 77) mener, at Lokaliseringen á *Haðalandi* i *Heimskringla* er et fuldstændig vilkaarligt Indskud. Men denne Stedfæstelse synes mig rigtig, fordi Halvdans Död, som efter enstemmigt Vidnesbyrd finder Sted paa Hadeland, af Sagnet er sat i nær Forbindelse med Julekostens Forsvinden og Finnens Paagribelse.

²⁾ Jfr. *Historia Norwegiæ*: Nonus Rognvaldus rettilbein, qui a quadam fitonissa in provincia Hathalandia nutritus est et in eadem arte mira ut nutrix operatus est (*Storm Monumenta* S. 104 f.).

at denne Benævnelse Finn allerede har været brugt i en Form af Geirrod-Sagnet om den gamle Kall, som i Virkeligheden var Odin, til hvem Geirrod og Agnar kom.

De Sagn om Halvdan og Harald, som jeg her omtaler, tænker jeg mig ikke som Almuesagn i sin Oprindelse, men som opfundne af Mænd, hvis jævnlige Syssel var Sagnfortælling og Sagndigtning.

Disse Sagn forudsætte, som jeg har vist, den fra *Grimnismál* kjendte Digtning om Geirrod og Agnar. Dette Digt er forfattet i 10de Aarhundred, neppe efter Aarhundredets Midte ¹⁾. Dets Forfatter har efter min Mening været vel kjendt i Haalogaland, men har digtet under Indflydelse af mange forskellige Meddelelser fra England.

Den Tid, paa hvilken Sagnet om Geirrod og Agnar paa Oplandene er blevet omdigtet til Sagn om Halvdan og Harald, er tilnærmelsesvis bestemt paa den ene Side ved Digtet *Grimnismál*, paa den anden ved Ágrip, hvor Sagnet om Halvdan og Harald først findes optegnet.

Opland-Sagnet om Finnen hos Halvdan og Harald er altsaa ikke ældre end c. 950 og ikke yngre end c. 1190. Det synes at maatte være blevet til paa en Tid, da Opfattningen af Odin som den, der forlener Konger med Seier og Magt, endnu var, om end ikke religiöst, saa dog for Fantasien levende. Paa den anden Side synes Odins Optræden ligeoverfor Halvdan at vise hen til den Omændring, som de hedenske Forestillinger om Guden undergik, da Kristendommen var bleven indført.

Da Sagnet om Odin hos Halvdan og Harald i flere Eiendommeligheder staar nærmere ved norrøne Sagn, som fortælles hos Saxo, end ved Eddadigtenes Gudesagn, taler

¹⁾ Efter Finnur Jónsson (Litt. Hist. I 66) c. 900—925. I mine Studier I 486 har jeg været mere tilbøielig til ikke at sætte det længere tilbage end til c. 950.

dette kanské for, at hint oplandske Sagn ikke er blevet til för omkring Aar 1100.

Man kan spørge, om Sagnet har været digtet af en Islænding, som har været kjendt paa Oplandene i Norge, eller af en Nordmand. For at Sagndigteren skulde være en Islænding, kunde man anföre, at det ikke er sandsynligt, at den fra Grímnismál kjendte Digtning, som Sagnet forudsætter, skulde have været udbredt blandt Nordmænd paa Oplandene omkring Aar 1100. Men dette Argument veier lidet. Hvis Sagndigteren har været en norsk Sagnfortæller, snarest i en Hövdings Følge, kan han have lært Digtningen om Grimner, Geirrod og Agnar at kjende andensteds end paa Oplandene.

Jeg tror, at Sagnet er dannet af en Nordmand. Derfor taler den Omstændighed, at der, som i det foregaaende paavist, er andre mythiske Sagn om Harald Haarfagre, som staa i Forbindelse med dette Sagn og som er fæstede til andre Bygder paa Oplandene. Sagnet er ikke præget af Islændingernes sunde og nøgterne Realisme. Dets mythiske Form og Betydning er paa den anden Side i de islandske Gjengivelser bleven endnu uklare, end den fra först af kan have været.

Der er intet Spor til, at Sagnet om Odin hos Halvdan og Harald nogensinde skulde have været behandlet som Kvæde enten i de episke Digtes Versemaal eller med Replikker i ljóðahátt. Det har fra först af været en *fornaldarsaga*.

Senere i Middelalderen gennemgik Sagnet flere Forandringer, navnlig derved, at Odin som handlende Person til dels blev ombyttet med en Jætte, med hvem Harald Haarfagre allerede tidligere var bleven bragt i Forbindelse.

Sagnet om Odin hos Halvdan og Harald har vistnok engang udtrykt den Opfatning, at Odin fra först af har været Halvdan Svarte huld, men siden blev ham gram.

Odin volder selv, at Halvdan, da denne har forgrebet sig paa Guden, finder sin Död. Kongestolen maa ryddes, forat Sönnen Harald ved Odins personlige Indgriben kan blive Konge.

Denne Digtning er sprunget frem af den fra Hedenommen bevarede Livsopfatning ¹⁾ og er et Udtryk for den samme Trang til at lade Odin personlig gribe ind ved de afgjørende Vendepunkter i Hövdingens Liv, som den der har gjort sig gjældende i den nordiske Form af Volsungesagnet.

Det er som Seierens Gud, at Odin hjælper Harald til Enevældet i Norge. Gjessing har allerede bemærket ²⁾, at denne Opfatning af Odin som den, der giver Kongen Seier og Magt, ligeledes kommer frem i Skikken ved de hedenske Offergilder, der holdtes i Tröndelagen i Haakon den godes Dage: Först drak man ved dem Odins Bæger til Seier og Magt (*rikis*) for sin Konge ³⁾. Og denne Opfatning af Odin som den Gud, der skjænker Seier, er jo ældgammel og ikke særlig nordisk. Den gjorde sig jo ogsaa gjældende hos vestgermanske Folk ⁴⁾, og den fremtræder i det gamle Sagn om Langbarderne, med hvilket det norske Geirrod-Sagn tildels staar i Forbindelse.

Der viser sig i de af kristne Mænd efter kristelig Tradition optegnede Sagaer en Tendens til at fremstille Harald Haarfagre som den, der troede paa den sande Gud. Dette udtaler sig i Heimskringla i de Udtryk, som lægges i hans Mund, da han sværger at skulle vinde hele Norge: "Jeg aflægger det Löfte, paa hvilket jeg kalder den Gud, som har skabt mig og som raader for alt, til Vidne, at mit Haar

¹⁾ Dette er allerede antydet af Gjessing "Kongesagaens Fremvæxt" S. 44 f.

²⁾ Kongesagaens Fremvæxt S. 45.

³⁾ Hák. s. góða i Hskr. Kap. 17 F. J. (Kap. 16 Unger).

⁴⁾ Se f. Ex. Mogk i Pauls Grundriss¹ I, 1076.

skal ikke klippes eller kjæmmes, för jeg har tilegnet mig hele Norge ¹⁾).

I Modsætning hertil er i Fortællingen om Dovre i Flatö-bogen Haralds Løfte om ikke at lade sit Haar klippe motiveret fra hedensk Synspunkt ²⁾). Her siger Jætten Dovre til ham: "Du skal hverken lade dit Haar eller dine Negle klippe, för du bliver Enekonge over hele Norge" ³⁾). Derved vil jeg minde om, at Dovre, naar han lader Harald blive Konge, tildels er traadt istedenfor Odin. Fremdeles vil jeg fremhæve, at et Løfte om ikke at klippe sit Haar, för man har udført en Daad eller opfyldt en Pligt, er ældgammel germansk hedensk Skik, og at denne Skik har fundet sit Udtryk i Gudemymthen, derved, at Vaale, hvem Odin avler for at han kan hævne Balder, ikke tvætter sin Haand eller kjæmmer sit Hoved, för han har lagt Balders Banemand paa Baal ⁴⁾).

Endelig vil jeg minde om, at Dovre-Sagnet, saaledes som jeg i det foregaaende tror at have vist, vistnok i de fleste Henseender er en senere og forvansket Form af Sagnet om Finnen i Ágrip, men at det dog har bevaret, tildels i forandret Form, enkelte Sagnmotiver, som er faldt ud i Finnesagnet.

Det kunde derfor være muligt, at Harald efter et ældre Sagn har paakaldt Seierens Gud Odin, da han aflagde det Løfte ikke at lade sit Haar klippe eller kjæmme, för han var bleven Enekonge over hele Norge. Men bevise lader dette sig ikke.

Med Hensyn til de her behandlede Fortællingers Betydning for Halvdan Svartes og Harald Haarfagres virkelige Historie tør vi holde os til Fagrskinna-Forfatterens Dom.

¹⁾ Heimskr. Har. s. Hårf. Kap. 4.

²⁾ Jfr. Gjessing Kongesagaens Fremvæxt S. 45.

³⁾ Flat. I, 566.

⁴⁾ Se mine Studier I, 213—215.

Han har udeladt dem alle tilhobe af sin Fremstilling af norske Kongers Sagaer, fordi han har holdt dem for Fabler.

Den Tid er vel nu forbi, da man i Fortællingen om Haralds Forhold til en Finn paa Hadeland vil søge et Vidnesbyrd om, at han der stod i Forbindelse med Levninger af Norges formentlige Urbefolkning. Denne Finn er en Skabning af den mythedannende Fantasi. Naar Finnehammen falder, træder en større Skikkelse frem. Det er Seierens Gud, som kaarer den unge Harald til Norges Konge og som staar ved hans Side, til Norges Rige er stiftet.

Marts 1899.

Sophus Bugge.

Folkvisan om konung Didrik och hans kämpar.

I. Grundformen.

Uti Danmarks gamle Folkeviser, band 4, s. 623—676, har Grundtvig intagit en vidlyftig redogörelse för Didrikvisan, "i alle dens Former sammenholdt med Didrikssaga". Meningen med denna uppsats, som tillika är en polemik mot G. Storm, har varit att uppvisa de många olikheterna mellan visans olika former och sagan och därigenom ytterligare befästa den åsikt, som Grundtvig längesedan uttalat, att visan är oberoende af sagan. Men härvid har Grundtvig enligt min mening begått det stora felet, att han ej granskat det bevismaterial, som han använder, utan låter allt gälla lika. Så snart en uppteckning innehåller en från sagan afvikande uppgift, anser han den vara äkta traditionell. Därigenom har hans undersökning blifvit förfelad. Först sedan man noga öfvervägt värdet af de olika versionerna och utmönstrat hvad som befinnes vara senare utbildningar, får man en fast grund att bygga på vid fortsatta undersökningar. Då jag

började sysselsätta mig med denna visa, fann jag snart, att det var omöjligt att bilda sig något fast omdöme om förhållandet mellan visan och sagan, förrän en granskning skett af det material, som de många uppteckningarna erbjuda. Resultatet af denna lämnas här. Målet har varit att söka finna grundformen; men då det torde vara omöjligt att fullständigt återställa denna, har jag inskränkt mig till att utgallra hvad som uppenbarligen aldrig stått i densamma och att bibehålla endast det, som jag ansett komma denna närmast, äfven om icke ens detta kan sägas vara ursprungligt. Då de många formerna af visan under olika sångares och upptecknares behandling blifvit i olika delar utsatta för ändringar, har följden blifvit, att än den ena, än den andra uppteckningen blifvit föredragen, och att grundformen ansetts bäst bevarad än i en svensk, än i en dansk, än i en färöisk visform. I allmänhet tror jag mig på detta sätt hafva kunnat meddela, åtminstone i det väsentliga, visan i dess helhet. Yngre bildningar har jag meddelat, endast då de befunnits anmärkningsvärda.

Folkvisan om Didrik och hans kämpar innehåller två särskilda händelser, nämligen Vidriks kamp med Långben Risker och Didriks tåg till Birtingsland. I de flesta uppteckningarna besjungas dessa händelser i skilda visor, men jag anser, att de, som innefatta dem båda, äro ursprungligare. Skälen därför skola lämnas i sammanhang med frågan om visans källor.

En fråga, som jag här ej inlåter mig på, är, huruvida visan är diktad i Danmark eller Sverige. Till Färöarne har den kommit från Danmark. Utan att jag kan meddela några bevis därför, hyser jag dock den öfvertygelsen, att den först nedskrifvits på danska. Därför komma de danska versionerna att sättas främst. Jag använder därvid de beteckningar, som blifvit gängse genom Grundtvigs och Arwidssons arbeten. Där dessa använda samma bokstaf — A, B, C — för olika

uppteckningar, använder jag A², B², C² för den ena. Bokstäfverna d, s, f angifva danskt, svenskt, färöiskt ursprung.

De kända uppteckningarna äro:

dA: Anna Munks handskr. fr. 16:de årh. och Anna Basses fr. 17:de årh.; Aa och Ab hos Grundtv., DgF. I 94—99; innehåller hela visan.

dBa: Rentzels hs. fr. 16:de årh.; B hos Grundtv. DgF. I 99—101; innehåller förra delen af visan.

dBb: Vedels uppteckning; Bb hos Grundtv. DgF. I 118—121; innehåller förra delen.

dBc: Dronning Sofias Visebog, Bc hos Grundtv. DgF. IV 605—607 ¹⁾).

dC: Sophia Sandbergs handskr. fr. 17:de årh.; C hos Grundtv. DgF. I 101—103; innehåller förra delen.

dD: Karen Brahes folio-handskr. fr. 16:de årh.; D hos Grundtv. DgF. I 103—105; innehåller senare delen.

dE: Rentzels handskr.; E hos Grundtv. DgF. I 105—107; innehåller senare delen.

dF: Anna Basses handskr.; F hos Grundtv. DgF. I 108—110; innehåller senare delen.

dG: Sophia Sandbergs handskr.; G hos Grundtv. DgF. I 110—112.

dH: Vedels uppteckning; H hos Grundtv. DgF. I 112—116; innehåller senare delen.

dI: Dronning Sofias Visebog; I hos Grundtv. DgF. IV 607—609; innehåller senare delen.

sA: Kongl. Bibl. mskr. WB; 3 A hos Arw. Sv. Forns. I 13—19; innehåller förra delen.

sA²: Pär Brahes visbok; 4 A hos Arw. Sv. Forns. I 28—37; äfven tryckt i 1500—1600-talens visböcker af A. Noreen och H. Schück IV = Sv. Landsmålen 52 h. 405—414; innehåller senare delen.

¹⁾ dBa, dBb, dBc, som äro hvarandra mycket lika, anföras i det följande med den gemensamma beteckningen dB.

sB: Älfs visbok; 3 B hos Arw. Sv. Forn. I 20—25; innehåller förra delen. Arw. har upptagit några verser ur Gyllenmärs visbok, men utan verssiffror.

sB²: Kongl. Bibl. mskr. WB; 4 B hos Arw. Sv. Forn. I 37—45; innehåller senare delen.

sC: Gyllenmärs visbok; C hos Grundtv. DgF. IV 609—610; äfven hos Arw. Sv. Forn. I 405—406, delvis (v. 1—4, 15, 17—19, 21, 22, 24) och 1500—1600-talens visböcker II = Sv. Landsmålen 30 h. 263—267; innehåller förra delen.

sC²: Gyllenmärs visbok; C* hos Grundtv. DgF. IV 612—614; äfven i 1500—1600-talens visböcker II = Sv. Landsmålen 30 h. 257—262; innehåller senare delen.

sD: Cod. Petri Rudbeckii; D hos Grundtv. DgF. IV 611; innehåller förra delen.

sE: Cod. Petri Rudbeckii; E hos Grundtv. DgF. IV 611—612; innehåller förra delen.

sF: Afzelius, Sv. Folkets Sagohäfder I 65—67; innehåller förra delen.

fA: Svabos uppteckning, A hos Grundtv. DgF. IV 614—617; innehåller hela visan.

fB: Klemmensens uppteckning; B hos Grundtv. DgF. 617—622; innehåller hela visan.

Att de uppteckningar af visan, hvilka mest öfverensstämma med *Þidreks saga*, stå grundformen närmast, är obestridligt. Någon direkt förbindelse mellan dessa genom lån eller bearbetning kan ej gärna sättas i fråga. Jag har därför såsom stöd för min uppfattning rörande grundformen vers för vers anført motsvarande ställe i *Þidreks saga* och särskildt utmärkt de största likheterna. Däremot har jag endast undantagsvis begagnat mig af den svenska öfversättningen af sagan, emedan, såsom bekant, Grundtvig och hans efterföljare ansett likheten mellan visan och denna bero på lån från den förra till den senare. Först i en senare afdelning

skall den svenska öfversättningens ställning till visan blifva föremål för undersökning.

1. dC 1: Konning Thiderich hannd sider paa Bernn,

hannd siger ud-aff sin welde:

"Iegh haffuer kiemper ndi min gaard,
de ere bode heuske och snilde.

Þiðr. s. kap. 189: þessir sitia nu allir a einn pall með Þiðreki konungi at þessarri veizln sem nu voru nefndir ok fra var sagt. Nu mælti Þiðricr konongr er hann ser a tvær hendr ser. Mikit ofrefli er her saman comit i eina holl af þessum hinum dyrvum drengivm.

dA har lin. 2 roser (o: siger), hvilket kanske tillhört grundformen, men lin. 3, 4 i dA, i hvilka Didrik skryter öfver att han underkufvat (tvungit under sig) "kiemper och frier heltte", äro säkerligen yngre. Syv har upptagit denna vers ur dA.

2. dA 2: Konning Dyderick sider paa Berne,

hannd thaller dy ordt saa fri:

hannd syger, den er icki y verdenn thill
som thør mod hanom striide.

Þiðr. s. kap. 189: hvat manna mýndi sa vera, er sva diarfr mýndi vera, at hann mýndi etia sínv kappi her við.

Öfverensstämmelsen mellan båda är dock ej fullständig. I sagan är det sina män, men i denna uppteckning af visan är det sig själf, som Didrik prisar. Detsamma är förhållandet uti alla öfriga uppteckningar, men att detta är senare förändring, visar vers 1, som öfverensstämmer med sagan. dC 2 kommer dA 2 ganska nära, men är ännu mer aflägsnad från sagan. Uti fA 1 (fB 1) användes såsom i sagan frågeform:

Hvar vitid tær mín yvirmann?

tað havi eg hugsað leingi.

Men dylika frågor höra till de stående uttrycken i färöiska visor. Se andra ex. uti Uppsalastudier, s. 117. Frågeformen är alltså ej beroende af Þiðr. s. Detsamma gäller om frågeformen i sD 1 och sE 1. Uti alla uppteckningar utom dAC hafva v. 1, 2 sammandragits till en. I fAB har sammandragningen skett oberoende af alla öfriga och är tillkommen, emedan dylika situationer uttrycktes på detta sätt; jfr Uppsalastudier, s. 117, Fær. dikt. II 96. Dessa äro alltså att

hänföra till en redaktion, hvilken haft ungefär samma lydelse som dBc:

Konng Diderick hannd stander paa Bernne,
och sier hand ud saa wiide:
Gud giffue, ieg weste saa frien heltt,
meg thorde udi marcken bide!

dBa har byergen (o: Bern), dBb (Vedel) har ändrat lin. 3 — "Gud giffue, ieg viste de hellede saa stercke" —. sA följer Vedel, men har tillika känt en annan med sBC besläktad redaktion, ty den har upptagit namnet Bärtingsborg och gifvit lin. 3 formen: Gud gifwe iag weste kiemper dhen; jfr sB (sC): Och aldrih sågh jagh kempen den. sB har lin. 4: Som dosten tordhe medh migh rijda, hvilket måhända är ursprungligare än dBc. Däremot är sC lin. 3 — "som mig torde wäckia och bida" — yngre förändring; den har hämtats från en följande vers, som handlar om den sofvande jätten.

Ett gemensamt fel i sBC är, att konungen kallas Vidrik samt borgen Bortingens borg. Det senare felet är tidigt inkommet, ty det förekommer äfven i den uti Kong Diderik i Birtingsland från vår visa upptagna vers. 3 under formen Brattingsborg samt uti sA (Bärttingsborgh) och sF (Brattingsborg). Den sistnämnda uppteckningen synes vara sammansatt af flere. V. 1 visar släktskap utom med sBC, lin. 1—3, äfven med sDE, lin. 4. sDE bilda en särskild grupp, för hvilken lin. 1, 4 äro karakteristiska; sD: Kungen titta sig utom vallen — tör öfver Bertings skog rijda; sE: Konungen går på dhe gröna vallar — som tår rida öfver Bertingens skogar?

3. dC3: Tha suarid gammel Hillebrannd:

"Y siger for store ord:

ieg wed mange kiemper y werden thill,
ther sig holder alle saa god".

Þiðr. s. kap. 190: Herbrandr hinn vitri merkismaðr konongsens teor til orða oc annsvarar konongenvm — — — vist mælir þv af kappi oc af oviti. er þv hygr engan þinn iamningia vera ne þinna manna.

I den tyrolska dikten om konung Laurin, som synes hafva i sin nu föreliggande form använt en dikt om Didriks tvekamp, hvilken varit besläktad med den, som förf. till *þidr. saga* använt, är det "Wielandes sun", som skryter öfver Didriks storhet:

"ich enweiz in allen landen
deheinen der ân alle schande
lebe als der edele Dietrich.
niender vint man sîn gelîch
der sô grôzin dinc habe getân.
man sol in loben für alle man". (Müllenh. ed. 21 ff.)

Därpå svarar Hildebrand, att Didrik icke ännu pröfvat sina krafter mot dvärgarne "in den holen bergen". Då denne får höra detta, förebrår han Hildebrand, därför att denne ej sagt detta förut, hvilket gifver Hildebrand anledning att hålla ett strafftal till Didrik samt omtala, att det fanns en mäktig dvärg, Laurin, mot hvilken Didrik ej ännu pröfvat sina krafter. Ehuru varningen för öfvermodet alltså i den tyska förebilden synes hafva uttalats af Hildebrand, så är det dock endast en tillfällig likhet, att samma roll i dC tilldelas denne, ty öfverensstämmelsen mellan *þidr. saga* och många visuppteckningar gör det otvifvelaktigt, att i de nordiska framställningarna Herbrand trädte i stället för Hildebrand. Att isl. handskr. A till *þidr. saga* också har Hildebrand, är en tillfällig likhet med dC, hvilket äfven Grundtv. IV 628 not. med frågående af en förut uttalad mening och Storm, Sagnkredsene 200, antaga. Mot Grundtvig anf. st. anser jag detsamma vara förhållandet med förekomsten af namnet Hildebrand i Sv. handskr. B till Didr. s. kap. 178. Namnet Hildebrand förekommer äfven i dB, men att det äfven där är senare tillkommet, visa dBa och dBc, v. 2:

for hand haffde werit saa wide.

Denna vers passar endast för Herbrand, men har stått kvar, sedan namnet utbytt. Den äldre lydelsen finnes kvar i sC 2:

Suarade elvart nilzfärling
som fardas hade så wida.

sA 2 stödjer sig utom på Vedel (lin. 1) äfven på en annan version (lin. 4: Bernewijss o: Bermer rise). sDEF hafva utelämnat episoden om Brands uppträdande. Namnet Brand har förlorat stafvelsen Her, emedan den fattades som titeln "herr". Det har förvrängts på olika vis: Bramslau (dC), Elvart (sC), Berne (dA), likaså tillnamnet Vidfärling (isl. *viðförlí*), hvilket blifvit: Veffering, Ves(s)erling (dA), Meiffelin (dC), Förvifferlingh (sB), Nilzfärling ¹⁾ (sC), Vidferi (fAB).

Det är ganska vanligt i folkvisorna, att då en mäktig person fällt ett yttrande, som innebär skryt eller befallning, till en början ingen vågar tala, men slutligen en, som är djärfvare än de andra, uppträder. Detta motiv har upptagits i dA 3:

Alle da thide dy kiemper
offuer det brede bordt.
forudenn hannd Bernne vann Veffering,
hanndt snaritt ett mandoms ord.

Parallellställen finnas i Ulf van Iærn B 4, Orm Ungersvend og Bermer Rise B 6, D 13, Hr. Hylleland henter sin Jomfru D 4. Denna vers saknas i öfriga danska och alla svenska uppteckningar, och något motsvarande finnes ej i þidr. saga, hvarföre det tydligen är en yngre utbildning. Motivet återkommer äfven i fAB, men har säkerligen ej funnits i deras danska original, utan har i dessa upptagits från någon annan färöisk visa. Samma vers finnes i Arngrims synir, v. 58.

I sBC 3 hotar Didrik Brand med knifven, om ej denne visade den kämpe, som kunde mäta sig med honom. Detta motiv är senare tillsats, hämtad från någon annan visa; jfr. Essbjörn Prude och Ormen Starke A 8, Arw. I 89, Regnfred og Kongelil A 12, DgF. Nr. 22.

4. sB 4 (sC 4): Isingen heeter then samma kongh,
Som rådher öfuer bergh och fäste,
Siver heeter (hans) märckizman ²⁾
Honom stack aldrighingen ifrå heste.

¹⁾ SÅ Noreen och Schück. Arwidsson har Vilsfärling.

²⁾ SÅ i handskriften. Arwidsson har *märkieman*.

Þiðr. s. kap. 190: Ec kann at segia þer af einv landi þvi er heitir Bertangaland. þar ræðr firir sa konongr er heitir Isvng. hann er þeirra manna sterkastr oc aprastr við at eiga. er ver havum spvrt til. Hann a. XI. svno — — — Hann hevir einn merkismann þann er heitir Sigvrðr sveinn.

Uti sBC nämnes ej, att Isungs rike heter Bertangaland, ej häller, att han ägde elfva söner, men att grundformen upptagit detta, framgår af dA 4, 5:

Isses koning aff Berthinngs-land
hand thallede itth ord saa fri:
hannd syger, den er icki y verdenn thill,
som thør imodt hannom stride.

Hannd haffuer sig dy søner siu,
sielff er hanndt kiempe best:
Siuord heder hanns unngiste sønn,
hanndt riider sinn hest aller-best.

Texten är här mycket fördärfvad. I v. 4 är knappast mer än lin. 1 ursprunglig; det öfriga är en upprepning af v. 2, hvarigenom Isung kommit att säga hvad som rätteligen Brand har att yttra. I v. 5 är omnämnandet af Isungs söner äkta tradition, men genom inflytande af andra visor har antalet blifvit sju, Sigurd inberäknad såsom den yngste. Jfr. Rigen Rambolt og Aller hin stærke A v. 3 lin. 3 och v. 4, lin. 1 (DgF. nr. 27, I 360 f.):

hand (o: Adell-grøffue) haffuer saa raske søner siu,
— — — — Ramboltt heder hans yngste sønn.

Dessutom är rimmet dåligt: best ∞ allerbest. Grundtvig anser, att det från början varit best ∞ hest. Det kan ifrågasättas, om icke grundformen här utgjorts af två verser såsom i dA. Det är nämligen svårt att inpressa allt uti endast fyra verslinier. Vid öfverflyttningen till färöiskan har denna vers ikläds en form, som hämtats från någon annan visa, troligen Arngrims synir, v. 1, som här meddelas för jämförelsens skull:

Arngr. synir, v. 1:
Arngrímur eigir eina borg,
hon stendur á högum fjalli,
ellivu eigir hann synir sær,
og tólfti er riddarin snjalli.

fA, v. 3 (fB, v. 3):
Ísin kongur borgina eigir,
hon stendur á högum fjalli:
ellivu eigir hann synir sær,
og tólvti er Sjúrdur snjalli.

Versen passar tydligen bättre i Arngr. synir, ty enligt sagan ägde Arngrim tolf söner, af hvilka den tolfte, Angantyr, var den främste, men enligt Þidr. s. hade Isung endast elfva söner, och Sigurd var hans märkesman. Omnämmandet af Isung och hans söner saknas i dBC samt sADEF.

I dA 5, 6 tillsäger Didrik om hästarnes sadling. Därom finnes intet vare sig i sagan eller i andra uppteckningar och är säkerligen senare tillsats. Dessa verser stå ej håller i något samband med den följande versen, som är äkta. Något liknande finnes i Ulf van Iærn F (Syv), v. 8.

5. dA 8: Høre thu, Berne vann Veffering,
menn du haffuer vanndritt saa viide:
du skaltt føre minn banner y dag,
och du skaltt frammerst riide.

Þidr. s. kap. 191: Konongrinn þiðricr mælti af móði miklvm. —
— — stig a hest þinn oc tac merki mitt — oc rið firir til
Bertangalannz.

Alla uppteckningar, som hafva detta ställe, öfverensstämma i det väsentliga, hvarför versen troligen haft samma lydelse i grundformen.

6. fA 8 (fB 7): Brandur tók við merkis-stong,
og fyri við hyggju reið:
tá ið hann kom á Bertinga-skógv,
tá vendi hann hestin á leið.

Þidr. s. kap. 192, 193: Herbrandr riðr nv vt af Bærn með
merki Þiðrics konongs fyrst allra þeirra — — — Nv koma þeir
at skogi einvm einkar miklvm. Oc þingat ligr vegr þeirra a
þann scog. Nv snyr Herbrandr aptr hesti sinvm a mot kononge-
nom oc mælti.

Denna vers saknas i alla öfriga uppteckningar, men dess öfverensstämmelse med sagan visar, att den är äkta.

7. fA 9 (fB 9): Eg riði ikki longur í dag
og føri mín harras merki:
har býr fyri hesum skógv
tann Agga rísinn sterki.

Þidr. s. kap. 193: Herbrandr — — — mælti. Herra segir hann.
her ligr firir oss Bertanga scogr. En i þessom scogi er einn
rísinn. sa heitir Ætgeirr. — — — Nv riði hverr yðarr fram i
scoginn er vill. en engi er von at ec coma framarr en nv em
ec kominn. nema allir ver riðim saman.

Då i alla öfriga uppteckningar den händelsen utelämnats, som framställes i sagan och fA 8 (fB 7), eller att Brand begaf sig i förväg, men vände, då han kom till skogen, har följden blifvit, att den vers, som motsvarar fA 9, undergått förändring, hvarigenom Brand vägrar att blifva märkesman, då Didrik befaller honom därtill. I dA 9 säger han sig ej vilja mottaga uppdraget, emedan "Thett sømmer inngenn fattige karll", men den verkliga orsaken, fruktan för jätten, har fått stå kvar i lin. 3, 4. I dC 4 säger ej Brand, huru han ställer sig till uppdraget, utan omnämner blott jättens tillvaro. I sBC 6 säger Brand rent ut, att han ej vill rida förut; anledningen får man veta i lin. 3, 4. En särskild ställning intaga dB och den af Vedel beroende sA. Omedelbart efter v. 1 står i denna grupp en vers, som motsvarar fA 9 m. fl., d. v. s. dB låter Hildebrand (o: Brand) icke i enlighet med den äkta traditionen hänvisa på Isung och Sigurd såsom Didriks värdiga motståndare, utan på jätten i Birtingskog. I den därpå följande versen — dB 3 — uppmanar Didrik Brand att rida förut med märket, och i nästa vers vägrar denne, emedan "then priis" icke passade honom. Här har alltså en genomgripande omredigering skett. dB har i denna punkt äfven utöfvat inflytande på fAB, i det att fA 6 och fB 5 motsvara dB 2. Men att denna vers inkommit senare, visar fA 9, som innehåller detsamma i den ursprungliga formen. Tillägget har tydligen hämtats ur Vedels samling. Att fA 6, lin. 2 har större likhet med dBa och dBc än med dBb (Vedel), är väl endast tillfälligt.

De olika formerna på jättens namn i de danska upp-teckningarna kunna hänföras till en gemensam form *Risker* eller *Resger*. Denna har Bugge med rätta härledt från *rise* eller *rese* *Ætger*. Från namnet *Ætger* hafva äfven fA *Agga* och fB *Akivar* utgått.

8. fA 10 (fB 10): Svaraði Virgar Valintsson:
"Eg skal á skógvin ríða;

men tær skuluð allir, kongins menn!
hjá merkis-stongini bíða”.

Þíðr. s. kap. 193: Viðga svaraði. Með því at sva er sem þv
hevir sagt Herbrandr. þa scal konongrinn oc allir þer halda
her kyrrvm hestvm yðrvm. en ec scal ríða i scoginn.

I dA motsvaras denna vers af tvänne — 10, 11:

Saa red dy alle denn lanng dag
op under den grønne liide:
konngenn hanndt thaller thill Viderick,
handt badt hannom fremmerst riide.

Her holde y, alle danner-konngens mend,
op under disse grønne thnedt:
emedenn iegh riider y skoffuenn frem,
ieg vill oss veyen op-lede”.

dD 5—7 har utgått från samma redaktion, men då här
Brand hänvisar på jätten i stället för på Isung och Sigurd,
så beder Didrik honom visa sig jätten, och en ny vers — 6 —
har tillagts, hvilken endast innehåller loci communes. Ehuru
denna version står i de två ålderdomligaste uppteckningarne,
så är den dock af senare ursprung. dA 10 är hållen i
ganska allmänna ordalag, och den följande utgör icke något
svar på en bön, utan ett frivilligt erbjudande, hvilket också
Viðgas ord inneburo enligt sagans och fAB:s samstämmiga
vittnesbörd. Alltså är dA 10 (dC 5, 6) senare tillägg, och
dA 11(dC 7) har blifvit ändrad, men innehåller dock det vä-
sentliga bevaradt; jfr dA 11, lin. 1, 3 med fA 10, lin. 2, 3.
sC har utvidgat berättelsen till fyra verser (v. 7—10). Äfven
sB:s original har haft samma version, ehuru endast v. 8
finnes kvar som v. 7. sC 10, som innehåller, att Vidrik
rycker ut sin knif och säger, att det ej anstår en hofman
att rädas för sitt lif, har motsvarighet i Peder Pallegogson
A 5, B 6, Ebbe Tykeson 5 (Arw. I 194, 200, 212). sDEF,
som utelämnat episoden om Brand, låta Vidrik uppträda
omedelbart efter Didriks första yttrande i v. 1. sDE äro
mycket bristfälliga, men hänvisa till en gemensam källa, som,
redan den, varit mycket korrumpad. sF 2 är hämtad från

sA 2, som i sin ordning härstammar från Vedel. I dB upptager denna episod fyra verser (5—8). I början har uti denna redaktion af visan händelsen framställts endast i en vers (5), men sedan hafva nya moment tillkommit: att Vidrik blef vred och talade om sitt svärd, som bet "stål och kläde", att de 300 kämparne letade efter Langben Risker, samt att Didrik uppmanade Vidrik att ej dölja för honom, om han fann jätten. Dessutom har innehållet i v. 5 återupprepats i v. 8. Hvad som i de tillagda verserna bör beaktas, är, att först här — v. 7, 9 — jätten nämnes vid namn — Langben Risker och Risker som appellativ —; i det föregående talas endast om en kämpe. Då detta stycke omredigerades, förekom alltså namnet Risker i v. 2, som motsvarar dA 9 och dC 4, där namnet finnes kvar.

9. dC 8: Thed war Widerick Wallandz-søn;
hannd red y skoffuen frem;
ther saa hannd Lanngeen Reskieer
saa led og saa lanng.

Þíðr. s. kap. 195: Viðga riðr nú fram í scoginn. hann ser firir síu fram hvar lígr einn maðr oc søfr. sa maðr er fvrðv mikill. leggir hans ero digrir. hann hevir sterlegan þvc digran oc langan. oc a milli hans avgna var vel sva alnar. oc þar eftir er allr hans annarr voxtr. oc eigi scortir hann grimleic ne annvr illzca.

Genom en liten ändring af lin. 2, 4 återställes rimmet:

hand frem i skoffuen red
∞ saa lang och saa led (jfr sA 7).

dA 12, lin. 1, 2 äro nästan lika med dC 8, lin. 1, 2; de två senare linierna lyda:

hanndt fanndt paa saa liidenn enn stii,
denn neder thill Reyser rannt.

Att denna läsart är sämre, framgår — utom af sagan — däraf, att det ej var Vidriks uppdrag att leta efter jätten, hvilket den förutsätter, samt att den ej står i något samband med följande vers.

sB 8 och sC 11 äro besläktade. De hafva som lin. 2 upptagit det vanliga motivet "de stigar gjordes honom så

långa". Till dessa ansluter sig nästan ordagrant sF 4. Ut i sD 4, sE 3 och sA 6 har tillkommit ett nytt drag: Vidrik sjunger under färden. Detta har ur sA upptagits i sF 3. Men sAF fullfölja ej detta motiv, såsom sDE, utan ansluta sig i nästa vers till Vedel (dBb 10). Dock har sA, lin. 2 ändrats, så att den kommit att likna dC 8, lin. 2.

sD 4 är sammandragen af två verser, hvilket synes däraf, att rimmet felar, och orden i lin. 3, 4 ej passa i Vidriks mun: det skulle vara jätten, som yttrade detta, såsom i sB 10, sC 13. dB öfverensstämmer med dC i det väsentliga.

Det i sagan förekommande draget, att Vidga fann jätten sofvande, saknas i alla danska och svenska uppteckningar, men förutsättes i den följ. versen, där Vidrik stöter till honom med sitt spjut och beder honom vakna upp. Det finnes i fA 11 (fB 11):

Virgar reið á skógvin framm
 Tíðriks köppum frá:
 tá var risin sovnaður,
 á grœnum vœlli lá.

Jag lämnar det oafgjordt, om de färöiska uppteckningarne här hafva bevarat grundformen eller endast velat förtydliga innehållet.

10. dC 9: Hannð red thill thenn Redsker,
 støtte paa hannem med skafftt:
 "Wog nu op, du kiempe god,
 thu soffuer altt saa hortt".

Jfr. fA 12 (fB 12): Tá segði Virgar Valintsson,
 maðurinn er hann hávur:
 "Statt á fœtur og ver títt lív,
 risi, ert tú maður!"

Þíðr. s. kap. 195: Nv stigr Vidga af hesti sinvm oc bindr við eitt olivetre, oc gengr at risanvm oc brigðr sverði sinv Mimvngi oc spernir til risans með foeti sinom vinstra. oc kallar a hann oc mælti. Statt vpp risi oc ver þic. sa maðr er nv her cominn. er lif þitt ferr at søkia. eigi scyldi sa iamnan sova. er settr væri til lannz at gæta af hendi rics höfðingia.

De två anförda visuppteckningarna komplettera hvarandra och innehålla båda olika rester af grundformen. Med

dC öfverensstämma dB 11 och sB 9. dA 13 har en afvikande läsart, som säkerligen är yngre, likaså sA 8 och den där af beroende sF 5 samt sDE. I de två sista är det med en sång, som Vidrik väcker jätten. Detta har framkallat det i sA (och sF) förekommande draget, att Vidrik går sjungande genom skogen. Grundtvig — DgF. IV 633 — fäster stor vikt vid den olikheten mellan sagan och visan, att den förra låter Vidga nalkas jätten gående och väcka honom med en stöt af sin fot, då den senare låter Vidrik komma ridande och stöta till honom med sitt spjutskaft. Mig synes denna olikhet ej förtjäna någon uppmärksamhet. Visdiktaren kan mycket väl hafva infört denna ändring för att tillfredsställa tidens smak, som fordrade, att en riddare stred till häst.

11. fA 13 (fB 16): "Har eru ikki so mangir saman,
at eg ræðist menn:
gakk á skógv, tín ungi maður!
sova vil eg enn".

Þidr. s. kap. 195: Nv vacnar risinn oc litr við hanom. oc ser at þar er cominn einn maðr. oc allz ecki ottaz Ætgeirr risi þann mann oc mælti til hans. Eigi scæf ec iafnan. heldr vaki ec at mestvm navðsynvm. en þess varir mic. at ec gera hvart er mer þyckir hægra at vaca eða at sova firir þinar sakar. Eða hvi veer þv mic eða hvat manna ertv. Ec kalla þer rað at þv gætir þin. oc far i brot leið þina. oc lett af kapvryrðom þinvm. firir þvi at mer þyckir mikit firir. at retta bein min firir þinar sakir oc standa nv til þess eins vpp at drepa þic. Oc sofnar nv risinn i annat sinni eigi ofastari en fyrr svaf hann.

I detta stycke är det tre punkter, som äro af vikt: Jätten fruktar icke för den komne; han beder Didrik draga sina färde; han säger sig ej ämna stiga upp för dennes skull. Alla dessa återkomma något ändrade i fAB. Närmast dessa står dA 14:

"Her haffuer ieg legitt i attenn aar,
mig veckitt rett aldrig enn manndt:
rid bort, foffuer-enn ungersuenndt,
mig løster att soue enn stunnndt.

Lin. 3 återkommer i sB 12, sD 6, dC 10. Samma tanke upp-repas i följ. vers. I de flesta uppteckningarna nämnes, att

jätten säger sig hafva legat i många (11, 15, 18) år, utan att någon vågat väcka honom. Detta drag, som vunnit sådan anklang, tillhör dock näppeligen grundformen. Det skulle i så fall funnits i den färöiska versionen, som står Þidreks saga närmast.

Uti alla uppteckningarna utom fA är här inskjuten en episod, som saknas i Þidr. saga: jätten frågar Vidrik efter hans vapen (dAC) eller namn (sBCDEF) eller härkomst (dB, fB) eller sköldemärke (sA). I ingen af dem står dock denna fråga i något närmare samband med hvad som förekommer i den föregående versen.

Sedan jätten i dA 14 förklarar, att han legat i 18 år, och uppmanat Vidrik att rida sin väg och uti v. 15 omnämnt, att under denna tid ingen vågat honom "väcka och bida", heter det i fortsättningen (v. 16):

Thett var Lannge-beenn Redsker,
hand vinncker op mett siitt øye:
"Siig mig, fouerenn unngersuenndt,
aff dine vaaben sløffue".

Hvar och en finner, huru omotiverad hela denna vers är: i det föregående framställes jätten som fullt vaken; här uppvaknar han först nu: "vinker op med sitt øje". Föga bättre är sammanhanget i dC. Sedan jätten stigit upp och betraktat Vidrik noga, beder han denne rida sin väg, emedan han ej ville med honom "kifva" (dC 10). Därpå gifver Vidrik honom en ny stöt och beder honom vakna upp eller "ieg skall dig wecke". Jätten borde nu blifvit ytterligt uppretad, men han säger fogligt (v. 11, 12):

"Ieg haffuer her weritt y XI aar
unnder thisse grønne lide:
aldrig saa ieg nogenn kiempe
vere saa god,
ther mig thorde wecke och bide.

Hør du, fauren unge suennd,
ieg will icke med dig kifue:
uden thu est kommen aff rid-
ders artt,
giff mig thin waben thøffue".

Det är ju ganska egendomligt, att jätten först undanbeder sig att strida, men sedan är villig därtill, om han får veta, huruvida Vidrik är en riddare och hvilka vapen han förde.

dB låter på vv. 11, 12, hvilka väsentligen likna dA 14, 15, följa en alldeles ny vers, i hvilken Vidrik säger sitt namn och sitt ärende: att väcka jätten. Den följande versen öfverensstämmer äfven med dA 16. Samma motsägelse finnes alltså här.

sBCDEF hafva sökt komma ifrån svårigheterna med att först låta striden mellan Vidrik och jätten utkämpas och sedan den senare framställa sin fråga. Onekligen är detta en förbättring, men med denna ändring kommer frågan i alla fall mycket omotiverad från jätten, som ligger maktlös af sår vid Vidriks fötter.

Att denna episod finnes i fB 14—17 beror på lån från Vedel.

Af dessa anledningar synes det mig vara troligast, att detta moment icke tillhört visans grundform. Men som det ej så sällan uppträder i folkvisediktningen, upptogs det i denna visa, ehuru det ej passade här. Jag styrkes i detta antagande däraf, att det förekommer hvarken i þidr. saga eller i fA. Dessas fullständiga öfverensstämmelse inses af följande utdrag ur dem båda:

Þidr. s. kap. 195: allz ecki
ottaz Ætgeirr risi þann mann
oc mælti til hans . . . far i brot
leið þina . . . oc sofnar nv ri-
sinn i annat sinni eigi ofastari
en fyrr svaf hann. Nv stigr
Viðga fœti sinvm annat sinn
til hans. sva at svndr ganga
.ii. riðn i hanom. Oc nv leypr
risinn vp oc er reiðr mioc.
oc þrifr iarnstong sina oc
reiðir at Viðga. Oc er hann
ser stongina hversv hon liðr. þa
skyzc hann vndan. en risinn
lystr i iorðina. sva at stongin
stoð fast millvm tveggja
hamra.

fA 13—15: "Har eru ikki so
mangir saman,
at eg ræðist menn:
gakk á skógv, tín ungi maður!
sova vil eg enn".

Virgar læt tá Skemming
leyppa
fyri hans brynju (o: bringu?)
breiða:
risin leyp tá fimur á fœtur,
sína jarnstong at reiða.

Rísín sipaði jarnstong sína,
sjálvum sær at eggja:
sló hann so í foldina fast,
hon stóð millum hamra
tveggja.

I st. f. 14 lin. 3, 4 har ursprungligen stått något, som motsvarat dA 20, lin. 3, 4:

sønnder da ginge dy rebeenn siu,
och der aff yppis dieris kiiff.

Däriigenom blir parallelismen mellan sagan och fA fullständig.

Man bör slutligen gifva akt på att dessa två versioner i själfva tonen äro helt olika de öfriga. I dessa är jätten, såsom sig bör, ursinnig, i de öfriga är han en gråtmild stackare. Allt talar alltså för att fA representerar grundformen gent emot de öfriga. Men skall jättens fråga utmönstras, så följer naturligtvis också Vidriks svar med. Intressant är att se, huru detta motiv, sedan det en gång innäslat sig i visan, blifvit omhuldadt, och huru det gradvis blifvit utvidgadt. Till en början nöjde man sig med att namngifva Vidriks häst och svärd, naturligtvis emedan deras benämningar öfvergått till en fast tradition. Lämningar af denna version hafva vi i sC 21 (sB 17):

Skömlingen hetter min gode häst,
År fallen under granenss stode,
mördengen heter mitt goda svärd,
är härtt i kiämpa blode.

I dessa uppteckningar — samt sDEF — frågar jätten endast efter Vidriks namn, men att detta är en senare utbildning, framgår af svaret, som i främsta rummet afser vapnen. I samband med ändringen har en ny vers tillagts, som innehåller Vidriks namn — "siälf heter iag widrick velanson". Alla uppteckningar äro eniga med afseende på dessa benämningar, men då det blef fråga om att gifva namn äfven åt hans sköld och hjälm, upphör enigheten, emedan man ej hade någon fast tradition att stödja sig på, och de olika sångarne ansågo, att det ena namnet var så godt som det andra. I dA 18 kallas skölden Skrep och hjälmen Grib, i dC 15 skölden Borting och hjälmen Birting, i dB 16 skölden Skrepping (l. Skreffing) och hjälmen Bierting (l. Brat-

ting; Vedel har Blank, som Grundtvig anser för en af denne gjord omskrifning af Bierthing). Hvarifrån dessa namn hämtats, är af mindre vikt. De torde varit inom sagovärlden gängse som vapennamn. Med visshet vet man detta om Skrep, som enligt Saxo var namnet på konung Vermunds svärd, och om Birthing, som i visan om Orm Ungersvend är namnet på det svärd, som Orm begärde af sin fader.

Slutligen fick jätten veta, hvilka Vidriks föräldrar voro, dock endast uti dB:

”Werlandt heder min fader,
war en smedt well skøn:
Buodell hede min moder,
en koning-dather wen. (dBa 15).

Från Vedel har detta upptagits i sAF.

Då Vidriks fader och moder riktigt benämnas, visar detta, att sagan om Volund var känd i Danmark, då detta tillägg till visan gjordes. Detta har redan Storm, Sagnkredsene 85 not., framhållit. Äfven i andra visor förekommer namnet på Volunds moder, men tillägges i dessa andra. I Grimhilds hävn A kallas Hagens moder Buodel, i Den overbærende Ægtemand F här den otrogna hustrun detta namn. Jag ser häri ett bevis, att namnet var känt af andra än dB:s redaktör. Inskjutningen af denna episod har äfven vållat andra tillägg: dA 19, dC 16, sA 16. I dB äro ännu flere verser tillagda (19—21), hvilkas motiv: Vidrik vill komma åt jättens skatter, är hämtadt från handlingens fortsättning.

Ett liknande drag: omnämmandet af faderns och moderns namn, förekommer längre fram i visan. I några uppteckningar omtalar nämligen Humerlumer, ej blott såsom i sagan, sin faders namn, utan äfven sin moders, hvilket är senare tillsats. Äfven i andra visor återkommer samma motiv.

12. dA 20: Wyderick hug Skeming medt spore,
hanndt sprang paa Ridskers siide:
sønnder da ginge dy rebeenn siu,
och der aff yppis dieris kiiff.

Þiðr. s. kap. 195: Nv stigr Viðga fœti sínvm annat sinn til hans.
sva at svndr ganga .ii. rifin i hanom.

Rimmet är dåligt, men dess äkthet bestyrkes af dBac.
I andra har det ändrats till *sida* ∞ *strida*.

Denna vers är i det väsentliga lika uti alla uppteckningar utom fAB, som utesluta episoden om de krossade refbenen. Därföre har troligen grundformen här blifvit bevarad.

13. fB 19: Risin tók um jarnstongina,
reiggjar henni hátt:
Virgar vendi hesti við,
hann bar seg undan brátt.

Þiðr. s. kap. 195: Oc nv leypr risinn vp oc er reiðr mioc. oc þrifr iarnstong sina oc reidir at Viðga. Oc er hann ser stongina hversv hon liðr. þa skyzr hann vndan.

Denna vers har motsvarighet äfven i dB 25 och är utan tvifvel äkta.

14. fB 20 (fA 15): Risin reiggjaði jarnstongina,
ilt var skap at eggja:
hon kom so í jörðina fast,
í millum hamra tveggja.

Þiðr. s. k. 195: en risinn lustr i iörðina. sva at stongin stoð fast millvm tveggia hamra.

Denna vers har tidigt blifvit grundligt missförstådd, därför att ordet hammar i denna betydelse (o: brant klippa) ej användes i Danmark och Sverige. Af den ursprungliga versen har gjorts två:

- dA 21: Thett var Lanngebeenn Ridsker,
hannd nappit thill staałstanng:
hannd slo ephther Viderick Verlanndz-sønn,
thett lanngtt y fielden klanck.

Thett var Langbeenn Ridsker,
hanndt thog thill att iammer:
"Nu haffuer ieg slagitt mynn stalstang
y biergett thill buode hammer".

I dC finnes endast den förra versen (dC 18), i dB står mellan dem den äkta traditionella vers, som omtalar, att Vidrik vek undan för slaget. sA (och sF) följer Vedel, men har utelämnat nyssnämnda vers. I sBCD har ännu

större ändring skett. Stället saknas i sE. Hvarken i sagan eller fAB förekommer något om jättens jämmer öfver förlusten af stålstången. Rimmet *jammer* ∞ *hammer* är därför säkerligen oäkta. Men den sista verslinien innehåller en rest af grundformen.

15. dC 19: Widrick thog suerd y bode henne,
hannd hog foruden felck:
hannd hog enn styck aff Redskers side:
V oxen drog icke mere aff eth less.

Þidr. s. k. 195: Nv teer risinn oc skytr at Viðga. En Viðga leypr i mot hanom. oc flygr atgeirrinn ivir hann oc sva i iordina at ecki stoð vpp af. Nv høgr Viðga til risans a lær hanom. oc sva mikit af voðvanvm at engi hestr berr meira.

Möjligen har i dC ursprungligen stått *laar* (o: *side*), såsom i sagan; jfr sD 8: så hög han då te Bengt risare å ser (o: *lår*) och fA 16: hann hvistar niður í læri.

Sagan har tydligen den ursprungliga versionen; jfr Rosengarten ed. Grimm v. 1346 (om striden mellan Witeg och Aspriân):

Er schriet im ouch abe ein ahsel — —
swie stark ein ros wære, ez hæte gnuoc ze tragen.

Öfriga visuppteckningar hafva betydligt ändrat grundformen. I sB 15, sC 17, 18 högg Vidrik af först åtta (sC ett) finger och sedan "så stort ett stycke". sDE hafva endast det senare draget. dA 23, dBac 27, 28 hafva inflickat åtskilligt nytt, dBb 27—31 (Vedel) gör ytterligare tillägg, som delvis upptagits af sA 20—22 och fB 21—23. sF 12 är hämtad från en med sB besläktad version, sF 16 däremot från sA. I fA 16 är en ringa rest af grundformen bevarad.

16. fA 17 (fB 24): "Høyr tú tað, tín ungi maður!
drep nú ikki meg!
alt mítt silvur og reyðargull
tað vil eg geva teg".

Þidr. s. k. 196: Nv mælr Viðga vid risann. Nv vil ec af hogva pitt havnd. eða með hveriv viltv leysa þec. Risinn mælti. Godi herra drep mec eigi. Ec vil leysa mic með sva miclv gvlli oc silfri. at eigi hevir þv set meira. þa mælti Viðga. þa scaltv nv fylgia mer þangat.

Uti þíðr. s. berättas i slutet af k. 195, att jätten, då han föll till marken, sökte komma ofvanpå Viðga och krossa honom med sin tyngd, men misslyckades. Därom vet visan intet att berätta. Äfven till Viðgas yttrande i k. 196 saknas motsvarighet, men ehuru sammanhanget mellan v. 15 och 16 borde hafva på något sätt antydts, så är det dock ej säkert, att något bortfallit. Denna vers återfinnes med åtskilliga ändringar i de öfriga uppteckningarna utom dA och sBE, där den saknas.

17. fA 18: þeir koma seg í skógvín fram,
teir síggja ein stein har standa:
"Tak við, Virgar Valintsson!
tú njót væl gulls og landa!

Þíðr. s. k. 196: þá stendr risinn vp mioc moðr af bloðras. oc ganga þeir þangat i scoginn. sem ligr einn mikill steinn oc sleginn vm einu iarnringr. þá mælti risinn. Tac þv vp þenna stein. þá mantv finna þetta fe hit micla.

I de öfriga uppteckningarna — utom sE, som är defekt — återgifves detta ställe med två verser; den förra omnämner vandringen genom skogen, den senare jättens uppmaning till Vidrik att upplyfta stenen. Då fA så nära sluter sig till sagan, torde i grundformen denna episod inrymts i en vers såsom i fA. För öfrigt har jämte fA endast dC 21 bibehållit det ursprungliga draget, att endast en sten (dC: thi stenne) täckte ingången till skatten. I alla öfriga komma de till ett hus eller ett slott. Detta jämte sättet, på hvilket de färdades: "Vidrik red och Redsker krøb" — så alla versioner utom de färöiska — är vanligt vid dylika situationer; jfr t. ex. Den skallede Munk, DgF. Nr 15, v. 16:

Muncken løb, oc trolden krøb,
de vaare end baade lige høye:
der visse hand hannem it lidet huss
met femten forgylte fløye.

Lin. 2, 4 äfven i sBCDF.

fA har tillagt en ny vers (19), i hvilken jätten försäkrar, att han ej skall göra Vidrik något men. fB 26—29 utgöra en utvidgning af fA 18, tydligen genom inflytande från

Vedel. I några versioner — dC, sAEF, fB (från Vedel) — vägrar Vidrik att lyfta stenen, emedan en riddare (l. hofman) brukade pröfva sina krafter på vapen och ej på stenar.

18. dA 26: Widerick tog paa denn med baade hennder,
hand kunde denn icki knye:
Ridsker thog paa denn mett finger tho,
hannd løffthe denn høytt y skye.

Þíðr. s. k. 196: Oc Viðga toc til af allv afli. oc steinninn bivaðizt ecki við. þa mælti Viðga. Ef þv villt hafa lif þitt. þa tac þv brot þenna stein. Nv tekr hann risinn helldr naufgr þenna stein oc hefr a brot annarri henndi.

Parallelismen är klar, ehuru den ej är fullständig: baade hennder = af allv afli, finger tho = annnarri henndi.

Närmast komma sA 26 ¹⁾, sB 20 f., sC 25 f., sD 14, fA 20 f. Större ändringar hafva vidtagits i de öfriga.

19. dBc 35 (dBa 35, dBb 38): Her er inde møget mere guld,
ennd alt thet din here ar (så hs.)
hør thu, Widerick Werlanndtz-søn!
och thu skalt først ind gha.

Þíðr. s. k. 196: oc undir þeima sama steini uar æin hurð. oc tekr risinn hurðena oc lycr vpp. oc er þar undir æitt iardhus. Nu mælir risinn. Tak nu goðr drengr feet þat er ek sagða þer. oc man nu æigi þessi steinn banna þer.

Här finnes ej någon direkt öfverensstämmelse mellan sagan och visan, men då i den förra jätten uppmanade Viðga att taga skatten utan fruktan för stenen, så ligger däri samma tanke som i visan, nämligen att Vidrik skulle gå in först för att taga det myekna guldets. Endast dB och fB hafva detta drag. Den senare har det från Vedel.

20. dBa 36 (dBb 39, dBc 36): Thett suarith Widerick Werlandzøn,
saa suarith hand for sig:
"Thu skalt sielffuer først
ind gaa,
ieg vidt icke thin døre-sidt".

Þíðr. s. k. 196: Nu hyggir Viðga ef hann ferr i husit. at risinn mynde aptr luka hurðena oc leggja iuir steini(nn). oc veit hann þa

¹⁾ Lin. 1: med all sin macht = sagans af allv afli är väl tillfälligt likhet.

at þaðan kemr hann alldregi um alldr. Nu mælir hann ænn víð risann. Gak nu í husit og syn mer þetta fé.

Äfven denna vers finnes endast i dB samt troligen ge nom lån från Vedel uti fB. Vedel har förbättrat rimmet: *snid ∞ sed*.

21. dA 29: Thett var Lanng-beenn Redsker,
hand inndt adt dørrenn krøb:
dett var Viderick Verlanndz-sønn,
hannd hannom hoffuit kløff¹⁾.

Þiðr. s. k. 196: Nu stigr risinn ofan í iardhusit. þá reiðir Víðga sitt suerð .ii. hondum og hæggr á hals risanum. sva at af flygr hofudet. og fellr þá sá risi.

I dBC och fAB är rimmet annorlunda; eljest ingen nämnvärd olikhet. sABCDf hafva vidtagit större ändringar. sE slutar redan med Vidriks vägran att upplyfta stenen.

22. dA 30: Saa thog hannd itt stycke aff Ridskers
tunge,
och blodige gjorde hanndt synn hest:
saa redt hand thill thielden igienn,
som kiemper hulde allerflest.

Jfr. dBa 38 (dBb 41, dBc 38): Saa thog hand thett mande-blodt,
smurde sig och sin hest:
saa rider hand til koning Di-
derichs gaar,
sagde, hand var skame-lig
lest.

Þiðr. s. k. 197: Nu tekr Víðga hans tungu og skerr or hof-ðinu. og gerir hann sik í blóði einu risans. og gengr til hestz sins og gerir hestinn allan blóðugan. og risatunguna bindr hann víð tagl hestzens. firir því at hann vill hava þat til iartegna. at hann lygr ægi. Og nu læypr hann á sinn hest. og riðr sem allra hardast ma hann til sinna felaga. — — — og mælir nv. Undan goðir vinir. risinn hævir veitt mer banasar. og slikt sama biði þer. ef nu læypr ægi huerr sem ma.

Meningen í sagan synes vara, att Víðga smörjir sig och sin häst med jättens blod och fäster tungan, som han skurit ur dennes hufvud, vid hästsvansen såsom ett bevis för sin seger. Dock medgifver sagan äfven den tolkningen, att han smorde sig och sin häst med tungan. Samma tvetydighet

¹⁾ Så rättadt af Grundtvig. dAa har: hannd kløffuit hannom hoffuitt y skoldt; dAb: hand kløff hanem hoffueded i skied.

ligger också i dA 30. Den enda väsentliga olikheten är, att det i visan ej framhålles, hvarföre han tog tungan med sig.

Med tillhjälp af de anförda visuppteckningarne kan grundformen lätt återställas. Den torde hafva lydt:

Saa tog han Ridskers tunge
och blodige gjorde sig och sin hest,
Så red han til konung Didriks tiöld,
sagde, han var skammelig lest.

23. sB 25 (sC 30): Och alle dhe kiämpar dher inne voro
Måndhe áth skoghen rænna,
Föruthan dhen unge Förvifferling,
Han mondhe sin bága spænna.

Þidr. s. k. 197: Oc er þeir høyra þetta kall Viðga. þa ottaz nu allir oc læypa nu huerr sem ma. næma þiðrekr konungr. hann snyr sinum heste i gegn Viðga oc riðr kapsamlega oc bregðr sinu suerðe oc kallar.

sB utgår från den förutsättningen, att Didrik vistades i "Bortingens borg", som i denna uppteckning felaktigt inkommit. En annan ändring är, att Förvifferling (o: Brand Vidfärling) trådt i stället för Didrik, såsom sagan har. Brand hade förut gentemot jätten visat sig alltför lifrädd, för att han nu skulle kunna visa sig modigast af alla.

24. En bortfallen vers, i hvilken Vidrik omtalat för Didrik, huru allt tillgått.

Þidr. s. k. 198: Nv er þeir hittaz. segir Viðga þiðræke konunge allt huat tit er.

25. sB 26 (sC 31): Och dedh var Widrich Wellamssonn,
Han begynthe till at lee:
"Huru villien i emoot kempas strijdh,
I tordhen icke the dödha see?"

Äktheten af denna vers är osäker. Någon motsvarighet finnes icke i sagan, men uti svenska öfversättningen förekommer ett uttryck, som kan jämföras därmed. Det heter nämligen uti denna, k. 182: 13 ff.: "Sidan sagde Widike konungenom hwre ther om war. tha low konungen at hinæ som flyt haffde". Det synes alltså rimligt, att äfven i visan leendet från början kommit från Didrik. De två sista versliniernas form står i samband med den stora förändring, som visan här undergått. Innan Vidrik återvände till de

sina, uppreste han jättens lik mot en ek. Den där af framkallade situationen framställes utförligast i dB. Denna version låter alla följas åt till stridsplatsen, men då de fingo se jätten, lutande sig mot eken, sprungo de till skogen, hvarvid Didrik fällde det efter sB 26 anförda yttrandet samt sedan stötte till jätten med sitt spjut, så att han föll ned och det afhuggna hufvudet "flög langt i mark". Vedel har på fri hand ytterligare utvidgat denna episod. Det nyssnämnda motivet har mycket tidigt inkommit i visan och gifvit upphov till många ändringar, för hvilka det skulle blifva för vidlyftigt att redogöra. fA, som eljest ofta visar rätta vägen för återställandet af grundformen, saknar hela detta ställe. Äfven i sagan besöka Didrik och hans män stället, där jätten låg, men om detta drag äfven funnits i visans grundform, är ovisst. Om så varit, har det fått vika för den nya version, som visan tidigt erhållit.

26. dA 35: "Er nu Ridsker slagenn ihiell,
da løsther mig frem att riide:
riide vy oss thill Berthinng-borrig,
emodt koninng Isack att striide".

Þidr. s. k. 199: Nv mælir Þidrekr konungr. — — Nu vil ek fara a fund Isungs konungs oc beriaz vid hann.

fAB hafva utgått från en version, som liknat dA, men fB har därjämte rönt inflytande från Vedel.

Då alla öfriga nu behandlade uppteckningar sluta med nyssnämnda episod, är det klart, att slutet i dessa blifvit annorlunda. Fortsättningen besjunges i särskilda visor.

27. dA 36: Saa rede dy alle denn lannge dag
op unnder denn grønne lyde:
saa sloo dy ud dieris silcke-thieldt,
dy skinnett offuer marc kenn saa viide.

Þidr. s. k. 199: Nu koma þeir or skoginum oc sea ætt feall. oc þar a vppi æin borg allfœgr oc mikil. Nu slær Þidrekr konungr i. landtialld sitt a i. fogram uelle undir feallinu oc byz þar um.

Jag antager, att vi i dA hafva grundformen bevarad. En rest af den finnes äfven i fB 43, men i fA är den för-

svunnen. De uppteckningar, som här börja en ny visa, visa spår af densamma i begynnelseversen. Denna är ganska lik i alla:

dD 1: Thy war well siuff och siuffsinds-tyffue,
ther dy droge vd fraa hald:
menn der dy kaam til Brattings-berig,
ther sluoge thi op silcke-tieeld.

"Syv og syvsindstye" var utan tvifvel ett vanligt antal i folkvisorna. Ett parallellställe hafva vi i Hagbard og Signe, DgF. Nr 20, A 53:

de var vell siu oc siu sinde XX,
for Signils bur laa døde.

28. fA 24: Sjúrdur stóð í vígisgördum,
hann heldur á gyltum horni:
hann sær gull ok glitra-merki
á fögrum sumars morni.

Sv. öfvers. k. 184: 3 f.: Sigord swen stod i wigskalen oc sag thennæ tidende. I þidr. s. finnes ej detta drag. Vi återkomma till detsamma i nästa afdelning. Ut i fB föregås denna vers af en annan, i hvilken skildras, huru Sjúrdur om morgonen klädde sig och begaf sig till "vígisgardar". Detta är tydligen en utvidgning. I alla danska och svenska uppteckningar har stället ändrats i den riktningen, att det är konung Isung själf, som först ser de ankomne:

dA 37: Konning Isack sidder paa Berthinngs-borrig,
seer hannd udt saa viide:
der bleff hannd var dy gyldenne skioldt,
som skinn offuer markenn saa viide.

För Bertingsborg hafva dD 7 *hyggenn boriig*, dF *Brathingss-borrig*, dH *høyen Tinde*, sA² *Börtingens borgh*, sB² *högan tinne*, sC² *hogha lofft*; dE saknar versen. Öfriga afvikelser förtjäna ej afseende. Det torde få anses säkert, att dA m. fl. ändrat situationen genom inflytande från någon annan visa. Jfr. Sivard Snarensvend, DgF. Nr 2, A 12 (B 9):

Kongenn stander y høffue lofft,
och sher hand ud saa vide.

Om vi alltså undantaga lin. 1, som ursprungligen haft en form, motsvarande fA 24:1, så har enligt min mening grundformen bäst bevarats i dA. fA: *glitra-merki*, "funklende banner" (Fær. Anthol. s. 90), har trädtt i stället för "gyldene skiold".

29. fA 25 (fB 46): Sjúrdur gekk af vígisgördum
og inn á hallar gólv:
"Har eru komnir úti vårt land
Tidreks kappar tólv.

Þiðr. s. k. 200: Nv er þat .i. dag at Isungr konungr oc allir hans synir sitia i sinum kastala oc eru allkatir. oc nu kemr til þeirra Sigurðr sueinn oc mællti til konungs. Isungr herra sagðe hann. oc sa æin tíðændi. er mer þyckia ægi litil.

Denna vers saknar motsvarighet i andra uppteckningar, men grundar sig utan tvifvel på äkta tradition. Dock kunna ej lin. 3, 4 vara ursprungliga, ty först sedan Sigurd iakttagit de komnes sköldemärken, kunde han veta, hvilka de voro.

I afseende på ordningsföljden råder i det följande stor olikhet mellan uppteckningarna. I dDFGI samt sA² — således de flesta — begifver sig Sigurd på konungens befallning till Didriks läger och uppräknar först efter återkomsten Didriks och hans mäns sköldemärken. I dH och därifrån i sB² anhåller Sigurd vid ankomsten till Didriks läger att få se vapnen, som omedelbart därefter uppräknas. Detta är troligen Vedels uppfinning. I dE kommer uppräkningen redan i v. 2 strax efter inledningsversen. I sC² börjar den med v. 3 efter Isungs fråga, hvad de komne föra i sina sköldar. Ehuru alltså de flesta uppteckningarna hafva en annan anordning än sagan, som låter Sigurd, då han inträder inför konungen, omtala, hvad han sett, och uppräkna sköldemärkena, så anser jag dock, att den sistnämnda intager en ursprungligare ståndpunkt. Det förnämsta stödet för denna mening hämtar jag från fA. Sedan Sjúrdur i v. 25 omtalat, att Tidriks tolf kämpar anländt, fortsätter denna version omedelbart därefter:

Tí, svaraði Ísin kongur,
 sær uudan reyðum skildi:
 "Hvat hava teir til vákna-prógv?
 og hvat munu dreingir vilja?"

Váknaprógv (*vápnaprógv*) betyder enligt Fær. Anthol. s. 386 "rustning, våben". Här torde det kunna återgifvas med "sköldemärke". Konung Ísin beder alltså Sigurd, sedan denne inträdt i salen, att omtala deras sköldemärken och ärende. Denna vers motsvarar den i åtskilliga danska och svenska uppteckningar förekommande versen, hvarmed sköldeuppräkningsen inledes. Skillnaden är den, att konungens uppmaning ställes till Sigurd efter återkomsten från Didriks läger. I FAB saknas visserligen sköldelistan, men att den en gång funnits äfven här, är säkert, ty nu är denna vers fullständigt meningslös. Den enda väsentliga olikheten mellan fA och sagan är, att i den senare Isung ej behöfver framställa någon fråga, utan Sigurd nämner sköldemärkena, så fort han inträdt, men med fA kan jämföras den sv. öfvers. k. 185: 1, där en dylik fråga förekommer ("Konungen sagde kenneer tu nogra aff the skiolla"). Åt samma anordning pekar dA. I denna har en egendomlig förändring inträdt. I stället för Sigurd är det Berne van Vesserling, som gifver Isung de äskade upplysningarna. Denne Berne van Vesserling förekommer i början af visan bland Didriks män och är ingen annan än Brand Vidfärling. Isung hade nämligen gifvit sina män befallning att hämta denne från Didriks läger (v. 38); Berne v. V. kommer och frågar, hvad Didrik vill (v. 39). Denne säger sig vilja veta, hvadan de gyllene sköldarne voro (v. 40). Allt detta är alldeles omotiveradt. Icke kunde Isung veta, att Berne v. V. befann sig i Didriks följe, då han ej ännu ens fått veta, hvilka de ankomne voro. De följande verserna äro ej håller på sin plats. Berne v. V. säger sig hafva fört dit dessa kämpar, emedan Isung tagit från honom hans häst (v. 41). Men i den föregående delen af visan intager denne ingen ledareroll; tvärtom hade han

af fruktan för jätten nekat att gå i spetsen; och intet nämnes om att han förlorat sin häst. På Isungs förnyade fråga säger Berne v. V. slutligen, att det vore Didrik af Bern, som kommit för att strida mot Isung (v. 42 f.). Alla dessa meningslösa verser kunna omöjligen hafva tillhört visans grundform. Det enda skälet till deras tillkomst synes vara, att i början af visan Brand är den, som hänvisar Didrik till Isung, och att en bearbetare velat se orsaken därtill i hämndetankar hos Brand. Men denne har trädt i stället för Hildebrand, och anledningen till ankomsten var enligt den germanska tvekampsagan, att Didrik ville mäta sina krafter med Sigurd. Huru Grundtvig, DgF. IV 647, kan förbise alla dessa omständigheter och anse dessa verser i dA för ett "gammelt Led i Sagnkredsene om Kong Didrik og hans Mænd", det är för mig oförklarligt. Alltså böra dA 38—43 utmönstras såsom oäkta. I stället har stått *en* vers, som motsvarat fA 25. Ordningen och innehållet i dA blir då med den ändring, som v. 37 af andra skäl bör undergå, densamma, som den ursprungligen varit i fA, eller att sköldeuppräkningsen kommit omedelbart efter Sigurds uppträdande inför Isung. Ännu ett skäl finner jag för denna uppfattning i det uttryck, som användes vid omnämmandet af de särskilda sköldarna. Detta är: "det skiner" i den första sköld o. s. v., hvilket var naturligt, då Sigurd skulle omtala, hvad han sett på afstånd. Däremot passar det ej, om Sigurd i Didriks tält betraktade sköldarne och vid återkomsten omtalade, hvad han sett. Då hade ett annat uttryck valts, såsom "det står" e. d. I de versioner, i hvilka den senare anordningen gjort sig gällande, har det senare uttrycket införts — hos Vedel därjämte äfven andra för att variera — men ibland har det ursprungliga fått stå kvar, ehuru mindre lämpligt.

Jag finner alltså, att allt talar för att sköldeuppräkningsen i visans grundform har innehaft samma plats som i

sagan. Detta är äfven Grundtvigs åsikt, DgF. IV 646, ehuru han DgF. IV 651 kallar den andra anordningen för "en gammal og folkelig Variatjon i Sagnformen", hvarmed han väl menar, att denna ändring mycket tidigt inträdt.

30. fA 26: Tí, svaraði Ísin kongur,
sær undan reyðum skildi:
"Hvat hava teir til vákna-prógv?
og hvat munu dreingir vilja?"

För denna vers motsvarighet i sv. öfvers. är förut taladt. Den vers, som i åtskilliga uppteckningar, såsom förut är nämndt, motsvarar denna, lyder enligt dD 30:

Syg meg nu, Syffuertt Snarensuend,
thu haffuer saa wydde weritt:
haffuer du weritt vndder Widdricks wold,
sig meg dieris skiolde-merck.

Jfr dF 32, dG 23, dI 25, sA² 39.

31—43: Skölduppräknigen.

Uti þidr. s. nämnes þidreks sköld som den femte, i visan däremot som den första. Anledningen till sagans anordning är den, att sköldarne föreställas hänga i rad framför tälten, bland hvilka þidreke intog midten med ett "fortiald" framför, ett bakom och ett på hvar sida. Därföre skulle också hans sköld hafva nämnts som den sjunde, men den har af misstag blifvit den femte. I visan förekommer intet om tältens placering; det nämnes endast, att Didrik och hans kämpar uppslagit sina tält framför borgen. Det fanns alltså intet skäl att underlåta att nämna dennes sköld först: ett annat förfaringssätt skulle verkat stötande. Denna olikhet behöfver alltså ej bero på någon olika källa, utan det är rimligt, att då tältbeskrifningen uteslöts, Didriks sköld framflyttades till den första platsen. Den ordning, i hvilken de öfriga sköldarne nämnas i visan, är utan betydelse. Klart är nämligen, att den, som föredrog visan, lätt kunde omkasta ordningen, då han ej var bunden af något sammanhang mellan sköldeverserna. Vidare är det likaledes tydligt,

att om föredragaren glömt bort namnet på någon af kämparne eller på något af vapnen, han icke gjorde sig någon betänklighet vid att insätta andra i stället. Sådana kände han i mängd från olika visor. Att antalet med Didrik äfven i visan från början utgjort tretton, är väl att antaga, men hvilka tillhört grundformen, kan ej afgöras. Man behöfver nämligen ej förutsätta, att i denna med nödvändighet upptagits desamma som i dess källa, såvida man ej med Grundtvig antager den danska visan vara endast en öfversättning från en tysk, hvilket den ej kan vara. Då åt beskrifningen af hvarje sköld ägnats en hel vers, har hela denna afdelning utgjort tretton verser.

De namn, som äro gemensamma för sagan och visan, äro:

1. Þidrek (Didrik). I sagan är hans sköld nr 5, i visan nr 1.

dA 44: Ther skinner y denn første skioldt
enn løffue allt saa berdt,
kronenn aff det røde guld:
dett er konning Dydericks merck.

Þidr. s. k. 200: A enum .v. skilldi er markat leo af gulli lagðr.
þat er skioldr Þidreks konungs. oc þat leon hævir hær koronu
a hofðe.

Äfven i k. 92 och 172 tillägges Þidrek liknande sköldemärke, i k. 92 utan krona, i k. 172 med tillägg, att han, sedan han blef konung i Bern, försåg lejonet med krona.

I alla danska uppteckningar är denna vers ganska lika och torde därför vara ursprunglig, ehuru rimmets är dåligt.

Ett bevis på, huru lätt sköldebeskrifningen kunde ändras, få vi redan här. sA² 40 har: Try leýonn och Eth hierta ∞ deth ehr kánningh dirikz merkíee; sB² 5: Et leijon med crona och guld ∞ Han war sit folk så huldh; sC² 3: ett läion och en bránd ∞ thet war kong dirickz skölde-marcke.

2. Viðga. Nr 4 i sagan, nr 2 eller 3 i visan.

dA 45: Ther skiner y denn andenn skioldt
enn hamer och enn thanug:

denn fører Viderick Verlandzønn,
beder sla och inngen thage thill fange.

Þiðr. s. k. 200: Oc a feorða skilldi er a markað tong oc hamarr
oc stede. oc eigi er sa litill skiolldr. þar er skiolldr Viðga.

I k. 81 och 175 nämnas också tång och hammare som
Viðgas vapen.

Olikheten mellan visuppteckningarne är oväsentlig, och
versen har därför säkerligen tillhört grundformen.

3. Hornboge jarl. I sagan nr 2, i visan endast i
dA som nr 3.

dA 46: Ther skinner y thenn tredie skioldt,
ther skiner y itt suerdt:
thenn fører her Humbelboe Iersinn,
hanndt er thenn fuldt vell verdt.

I Þiðr. s. k. 200: Oc a þeim skilldi er þar er næstr er a markaðr
með gulli haukr. oc. ii fuglar er firir honum flevga. oc þat mark
væntir mik at havi æinn hverr minn frændi. þar er skiolldr Horn-
boga iarlls. Samma vapen äfven i k. 175.

I den följande versen uti dA kallas *Humerlumer* (o:
Omlung) *Humblum Iersings son*, i andra *Holmbo Iernssens*
søn (dF), *Haubord Helsseltings søn* (dG), *Habortzs elste søn*
(dI), *Dronning Ellinis eldste søn* (dH), *Herre Harbos søn*
(DgF. Nr 8, v. 19).

Namnet *Humbelbo Iersing* härleder Grundtvig, DgF.
I 72, IV 652 not., från *Hornboga jarlsens son*, Storm, Sagn-
kredsene 207, från *Hornboga ierlson*. Den senare har tyd-
ligen rätt. Då visan diktades, hade en sådan form som *jarl-*
sens kommit ur bruk. Af *Hornboga ierlson* blef *Hornboga*
Jer(l)sing. Då alltså *Jersing* uppfattades som Hornboges
andra namn, tillades ett nytt *son*, då man ville angifva Om-
lungs släktskap med Hornboge. Detta förvanskades sedan än
mera. Det rätta sköldemärket har tydligen dA tappat bort
och i stället satt hvad som först föll honom in.

4. Omlung. I sagan nr 3, i visan nr 3, 4, 6 eller 7.

dF 39: Der skinner i den syffuende skiold
linden aldt saa grønn:
den fører unger Humperlumber,
her Holm-bo Iernssens sønn.

Þidr. s. k. 200: Oc a þriðia skilddi er markaðr haukr með gulli. oc þar er skiolldr Omlungs sonar hans (o: Hornboga).

I k. 176 säges Omlung hafva samma vapen som sin fader.

Sköldemärket i visan: "linden så grön", torde vara ursprungligt, ty lin. 4 synes från början haft samma lydelse, som den har i dAFGHI, och rimmet är alltså fullständigt. dD har *grøn ∞ skøn*, dA *bjørn ∞ søn*, sA² *spørrar ∞ føre*, dE *sper ∞ flux*. Vapnet en eller två "förgyllda sporrar" tillägges i dA "Espen konungens son", i dFH Helled Hagen. Ingenstädes hör det hemma, utan har varit ett herrelöst fyllnadsgods. I dH nämnes Hagen två gånger, v. 8 med vapnet "en gam af guld", v. 12 med vapnet "förgylden spor". Troligen hade Vedel haft två uppteckningar till hands, i hvilka Hagens vapen var olika, och för att tillgodogöra sig båda har han nämnt Hagen två gånger.

5. Högne. I sagan nr 7, i visan nr 3, 4, 6, 7 eller 9. I visan råder vacklan med afseende på sköldemärket: dA 49 (dD 33, dG 26): ett thaffellebort af guldt ∞ hannd er enn heltt thilfulds; dH 8 (dI 28, sB² 7): en Gam saa rød som Guld ∞ hand er en Kempe til fulde; dF 36: thou forgyltte sporre ∞ hand ridder i marckenn førre; sA² 45: tree förgylta flögar ∞ hann har tuå henndher så slöga; sC² 11: tuå ställstänger i så starcke ∞ thet var hanns skölde marcke. I åtskilliga uppteckningar nämnas två förgyllda sporrar som vapen äfven för andra kämpar, utan att man kan säga, hvar det hörer hemma — se under Omlung! I dF har det använda vapnet tydligen trädt i stället för tafvelbord af guld, som tillagts Ulv van Iærn, hvilken eljest förde en ulf. Äfven sA²: tre flögar, och sC²: två ställstänger, hafva senare tillkommit. Det återstår alltså de två förstnämnda: tafvelbord och gam. Jag kan ej afgöra, hvilket af dem är ursprungligare.

Þidr. s. kap. 200: A enum .vii. skilddi er orn eigi koronaðr a. þar hævir hann set skiolld Hogna.

Grundtvig, DgF. IV 652, anser, att gamen trädt i stället för örnen och vill finna stöd därför i Grimhilds Hevn, där Hagens vapen är dels en örn (i B), dels en hök (i A), men frånvaron af rim i versen gör detta antagande osannolikt (B öffne ∞ stercke; i A står ordet i orimmad linie).

I tyska dikter har Hagen som sköldemärke dels "eine burgzinne", dels "zwei guldin wisant horn", dels "zwey silber wisz horn", dels "ein silber stange". Grundtvigs tanke — DgF. I 80 — på sammanhang mellan det första och "taffelbord", emedan de "for Øjet" likna hvarandra, och emellan det andra och "to gyldene sporer" på grund af likhet "for Øret" samt slutligen mellan det sista och "två stålstänger" förtjänar intet afseende.

6. Herbrand. I sagan nr 8, i visan nr 2, 6, 9, 11 eller 12. dD 39 (dG 32, dH 17, dI 34):

Ther staar y den nieendde skiold,
der skieener en brenddendis braand:
thend fører Heelle Haggen (o: Brand Vidfarling).
hand ridder igeemill herrirs land.

Þiðr. s. k. 200: Nu er sa enn atte sem er allr skrifadr sem gull ældr eða logi. þar segir hann fra skilldi Herbrandz.

K. 182 beskrifves hans vapen på följande sätt:

raudr er allr skiolddrinn oc lagdr a skotældr með gulli sem logi.

Fritzner återgifver i sin Ordbog *skoteldr* med "græsk Ild?" Att det i Þiðr. s. betecknar något, som användes vid skjutning, framgår af beskrifningen därpå i k. 182 (sua sem skotældrenn flygr oc er alldregi kyrr. þa er hann skal til vapns hava). Det är äfven känt, att den grekiska elden utgjorde en vätska, som bland annat användes på det sättet, att pilar och andra kastvapen doppades däri, innan de afskötos, hvarvid vätskan antändes. Den var känd i norra Europa; i 12:te årh. infördes den i England. Jämföra vi k. 182 och 200, så blir det tydligt, att det senare stället har en försämrad läsart. Vidare är det klart, att svenska öfversättarens ljungeld på båda ställena är oriktig. Han kände

ej betydelsen af skoteldr och insatte något annat i stället samt uteslöt beskrifningen på densamma.

Vi öfvergå till visan. Bortse vi därifrån, att Hagen genom skriffel inkommit för Brand, har versen troligen sin ursprungliga form, ty lin. 4 hänsyftar på Brands tillnamn och är alltså jämte den därmed rimmande lin. 2 ursprunglig, hvadan Brands vapen från början varit "en brendende brand". Detta öfverensstämmer hvarken med sagans skoteldr eller sv. öfverss ljungeld, utan har uppstått oberoende af dessa genom inflytande af ägarens namn och det andra rimordet. dA 55: "der skiner enn brendendis loffue ∞ sydan først ieg redt thill hoffue", är en senare förändring, som uppstått genom inflytande från någon annan visa; jfr Ulv van Iærn B 3 (G 5):

Innd da kom denn konngsønn,
hann skinnit sem breninde loffue:
"Hvilckenn aff ether, y dannesuenne,
will følge miin frennde tiill hoffue?"

Jag kan alltså ej gå in på Grundtvigs mening — DgF. IV 652 — att det råder samband mellan detta "loffue" och sagans "gull ælldr eða logi".

Att Brand i dA talar i första person, beror därpå, att det här är han och ej, som det rätteligen bort vara, Sigurd, som uppräknar sköldarne för Isung.

I sA² 50 (dE 3, sC² 4) har inträdt: tree pillar utaf huita sölfer (∞: sölfer huita) ∞ påå honnum må kempar Lita. Samma vapen tillägges äfven Ulv van Iærn (dA), Hvitting Herfredsson (dG) och Vidrik Stageson (dH). Det har alltså ingen bestämd ägare. Något annat än tillfällig likhet mellan *skoteldr* och *pil* finnes ej. Annorlunda menar Grundtvig, DgF. I 68.

7. Hildebrand. I sagan nr 11, i visan nr 2, 5, 8, 10 eller 11.

Det vapen och de egenskaper, som tilläggas denne Didriks gamle bepröfvade vän, äro mycket olika i visuppteckningarna:

dD 38: thett er en høg hind haardde

∞ synn hest weel ride thuordde.

dG 31: ther skinner paa høgenn hin horde

∞ for hannd sig selff well varer.

dF 34: løffuen och høigen riss

∞ for kiemper ber hand pris.

dH 10: sidendis Høg paa Hald

∞ hand voffuer met Kemper it fald.

sB² 9 = dH, hvarifrån stället lånats.

dE 11: en forgyllte arm y lenncke

∞ hand kand for kemper skenncke.

sC² 13 = dE, men har "guldorm vthi en länckia" såsom sA² 48, där detta vapen tillägges Holger dansk ("ehn guldhorm uthi ehnn kiedhie.")

sA² 49: tuåå falckar och dhe ehre huitha

∞ tÿ han uill altidh stridha.

Þidr. s. k. 200: Nu er enn .xi. skiolldr. þar er markat a borg. þat er skrifat æptir Bern. þat er skiolldr Hildibrannz.

Jag kan ej afgöra, hvilket af visuppteckningarnes olika sköldemärken är det ursprungliga i visan. Sköldemärket i dE tillägges med samma lin. 4 i dH och sA² Alvar Lange; jfr ock dD 37: enn falck y enn lencke, som med annan lin. 4 tillägges Sivert Snarensvend. Det i sA² tillhör samme Sivert i dE 8, dH 30, sB² 16, sC² 9; jfr ock dA 51: en falck och hannd er graa, som är Ivar Blås vapen (rim: *grå* ∞ *Blå*, däraf ändringen). Intet af dessa sköldemärken angifva något för Hildebrand karakteristiskt. Detsamma är förhållandet med de egenskaper, som i lin. 4 tilldelas honom. Visförfattaren synes hafva känt Hildebrand rätt och slätt som en af Didriks män. Hans ställning som dennes vän och rådgifvare var honom obekant.

8. Þettleif. I sagan nr 13, i visan endast i dF 42 som nr 10:

Der skinner udi den thiende skiold,
der sedder høgenn hin haare,
den fører hin unge Dettløff Danske,
hand kand sig vel for-suare.

Þíðr. s. k. 200: Nv er æptir enn .xiii. skiolldr. þar er a maðr oc æinn fill. þat er sagt fra skilði þettleifs.

Såsom man finner, är sköldemärket i visan detsamma, som i dDG tillhör Hildebrand. Något för Detlef karakteristiskt förekommer ej i denna vers.

Af de åtta kämpar, som äro gemensamma för sagan och visan, hafva alltså endast þíðrek (Didrik) och Vidga (Vidrik) med säkerhet samma vapen. De öfriga i visan förekommande sköldemärkena hafva ej kunnat påvisas i tyska dikter, och på deras ursprunglighet kan man därför hafva rätt att tvifla.

I stället för de återstående fem kämparne finnas i visuppteckningarne åtskilliga andra, dock ingen i alla. De oftast förekommande må här nämnas.

1. Folker spelman. I alla utom dD.

Sköldemärket är i alla: en fedel och en bäge (lin. 4 i dAFI: hannd haffuer tho hennder sløffue, i dEH sA²B²C²: for hannd wiille driicke och icke soffue; sA² utesluter icke).

Folker uppträder vid andra tillfällen i þíðr. s., men saknar tillnamn, hvilket däremot finnes i sv. öfvers. Då denna i flere afseenden, särskildt beträffande namnen, rönt inflytande direkt från tyska dikter, hvilket i nästa afdelning skall visas, är det troligast, att så är fallet äfven med Folkers tillnamn *speleman*, som finnes i tyska dikter (*spilman*). I þíðr. s. räknas ej Folker bland þíðreks män. I niflungarnes sista kamp dödas han af þíðrek, enligt kap. 389, eller dennes vän Hildebrand, enl. Nib. l. 2224. Både i Nord- och Sydtyskland har alltså en mot visan afvikande tradition gjort sig gällande. Därför är äktheten af visan mycket misstänkt.

2. Ulv van Iærn ¹⁾. I alla utom dE och sC².

Sköldemärken: dA 50: der skiner pill hinn huide,
 ∞ mannd maa vell paa hannom liide.
 dD 35: en rosen-krands y risz

¹⁾ Dennes och Raadengaards namn skrivas såsom i de danska uppteckningarne.

∞ blantt kiemper wiendder hand prisz.
 dF 40: en thaffuel-bord aff guld
 ∞ hand ere en kiempe thil-fuldtz.
 dG 29 (dI 31): ulffuen alt saa sterck
 ∞ thett er hans skiolde-merck
 dH 14 (sB² 11): Vlffuen alt saa sterck
 ∞ hand bruger saa stort Hoffuerck.
 sA² 47: eth suerd alth medh tuÅÅ hender
 ∞ hann uill sinn faders döö hemnas.

Af de olika uppteckningarne röjer sA² kännedom om visan om Ulv van Iærn. Detta visar lin. 4, som just angifver innehållet i denna visa. Dock är det därför ej säkert, att sA² innehåller den äldsta versionen. Här kan kännedom om Ulv van Iærn-visan hafva vållat ändringen. De egenskaper som öfriga uppteckningar tillägga honom, äro betydelselösa.

Bland sköldemärkena tillhör "pil hin hvide" — varierende 1—3 pilar — äfven Brand Vidfärling (dEF, sA²), Hugtings Herfredsson (dG), Vidrik Stageson (dH, dI), grefve Guncelin (sB²); "ett tafvelbord af guld" äfven Hagen (dADG), Harald Gridske (dH). Ingen af dessa tillkommer alltså Ulv van Iærn ensam. sA² är väl också yngre. Egendomligt är dD: "en rosenkrans i ris". Sammanställles detta med dH 26: en Rose ibland de Rjss = Normands vapen, dE 6: dett skynner paa wlandriis (så hs.) — där "wlandriis" blifvit namn på kämpen, hvilket tydligen är fel, då det står i lin. 2 i st. f. lin. 3 — samt sC² 7: "ett svärd för velan vick", — där "vick" ej kan vara äkta, hvilket inses af rimordet: pris, så synas alla dessa uttryck hafva utgått från en version, som lydt: ett svärd l. ros ibland de ris. Men icke ens denna torde vara den äldsta, utan Grundtvig, DgF. IV 654, har troligen rätt däri, att sköldemärket från början varit: en ulf ibland de ris. Det var ju helt naturligt, att en person med detta namn fick en ulf i sitt vapen.

Hvem denne Ulv van Iærn är, har ej blifvit utredt. Att det är Wolfhart van Garten, hvilken i tyska dikter kallas Didriks frände såsom Ulv i Ulv v. Iærn-visan BC och pīdr. sagans

Ulfræd, är väl blott en gissning; ty ingenstädes nämnes något om, att Wolfhart eller Ulfræd hämnades sin fader, hvilket är innehållet i visan om Ulv van Iærn, och i *pidr.* s. är Ulfræd ej bland deltagarne i tåget till Bertangaland, ehuru denne i sagan spelar en ganska aktiv roll. Grundtvig medger äfven — *DgF.* III 473 — att i visan om Ulv van Iærn finnas nordiska motiv. Samma ämne behandlas äfven i Herredags visa och Sverkers visa. Huru Ulv van Iærn-visan förhåller sig till dessa, synes ännu ej vara klart. Grundtvig anser i enlighet med hela sin teori, att den sistnämnda är den äldsta. Därmed må vara huru som helst. Något giltigt bevis finnes ej för att Ulv v. Iærn i visans grundform varit bland deltagarne i tåget till Bertingsland. Han har säkerligen, såsom flere andra, senare inkommit i visan för att fylla en lucka, som uppstått. Man valde honom, därför att visan om honom blifvit så populär.

3. Munk Alsing. Nämnes i alla uppteckningar utom *dDGsB*². Namnformerna äro *Munk Alsing* (*dAF*), *Munk broder Alsing* (*dH*), *Munk broder Allsson* (*dI*), *Magnus Almunsson* (*sA*²), *Munk her Alfver* (*sC*²), *Mogens Olgierdsson* (*dEH*). Vedel har alltså två former af samma namn och har således anlitat två uppteckningar.

Sköldemärken: *dA* 56: der skinner y enn kølfue
 ∞ the kiemper løster hanom att følge.
dI 38: ther skiennen udi enn kiølle
 ∞ hannd kand thi kiemper well følle.
*sC*² 10: en kiällare aff kopar
 ∞ han strider mott bortingens borg.
dF 44: en kølle och en staaletong.
 ∞ di andre gjører hand for-fang.
dH 19: en Kappe oc en Kølfue
 ∞ hand kunde de Kemper stille
dH 27: en Kedel, er aff Kaaber
 ∞ hand vinder baade Slotte oc Borge.
dE 10: en kedell aff kaaber
 ∞ for hand strider for Felthenbooriig.
*sA*² 51: tolf förgylta marker
 ∞ hann stridher altidh för Jiungfruens Era.

Den sistnämnda uppteckningen har en yngre version. Alla de öfriga peka på ett gemensamt sköldemärke: "en klubba af koppar". Det äldsta rimmet är: *kølle — følle*. Det senare ordet har intet att göra med Rosengartens uppgift, att Ilsan följde efter de öfriga kämparne. Det torde betyda "förfölja", hvilket framgår af visan om Den skallige (stridbare) munken. Denna visa finnes på danska i ett par flygblad från 1600- och 1700-talen samt på svenska i Vere-lianska samlingen i Upsala. Den senare är mycket förvirrad, men är dock af vikt, emedan den ej härstammar från flygbladen. Den skallige (stridbare) munken anser jag vara densamme som Munk Alsing. Hans namn förekommer ej i visan, men det kan mycket väl hafva bortfallit: de bevarade uppteckningarne äro äfven i öfrigt mycket bristfälliga. Bedrifter, liknande dem, som utföras af munken i visan, tilläggas i *Þiðr. s. Heime*, som gått i kloster. Motivet är gammalt, hvilket Grundtvig, DgF. I 216 ff., visat. Jag förmodar, att i Tyskland denna sägen tillagts Munk Ilsan (dan. Alsing) och att den danska visan grundar sig på en tysk källa. Från den danska visan har namnet inkommit i Didriksvisan. I den förra var hans vapen en klubba, och denna har kommit med i den senare som hans sköldemärke. Vedel har om Alsing två verser — 19, 20:

Der stander i den fiortende skiold
 en Kappe oc en Kølfue:
 Dem fører den Munck Broder Alsing
 hand kunde de Kemper stille.

Hand haffuer en skære kniff ved hans side,
 skalerne ere aff Bly:
 Liden Kniff er icke vden elleffue Alne lang,
 som dingler ved hans side.

Dessa verser visa, att Vedel känt en uppteckning af visan om Munken, hvilken afvikit från den nu existerande. Från denna har han lånat lin. 4 i den förra versen; jfr visan om Munken, Grundtv. nr 15, v. 4:

Muncken taler till sin dreng:
 ”Du hent mig ind min kølle:
 ieg vil mig i skoffuen gaa,
 de kemper vil ieg stille”.

I den senare versen har han upptagit motiv från en den svenska versionen närstående; jfr denna, v. 18 (Arw. I 419):

Der kom en munk af klostret ut,
 Han var både storer och långer,
 Klubban var af bly och skaftet uti,
 En svissare vid hans sida.

Den svenska texten är mycket fördärfvad, men äfven Vedel har vidtagit ändringar. Om dennes original nämnt munkens namn, kan man ej se; men tydligt är, att han ansett visan vara diktad om Alsing.

4. Raadengaard. Saknas endast i dEFsA²C².

Sköldemärken: dA 54: der skiner ørnenn hinn brune
 ∞ hannd kanndt vell raade dy rone.
 dD 36: ørnenn y-saa brun
 ∞ syn heest weel ridde kundde.
 dG 35: ther skinner paa raffnenn hinnd brune
 ∞ hannd kanndh saa well dy rounne.
 dH 22: en Raffn met Vinger hin brune
 ∞ som vel kunde dicte oc rune.
 dI 37: ther skinner thi ronner saa bronne
 (o: rafn hin brune)
 ∞ hannd kand saa well sin ronner.
 sB² 14: En rambn medh wingar bruna
 ∞ Som wäl kunde dichte och rimma.

Den Raadengaard (dD Rauffuen-gaard), som här nämnes, är densamme, som förekommer i visan om Raadengaard og Ørnen — DgF. nr 12. Däremot har han intet att göra med förrädaren Ravengaard, mot hvilken Memering kämpade — DgF. nr 13. Sköldemärket örnen samt uttrycket han kan väl råda de runor afse den händelsen, att Raadengaard med sina runor band örnen i Bedelund — se DgF. nr 10 A 11. Epitetet *brun* har tillkommit för rimmets skull. Därigenom att namnet genom inflytande från visan om Ravengaard og Memering i några uppteckningar ändrades till Ra-

vengaard ¹⁾), blef sköldemärket utbytt mot en *rafn*. Därtill passar ej *brun*, men har fått stå kvar. Det sistnämnda har felaktigt inkommit i dD 41 såsom Starke Didriks vapen.

I Didriksvisan har kämpen Raadengaard upptagits ur visan om Raadengaard og Ørnen och har alltså ingen direkt förbindelse med Rudeger af Bechlarn, hvilkens karakter, såsom Grundtvig, DgF. I 73, anmärker, ej har något gemensamt med visornas Raadengaard eller Ravengaard. Om det förra namnet har något gemensamt med Rudeger, är en särskild fråga, som jag lämnar oafgjord.

5. Starke Didrik. Nämnes endast i dDEsC².

Sköldemärke: dD 41 lånadt från Raadengaard.

dE 12: en forgiltte merck

∞ hand wor en dieffuell stercke

sC² 14: ett forgyllande marcke

∞ thet var hanss sköldemarcke.

Liknande vapen tillägges i dH 28 Asbjörn milde och i sA² 51 Magnus Almunsson (o: Munk Alsing). Hvem är denne Starke Didrik? Grundtvig anser honom för en ursprungligen tysk sagofigur, som i sällskap med Didrik af Bern inkommit i Danmark, och hänvisar till Didrik von Griechen, som i Rosengarten D nämnes bland deltagarne i tåget till Worms. Men denna handskrift af Rosengarten innehåller en senare bearbetning, hvarigenom Etzel och hans följe, i hvilket Didrik von Griechen befann sig, införts i dikten. Den bästa handskriften, A, nämner honom ej. Han kan således icke uti Rosengartens källa, såsom Grundtvig menar, hafva befunnit sig i Didriks af Bern följe. Icke håller han något att skaffa med Wolfdidrik. Jag anser, att Starke Didrik är en dubbelgångare af Didrik af Bern, och att han uppstått i Danmark. Didriks kända styrka har gifvit upphof till tillnamnet; jfr Kong Diderik i Birtingsland A 16: Tha red Diderich von Berne, | hand vaar en heldt saa sterck,

¹⁾ Af de nu bevarade är det dock endast dD, som har denna form.

Ulv van Iærn B 2: sterck Thiedriig ud-aff Bernne. Då man vid olika tillfällen hörde Didrik af Bern och Starke Didrik, trodde man sig hafva att göra med två olika personer. Att Starke Didrik har senare tillkommit, bestyrkes af hans intetsägande sköldemärke. De uppteckningar, i hvilka han förekommer, synas härstamma från samma original.

De nu nämnda tretton kämparne anser Grundtvig vara de ursprungliga i visan. Detta är visserligen icke omöjligt — ty nya namn kunna hafva upptagits redan i grundformen — men då han dessutom påstår, att de allesammans tillhört den tyska folkvisa, från hvilken den danska Didriksvisan enligt hans åsikt utgör en öfversättning, så tar han alldeles miste. De, som äro gemensamma för sagan och visan, tillhöra den nordiska traditionen; de öfriga hafva godtyckligt blifvit ditsatta antingen af grundformens författare eller af senare bearbetare. Detta framgår af hvad som yttrats om hvar och en af dem.

Om de öfriga namn, som förekomma i skilda uppteckningar, råder ingen meningsskiljaktighet. Äfven Grundtvig anser dem vara hämtade från nordiska källor, sådana som Orm Ungersven, Esmer Kung, Olger Dansk, Ivar Blå, Guncelin, Mimring Tand m. fl., eller hafva tillkommit genom missförstånd, såsom Uland Ris (hs. Wlandris), Velan Vik. Genom ett groft misstag har Sivard Snarensven upptagits bland Didriks följe.

Vi öfvergå nu till redogörelsen för Sigurds färd till Didriks läger. Om vi antaga, att sköldeuppräknningen upptagit 13 verser, så komma vi nu till den 44:de.

44. sA² 3: "Och hör(er) duu Sefuar snaresuenn,
doch huadh Jagh seger digh,
denn skattenn skall du krefuia uth,
som dee böra gifua migh.

Jfr fA 29 (fB 41): "Høyr tað, Sjúrdur Sigmundarson!
tú ert dreingja maki:
tú skalt ganga í höllina inn
og skatt af dreingjum taka".

Þiðr. s. k. 200: Nu suarar konungr. Ek vil senda til þeirra æinn kapp (AB *knapa*, sv. öfvers. *myndre man*) saman. oc at bera þeim þau orð. ef þeir vilia hallda sinu livi. at þeir senndi mer toll oc skatt. sua sem log var standa til. — — — Nu suarar Sigurðr. Sa kappi er þar villtu senda. þa skal æigi vera annar maðr en ec.

Den väsentliga olikheten är, att i sagan Sigurd erbjuder sig att fara, i visan Isung befäller honom därtill. Visan har i alla uppteckningar här undergått stora förändringar, äfven oberoende af den ändrade plats, som kämparaden erhållit. I dA hafva först och främst v. 57, 58 tillagts, i hvilka Isung kallar på sina söner. Dessa verser stå ej i något samband med den följande v. 59, i hvilken Isung uppmanar Sigurd att strida i envig med en af Didriks män. Denna vers är i sin ordning ändrad. Isung gaf ej Sigurd någon sådan befallning, men när denne var på hemväg från Didrik, kom han i strid med Omlung, som kom efter honom för att få igen sin häst, och det är denna händelse, som här åsyftas.

I de uppteckningar, i hvilka sköldeuppräkningsen blifvit satt efter Sigurds återkomst, har den befallning, som Isung gaf denne, blifvit att taga reda på sköldemärkena och mennens namn. Så uti

dD 3 (dFGI 3): "Hør du, Syffuertt Snarenn-suend,
alt weell ieg deg nu prøffue:
nu skaalltt thu ridde y marcken vd
och sknuodde dieris wabenn weell sløffue".

Äfven dH 3 har något motsvarande, men Vedel har tydligen sammanfört två versioner, af hvilka den ena har haft skölderaden före, den andra efter Sigurds besök i Didriks läger.

45. sA² 4: Och Sefuar hann tager sigh ehnn littenn
hest,

hann låther fast efter lidha,
och hörer alla starka kempar,
huar då lyster Eder Rida.

Jfr fB 49: Sjúrdur leyp á gangarin sín
af so góðum huga:
so reið hann fyri Tíðriks kappar,
væl mundi drongur duga.

Þiðr. s. k. 201: Nu tekr Sigurðr ser vapn oc (AB tillägga: *vond*) klæde oc æinn illan hest — — — oc riðr nu or borginni ut oc ofan firir feallit — — — Nu stigr hann af sinum hesti oc gengr inn i landtialldit.

I sA² torde endast första linien vara äkta. Öfriga uppteckningar sakna motsvarighet. Det är möjligt, att denna vers från början också innehållit något om den förklädnad, som Sigurd hade anlagt. Jfr dA 64, där Sigurd kallas "den gamle karl" (fA 38 (fB 60): "tulpara-drong"), hvilket tyder på att i visans grundform Sigurd infunnit sig förklädd i Didriks läger.

46. fB 51 (fA 32): Sjúrdur so til orða tók,
hann ræð for bordi at standa:
"Gongur her nakar skattur af,
eftir fornum vanda?"

Jfr sA² 5: Och hörer alla starke kempar,
lyster eder hålla och bidha,
denn skattenn skall Iagh krefnuia uth,
som I börenn minn herre ath gifua.

Þiðr. s. k. 201: Nu mæilir Sigurðr. Isungr konungr minn herra sendi mic hengat með sinu ærendi at taka af yðr skatt. sem her ero log til at konungr a at hava.

fB 51 föregås af en vers, som innehåller, att Virgar misstänkt, hvem den komne var. Detta är ett senare tillägg, som uppstått genom inflytande af en uppgift längre fram i visan. Jfr sagan, k. 202 (Viðga säger): Mik grunar at æigi fair þv þinn hest af þessum sueini. ef sua er sem mik varir; k. 204: ef þar hævir verit Sigurðr sveinn sem ec hygg.

fA 31: "Allir bóðu hann heilan vera" o. s. v., har måhända sin motsvarighet uti sagans uppgift, att de utbytte hälsningar (Heilir se þer goðir drengir — — þeir suara honum með sama hætti oc biðia hann vel cominn), men likheten kan också vara tillfällig. Enligt det samstämmiga vittnesbördet af sagan, sA² och fAB var det för att utkräva skatt, som Sigurd infann sig i Didriks läger. Denna uppgift tillhör alltså grundformen. I de öfriga har stället på olika sätt ändrats. Anmärkningsvärd är dD 5 m. fl., hvarest det

motivet tillkommit, att enviget skulle gälla de stridandes hästar. Detta stödjer sig på en uppgift längre fram, att Sigurd blef innehafvare af Omlungs häst, och att denne ej lyckades genom strid få den åter.

47. fA 33 (fB 52): "Har gongur eingin skattur af",
 Tidrik svaraði, "Nej!
 fyrr skulu allir Ísans synir
 draga svörð af skeið".

Jfr. sA² 7: Och hörer i Sefuar snare Suenn,
 de suaren dåå gifue wý Eder,
 denn skattenn uy icke gifua må,
 medh minder han hafuer uarith I fordom.

Þidr. s. k. 201: Nu svarar Þidrekr konungr. Ver gerðum at oðru vara ferð til þessa lanz at vpphavi en giallda konungi yðrum skatt. hellr var vart ærendi þat. er þu mat vel bera oc sægia konungi yðrum. at ek vil honum vig biða.

I fB följer en vers, som endast är en variation på denna. I sA² 6 lägges svaret i munnen på "en liten smådräng", hvilket är så vanligt i visorna. Den sista raden i sA² 7 är tydligen insatt på orätt plats. Detta visar frånvaron af rimmet. Troligen har den från början lagts i Sigurds mun och stått i den vers, som motsvarar fB 51 (grundformen 46). I sA² afbrytes här samtalet om skatten, och denna uppteckning kommer i nästa vers in i en annan tankegång:

Och deth war sefuar snaresuenn,
 hann klappar påå dörenn megh(?) lýster,
 och ehr någänn såå starker kempe,
 som döstenn tör medh migh fresta.

Jfr dDFI 5, dH 4, 5, sC² 15. Vi hafva alltså i sA² lämningar af två versioner, en äldre, ursprungligare och en yngre.

48. — — — — —

Under det samtal, som i sagan uppstår angående skattekravet, sade Þidrik slutligen, att han skulle sända Isung en häst och en sköld och att genom lott skulle bestämmas, hvilken skulle afstå dessa (Þidr. s. k. 201: Nu sendum ver honum æinn hest oc .i. skiolld oc køstum til lutum hverr af

varvm monnum skal senda honum sinn hest oc sinn skiolld at giof. Oc þeir gera sua).

Jag anser det otvifvelaktigt, att i visan funnits ett motsvarande drag, hvilket bortfallit. Man skulle vara frestad att tro, att det bevarats i fA 34:

Svaraði Humlingur Stútason,
hann tykist drongur nýtur:
"Kastið nú terning á talvbord fram,
og vitið nú, hvör íð lýtur!"

Humling skulle alltså hafva trädt i stället för Didrik, men då man ej får veta, hvad lottkastningen gällde, är det troligast, att denna vers i senare tid tillagts, emedan man ansåg den fordras för att motivera innehålllet i den följande.

49. dA 61: Saa thoge dy dy therninng,
dy rannd offuer bredenn bordt:
dett fieltt hinn unnge her Humelum thill,
att hand skulde modt Sinord riide.

Þiðr. s. k. 201: Nu er til luta tekitt. oc kemr upp lutr Aumlungs sonar Hornboga iarls.

Denna vers återfinnes väsentligen lika i alla uppteckningar och ansluter sig osökt till den närmast föregående, i hvilken Sigurd utmanar en af Didriks män. Endast i fA saknas utmaningen. Men det oaktadt anser jag, att grundformen stått sagan närmare. Sigurd kom, såsom förut blifvit framhållet, för att utkräfva skatten, icke för att utmana till envig; därför måste denna vers, som innehåller fortsättningen, vara yngre. Ett positivt bevis därför lämnar dessutom fA 36, till hvilken jag nu öfvergår.

50. fA 36: Sjúrdur sat á Grana baki,
snarlíga hann sær vendi:
reið so burtur frá Tíðriks köppum,
og Humlings hest í hendi.

Þiðr. s. k. 201: Nu var tecinn hestr hans (o: Omlungs) oc hans skiolldr. oc sendir Þiðrecr konungr Isungi konungi. Oc nu riðr Sigurðr i brot leið sina.

fA 37 är endast en variation af den föregående. fB är utförligare, v. 54—59. Af vikt är v. 56:

Sjúrður reid af garði burt
við sínar gangarar flótu:
tað er mær af sonnum sagt,
tað mundi Humlingur njóta.

Måhända hafva vi en erinran om grundformen i dDFI 5 och sA² 8, sC² 15, i hvilka Sigurd säger, att striden skulle gälla bådas hästar: Grane och Humlings häst. Om vi ej fästa afseende vid detta tvifvelaktiga bevis, så är den färöiska visan den enda, som bevarat detta äkta traditionella drag, att Sigurd hade med sig Humlings häst från Didriks läger. Men redan i dess danska original har en annan uppfattning börjat tränga sig fram, hvilken sedan blifvit ensam gällande, nämligen att Sigurd kom för att utmana till envig. Därföre har ock i fA lottkastningen kommit att gälla, hvem som skulle kämpa mot Sigurd. Ett ytterligare stöd för min uppfattning har jag i dA 64, där Humerlumer klagar öfver, att den "gamle karl" tagit hans häst. Detta är nu meningslöst, men blir förklarligt, om vi förutsätta, att episoden, att Humerlumer genom lottkastningen måst afstå sin häst, bortfallit. I dHI (och sB²) har det tillägget gjorts, att Humerlumer bleknade, då lotten föll på honom.

51. dA 64: "Høre thu, Viderick Verlandz-sønn,
du lane mig hestenn dinn:
icke vill ieg, den gamle karll
skall saa beholde hesten minn.

Jfr fB 60 (fA 38): "Høyr tú, Virgar Valintsson!
tú læna mær Skemming skjóta!
lat hann ikki, tann turpala-svein,
mín góða gangara njóta!"

Þíðr. s. k. 202: Oc nu þickir Avmlvngi forkunnar illa. or hann
hævir latit hest sinn — — — Nv gengr Avmlungr til Viðga oc
biðr hann lea ser sinn hæst.

Då i de flesta uppteckningarne historien om Omlungs häst ersatts af den om "dusten", har äfven denna vers ändrats, så att den blott angifver, att Humerlumer bad om Vidriks häst utan att nämna skälet därtill. Så dD 7, dF 7, dG 6, dI 8. I andra ha däraf uppstått två verser — dE 15 f, dH 36 f, sA² 11 f, sB² 22 f, sC² 17 f.

52. dA 67: "Siuordt er enn starblinndt suenndt,
hanndt seer icki sytt glauinndt thill ennde:
fannger Skeming nogenn skade y dag,
du bøder dett icki mett alle dine venner.

Þidr. s. k. 202: Mik grunar at ægi fair þv þinn hest af þessum sueini. ef sua er sem mik varir. hverr þar er. En ef þu fær ægi þinn hest. en oc lætr þu minn hest. huat skal ec þa hava.

Med dA öfverensstämma dD 8, dE 17, dF 10, dG 9, dH 40, sA² 13, sB² 26, fA 41; äfven fB 92, men ändrad och insatt i ett annat sammanhang. sC² 22 har äfven ändrat lin. 1, 2.

Om Sigurds epitet "starrblind" tillhört visans grundform, kan jag ej afgöra. I sagan saknar det stöd. Ehuru någon ordagrann likhet mellan sagan och visan ej här finnes, är dock innehållet i hufvudsak detsamma: Vidga varnade Omlung och ville hafva stort skadestånd för sin häst. För öfrigt råder stor olikhet i ordningen mellan de verser, som handla om panten. Att föredraga är den, som förekommer i dE och sA², hvilken öfverensstämmer med sagan. I några uppteckningar ha troligen två versioner användts, så med säkerhet i sA² och dH ¹).

53. dI 9: Wilt thu lanne meg Skiemmeng, thin hest,
tha will ieg sette thig panntt:
well sin aff thi bedste slott,
min fader haffuer y aldt sitt landt.

Þidr. s. k. 202: Nv svarar Avmlungr. Ef þu lætr þinn hest. þa skalltu æiga allt mitt rici. en þat ero .xii. enar sterkustv bor-gir a Vinlandi. þat gaf mer minn faðir (jfr fB 64: mín arv).

¹) sA² 14, 16 innehålla ungefär detsamma, men v. 14 är besläktad med dE 19 och sC² 21, v. 16 med dA 66. dH 39 är hämtad från samma redaktion, som användts i dF 9, dG 8, dI 10, men dH 42, hvars innehåll är detsamma, från en med dE 19, fA 43 besläktad. I dDEHsA²B²fA² varnar Vidrik Humerlumer två gånger för Sigurd, först i den vers, som börjar: "Sivard er en starrblind man", och sedan i följande (dD 12):

"Saa løbber sperritt y Syffuers haand,
som kringeelenn leeber y spuore:
du wogtte deg, vngenn Humelum.
du komer der icke for."

Äfven sC² har denna vers. Den är tydligen senare tillagd; jfr Lucia Lilla v. 9 (Arw. I nr 29).

Troligen hafva vi i dI 9 grundformen tämligen oförändrad. Lin. 4 har kanske från början lydt: min fader gaf mig i sitt land (l. Vinland). I öfriga uppteckningar hafva många senare tillägg gjorts, som sakna särskildt intresse (dA 68 f, dD 13, dF 11 f, dG 10, dH 43, dI 11, sB² 29, fB 65—68).

54. dD 14 (dF 13, dG 11, dH 44, dI 12, sA² 17, sB² 30, fA 44, fB 69):

Saa satte hand seeg paa heestenns bag,
saa gladelig monne hand ride:
Skiming thøgtte thett vnderlig att werre,
att hanom stack spuore y sydde.

Þidr. s. k. 202: Nu stigr Avmlungr a bac Skemmingi oc riðr nu sem mest ma hann. þar til er þeir finnaz.

I dA 70 säges, att "Humblum" ej kunde rida riktigt och ej var van att använda sporrar. Detta är naturligtvis senare tillägg.

dE och sC² sakna versen. Den har nästan ordagrann motsvarighet i Sivard Snarensvend A 6 (DgF. nr 2):

Siffuertt satte sig paa Skemlings bag,
och fuld vell kunde hand ride:
Skimling thycte det unnderligt verre,
at sporrenn stod hannem y side.

Denna visa afhandlar den händelse, då Sigurd, sedan han slagit ihjäl sin styffader, af sin moder erhöll hästen Grane (hs. *Gram*, *Gramand*, *Skimling Gram* eller endast *Skimling*) och med denne, som "bed och slog", då han skulle sadlas, red ut i världen samt kom till konungen i "Bernerqualle". Samma ämne finnes behandladt i þidr. s. k. 167 f. Hvad som säges i lin. 3, 4 af denna vers, passar just in på Grane, som var otamd, då Sigurd satte sig upp på honom. Därföre anser jag, att versen från början tillhört visan om Sivard Snarensvend och lånats därur till Didriksvisan antingen af grundformens författare eller af en bearbetare. I så fall är visan om Sivard äldre. Den därpå i de flesta versioner följande versen gör Humerlumer till en

feg stackare (dD 15, dF 14, dG 12, dH 45, dI 13, sA² 18, sB² 31). Att denna är ett senare tillägg, torde vara klart.

55. fA 45 (fB 70 f): Ríð nú ekki undan mær,
tú hin gamli karl!
eg vil taka hestin aftur
og stinga so teg [til] fall."

Þíðr. s. k. 202: Oc nu kallaði Avmlungr a mannenn oc bað hann biða sin. en hann gerir sva. Nu mæliir Avmlungr. Stig af baki hæsti þeim. er þu riðr. því at æigi vil ek hann lata — — — en ef þv gerir æigi sva. þa mantu lata lif þitt oc sua þann hæst.

Versen saknas i alla öfriga uppteckningar, men torde vara äkta.

56. dD 16: Thett første red, thi samell red,
thi heelleder waar buodde stercke:
syndder gick bieegge dieris skiolld-reemer,
dierris skiolld dreff langt y marcke.

Þíðr. s. k. 203: Oc nu riðr Avmlungr at Sigurði o. s. v.

För skildringar af envig (dust) användes i folkvisorna en traditionell form. Den inledes i regeln med uttrycket: "den första (andra, tredje) dust (red) de saman red(o)". Själftva striden beskrifves också gemenligen alltid lika. I denna form har skildringen af första sammanstötningen mellan Omlung och Sigurd blifvit stöpt, och vi finna därför ingen särskild likhet mellan sagan och visan uti själfva förloppet. Öfriga uppteckningar äro nästan lika (dA 71 ¹), dE 21, dF 15, dG 13, dH 46, dI 14, sA² 19, sB² 32, sC² 25). Paralleller till denna skildring finnas i DgF. nr 31 A 25, 29; nr 32 A 60, 65, B 27, 32; nr 34, v. 54.

57. dA 72: Thu est dig en foffuer unngersuend,
dinn hest kannð du vell riide:
statt du aff, du gyuerd hannom bedre,
saa lennge vill ieg digh biide."

Þíðr. s. k. 203: Her var drengilega riðit af .i. bærnaskvm manni — — — Stig nu ofan af þinum hesti. oc gyrð hann fast.

I sagan har uti föregående kap. omtalats, att Sigurd visste, hvem hans motståndare var (nu grunar Sigurd. at

¹) Emedan dA af misstag förlagt första enviget till strax efter lottkastningen — v. 62 —, har denna version fått tre sammanstötningar.

þessi maðr mun vera sun Hornboga iarls. er hans var frændi), och det var därför ej underligt, att han hyste medkänsla med sin besegrade motståndare, men i visan finnes ej och har nog ej funnits någon antydning därom. Detta är anmärkningsvärdt. Den nära öfverensstämmelsen mellan sagan och visan gör det sannolikt, att visans grundform är här oförändrad. Versen är ungefär lika lydande i dF 16, dH 47, sA² 21, sB² 33, fA 47, fB 74. I dD 17 uppmanar Sigurd Humerlumer att taga igen sin sköld och i dE 22 sitt spjut. Dessa äro yngre. I dGIsC² saknas versen.

I sagan efterkommer Omlung uppmaningen (Nu gerir Avmlvnr sva. oc byr sik sem snofurlegast). Detta har nog aldrig funnits i visan.

58. dF 18: Denn anden reed, di sammell reed,
di hellner vare baade saa stercke:
saa stack hand ungen Humerlumer,
adt hand dreff langt i marcke.

Þíðr. s. k. 203: Oc nv lystr Sigurðr sinn hæst sporum. oc setr sitt digra spiozskapt a hans midian enn fagra skiold sva hart oc sterklega. at með þessu sama spiozskapti berr hann Avmlung langt aptr af sinvm hæsti.

I dA 74 blir detta tredje enviget — se not till föreg sida. Med dF stämmer dD. Dessa båda återgifva grundformen. Alla öfriga innehålla nybildningar.

59. dA 75: "Nu haffuer ieg dig thill marcken stungenn,
och vonnden haffuer ieg din hest:
siig mig, foffuerenn unnger-suend,
huedenn du komenn est".

Þíðr. s. k. 203: Nu tekr Sigurðr i tauma Skemings oc mælti nu. þv goðr sveinn. nu hævir þv æigi þinn hæst. þann er þv reitt æptir. oc latit hævir þu annan. — — — Aðan er vit fvndumz. þa spurða ec hvert væri nafn þitt eða hvær væri ætt þin. oc þv vart sva stolz. attv villdir æigi sægia ætt þina. æn nu skalltu sægia hvarttvægga.

Versen är ungefär lika i alla uppteckningar — dD 19, dE 24, dF 19, dG 14, dH 49, dI 15, sA² 25, sB² 35, sC² 26, fA 49, fB 79. Endast lin. 4 varierar: aff rigiste frender thin (dE), huem ere frender dinne? (dF), tu säg mig aff slächten

tin (sC²), frá navni og frændum tínum (fA), allar ættir tínar (fB). I dH och sA² förekomma två verser, den ena lika med dA, den andra ungefär lika med dF. Om i grundformen frågan framställts i en eller två verser, kan jag ej afgöra.

60. fA 50 (fB 80): "Eg sigi tær ikki eiti mitt,
fyr enn tú hefur sagt mær títt;
Tíðriks kappar bríðða mær,
tað er ikki frítt".

Þíðr. s. k. 203: þá svarar Avmlungr. Ef ec löynda firir þer minni ætt oc nafni. þá er ec hafða hæst minn. þá munu þat sægja minir felagar. at ek sægja firir ræzlv sakir — — Nu mælið Sigurðr — — nu vil ec sægja þer mit nafn fyrri. at ec heiti Sigurðr sveinn. Nv mælti Avmlungr. Oc fyr því attv hævir nu sagt mer fyrri þitt namn — — þá vil ek ægi sægja þer mitt nafn. næma því heitir þv við gvðs vitni. at mer skal alldrige skomm at vera.

Såsom man lätt finner, är olikheten mellan visan och sagan hufvudsakligen den, att Humerlumer i visan förklarar sig icke vilja säga sitt namn, förrän Sigurd sagt sitt, där emot i sagan Sigurd själfmant först omtalar sitt namn, och Omlung sedan förklarar, att han nu kunde med vissa villkor yppa sitt. Visan synes i förkortad form återgifva innehållet i sagan, och grundformen är säkerligen bevarad i fAB.

61. fA 51 (fB 81): Sjúrð skalt tú nevna meg,
Sigmundar son:
so var mær til móður sagt,
at drottning væri hon.

Þíðr. s. k. 203: ec heiti Sigurðr sveinn.

I sagan står detta ett stycke förut, men då i visan den ändringen vidtagits, att Sigurd först på Humerlumers uppmaning säger sitt namn, så är det klart, att det i denna förekommer först nu. I fAB har tillagts en ny vers, som innehåller, att Sigurds moder heter Hjördis. Båda verserna hafva påverkats af nordisk tradition. Intet motsvarande finnes i öfriga uppteckningar.

62. dE 25 (sA²C² 27): "Koning Abelon hiider fader min,
hand boer paa Biertings-land:
sielff hiider ieg ungiste Homerlumer,
i-huor ieg riider i marcken fram."

Þíðr. s. k. 203: Mitt nafn er Aumlungr. ec em son Hornboga iarls.

I enlighet med det gängse bruket i folkvisediktningen tillkom snart äfven i flere uppteckningar moderns namn, hvilket måste tilldiktas, då traditionen ej kände det: *droning Ellind* dD 20, *fru Heluigh* dF 20, *Dronning El(l)in(e)* dH 51, dI 16, sB² 36, "*droningenn*" (= drottning Elin?) dA 77, dG 15. Jfr hvad som sagts om Vidriks moder i det föregående.

Faderns rike kallas i dA 76, 77 *Berthinngs-øø* och *Berthinngs-lanndt*, i dF 20 *Lesenn-øe*, eljest som i dE. Jag anser, att ingen har fullständigt bevarat grundformen.

63. dA 79: "Esthu her Humblum Iersinngs sønn,
da esthu minn frennde:
du thag dinn hest och far y fredt,
ieg dig icke føre kiennde".

Þíðr. s. k. 203: Nu mællti Sigurðr. Nu gerðir þv vel. er þu löeyndir æigi lengr er þu vart minn frændi. — — — Gac goðr frændi oc tac þar hæst þinn oc baða .ii. oc rið heim til landtiallda.

I det närmaste lika med dA äro dF 21, dG 16, dH 54, dI 17, fA 54, fB 84. Dessa torde hafva bevarat grundformen. I dD 21, dE 26, dH 55, sA² 29, sB² 37, sC² 28 göres Hummerlumer till Sigurds systerson. Äfven i dA 78 kallas han så.

64. dD 22: "Tthag du nu mynn skioldderem,
du bientt meg tiell en iiegg:
och rid thu saa thill thieeldenn igen,
thu sig, thu haffuer wunditt den lieeg".

Þíðr. s. k. 203: þat skalltu sægia. at þv tokt þenna hæst af mer navðgum. Oc adr þv ferr heðan. þa skalltv binda mik við þessa lind.

Alla uppteckningar — utom dA, som uteslutit versen — äro ungefär lika, och då likheten med sagan är ganska stor, torde grundformen här vara bevarad. I nästa kap. säges i sagan, hvad Sigurd bands med: hans bællti oc fætil or skilldinum. oc þar til skar ec minn suerdfætil.

65. dF 23: Hummer-lumber under thielden threen,
hand kaste sedt suerd paa bord:
"Nu haffuer iegh bunden den gamle karll,
der thalde di store ord".

Þíðr. s. k. 204: Nu riðr Avmlungr at landtialldino — — —
 Nu sægir Avmlungr — — — — sva skildumz ek við hann. at ec
 batt hann við lind æina.

I visuppteckningarne förbigås redogörelsen för Humerlumer's återfärd. Detta beror ej på att något bortfallit, utan, såsom i folkvisor vanligen sker, dröjer berättelsen endast vid hufvudmomenten och inlåter sig icke i detaljskildringar, hvarföre läsaren själf får ifylla det felande. Af samma anledning nämner Humerlumer vid återkomsten endast Sivards fängslande, såsom varande det viktigaste momentet. Denna knapphändighet tillhör alltså säkerligen grundformen.

66. sC² 31: Suarade vidrick velanson,
 hommor lum tu far alt mäd tant,
 och alt war thet mäd velie giort,
 om tu sivort bant.

Jfr fA 57 (fB 89): Svaraði Virgar Valintsson,
 hann var so fromm ein mann:
 "Tað var alt við vilja gjört,
 tú Fovnisbanan vann".

Þíðr. s. k. 294: Nu mælið Viðga — — — Ef þar er Sigurðr
 sveinn sem ek hygg at vera myni. þa er þetta gort með vel oc
 prettum.

Alla öfriga uppteckningar öfverensstämma med sC² utom däri, att man ej får veta, hvem som yttrade detta. I sA² har en vers förutskickats, som angifver detta, men denna har senare tillkommit. Att sC² och fAB innehålla grundformen, torde vara säkert.

67. dA 83 (dE 31, dH 61, sA² 35, fA 58, fB 90):
 Thett var Viderick Verlandz-sønn,
 hand var enn frestenn mandt:
 gierne vilde hand viide,
 om dy thalle var sanndt.

Þíðr. s. k. 204: ef hann biðr min við treit. þa skolum við sua
 skiliaz. at ek skal verða ens sanna viss.

Saknas i dDFGLsC².

68. dD 25 (dA 84, dE 32, dF 26, dG 20, dH 62, dI 21, sB² 41,
 sC² 32, fB 91):

Tthett wor daner-kongenn (c: Vidrik Verlandsson)
 beedder saaddell ganger graa:

"Ieg well ridde y marcken vd
och sie, huor Syffuert maa".

Þíðr. s. k. 204: Oc nu tecr hann sin hest oc løypr a bak ok mælr.
þat er mikil skœmm. ef sea maðr skal þar standa bundinn oc mæga
æigi læysa sik.

Någon närmare öfverensstämmelse finnes ej mellan sagan
och visan, men detta hindrar naturligtvis ej, att grundformen
är bevarad i den senare. Versen saknas endast i sA² och fA.

69. dA 85: Siuord staar y lunnede,
och ser hannd Viderick riide:
vredt hannd egenn op med rod,
hand thuorde hannom ey bundenn biide.

Þíðr. s. k. 204: Nv ser Sigurðr hvar maðrenn riðr til hans.
oc slitr nu i sundr oll sin bond oc løypr upp a bergit oc vill
æcki æiga við þenna mann.

Emellan uppteckningarne finnas endast mindre olikheter.
I några hafva hela verser tillagts, hvarigenom händelsen
blifvit bredare framställd.

Sagan och visan skilja sig däri, att Sigurd i den förra
sliter sönder banden, i den senare rycker upp trädet med
roten och beger sig i väg med detta vid sin sida. Det kan
ej betviflas, att sagans version är ursprungligare.

Dock kan detta burleska drag, som var fullkomligt i
tidens smak, hafva funnits redan i grundformen. Det har
framkallat en ändring, som återkommer i några uppteck-
ningar: en dans anställdes på Brattingsborg, i hvilken Sivard
uppträdde med eken vid sin sida (dE 36, dH 67, sB² 45,
fA 60 f, fB 99 f).

70. dA 89: Thi var glade y koninng Isacks gaard,
baade karle och quinnude:
dy konger skildis venner adt,
dy kiemper dy droge hiem.

Þíðr. s. k. 223 f.(?): En þa er þeir skolu skiliaz þíðrekr konungr
oc Isungr konungr. gera þeir sin a milli ena mestu vinattu
— — — Nu riðr a brot þíðrekr konungr oc hans menn.

Om det också måste anses visst, att grundformen tillagt
en afslutningsvers, så är det dock mycket tvifvelaktigt, om
den haft samma form som i dA, och om visan och sagan

här hafva samma upprinnelse. I sådant fall måste uti visan tvekampen mellan de båda partierna — *Þiðr. s. k. 206—222* — en gång ha funnits, men sedan bortfallit. Men däremot talar i främsta rummet den form, som *dA 89* har. Det heter nämligen, att det rådde glädje i konung Isaks (o: Isungs) gård. Om tvekampen från början ingått som ett led uti visan, så är denna glädje alldeles omotiverad. Denna tvekamp måste väl i så fall hafva framställts i enlighet med den äkta traditionen, så att Isung och hans söner blefvo besegrade, såsom också händelsen framställes i *Þiðr. saga*. Det fanns alltså ingen anledning till allmän glädje vid konungens hof. Motsatsen framhålles också i *Þiðr. s. k. 222*: Isungr konungr oc hans menn eru enir ogloðostu. I denna talas endast om att konungarne ingingo vänskapsförbindelse. Om däremot ingen tvekampsskildring förekommit i visan, utan denna slutat med Sigurds återkomst till Isungs borg, så blir versen ännu meningslösare. Icke kunde väl denna händelse, Sigurds lyckliga återvändande från sin beskickning, behöfva åstadkomma en sådan glädje, och talet om konungarnes vänskapsförbindelse och kämparnes återresa till sina hem kommer alldeles att hänga i luften. Därföre anser jag, att denna vers genom inflytande af någon annan visa erhållit denna form, och att den således ej har någon med *Þiðr. saga* gemensam källa. Då alltså intet bevis finnes för att tvekampen behandlats i visan, anser jag mig hafva anledning tro, att den icke ingått i grundformen. Huru visan afslutats, kan jag ej afgöra. Ingen af uppteckningarne synes här hafva bevarat den ursprungliga formen.

Om vi förutsätta, att en eller annan vers utöfver de nämnda möjligen funnits i grundformen, så har denna alltså från början innehållit omkring 70 verser. Då jag nu går att redogöra för visans källor, kan jag gifvetvis ej taga hänsyn till andra än de verser, som jag ansett komma grund-

formen nærmast; alla öfriga äro antingen i sin helhet i senare tid tillagda eller hafva undergått betydliga förändringar.

(Forts.)

Linköping 1898.

O. Klockhoff.

Völundarkviða 8,1—2.

Í Völundarkviðu eru 2 fyrstu vísu-orðin af 8. vísunni í skinnbókinni rituð þannig:

Kom þar af veiði

vegreygr scyti.

Þetta *vegreygr* hefur Finnur Magnússon þýtt með eundo alacer í Kaupmannahafnar-útgáfunni, og í dönsku útleggungunni raskvandrende; en þegar betur er að gætt, virðist þetta orð enga skynsamlega merkingu eða hugsun geta haft í sjer fölgna, og þess vegna hafa flestir ætlað, að þetta *vegreygr* væri ritvilla í skinnbókinni fyrir *veþreygr*, sem stendur í 8. vísunni í Völundarkviðu, og ræður það mjög að líkindum, að svo sje. Sv. Egilsson ætlar Lex. poet. bls. 874 a, að þetta *veþreygr* sje samsett af *ve* og *þreyja*, og þýðir það: *domum eundi cupidus*, eða sama sem *heimfúss* nú á dögum; en jeg verð að vera samdóma Bugge (Sæmundar Edda, Christiania 1867, bls. 164), að það geti eigi átt sjer stað; því að í sögninni *þreyja* og nafnordinu *þrá* og öðrum orðum af sama stofni er ekkert *g*. Skýring Sv. Eg. virðist því með engu móti geta komizt að. En hver er þá þýðing þessa orðs? Unger háskólakennari hefur ætlað, að það þýddi: som har Øine, der godt kan taale Veiret; aðrir hafa lagt það út skarpöiet, skarpsynet, og s. frv.; en í *veþr* (= *veðr*) getur slík merking eigi verið. Benedikt Gröndal ætlar (Ann. f. n. Oldk. 1863, S. 173 Anm., og Clav. poet. p. XIII), að það þýði: tempestatem vel æris statum

videns, i. e. praevidens, praesagens; en praevidens og praesagens virðist mjer eigi eiga hjer við; því að í fyrsta lagi ætti *eygr* þá að vera myndað af *eygja* (sögn), en það getur það eigi verið; það verður að vera myndað af *auga*; 2:o virðist þetta orð vera almennt epitheton við veidimann, sem *scyti* verður að þýða hjer; en kvæðið gefur alls ekkert tilefni til að ætla, að Völundur eða þeir bræður hans hafi verið *praesagens*. Það lítur svo út fyrir mjer, sem *veþreygr* hljóti að hafa einhverja þá merkingu, sem eigi við veidimenn yfir höfuð.

Vjer höfum í hinni nýrri íslenzku *útitekinn*, *veðurtekinn* og fleiri lík orðatiltæki um þá menn, sem eru opt og lengi úti undir berum himni, og sem andlit þeirra bera merki langrar útiveru, og þegar einhver hefur verið lengi úti í stormi eða óveðri, þá segjum vjer, að hann sje *veðurbarinn*. Vjer segjum einnig um slíka menn, að þeir sjeu *teknir til augnanna*, því að augu þeirra bera opt sýnileg merki útiverunnar og áhrifa veðursins, og þess kyns orð virðast mjer að hafa átt vel við Völund og bræður hans, sem komu af veidum og hafa að sjálfsögðu opt og stundum lengi orðið fyrir áhrifum veðurs og vinda, og get jeg eigi sjeð betur, en að sú merking geti verið í orðinu *veþreygr*, og sje það rjett, þá ætti það vel við Völund og bræður hans, að augu þeirra hefðu borið ljós merki útiverunnar.

Reykjavík, í júnímánuði 1898.

H. K. Friðriksson.

The order of words in old norse prose with occasional references to the other germanic dialects by Ludwig Bernstein, AM. Submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of doctor of philosophy in the faculty of philosophy, Columbia university. The Knickerbocker Press, New York. VIII, 62 s. 8:o.

Eine ungemein fleissige arbeit, die um so freudiger zu begrüßen ist, als ja auf dem gebiete der satzlehre des altnordischen

überhaupt und auf dem der wortstellung insbesondere, noch so wenig gearbeitet ist. Eine ganz genau umschriebene reihe von texten, bzw. textseiten wird aufs peinlichste auf alle beispiele durchforscht und aus der relativen häufigkeit der einzelnen fälle auf statistischem wege festgestellt, welche wortfolge in dieser oder jener gestalt des satzes die beliebteste ist, also auch als die regelmässige angesehen werden muss. Meines erachtens ist die auswahl der ausgezogenen texte — Gylfaginning, Bragarœður, Ólafssaga Tryggv. kap. 59—84 und 121—150, Eyrbyggja kap. 1—18 und 41—57 — doch zu eng, um aus einer genauen ausschachtung ein genügendes bild von der wortstellung in altn. prosa überhaupt gewinnen zu können. Und wie es gehen kann bei einer öden auszählung, zeigt seite 5 zeile 16 verglichen mit zeile 26 der nämlichen seite, wo von einem und demselben satze (Ólafss. Fms. I, 288, 11 ff.) zuerst die abgerissene erste hälfte *hann var ríkr maðr, hermaðr mikill* als beispiel für die wortstellung 'if 2 Predicate Nouns or Adjectives refer to 1 Subject' und dann der ganze satz *hann . . . mikill ok újafnaðarmaðr* als beispiel dafür angegeben wird, wie man den satz baut 'if 3 Predicate Nouns or Adjectives belong to 1 Subject'. Der gleiche fehler wiederholt sich noch an mehreren anderen beispielen.

Bernstein unterscheidet drei hauptstellungen: 1) normal order z. b. *þangrandr sagði honum at . . .* 2) inversion z. b. *þetta veitti sauðamaðrinn honum* und 3) transposition z. b. *hverr höllina átti*.

In unabhängigen aussagesätzen herrscht 'normal order' und 'if the modifiers of the verb are adverbial factors of different character, there is a slight preponderance of the order: adverb temporis + adverb loci over that of local adverb first and temporal second'. Dem widerspreche ich. Die von B. angeführten beispiele sind: *Þórr veðr þá eptir miðri ánni — hann hljóp þegar út í ána — stjórnur hverfa þar af himni*, und andererseits *Þórr dvaldiz þar of nóttina — hann falz þá þar*. Mit ausnahme des letzten beispieles steht, offenbar um des besseren tonfalles willen, das unbetonte, kurze demonstrativadverb zwischen den stärker betonten satzteilen, also vor dem schweren, komponierten adverbialausdruck. Und auch in dem letzten beispiele ist das temporale *þá* m. e. ein leeres füllwort um die stärker betonten *dvaldiz* und *þar* zu trennen. Überhaupt sehen wir auf schritt und tritt, dass der verfasser es versäumt hat sich die beispiele laut vorzusprechen, denn sonst würde er wohl weniger schematisch sein material in statistische kategorien eingeteilt haben.

Inversion (s. 21 ff.) hat einzutreten nach folgender regel: 'wenn am anfang des satzes ein wort, eine redensart, ein satz von adverbuellem oder adjektivem charakter steht, so hat das prædikat, von dem dieses wort u. s. w. örtlich und logisch einen teil ausmacht, diesem unmittelbar zu folgen und dem subjekt voranzugehen'. Wie der satz *þeir fóru eptir þat suðr með landi til*

Norðymbraland (ohne *s*!) mit inversion lauten kann, dafür gibt B. vier formen an, die wohl zum teil nur theoretisch vorkommen, lässt aber eine recht häufige weg, nämlich *föru þeir eptir þat* . . . Die regel würde ich so fassen: 'wenn aus irgend einem grunde am anfange des hauptsatzes ein anderes wort als das subjekt steht, so muss das subjekt unmittelbar hinter dem verbum stehen'. Dabei muss aber beobachtet werden, dass die konjunktion *en* stets, und *ok* fakultativ, nämlich dann wenn sie lediglich koordinierende bedeutung hat, den satz unberührt lässt, dass also volle freiheit für die anordnung des ganzen satzes bleibt genau wie wenn das *en* (*ok*) nicht vorhanden wäre. S. 24 findet B. 'such an order' wie Gylf. 12, 15 (Wilken) *þá er þeir gengu með sævarströndu, Þors synir fundu tré* 'monstrous in Old Norse prose'. Die sache erklärt sich aber sehr einfach als lapsus pennæ, denn U. liest *þa er þeir gengu með siovar strondo þors synir, fndo þeir tre ij*. Die beiden wörter *Þors synir* sind also nichts weiter als eine parenthese, die das erste *þeir* erklären sollen. S. 28 sucht B. die formen *þykki mér* und *þótti mér* zu erklären, und zwar 'as Subjunctives, in the sense of the potentialis, and as Plurals', hätte aber wenn er es nicht wusste, bloss z. b. Fritzners wb. nachzuschlagen brauchen, um zu finden, dass der opt. præt. nicht *þótti*, sondern *þætti* lautet. Die von B. verworfene erklärungs Poestions, dass das *þykki* für *þykkir* steht, ist m. e. zweifellos richtig und die redensart wird, infolge ihrer häufigkeit erstarrt, auch auf plurale angewendet. Wo (s. 32) von der inversion in direkten fragesätzen die rede ist, hätte bloss darauf aufmerksam gemacht zu werden brauchen, dass das fragende pronomen oder adverb stets den satz beginnt. Nach der regel von der inversion so wie ich sie oben gefasst habe, muss diese dann selbstverständlich folgen, soweit nicht das fragewort subjekt ist. S. 38 wird mit der grössten naivetæt gesagt, in den vier fällen, wo *enn* die inversion nach sich hat, '*enn* seems to mean *moreover, further, besides*!' und in der that ist im vorhergehenden *en* 'aber' stets, also nicht nur wo B. seine beispiele buchstäblich aus seinen orthographisch veralteten texten abdruckt, *enn* geschrieben. *Enn* 'noch' steht als betont voran und zieht inversion nach sich, *en* 'aber' als ganz unbetonte nur koordinierende konjunktion verlangt sie nicht.

In nebensätzen herrscht zumeist die gewöhnliche wortfolge. Besonders findet inversion niemals statt im relativsatze, wenn nicht rhetorische gründe sie verlangen. Überhaupt hätte, wie auch Finnur Jónsson in seiner anzeige des buches NT. f. fil. 3. r. 6. b. s. 78 f. bemerkt, die rhetorische wortfolge eingehender behandelt werden müssen. Der von B. (s. 50) 'very peculiar' genannte satz *enn sá guð er svá máttugr, at hann þvær af mannum i skírninni allar syndir, aldri hefir hann svá út gort* ist nichts anderes als eine art anakoluth: zwischen *syndir* und *aldri* gehörte ein punkt. Dann geht es weiter 'niemals hat ein mensch so böses

gethan', mit auslassung des konsekutivsatzes 'dass Gott ihn nicht in der taufe rein wüsché'.

Am meisten schwierigkeit macht diejenige wortstellung, die B. nennt 'transposed order' z. b. *er Ísland byggvir*. Auch referent kann keine regel dafür auffinden. Am ehesten könnte sie so zu erklären sein, dass im abhängigen satze — denn fast nur auf solche wird die transposition angewendet — das verbum stets an der zweiten stelle nach der konjunktion steht. Wenn nun das subjekt in der relativkonjunktion enthalten ist, muss 'transposition' eintreten, anderenfalles 'normal order'; also würde z. b. einem *sá er Ísland byggvir* entsprechen *pá er hann byggði Ísland*.

Dass die arbeit von druckfehlern wimmelt, will referent, dessen eigene promotionsschrift ja auch eine stattliche druckfehler-sammlung ist, dem verfasser nicht zum vorwurfe machen, denn erfahrungsgemäss sind ja die doktorarbeiten meist auch die ersten korrekturen, die angehende gelehrte lesen. Aber an einzelnen stellen geht die nachlässigkeit der korrektur doch übers bohnenlied, so z. b. wenn seite 40 z. 7 und in der dazu gehörigen anm. steht Matth. 5, 43 etc. *ἠκούσατε οὐκ ἐγγύθην* statt Matth. 5, 27 *ἠκούσατε ὅτι ἐγγύθην*. Und dass der grammatische schnitzer bei Wilken Pros. Edda 59, 13 *pá mælti Skrírnir til Þórr*, der dort gewiss druckfehler ist, stillschweigend und anstandslos in Bernsteins buch übergegangen ist, darf hier wohl nicht unter die druckfehler gerechnet werden.

Störend ist auch die unnordische silbentrennung am zeilenschluss 17, 2 *Þó-roddr*, 43, 27 *fornes-kju* für *Þór-oddr*, *forn-eskju* (denn *forneskju* wäre wohl typographisch hässlich).

Wenn es auch im allgemeinen ratsamer ist, wie Bernstein es gethan hat, in den zitaten die schreibweise der ausgaben beizubehalten als eine, vielleicht nicht von allen anerkannte normalisierung anzuwenden, so sieht es doch ganz seltsam aus, wenn heutzutage schreibungen auf alte texte angewandt werden, die nur in der neuisländischen aussprache begründet sind, und die zum teil sogar im neuisländischen wieder abgeschafft sind wie 15, 28 *lángt*, 17, 32 *pángat*, 41, 11 *Íngjaldr*, 41, 32. 38 *konúgr* für *langt*, *pangat*, *Ingjald*, *konungr*. Der umstand, dass die 3. sg. opt. præs. *fari* (*vehatur*), zweimal *fári* gedruckt ist, ist vielleicht auch weniger als druckfehler anzusehen denn als übertragung moderner aussprache auf den alten text (35, 20. 50, 11). Noch eine äusserlichkeit möchte ich tadeln. Verf. spricht an vielen stellen von Jónsson. Da muss doch jeder denken, es sei der auf dem gebiete nordischer philologie so eifrig thätige Finnur Jónsson gemeint; es ist aber der im allgemeinen wenig bekannte Þorleifur Jónsson, der Kopenhagen 1875 eine textausgabe der Snorra Edda veröffentlicht hat.

Im grossen und ganzen muss man sagen, dass der grosse fleiss, den Bernstein an seine arbeit gewendet hat, eines besseren gegenstandes würdig gewesen wäre. Ein so beschränktes text-

material kann bei öder auszählung unmöglich zu einem resultate führen, auch bei der grössten genauigkeit. Die anführung eines und desselben längeren beispieles als ganzen und bruchstückweise, die B. häufig untergelaufen ist, erweckt misstrauen in die zuverlässigkeit der statistik, und es hätte mehr auf rhetorische gründe rücksicht genommen werden sollen. In Bernsteins neuer heimat wird doch sonst so viel rhetorik getrieben, und als Deutschrusse von geburt hätte er die meisten seiner beispiele nur deutsch laut auszusprechen brauchen, um aus sehr vielen abschnitten seiner arbeit statt einer trockenen zahlensammlung eine frische, lebensvolle untersuchung zu machen. Leider muss gesagt werden, dass das büchlein einen wesentlichen fortschritt gegenüber den ausführungen von Lund, Oldnordisk ordføjningslære Kbh. 1862 s. 446 ff. nicht darstellt. Volle anerkennung verdient aber die unermüdliche sorgfalt, mit der die texte, soweit sie überhaupt benutzung gefunden haben, aufs genaueste ausgeschöpft worden sind.

Nürnberg den 11. februar 1899.

August Gebhardt.

Kort over de danske folkemål med forklaringer, ved Valdemar Bennike og Marius Kristensen. 1 hæfte. Köbenhavn 1898. 24 s. 4:o + 8 kartblade.

Disse to danske sprogforskere har her begyndt et stort anlagt arbejde, som tænkes afsluttet i 10 hefter omtr. af størrelse som det foreliggende, hvorved alle væsentlige divergenser i de danske folkemål skal blive fremlagt, enten både i ord og på karter eller ialfald på den førstnævnte måde.

Værkets indledning, side 1—10, giver forudsætningerne for dets anvendelse, idet den fremstiller lydsystemet i dialekternes fælles udgangspunkt "ældre dansk" og forklarer den anvendte lydskrift ("Danias"). Så begynder fremstillingen af lydlæren, i dette hefte repræsenteret af 8 karter, der alle angår behandlingen af *a* under hovedakcenten, samt tilhørende tekst.

Nogle sprogkarter fremstiller den sproglige gruppering under ét, således at forfatteren ved hjælp af de stedfindende ligheder og forskelligheder danner sig en formening om, hvilke dialekter der hører nærmest sammen, og på kartet kun viser, hvorledes disse er begrænsede. Dette er den ældre måde, og vistnok også den lettere, eftersom sprogfenomenernes grænser sjældnere falder så akkurat sammen, at man ikke må udjævne lidt, og resultatet således i detaljen bliver en skønssag, som ikke kan blive genstand for synderlig kontrol og kritik. Det foreliggende kartverk har ligesom mange andre fra en nyere tid valgt den anden fremgangs-

måde, at fremstille begrænsningen for fænomenerne selv, hvorved det bliver læserens egen sag, om han vil, at tænke sig det ene sæt grænser lagt ovenpå det andet og således i sin egen bevidsthed danne sig en forestilling om, hvorledes målene, sammensatte som de er af de forskellige sprogfænomener, er grupperede. Et kart af den førstnævnte art kan være tilstrækkeligt, hvor man har at fremstille anerkendte etnologiske enheder af en eller anden grad — f. eks. dansk, frisisk og nedertydsk — efter deres territoriale fordeling, for praktiske eller mindre rent sprogvidenskabelige interessers skyld. For sprogvidenskaben selv er et sådant kart af mindre væsentlig betydning, medens ét, der giver grænser for det enkelte fænomen, kan være til stor direkte nytte. Som bekendt afmaler en rækkefølge af dialekter ofte de udviklingstrin, som den længst fremskredne af dem har gennemgået, og beliggenheden, som jo altid sees klarest på et kart, kan således ofte forklare fænomenets væsen og tilværelse; men dette sker kun for det enkelte fænomens vedkommende, dialekterne står jo ikke i det forhold til hinanden, at den ene forklarer den anden i alt. Bortset fra, at denne fremstillingsmåde er vidtløftigere og således kostbarere, kan etnologien også være vel tjent med den. Hvor den etnologiske forskel ikke er anerkendt, idet andre kriterier mangler, kan dens tilværelse kun bevises derved, at mange sproglige forskelligheders grænser falder på samme sted. Og hvor man derimod også har andet at holde sig til, kan man, når forskellighedsgrænserne holdes hver for sig, få rede på, hvilken divergens der pleier at stemme bedst med det fra andre kanter tilkomne etnologiske materiale, hvad der måske kan være et mærke på, hvilken der har den dybeste etnologiske betydning. Således er det nylig skeet for det sydlige Norges ¹⁾ vedkommende, idet det i indeværende år er bleven påvist, at grænsen mellem landets to fornemste antropologiske typer her følger det tykke l's grænse, ikke grænsen for ligevægtsloven.

Når det foreliggende kartværk i sine 8 første karter, som sagt, kun fremstiller behandlingen af gammelt *a*, viser allerede denne detaljering megen tillid til publikums dialektologiske interesse. Og denne ser man idethelt deraf, at de forskellige sproglige grænser betegnes på en måde, som fordrer et stort antal kartblade. I regelen angår nemlig hvert kart kun et eneste forhold, og dette betegnes ved dækkende farver; en sjelden gang får et sidefænomen en betegnelse desforuden. Den fordel for kartets anskuelighed og anvendbarhed, som derved vindes, er overordentlig; når ikke alle kartografer gör det samme, er det formodentlig blot for at opnå prisbillighed.

Medens karterne skyldes hr. Bennike, er teksten hr. Marius Kristensens del af arbeidet. Denne følger kartets enkelte blade og forklarer lydforandringernes historie; af resultaterne i den henseende er i dette hefte især det at mærke, at den i Danmark så

¹⁾ i Nedenes.

udbredte overgang af *a* til *å* foran to konsonanter for de fleste distrikters vedkommende antages at komme af gammel vokalførlængelse, selv om den samme stilling foran to konsonanter har foranlediget, at *å*-lyden nu atter er bleven kort. Derhos redegøres der for slige unöiagtigheder, som ethvert sprogkart nødvendigvis må have, fordi en mængde af de enkelte steder har nogle ord, der i sin lydform ikke stemmer med det, der er og på kartet er angivet som det herskende, in casu det lydlovsmæssige. Det er mig ikke ganske klart, om udg. har gjort sig rede for, at den mulighed også kan findes, at sådan blanding af forskellige lydlove er relativt naturlig på et sted, er den eneste udvei, stedet har havt, og således ligeså berettiget (principielt, kanske ikke praktisk) til at betegnes på et kart som de eneherkende lydlove. Uden at jeg vil udtale nogensomhelst mening om, hvorledes forholdet i Danmark har været, vil jeg tænke mig et eksempel svarende til det foreliggende heftes indhold: vi sætter, at overgangen af langt *a* til *å* indtrådte samtidig i tre dialektområder ved siden af hinanden; foran en bestemt koseant eller konsonantforbindelse havde det vestligste af dem dengang langt *a* (*ā*), det mellemste (som slet ikke behövede at være af lidet omfang) havde middellangt (*ä*) og det östligste kort (*ä*); hvad vilde så den mellemste dialekt gøre? måtte der ikke i en stor del af dens distrikt opstå blanding, enten efter regler eller uden sådanne? I en vis forstand opstod jo denne blanding gennem påvirkninger fra öst og fra vest; men når lydsystemet ikke gav dialekten nogen anledning til selvstændig udvikling, så blev det blandede resultat dog også i en forstand naturligt; det var en følge af stedets tidligere sproglige tilstand og af dets beliggenhed.

Dette vil jeg navnlig have udtalt som en indskrænkning til den ytring i indledningen (side 4), at man altid må være mistænksom mod de former, der stemmer med rigssproget. Det er jo ikke blot dette og den dialektgruppe, hvortil det hörer, som forhindrer hvert enkelt sted i at tale efter lydlove, der er opståede på stedet selv; tvertimod, enhver dialekt försøger at gøre det mod sine naboer, og ethvert sprogfænomen, som har en nogenlunde stor udbredelse, har ikke opnået dette uden ved at opsluge en mængde små spirende selvstændigheder.

Jeg har som foran antydte ingenlunde nogen mening om, enten den slags forhold i Danmark forekommer på sådan måde, at de har betydning for kartlægningen, eller ikke. Selv om så var, så er værket derfor lige veiledende, ved oplysningerne i teksten.

Det er en stor tjeneste udgiverne har gjort dialektkundskaben ved således at samle under ét kundskaben om de danske dialekters grammatik; de har givet de andre skandinaviske lande et godt eksempel, og det er höiligen at ønske, at de må få anledning til at före værket til ende.

Arendal, septbr. 1898.

Amund B. Larsen.

Folkvisan om konung Didrik och hans kämpar.

(Forts.)

II. Visans källa ¹⁾.

Om man läser ett arbete, berörande den germanska sago-krets, som har till ämne och medelpunkt Didrik af Bern eller Sigfrid Sigmundsson — Eddans Sigurd Fafnesbane —, skall man säkert finna, att jämte den norska *Þiðreks saga* äfven de nordiska folkvisorna om dessa sagohjältar anföras som stöd för den åsikt, som författaren förfäktar. Dessa visor hafva alltså för den germanska sagoforskningen erhållit en mycket stor betydelse. Den som åt dem förvärfvat denna rang, är Grundtvig, som, då han utgaf dem i första bandet af sitt stora verk *Danmarks gamle Folkeviser*, uttalade den bestämda åsikten, att dessa visor direkt härleda sig från lågtyska, folkvisartade dikter, af hvilka de utgöra öfversättningar. Mot den grundtvigska meningen uppträdde i början af 1870-talet den norske historikern G. Storm, hvilken i sin märkliga skrift *Sagnkredsene om Karl den Store og Didrik af Bern* ville betydligt reducera dessa visors värde genom att påstå, att de väsentligen grundade sig på den svenska öfversättningen af *Þiðreks saga*. Han uppkallade då mot sig Grundtvig, som i *Tillæg till 4:de bandet af sina Folkeviser* — s. 602 ff. — med skärpa tillbakavisade detta försök att beröfva visorna den plats, som Grundtvig en gång beredt dem. Så vidt jag vet, har den ”nye norske Teorie”, såsom Grundtvig kallar den stormska uppfattningen, icke vunnit några anhängare, utan Grundtvigs åsikt är den allenahärskande. Åtskilliga yngre forskare hafva till och med med led-

¹⁾ Utgjorde ämne för ett föredrag vid Filologmötet i Kristiania 1898.

ning af de nordiska folkvisorna och Þiðreks saga uppkonstruerat en nordtysk hjältesaga. Man har resonerat på följande sätt: finnas i Þiðr. saga och folkvisorna samma eller liknande uppgifter, så hafva vi framför oss rester af en förlorad nordtysk tradition. Denna uppfattning gör sig mer eller mindre tydligt gällande hos Symons, Die Heldensage, s. 16 och 34, Boer, Über die handschriften und redaktionen der Þiðreks saga (Arkiv, N. F. III 215), Steenstrup, Vore Folkeviser, s. 93 (närmast om Grimilds Hævn) och 121, Schück, Illustr. Sv. Litt. hist. I 144, 148, Golther, Norddeutsche und süddeutsche Heldensage (Germania, N. R. XXII 266). För den sistnämnde synes Grundtvigs mening hafva blifvit en trosartikel, som han icke ens anser sig behöfva närmare granska, och dock står den åtminstone i ett fall i strid med hans egna åsikter. Han söker uppvisa, att kap. 168 i Þiðr. s., hvilket handlar om, huru Sigfrid, sedan han slagit i hjäl sin fosterfader Mime, begaf sig till Brynhild och af henne fick hästen Grane, grundar sig på nordisk tradition. Men samma ämne behandlas äfven i visan om Siward Snarensvend, hvilken Grundtvig påstår höra till de från tyskan öfversatta visorna (DgF. nr. 2). Har Golther rätt, hvilket synes mig rimligt, så måste han beträffande denna visa öfvergifva Grundtvigs teori.

Grundfelet i den grundtvigska uppfattningen är, att denna utan kritik tillämpas på alla hithörande visor. A priori är det långt ifrån otänkbart, att en del stödjade sig på tyska, en del på nordiska original. Då jag började studera dessa visor och granska de skäl, som Grundtvig anført, blef jag alltmer skeptisk och kom snart till den öfvertygelsen, att en ny grundlig undersökning af hvarje visa var af nöden. Hittills har jag endast med afseende på visan om Didrik och hans kämpar kommit till en bestämd uppfattning, men denna är den viktigaste af dem alla, emedan den rör sig inom ett vidsträckt område af sagokretsarne om Didrik och Sigfrid.

För att komma till klarhet om visans ursprung, måste man först besvara två viktiga spörsmål. Det ena gäller tillkomsten af *Þiðreks saga*, det andra folkvisornas ålder i Norden.

Beträffande *Þiðreks saga* har den äldre uppfattningen varit, att den noga återgifver nordtyska sägner och att de afvikelser, som den gör från nu bevarade tyska dikter från medeltiden, hvilka behandla samma ämnen, bero på andra källor än de nu förefintliga dikterna. Denna åsikt torde ej längre kunna försvaras. Olika forskare hafva för olika delar af *Þiðr. saga* visat, att i denna finnas kortare eller längre ställen, som icke kunna grunda sig på något tyskt original. Oomtvistligt är, att det mesta materialet är af tyskt ursprung, men vid bearbetningen af detta har författaren tillåtit sig många afvikelser. Dessa hafva varit dels oafsiktliga, dels afsiktliga. Författaren har tydligen ej haft skriftliga källor till sitt förfogande, utan fått sina uppgifter genom muntliga berättelser. Hans sagesmän hafva troligen varit köpmän från hansestäderna i Nordtyskland, hvilka i Bergen berättat sägner, som voro gängse i deras hemland. Men hvad säkerhet finnes för att dessa meddelat sägnerna i oförändradt skick? De hafva berättat ur minnet, och detta har nog ofta svikit. Då sedan den norske författaren skulle öfverföra det rika materialet till norska, så torde han ofta hafva glömt rätta sammanhanget. Detta är också helt naturligt. På detta sätt hafva sådana onöjaktigheter tillkommit, som Döring beträffande Sigurdssägnen anför: personernas roller hafva ombytts, andra namn hafva inträdt, händelserna hafva en annan ordning o. s. v. Därtill komma de afsiktliga ändringarne. Den norske författarens plan var att åstadkomma en "Morskabsläsning"; han var själf författare — om ock en dålig sådan — och ej blott öfversättare; han tog stoffet, hvar det än erbjöd sig. Hufvudparten fingo de nordtyska sägnerna lämna, men äfven inhemska källor anlidades, där de passade; allt-

sammans omformades för att bilda ett sammanhängande helt. Att sammanhanget stundom är dåligt, är sant, och det beror nog till en del på det omväxlande materialet, men afsikten att ernå ett sådant skönjer man ständigt. Till allt detta kommer, att den förste författarens verk har blifvit revideradt, ändradt och tillökadt af en annan, icke blott så, att hela afdelningar omskrifvits eller tillagts, något som förut blifvit påpekadt, utan äfven så, att här och där kortare tillägg instuckits. Det är endast i denna reviderade form, som sagan nu föreligger. Jag måste här nöja mig med dessa korta antydningar om min uppfattning af sagans komposition. Att hvad som gäller om sagan i dess helhet, också gäller om den del af densamma, som här kommer att beröras, torde framgå af det följande.

Äfven angående folkvisans ålder i Norden hafva olika meningar brutit sig mot hvarandra. Enligt den tidigare åsikten, representerad af Grundtvig, bör dess uppkomst sättas långt tillbaka i tiden och dess blomstringstid till det 12:te århundradet. Hvad som gör denna åsikt osannolik, är, att inga säkra bevis därför kunna åvägabringas. Det måste förefalla egendomligt, att t. ex. Saxo i hela sitt stora verk ej omnämner en enda folkvisa, om verkligen på hans tid denna diktning då florerade — de dikter, som han anför, äro af annat slag. Icke håller i andra verk från 1100- och 1200-talen finnas folkvisor omnämnda. Det är först omkr. år 1300, som säkra bevis för denna diktningens förekomst börja framträda. Vid denna tid inträder en brytning inom hela den nordiska kulturen. En mängd utländska idéer göra då sitt intåg. Detta jämte andra skäl gör det sannolikt, att den först då uppkommit, och dess blomstringstid inträffar naturligen först senare, 1350—1500. Angående denna fråga hänvisa jag i öfrigt till Schücks förträffliga utredning i Illustrerad svensk litteraturhistoria, I 144 ff. Hvad som gör, att visan om Didrik och hans kämpar bör sättas tämligen långt

fram i tiden, är dess ovanliga längd, omkring 70 strofer, hvarigenom den kan sammanställas med de s. k. romanvisorna, hvilka enligt Schück, anf. arb. I 152, härleda sig från öfvergången från medeltiden till reformationen.

Till grund för visan om Didrik och hans kämpar ligger berättelsen om Didriks tåg till Bertangaland, hvilken äfven finnes framställd i *Þiðr. saga* kap. 189—205. Däremot är det osannolikt, att visan någonsin innehållit fortsättningen, i hvilken tvekampen skildras mellan Isung, hans söner och Sigurd å ena sidan samt Didrik och hans män å den andra (se föreg. häfte sid. 94). Den nordiska skildringen af dessa händelser hvilar på den i Tyskland mycket spridda sagan om tvekampen mellan Didrik och Sigurd. Ursprungligen utgjorde dessa hjältar hvar för sig medelpunkten i skilda sagokretsar, Didrik i den baierska (gotiska), Sigurd i den frankiska. Båda voro framstående, och frågan, hvilken den främsta platsen skulle tillkomma, trängde sig snart fram, och så uppstod sagan om, huru Didrik uppsökte Sigurd och utmanade honom till envig (Holz, Rosengarten zu Worms CII). Denna saga finnes nu ej bevarad i någon särskild dikt, men motiv ur densamma hafva upptagits i Biterolf und Dietleib, Rosengarten, Konung Laurin och *Þiðreks saga*. Med ledning af Laurin och kap. 189, 190 i *Þiðr. saga* kunna vi ungefärligen rekonstruera diktens början. I båda befinner sig Didrik hemma i Bern, omgifven af sina kämpar. I Laurin uppträder "Wielandes sun" och prisar Didrik, i det han säger:

ich enweiz in allen landen
deheinen der ân alle schande
lebe als der edele Dietrich.
niender vint man sîn gelîch
der so grôziu dinc habe getân.
man sol in loben für alle man

(Deutsch. Heldenb. I 201.)

Hildebrand invänder, att Didrik ännu ej pröfvat sina krafter mot dvärgarne "in den hollen bergen". Då Didrik får höra deras

samtal, förebrår han Hildebrand, att denne ej förut sagt detta. Hildebrand blef då vred, bestraffade fursten och sade:

swer wil sîn ein biderbe man,
der sol sîn rede verborgen hân
unz er merke wie manz kêre:
sô hât er tugent unde êre.
ich weiz einen kleinen man,
dem ist vil wunders undertân. — — —
er ist Laurin genant.

I þíðr. s. kap. 189 säger þíðrek:

Mikit ofrefli er her saman comit i eina holl af þessvm hinvm dyrvm drengivm. hvat manna mvndi sa vera. er sva diarfr mvndi vera. at hann myndi etia sinv kappi her við — — — aldriði mvnv faze iamningiar þeirra. oc aldriði þeir er hava mvnv diarfleic til at visa mvnv einvm spioztoddi moti þeim — — — (Då tager Herbrand "hinn vitri" till ordet och säger:) Hættv herra oc tala eigi þar vm lengr. firir því at varla vitv þer hvat þer mælit. þv ert eitt barn. oc vist mælit þv af kappi oc af oviti. er þv hygr engan þinn iamningia vera ne þinna manna. Ec kann at segia þer af einv landi því er heitir Bertangaland. þar ræðr firir sa konongr er heitir Jsvngr. hann er þeirra manna sterkastr oc aprastr við at eiga. er ver havum spvrt til. Hann a .xi. svno — — — Hann hevir einn merkismann þann er heitir Sigvrðr sveinn — — —.

Olikheten mellan Laurin och þíðr. saga består däri, att i den förra "Wielandes sun" prisar Didrik, och Hildebrand bestraffar denne samt hänvisar till dvärgen Laurin såsom hans vederlike i makt, däremot i den senare þíðrek själf prisar sina kämpar, och Herbrand klandrar þíðrek för hans öfvermod samt omnämner Isung, dennes söner och märkesman såsom hans vederlikar. Framställningen i Laurin är tydligen att föredraga. þíðr. saga däremot synes mig lida af åtskilliga brister. Herbrands ord falla så, som om þíðrek hade prisat sig själf, hvilket han ej gjort, utan endast sina män. Vida mer iögonenfallande är den uppgiften, att det är Herbrand, som håller strafftalet till þíðrek. I þíðr. saga är Herbrand för öfrigt en alltför obetydlig person för att en sådan roll skulle passa honom. Jag måste därför anse, att Herbrand här oriktigt trädt i stället för gamle Hildebrand,

Didriks fostrare och vän, hvilken ensam det anstod att yttra sig så. Möjligen har den norske författaren förväxlat dessa två personer eller ock, hvilket jag anser troligare, har utbytet skett medvetet och berott på det följande. Det heter nämligen, att Herbrand med anledning af sitt yttrande blef befalld att taga märket och rida förut, men att han, då han kom till Bertangaskog, vände af rädsla för jätten, som vaktade denna. Jag anser, att två olika sagomotiv här begagnats: det ena innehöll, att Didrik begaf sig i väg att uppsöka Sigurd, det andra, att Vidga stred med en jätte. Det senare motivet har, förmodar jag, inledts med det draget, att en person, som sändes förut, af fruktan vände om. Då vid sammanförandet af båda motiven, samma person kom att hänvisa Didrik på Isung och Sigurd, samt vända af rädsla för jätten, kunde ej Hildebrand få stå kvar, utan Herbrand trädde i dennes ställe, ty den löjliga situation, i hvilken märkesmannen därigenom kom, passade ej Hildebrand, som var den förnämste i kämparaden. Sammanställningen af de båda motiven är enligt min mening den norske författarens själfständiga åtgärd. I Tyskland förekommo de i två skilda dikter. Vi skola nu se, huru detta moment återgifves i visan. Citaten hämtas från olika uppteckningar, allteftersom jag ansett dem komma grundformen närmast.

dC 1: Konning Thiderich hannd sider paa Bernn,
hannd siger ud-aff sin welde:

"Iegh haffuer kiemper udi min gaard,
de ere bode heuske og snilde.

dA 2: Konning Dyderick sider paa Berne,
hannd thaller dy ordt saa fri:

hannd syger, den er icki y verdenn thill,
som thør mod honom (o: dennem?) striide.

dC 3: Tha suarid gammel Hillebrandd:

"Y siger for store ord:

ieg wed mange kiempper y werden thill,
ther sig holder alle saa god".

sB 4: Isingen heeter then samma kongh,
 som rådher öfver borgh och fäste,
 Siver heeter (hans) märckiezman,
 Honom stack aldrighingen ifrå heste.

I den sistnämnda versen har ursprungligen ingått namnet på landet — Birtingsland —, hvilket synes af dA 4.

Såsom jag förut — s. 43 — nämnt, har i dC Hildebrand i senare tid inträdt i stället för Herbrand, som ursprungligen förekommit äfven i visan. Bortse vi från dessa olikheter, så finna vi, att de anförda verserna af de tre uppteckningarna dA, dC, sB äro rester af en grundform, som i det väsentliga öfverensstämmer med *Þiðreks saga*.

De kämpar, som *Þiðr. sagans* Herbrand nämner som med *Þiðrek* och hans män jämbördiga, äro konung Isung i Bertangaland, hans elfva söner och märkesman Sigurd. Här hafva vi framför oss afvikelser från två äfven i Nordtyskland fullt bestämda traditioner: Konungen i Bertangaland (=: Britannia) hette eljest Artus — så äfven i *Þiðr. saga* kap. 233 ff. — och Sigurd begaf sig enligt den vanliga sägnen, då han lämnade sitt hem, till niflungarne i Worms, hvilken sägen äfven *Þiðr. saga* har känt, såsom framgår af kap. 342 ff., där det berättas, att Sigurd vistades där. Jag kan ej föreställa mig, att jämte de gamla äkta traditionerna om Britanniens härskare Artus och Sigurds vistelse i Worms andra helt olika uppstått och rotfästat sig på skilda trakter i Nordtyskland, enligt hvilka Britanniens tron innehades af Isung och Sigurd vistades hos denne, något som man nödgas antaga, om *Þiðreks saga* och folkvisan på skilda vägar oberoende af hvarandra fått dessa uppgifter.

Hvad namnet Isung beträffar, så finner jag ej något skäl till att antaga — något som man synes böjd att göra — att vi i *Þiðr. saga* hafva rester af en bestämd Isungs-saga af tysk upprinnelse. Namnet Isung har jag ej påträffat i den tyska sagan; däremot finnes det i Eddan. Dessutom är det endast vid två tillfällen, som denne och hans söner

uppträda i þidr. saga, nämligen i den här behandlade berättelsen, där de trädt i stället för niflungarne i Worms samt i sagan om konung Hertnið i Vilceinaland och hans trollkunniga gemål Ostacia. Det finnes många tecken, som tyda på att den senare innehåller en mängd oäkta drag. Isung säges vara Hertniðs ovän; han har gjort vilceinamännen mycket ondt och varit med om mordet på Hertniðs farbroder Osantrix. Men enligt þidr. saga, kap. 134, stod Osantrix i vänskapsförhållande till Isung och hade därför gifvit honom jätten Ætgeir, som sedan af Isung sattes i en skog för att vakta hans rike. Vidare var det ej konung Isung, som varit en af de vållande till Osantrix död, utan Isung "hofuðloddari". I þidr. saga hafva vi två framställningar af Osantrix död. I kap. 144 dödas han af Viðga på anstiftan af nyssnämnde Isung hofuðloddare, i kap. 292 stupar han i strid mot Attila och þidrek. Dessa två berättelser hafva i k. 350 sammandragits till en, och genom missförstånd har konung Isung trädt i stället för loddaren (Hertnið konungr villdi þess giarna hæfna. er drepinn var Osantrix konungr hans fadorbroðir. fyrst Attila konungi eða þidreki konungi. ok þar nest Jsungi konunge er hinn þiði var hinn mesti hofuðsmaðr at drapi Osantrix konungs.). Det är själfklart, att denna sammanslagning och detta misstag icke kunna härleda sig från samme man, som skrifvit kap. 144, utan vi hafva här ett bevis på de många förändringar af en annan bearbetare, för hvilka sagan varit utsatt. Denne har känt sagan om Hertnið och hans trollkunniga gemål Ostacia — i kap. 355 säger han, att det är en "allmikil saga. þo at þess uerde nu eigi her getet i þessare frasogn" — och har velat sammanbinda den med þidr. saga, hvarvid han låter Isung och hans söner spela en oriktig roll. Vi hafva alltså icke i den senare framställningen af Isung och hans söner något bevis för att någon själfständig saga om dessa funnits i Tyskland. Jag anser därför, att stora skäl finnas för det antagandet, att

Isung är en nordisk sagafigur, som från Þidreks saga inkommit i visan ¹⁾).

Innan vi gå vidare, böra vi uppehålla oss något vid namnet Herbrand. De många formerna af detta i visuppteckningarne låta återföra sig till grundformen Brand Vidfärling, sagans Herbrandr hinn vídförli. I tyska dikter förekommer namnet mycket sparsamt, och ingenstädes framställes han i dessa som en vidtberest och vis man såsom i norska sagan. Men äfven om dessa egenskaper hos Herbrand härleda sig från någon tysk dikt, så synes det vara säkert, att tillnamnet uppstått i Norden. Det är nämligen fallet, att då Herbrand första gången nämnes i Þidr. saga — kap. 133 —, så har han ej något tillnamn. Hade han haft ett stående tillnamn, så hade det nog förekommit här. Men däremot omnämnes bland hans egenskaper, att han är "vídförlaztr" och "vitr". Häraf har i det följande skapats ett tillnamn, som dock ej är fullt bestämdt, ty kap. 171 kallas han "hinn vitri oc hinn vídförli", kap. 182 endast "enn vídförli" och slutligen kap. 190 endast "hinn vitri". Då visan har tillnamnet Vidfärling, så måste hon ytterst hafva fått det från sagan. Äfven Grundtvig — DgF. I 68 — anser, att tillnamnet troligast är nordiskt, men han måste för att kunna förklara dess förekomst både i sagan och i visan tillgripa den försvifade utvägen att anse, att sagan fått det från visan. Detta är naturligtvis omöjligt, då visan uppenbarligen är yngre. Jag återkommer till detta namn i ett annat sammanhang.

Det heter vidare i sagan, kap. 192 f.:

Herbrandr ríðr nv vt af Bærn með merki Þíðrics konongs fyrst allra þeirra — — — Nv koma þeir at skogi einvm miklvm. oc þingat ligr vegr þeirra a þann scog. Nv snyr Herbrandr apt hesti sínvm a mot konongenom oc mælti. Herra segir hann. her

¹⁾ Förf. af Þidr. saga visar stundom enformighet i namnen. Då han vill namngifva någon, hvars namn han ej känner, tillgriper han ett, som äfven tillägges andra personer. Af denna anledning kallas äfven loddaren för Isung.

ligr firir oss Bertanga scogr. En i þessom scogi er einn risi. sa heitir Ætgeirr. hann er syn Nórdians konongs oc broðir hinna risanna. er Vildiver felagi varr drap með Osantrix kononge. þat varo þeir Avertroð oc Vidolf mittvstangan. Sia Ætgeirr risi er her til landvarnar Jsvngi kononge o. s. v.

Här råder tydligen en brist i framställningen. Ingenstädes i den föregående skildringen af färden nämnes tillvaron af jätten, och det säges icke, att Herbrand sett denne eller ens misstänkt hans tillvaro, då han vände. Men ändock kunde han vid återkomsten berätta, icke blott att jätten fanns i skogen, utan äfven hvad han hette och hvilken släkt han tillhörde. Man hade väntat, att författaren först skildrat, huru Herbrand, då han red fram i skogen, påträffade jätten och sedan af fruktan för denne vände om. Man hade äfven bort få någon upplysning om huru Herbrand kunde känna jättens namn och släkt. Samma onöjaktighet möter oss i visan. Här har fA den bästa redaktionen. Det heter fA, v. 8, 9:

Brandur tók við merkis-stong,
og fyri við hyggju reið:
tá ið hann kom á Bertinga skógv,
tá vendi hann hestinn á leið.

”Eg riði ekki longur í dag
og færi mín harras merki:
har býr fyri hesum skógvi
tann Agga risinn sterki”.

Jag ser alltså häri ett bevis för visans afhängighet af sagan.

Nu erbjuder sig Viðga att rida förut och söka utverka fri genomfart (Viðga svarði. Með því at sva er sem því hevir sagt Herbrandr. þa skal konongrinn oc allir þer halda her kyrrvm hestvm yðrvm. en ec skal riða i scoginn. oc skvlyvm við risinn noccot viðr talaz. oc kann at vera ef ec bið hann. at ec fa leyfi til framreiðar allvm oss — — — En ef hann vill eigi leyfa oss fram at riða. þa berr hestr minn mic eigi seinna aftr til yðar en fram — — — Konongrinn oc allir þeir felagar mæla

at hann skal raða.) Detta ställe anser jag vara med nödiga ändringar lånadt från kap. 84. Där berättas följande: Hildebrand, Heime, Hornboge och Vidga skulle draga till Bern. Den kortare och bättre vägen vaktas af en kämpe Gramaleif och hans män. Vidga bad, att de skulle välja denna väg. Då de sågo ett kastell framför sig, sade Vidga: Bidit min her. ec vil nv riða fram til brvarinnar. kann vera at ec piggia af peim. at þeir lati oss riða firir vtan skatt. ef ec mæli mivelega til. En efeigi verðr þess kostr. þa rið ec aptr til yðar vid sva bvit. þeir bidia hann riða. De spärrade orden visa de mest iögonenfallande likheterna. Visan har utgått från enahanda framställning:

fA 10: Svaraði Virgar Valintsson:

”Eg skal á skógvin riða:
men tær skuluð allir, kongins menn!
hjá merkis-stongini bíða”.

Därefter följer i þiðr. saga, kap. 194, en utveckling af frändskapen mellan Vidga och jätten Ætgeir. Detta kapitel innehåller intet nytt och är tydligen senare tillagdt af bearbetaren. Då visan ej har något motsvarande, behöfva vi ej sysselsätta oss därmed. Den därpå i sagan skildrade striden mellan Vidga och Ætgeir hör ej hemma uti tvekampssagan: den står ej i något samband med denna och är därför säkerligen här inskjuten af den norske författaren. Motivet har han hämtat från någon tysk spelmansdikt. Att en sådan funnits, som handlat om Vidgas strid med en jätte, hvilkens namn må hafva varit Ætgeir eller något annat, bestyrkes af ett yttrande af en spelman, der Marner. Denne nämner nämligen bland sin repertoar Wittichs kamp och Heimes kamp. Båda dessa episoder synes författaren til þiðreks saga hafva känt från någon nedertysk bearbetning. Den förra skulle vara den ifrågavarande striden mellan Vidga och Ætgeir, den senare tvekampen mellan Heime och Aspilian, hvilken skildras i kap. 429—433. Att detta sagomotiv också förekommer i

visan, anser jag alltså vara ett bevis, och ett kraftigt sådant, för dennas afhængighet af sagan.

Själftva stridens förlopp skildras af den norske författaren åtminstone delvis oberoende af någon tysk förebild. Han synes i början haft ett rent nordiskt motiv: den sofvande jätten, som snarkade så, att trädens grenar skakade, och som vaknade vid en spark af Viðga, men åter insomnade och ånyo vaknade, först då Viðga trampade på honom, så att två refben brusto.

(Viðga ridr nú fram í skögn. hann ser firir sic fram hvar ligr einn maðr oc söfr. sa maðr er fyrðv mikill. — — — Nú stigr Viðga af hesti sínum oc bindr við eitt olivetre. oc gengr at risa-núm oc bríðr sverði sínu Mímungi oc spernir til risans með fœti sínum vinstra. oc kallar á hann oc mælti. Statt vpp risi oc ver þic. — — — Nú vacnar risinn — — — oc allz ecki ottaz Ætgeirr risi þann mann oc mælti til hans — — — far í brot leið þína — — — — — Oc sofnar nú risinn í annat sinni eigi ofastari en fyrr svaf hann. Nú stigr Viðga fœti sínum annat sinn til hans. sva at svndr ganga .ii. rifin í hann. Oc nú leypr risinn vp oc er reiðr mioc. oc þrífir iarnstong sína oc reiðir at Viðga. Oc er hann ser stongina hversv hon líðr. þa skyz hann vndan. en risinn lýstr í iorðina. sva at stongin stoð fast millum tveggja hamra.)

Det finnes drag i denna skildring, som påminna om Tors äfventyr med jätten Skryme. Tor påträffade denne i skogen snarkande så, att jorden skalf och det dånade i skogen; Tor väckte honom med slag af sin hammare, men Skryme fästade sig litet därvid och somnade åter samt sof, tills Tor slog honom i tinningen.

(Enn er kom at dagan, þá gekk Þórr út, oc sér, hvar lá maðr skamt frá honum í skóginum, oc var sá eigi lítill: hann svaf ok hraut sterkliga — — — greip hann (þ: Þórr) hamarinn Mjölni tveim höndum, ok steig fram öðrum fœti, at þar er Skrímir lá, ok lýstr í höfuð honum; en Skrímir vaknar ok spyrr, hvárt laufsblað nakkvart felli í höfuð honum — — — En at midri nótt, þá heyrir Þórr, at Skrímir hrýtr, ok sefr fast, svá at dunar í skóginum. Þá stendr hann upp oc gengr til hans, reiðir hamarinn títt ok hart, ok lýstr ofan á miðjan hvirfil honum — — — Enn í því bili vaknar Skrímir — — — Enn litlu fyrir dagan, þá heyrir hann, at Skrímir mun sofnat hafa — — — reiðir þá hamarinn af öllu afli, ok lýstr á þunnvangann — — — Enn Skrímir settist upp — — —, Gylfaginning, s. 50 ff., Jónssons uppl.).

Situationen är naturligtvis en helt annan, och många stora olikheter förefinnas, särskildt den synvillan, för hvilken jätten utsatte Tor, men jag anser dock, att þidr. saga fått idén till sin skildring af mötet mellan Viðga och jätten antingen från Torsmyten eller från någon med denna besläktad sägen. Äfven i denna skildring visar sig visan stå på samma grund som sagan. Det heter i dC 8 f.:

Thed war Widerick Wallandz-søn,
hannd red y skoffuen frem:
ther saa hannd Lanngbeen Reskieer
saa led och saa lang.

Hannd red thill thenu Redsker,
støtte paa hannem med skafft:
"Wog nu op, du kiempe god,
thu soffuer altt saa hortt".

Näst sista linien har i fA 12 (fB 12) samma lydelse som sagan: "Statt á fœtur og ver títt lív". Fortsättningen lyder i fA 13—15:

"Har eru ikki so mangir saman,
at eg ræðist menn:
gakk á skógv, tín ungi maður!
sova vil eg enn".

Virgar læt tá Skemming leypa
fyri hans brynju breiða:
risin leyp tá fimur á fœtur,
sína jarnstong at reiða.

Risin sipaði jarnstong sína,
sjálvum sær at eggja:
sló hann so í foldina fast,
hon stóð millum hamra tveggja.

Sagans uppgift, att två refben gingo sönder, har i fA försvunnit, men är bevarad i dA 20, där antalet dock blifvit sju (dC 17 tre). De två sista raderna återgifva sagan ord för ord. De hafva i de danska uppteckningar, där de förekomma, förvanskats:

dA 22: "Nu haffuer ieg slagitt mynn stalstang
y biergett thill buode hammer".

dB 26 (och de därifrån utgångna sA och sF):

”Nu ligger stangen y birge fest,
som hund war slagen inett hauer”.

Anledningen därtill är, att ordet *hamar* i betydelsen brant klippa var, om ej okänt, så åtminstone ovanligt i Danmark, då denna visa diktades. Kalkar upptager det ej i sin Ordbog. Förekomsten af detta hamar anser jag vara af stor vikt för frågan om visans källa. Meningen i þidr. saga är väl den, att jätten ej kunde nå sitt vapen, emedan det blifvit slungadt mellan två tättstående branta klippor. Samma uttryck har jag antecknat från þidr. s. kap. 89: Viðga och hans ledsagare komma till Visará; där var en bro ”millom tveggia hamra”. Om min åsikt, att skildringen af striden mellan Viðga och Ætgeir grundar sig på nordiska motiv, ej är riktig, utan densamma härleder sig från någon tysk förebild, så håller jag dock före, att visan fått detta uttryck från sagan, ty då ordet hamar i denna betydelse var ovanligt i danskan, när visan tillkom, så anser jag det högst osannolikt, att om både visan och sagan oberoende af hvarandra grunda sig på tysk tradition, den förra vid öfverflyttningen till danska användt ett i språket ovanligt uttryck. I norskan låg det däremot närmast till hands. Annorlunda ställer sig saken, om man antager, att visan fått uttrycket från norska sagan. Visförfattaren kände, hvad detsamma innebar, och lät det därför stå kvar — för att snart förvrängas. Ingen vill väl påstå, att mht. *hamar* haft denna betydelse. Grundtvig medger ock — DgF. IV 633 — att *hammer* = brant klippa ”næppe kjendes” i Danmark utom på Bornholm (Hammershus).

I þidr. saga avslutas denna del af stridsskildringen med följande ord: ”Nv heyra þeir þidricr konongr brestinn er stongin com niðr. þa mælti Herbrandr. þar mattv ver nv heyra bana Viðga. oc riðvm nv vndan sem hardast. en ef eigi er sva gort. þa er þat bani varr”. Emot denna uppma-

ning har ingen något att invända, och meningen är väl, att den efterkommes. Man hade också väntat, att striden nu skulle upphöra, då jätten förlorat sitt vapen, stålstången, som var jättarnes vanliga attribut, och Vidga fått skörda frukterna af sin seger. Men så är det icke. Jätten hade äfven en *algeir*, och med denna fortsätter han striden. Denna fortsättning anser jag vara lånad från skildringen af striden mellan Heime och Aspilian, *þiðr. s. k.* 433, med hvilken den stundom mycket nära öfverensstämmer. Boer har *ZfdPh.* XXV 456 en annan uppfattning, som grundar sig på hans enligt min mening oriktiga åsikt om sagans komposition. Hvad som tyder på, att skildringen ursprungligen tillhör kampen mellan Heime och Aspilian, är först och främst, att vid skildringen af denna åberopas "pyðersk kvæði", då författaren vill styrka uppgiften, att Heimes hugg var så kraftigt, att han högg ett så stort stycke ur jättens lår, att ingen häst kunde draga mera. Dylika uttryck finnas visserligen nästan lika i andra nordiska sagor (t. ex. *Orvar Odds* saga, anf. af Grundtvig *DgF.* III 778), och man kunde därför anse tillägget som en medveten förfalskning för att göra berättelsen trovärdig, men de äro ej heller främmande för tyska dikter. Jag har funnit ett nästan liknande uttryck i *Rosengarten* uti episoden om striden mellan Witeg och Aspriân:

Er schriet im ouch abe ein ahsel (Witeg wolt den pris bejagen)
swie stark ein ros wære, eg hæte gnuoc ze tragen.

(*Roseng.* ed. Grimm, v. 1346).

Jag anser det därför antagligast, att detta uttryck inkommit här från den tyska berättelse, som förf. följt vid framställningen af striden mellan Heime och Aspilian — en särskild dikt om Heimes kamp nämner der Marner, såsom förut blifvit sagdt. Då förf. vid revision af sitt arbete eller en bearbetare ville göra episoden mera liflig och omväxlande, upptog han denna skildring såsom fortsättning. Äfven andra omständigheter tyda på, att så tillgått. Skildringen af

tvekampen mellan Vidga och Ætgeir är kortare, och hänvisningen till ett tyskt kväde finnes ej här, hvilket tyder på sammandragning. Vidare har fortsättningen på striden fått en afslutning, som tydligen är lånad från kampen mellan Heinie och Aspilian. För jämförelsens skull anföras båda ställena:

Vidgas kamp:

penna hinn micla dyn
heyra nv felagar Vidga oc mæla.
Nv hevur risinn drepit Vidga. Oc
þa mæltu svmir. Vera ma oc at
Vidga havi fengit sigr oc se nv
risinn fallinn.

Heimes kamp:

Munkar þeir er hallda ski-
pinn. heyra sua mikinn dyn.
at landit skalf undir. ok sia þeir
nu at risinn er fallinn.

Då själfva kampschildringen lånades, lät man äfven detta drag i förändrad form följa med, ehuru ungefär detsamma stått förut, nämligen såsom afslutning på stridens förra del. Detta ställe är anfördt sid. 117. Att författaren till visan använt en källa, där stridsschildringen fått nyssnämnda tillägg från Heimes kamp, framgår bland annat af dC 19:

Widrick thog suerd y bode henne,
hannd hog foruden felisk:
hannd heg enn styck aff Redskers side:
V oxen drog icke mere aff eth less.

sDA har såsom sagan lår (o: side).

Då Vidga dödat jätten, heter det i kap. 197: "Nu tekr Vidga hans tungu oc skerr or hofðinu. oc gerir hann sik i blödi einu risans. oc gengr til hestz sins oc gerir hestinn allan blöðugan. oc risatunguna bindr hann við tagl hestzens. firir því at hann vill hava til iartegna. at hann lygr ægi. Oc nu lœypr hann a sinn hest. oc riðr sem allra hardazt ma hann til sinna felaga". Det är nog ej meningen, att det var med jättens tunga, som Vidga blodade sig och sin häst, ehuru det kan synas så, utan han skar den ur hufvudet för att hafva den med sig som tecken till sin seger. Framställningen är alltså ej fullt tydlig. Detsamma är förhållandet i visan, såsom framgår af dA 30:

Saa thog hannd itt stycke aff Ridskers tunge,
 och blodige giorde hanndt synn hest:
 saa redt hand thill thielden igienn,
 som kiemper hulde allerflest.

Andra hafva i stället för *itt stycke aff Ridskers tunge* insatt *thet blodig hoffuit* (dC), *det grymma hofvudh* (sBC), *mande Blod* (dB, sA), *risa-blöd* (fB). De öfriga sakna versen. I visan har det draget försvunnit, att Vidrik tog jättens tunga med som segertecken.

Enligt min mening kan äfven här visan grunda sig endast på sagan.

Det tydligaste beviset för visans afhängighet af sagan finner jag uti samstämmigheten mellan sagans kap. 200 och motsvarande verser i visan. Detta kap. handlar om, huru Sigurd får syn på Didrik och hans följe samt inberättar händelsen för Isung. Han omtalar först, att han sett ett tältläger på fältet nedanför borgen, och beskriver tältens utseende. Detta torde vara den norske författarens uppfinning; något liknande förekommer äfven annorstädes i sagan, t. ex. kap. 326, 328. Då något motsvarande ej finnes i folkvisan, behöfva vi ej vidare sysselsätta oss därmed. Därefter heter det: "firir því landtialldi hanga .xiii. skildir", och sedan följer beskrifning på hvar och en af dessa sköldar och omnämmande af deras ägare. Denna sköldebeskrifning anser jag vara ett tillägg af en annan än själfva författaren. Utmönstra vi densamma, så blir det sammanhang i berättelsen. Sedan Sigurd omtalat, att han sett tältlägret, har han alltså fortsatt: "oc firir því pikcivmz ec vita sægir Sigurdr. at komnir munu vera i uart land okunnir kappar — — — Oc nu byð ec mik til konungr með yðru radi at ríða til þeirra oc vita hverir þeir ero". Konungen säger sig vilja sända en annan för att utkräfva skatt och "spyrja þa. hværir þeir ero. eða hvaðan þeir komu. eða hvar þeir voru fœddir. oc huert þeir vilia fara". Då Sigurd utverkat sig uppdraget, säger han vid framkomsten: "Heilir se þer goðir drengir. en

meðr nafni mynda ec yðr heilsa ef ek vissa yðor nofn — — — Með yðru löyvi vil ec nu yðr spyria. huert er nafn yðars hofðingia. eða af hveriv landi komu þer". Det går alltså såsom en röd tråd genom hela skildringen, att de komne voro okända och att Sigurd sändes för att taga reda på, hvilka de voro. Det verkar således mycket störande att midt uti skildringen få veta deras vapen och namn. Så oskicklig kan ej den norske författaren hafva varit, utan stället måste vara tillagdt af en senare bearbetare. Frågar man, hvarifrån denne fått detta tillägg, så är svaret lätt. Han har i det föregående — kap. 171 — sett, hvilka voro i þiðreks följe, och deras sköldemärken omnämnas flerstädes, de flesta i kap. 172—188, i hvilka lämnas en karakteristik af de hjältar, som uppträda i sagan; ja, det finnes åtskilliga tecken till att båda dessa listor härstamma från samma person, och med afseende på kap. 172—188 har man länge haft klart för sig, att de härleda sig från en bearbetare. Från dessa kap. har denne upptagit några uppgifter i sköldebeskrifningen; 1:o förklaringen till orsaken till Sintrams vapen: en drake: "hann feck þat mark siðan er hann var löeystr af drekans munni"; ungefär detsamma nämnes i kap. 178; 2:o tillägget vid Hildebrands vapen: en borg: "en þat gengr þar til at Bern er a hans skilldi. at hann kemr alldrigi i þann haska. at hann mægi þvi löeyna. at hann er maðr þiðreks konungs af Bern"; i kap. 173 står nästan detsamma; 3:o tillägget efter Vildifers vapen: en galt: "æptir hans natturu skrifat"; detta syftar på hvad som om honom säges i kap. 181; 4:o tillägget efter þettleifs vapen: en man och en "fil": "firir þvi at Sigurðr hinn gamle gricr reið fil. þa er hann bardiz við þettleif"; detsamma säges i kap. 180. Stundom gör han några små misstag — såvida de ej få skrivas på en afskrifvares räkning. Heime får i sitt vapen jämte en häst, som nämnes i kap. 174, äfven en björn, som i kap. 181 tillägges Vildifer jämte galten. Viðga får jämte hammare

och tång, som tillkomma honom enligt kap. 81, 92, 175, äfven ett städ, som också tillägges honom i det troligen från samma hand härstammande kap. 330. Herbrands vapen säges vara "gull ælldr eða logi", hvilket är en försämring af kap. 182: "skotællr með gulli sem logi". I allmänhet gäller om sköldebeskrifningen, att den är knapphändigare än motsvarande ställen i kap. 172—188, hvilket tyder på sammandragning ¹⁾). Såsom bekant är, utgör sköldebeskrifningen en del af visan. I de många visuppteckningarne har den fått sin plats på två olika ställen. I dDFGI samt sA² — således de flesta — begifver sig Sigurd på konungens befallning till Didriks läger, och först efter återkomsten uppräknar han sköldemärkena och deras ägare. dH (Vedel) har utgått från samma anordning. dE och sC² börja med uppräknningen af vapnen. Det oaktadt är det tydligt, att denna i grundformen innehaft samma plats som i sagan. Skälen därför har jag anført i föregående afdelning (s. 64 ff.). Då alltså sköldebeskrifningen i sagan är en senare bearbetares verk, och den i visans grundform stått på samma ställe som i sagan, så anser jag detta vara ett tydligt bevis för visans afhängighet af sagan.

Hvad själfva listan beträffar, så råda mellan sagan och visan följande olikheter:

1:o Didrik nämnes först i visan, som n:o 5 i sagan.

2:o De flesta sköldemärkena äro olika.

3:o Kämparaden är delvis olika.

¹⁾ Från samma hand härleder sig troligen kap. 194, som innehåller redogörelse för Ætgeirs och Viðgas släktskap. Förf. har äfven här använt förut lämnade uppgifter, men meddelar dem icke fullt korrekt; så vid omnämmandet af Volund; i kap. 69 heter det: Velent — — — er Væringiar kalla Volund — — — sva þyckiaz allir menn mega mest lofa hans hagleic. at hveria þa smið er betr er gor en annat smiði, at sa er Volundr at hagleic er gort hevir; dæraf har helt kort och oriktigt blifvit: Velenz. þess er Væringiar kalla Volvnd firir hagleics sakar. Detta kap. har ingen motsvarighet i visan.

Jag har förut visat, huru dessa olikheter böra uppfattas (s. 67 f.). Med deltagarne i färden måste jag dock litet mer sysselsätta mig. Att den norske författaren ej haft tvekampsagan fullt aktuell, visar sammansättningen af *Þiðreks* följe. Af de 11, som jämte Didrik enligt Rosengarten deltog i färden, förekomma i *Þiðr. saga* blott tre: Hildebrand, Heime, *Vidga* (*Witeg*). De öfriga äro helt andra. Detta beror på det sätt, hvarpå de sammanförts. Då författaren ej hade reda på, hvilka de ursprungliga deltagarne voro, måste han dikta och tillgrip då den utväg, som låg närmast; han erinrade sig, hvilka i det föregående sällat sig till *Þiðrek*. Dessa voro Hildebrand, Heime, Hornboge jarl, *Vidga*, Fasold, Sinstram, *Pettleif*, Omlung, *Vildifer*, Herbrand. Då *Þiðreks* saga är en komposition af skilda dikter, i hvilka de olika personerna uppträda, så är det klart, att den ursprungliga tvekampsagan icke innehållit just dessa namn. På detta sätt gick antalet upp till tio utom *Þiðrek* själf. Men författaren ansåg, att *Þiðrek* borde hafva 12 i sitt följe. Därför låter han *Þiðrek* tillställa ett gästabud och inbjuda niflungarne Gunnar, Högne och Guthorm. Att endast dessa nämnas, ehuru *Þiðr. s.* i samma kap. äfven omnämner Gernoz och Gisler, torde ej vara tillfälligt. I *Þiðr. saga* bryta sig två traditioner mot hvarandra, den tyska, enligt hvilken niflungarne voro Gunnar, Gernoz, Gisler samt möjligen Högne, ehuru denne vanligen nämnes deras frände, samt den nordiska, i äldre tider införda, som kände blott Gunnar, Högne och Guthorm, hvilka sägas vara bröder. I kapitlets förra del har Guthorm inskjutits bland Gunnar, Gernoz och Gisler — alltså hafva båda traditionerna sammanblandats — men sedan, då inbjudningen till festen skulle ske, omnämnas blott de nordiska niflungarne. Men på detta sätt skulle författaren hafva fått tretton utom Didrik; därför hittar han på, att Guthorm af sjukdom ej kunde infinna sig. Att niflungarne infunno sig i Bern, strider alldeles mot den äkta tra-

ditionen, som låter Didrik besöka dem i Worms. Äfven *Þidr. saga* har känt denna, ty i kap. 226 låter den *Þidrek* följa Gunnar hem till Niflungaland. Då kämparaden tillkommit så, som jag nämnt, är det uppenbart, att den är uppgjord af författaren själf, oberoende af tyska källor. I visan återfinna vi sju af *Þidreks-sagans* kämpar, bland dem Högne, som icke hörde till *Þidreks* män. Särskildt anmärkningsvärd är förekomsten af Hornboge jarl uti visan. Såsom förut blifvit visadt — s. 69 — förekommer han i densamma under formen Humbelboe Iersing m. fl., hvilka kunna återföras till grundformen Hornboga ierlssøn, d. v. s. ursprungligen angafs därmed Omlungs släktförhållande, men då därpå blef Hornboge Jersing, uppfattades Jersing som Hornboges tillnamn. Enligt Grundtvig DgF. I 73 uppträder i tyska dikter en hertig Hornboge. Det medelhögtyska *herzoge* har alltså återgifvits med *jarl*. I *Þidr. saga* användes mycket ofta det inhemska och då ännu brukliga ordet *jarl*, men omväxlande med *hertig*. Så naturligt detta är, likaså egendomligt synes det vara, att detta ord användes i visan, om, såsom Grundtvig vill, den vore öfversatt från tyskan; ty då visan tillkom, hade ordet *jarl* (*jerl*) kommit ur bruk i Danmark och ersatts med *hertig*. Kalkar upptager visserligen ordet *jerl*, men ett ex., *Gripon jerl*, är hämtadt från en från svenskan öfversatt dikt, som i sin ordning är öfversatt från norskan, nämligen Flores och Blanceflor; de två öfriga äro från Vedel och gälla Håkan jarl i Norge. Dessutom anföres *jerldom* hos Huitfeldt. Jag ser alltså i Hornboges titel ett nytt bevis för visans beroende af sagan.

Det faller af sig själf, att de namn i kämparaden, som finnas i visan, men ej i sagan, hafva senare tillkommit. Att så kunnat ske, är lätt att inse. Hvar vers, där kämparne besjungas, är ett helt för sig utan samband med de öfriga. Härigenom kunde lätt luckor i minnet uppstå och ett nytt namn insättas, hämtadt från sångarens rikhaltiga repertoar.

Grundtvig anser denna omständighet som ett stöd för sin åsikt. Alla de nya namnens tillkomst kan dock enligt min teori på ett fullt tillfredsställande sätt förklaras; se sid. 67 ff.

Det resultat, till hvilket jag hittills kommit, är alltså, att folkvisan i det hela har utgått från *Þidreks saga*. Det är af mindre vikt att få utredt, om den direkt härstammar från denna eller från den svenska öfversättningen däraf. Jag ansluter mig äfven i detta hänseende till Storms förkättrade åsikt, att visan härleder sig från den sistnämnda. Som emellertid Storm ej kunnat öfvertyga Grundtvig, så vill jag ännu en gång skärskåda hans skäl och ytterligare anföra några bevis för den stormska uppfattningen, hvarigenom hvad han anfört, torde vinna i beviskraft.

Jag anför först sv. öfvers., sedan visan och sist *Þidr.* saga.

1. S. 180: 5 ff.: The komo til en storan skog som kallas britanea skog. Tha wænde brand sin hest om kring.	fA 8: tá ið hann kom á Ber- tinga skógv, tá vendi hann hestin á leið.
---	---

Þidr. s.: Nv kom þeir at skogi einvm miklvm. oc þingat ligr
vegr þeirra a þann scog. Nv snyr Herbrandr aptr hesti sinvm a
mot konongenom oc mælti. Herra segir hann. her ligr firir oss
Bertanga scogr. En i þessom scogi er einn risi.

Det är tydligt, att visan innehåller precis lika mycket som S. I båda nämnes skogens namn i sammanhang med ankomsten till densamma; i *Þidr. s.* däremot vid Herbrands återkomst till konungen. Namnet på landet och skogen — sagans *Bertangaland* och *Bertangaskog* — har blifvit mycket ventileradt i samband med frågan om visans ursprung. Grundtvig, DgF. IV 594, säger, att sv. öfvers. har formen *Britania*, där visan har *Bertings-*, och att, då den har *Bratinga borgh*, 298: 10, så har den lånat formen från visan, som har både *Brattingsborg* och *Bertingsborg*. Detta bevismedel använder Grundtvig ofta. Så snart i visan förekommer en form, som

öfverensstämmar med sv. öfvers. gentemot sagan och icke kan bortförklaras, så tillgriper han denna förtviflade utväg. Den som skrifvit de nu befintliga handskrifterna af sv. öfvers., har alltså enligt hans mening haft sitt hufvud så fullt af folkviseuttryck, att han ej kunnat bibehålla originalets lika goda uttryck, utan måst ditsätta visans. Beträffande formen *Bertanga* synes det långt rimligare, att en svensk afskrifvare insatt *Britania*, där originalet haft *Bertanga-* eller *Bratinga-*. För öfrigt finnas i sv. öfvers. ännu två andra former, nämligen dels *Bretania* 178: 1, dels *Bertania* 23: 3, *Bertanea* 215: 4. Sammanställas *Bratinga*, *Bertanea*, *Bretania*, *Britania*, peka de på ett gemensamt *Bertanga-*, som sagan har. Här må påpekas, att de sv. hss. alls ej äro så noggranna. Sämst skrifven är hs. B., men den har dock några ursprungliga läsarter, som ej finnas i hs. A.

2. S. 181: 1 f.: Wideke red
nw fram i skogen. han fan
hvar resen lag oc soff.

fA 11: Virgar reið á skóg-
vin framm
Tíðriks köppum frá:
tá var risin sovnaður,
á grønum völli lá.

Þíðr. s.: Vidga riðr nw fram i scoginn. hann ser firir sic fram hvar ligr einn maðr oc søefr.

Äfven här gäller det, att S. och fA innehålla detsamma, þíðr. s. däremot något annorlunda: einn maðr; de öfriga: resen.

3. S. 181: 7 ff.: Sidan støtte
han resen mz sin fot — — — oc
sagde illa waktar tu konungens
land medan tw soffuer sa fast.

dC 9: Hannd red thill thenn
Redsker,
støtte paa hannem med skafftt:
"Wog nu op, du kiempe god,
thu soffuer allt saa hortt".

Þíðr. s. Vidga — — — spernir (AB stigr) til risans med fœti sinom vinstra — — — oc mælti. — — — eigi scyldi sa iamnan sova, er settr væri til lannz at gæta af hendi rics höfðingia.

Förebråelsen, som Vidrik uttalar i S. och dC, att jätten sofver för hårdt, förefinnes ej i þíðr. s.

4. I þíðr. s. säges Vidga draga sitt svärd Mimung, innan han första gången väckte jätten. Sv. öfvers. har ändrat detta

naturliga förhållande och låter honom göra det, först då han andra gången väckte jätten. Så gör ock visan (fB 17).

5. S. 181: 19 ff.: Resen sprang
op mz mykin wrede. oc slog at
wideke mz sin jarn stong — — —
hon kom diwpt i jordena.
mellom tw berg.

fB 20: Risin reggjadi jarn-
stongina,
ilt var skap at eggja:
hon kom so i jörðina fast,
í millum hamra tveggja.

Þidr. s. Oc nv leypr risinn vp oc er reidr mioc. oc þrifr
iarnstong sina oc reidir at Viðga — — — en risinn lyster i iordina.
sva at stongin stoð fast millvm tveggja hamra.

Grundtvig har fäst sig vid att sv. öfvers. har *berg*, visan och þidr. s. *hamar*, och ser däri ett stöd för sin teori. Ett klent stöd! Då denna hs. af sv. öfvers. skrefs — början af 1500-talet —, var ordet *hamar* i betydelsen "brant klippa" lika obrukligt i svenska litteraturspråket som i det danska. Söderwall har intet exempel utom Ortsnamn. Det var då naturligt, att det utbyttes mot något annat, som man begrep.

6. S. 181: 40 f.: Wideke lyffte
mz bada hænder oc gat ekki
rørt stenen.

sA 26: Widrich tog vnder med
all sin macht,
Han orka icke stenen röra.

Þidr. s. Oc Viðga toc til af allv afli. oc steinninn bivadizt ecki við.

Jfr äfven sD 14: Vidrik tog med sine hender tvâ
han orkade icke dhen stenen kny.

Det är alltså endast tillfällig likhet mellan sA: med all sin macht, och þidr. s.: af allv afli.

I sv. öfvers. har afskrifvaren öfversprungit några ord; jfr no. sagan: Nu stigr risinn ofan i iardhusit, dA 29: hand (o: Ridsker) inndt adt dørrenn krøb.

7. S. 181: 48 ff.: Wideke — —
bar op swedit mz bade hænder.
oc hiog hanum huffuodit aff.

dBa 37: Widerich hug til mett
buode sin hinder)
och hug hanom hoffuit fraa ¹

Þidr. s. þa reidir Viðga sitt sverd .ii. hondum oc hæggr a
hals risanum. svâ at af flygr hofudet. oc fellr þar sa risi.

¹) Jag har s. 60 ansett, att dA 29 står grundformen närmast. Jämförelsen med sv. öfvers. visar, att detta är förhållandet med dB. Ändringen i dA är dock obetydlig.

8. Då kämparne vid Vidriks återkomst efter striden med jätten begåfvo sig på flykten i den tron, att Vidrik blifvit besegrad, heter det

S. 182: 14 f.: tha low konun-
gen at hinæ som flytt hæfde.

sB 26: Och dedh var Widrich
Wellamssonn,
Han begynthe till at lee.

I Þiðr. s. finnes intet motsvarande.

9. S. 184: 3 f.: Sigord swen
stod i wigskalen.

fA 24 (fB 45) Sjúrdur stóð í
vigisgördum

Þiðr. s. har intet motsvarande.

Denna märkliga öfverensstämmelse mellan visan och sv. öfvers. har naturligen ådragit sig stor uppmärksamhet. Grundtvigs förklaring är den vanliga: den senare har fått uttrycket från den förra. Vore detta det enda stället, där *vigskard* förekomme i sv. öfvers., så funnes ett rimligt skäl till en sådan åsikt. Men det förekommer åtminstone på två andra ställen. Det ena är 329: 26: hymerna stodho opp j wikskardhen ok skutho. Motsvarande ställe lyder i Þiðr. s., k. 386: Huner standa a vigskorðum uppe oc skiota. Här kan således intet lån från folkvisan ifrågasättas. Det andra är 317: 7 f.: stodho all torn ok *vigskardh* ful aff frw ok jompfrur ok alle vildhe see hagen; jfr Þiðr. s. k. 373: a hveriom tvrn oc a hverre holl oc a hveriom garðe oc a hveriom borgarvegg standa nv kurteisar konor. oc allar vilia Hogna sia. Den naturligaste förklaringen till afvikelsen i sv. öfvers. är, att öfversättaren ansåg, att utsikten från hall, gård och borgvägg ej var så bra som från *vigskard*, som just användes för spejare. Anledningen till dess användning i kap. 184: 3 är alldeles densamma. Sigurd var ej inne bland de öfriga; då han kom för att inberätta hvad han sett, var det enligt sv. öfversättarens mening klart, att han från någon högre belägen del af borgen gjort sina iakttagelser, alltså från *vigskarden*. Denna förklaring af ändringen synes mig vara den allra enklaste. Ifrån sv. öfvers. har den alltså inkommit i visan.

10. S. 185: 1: Konungen sagde
kenner tw nogra aff the
skiolla.

sA² 39: Och hörer du sefuar
snare suenn,
medann du hafuer farith der
efter
huadan komme dee starke
kemper
heller huar ere deras sköl-
dee merkenn.

I Þidr. s. finnes ingen dylik fråga.

Grundtvig har anmärkt likheten och förklarar den på sitt vanliga vis, såsom lån från visan.

11. Då Sigurd begaf sig till Didriks läger, anlade han för att vara okänd förklädnad:

S. 186: 1: han tog sik wapn
oc onda klæder oc en litin
hæst.

sA² 4: Och Sefuar hann ta-
ger sigh ehnn littenn hest.

Þidr. s. Nu tekr Sigurðr ser vapn oc klæde oc æinn illan hest (AB: vapn oc vond klæde oc etc.).

Tydiligen har öfversättaren läst litlan för illan, som är bättre. Grundtvig må gärna DgF. IV 603 påstå, att likheten med visan är tillfällig och att dålig häst och liten häst är detsamma. I vanligt språkbruk är det dock ej så; en häst är ej dålig, därför att han är liten.

12. Då Sigurd utkräfdie skatt af Didrik, sade han

S. 186: 8 f.: wilia i nokon
skatt wtgøra som her ær en ga-
mall sidwænia.

fA 32 (fB 51): Gongur har na-
kar skattur af
eptir fornum vanda.

Þidr. s.: Jsungr konungr minn herra sendi mic hengat með sinu ærendi at taka af yðr skatt. sem her ero log til at konungr a at hava.

Jfr sA² 7: denn skattenn uy icke gifua må,
medh minder han hafuer uarith J fordom.

Tydiligen passar ej detta svar i sA²; men det grundar sig på en äldre version, där orden lagts i Sigurds mun.

13. S. 188: 44 f.: thw skall
nw først binda mik wid thenna
lind — — — han band ha-
num wid linden mz en skioll
rem oc sidan tog han hæstana
oc red till sin herre igen.

dD 22: "Tthag du nu mynn
skioldderem,
du bientt meg tiell en iiegg:
och rid thu saa thill thieel-
denn igen,
thu sig, thu haffuer wunditt den
lieeg".

Þidr. s.: skalltv binda mik við þessa lind.

I följande kap. af þiðr. saga säger Omlung, då han skrytsamt omtalar händelsen: ec batt hann við lind æina. oc par til hafða ec hans bællti oc fætil or skilldinum. Den svenske öfversättaren ansåg, att då öfverenskommelsen om bedrägeriet gjordes mellan Sigurd och Omlung, borde sättet fullständigt angifvas, och därför tillade han "mz en skioll rem", hvarmed han återgaf det följande kapitlets "fætil or skilldinum", hvaremot han uteslöt detta på det senare stället, där Omlung redogjorde för sin färd.

14. S. 189: 13 ff.: wideke sagde
— — — Ær thz sigord swen. tha
ær thz giort mz wilia at han
lot binda sik.

sC² 31: Suarade vidrick velanson,
hommor lum tu far alt mäd tant,
och alt war thet mäd velie
giort,
om tu sivort bant.

Jfr fA 57, fB 89.

Þiðr. s. Ef þar er Sigurðr sveinn sem ek hygg at vera myni.
þa er þetta gort með vel oc prettum.

Sv. öfversättaren har läst *vili* (*vilja*) för *vél* (*list*).

15. S. 189: 19 ff.: thz fik
sigord see. at wideke kom.
tha — — — wilde (han) ekki
bida widike.

dA 85: Siuord staar y lunnde,
och seer hannd Viderick
riide:
vredt hannd egenn op med rod,
hannd thuorde hannom ey
bundenn biide.

Þiðr. s.: Nv ser Sigvrðr hvar madreenn riðr til hans — — —
oc vill æcki æiga við þenna mann.

Utom hvad jag anmärkt vid några af de ställen, som anförts för att visa öfverensstämmelsen mellan sv. öfvers. och visan, vill jag om dem alla fälla det omdömet, att likheten visar sig däruti, att där sv. öfvers. gjort några, låt vara oväsentliga, afvikelser från þiðr. saga, så att säga smyger sig visan i uttryckssätt tätt efter öfversättningen. I sådana fall är det ju föga tänkbart, att någon afskrifvare insatt dessa uttryck, hämtade från visan, uti den sv. öfvers., såsom Grundtvigs teori förutsätter. Betraktar jag vidare visan i sin helhet uti dess förhållande till sagan, så framställer sig för mig den frågan: kunna de många, stundom ordagranna öfverensstämmelserna mellan dessa förklaras enligt den

grundtvigska uppfattningen? Om Þiðreks saga uppstått på det sätt, som jag anser, d. v. s. genom muntliga berättelser, som grunda sig på längre episka dikter på vers eller prosa, jämte tillägg och ändringar af den norske öfversättaren eller bearbetaren, och detta således är förhållandet med den del af sagan, som handlar om Didriks tåg till Bertangaland, men däremot en tysk folkvisa om samma ämne, om någon sådan existerat, uppstått på helt annat sätt och vid öfversättningen till danska ytterligare ändrats, således sagan och visan åt olika håll aflägsnat sig från det gemensamma ursprunget, om, säger jag, detta är förhållandet, synes det mig oförklarligt, att så många likheter i uttryck finnas dem emellan. Däremot äro dessa lätta att förklara enligt den af mig på andra grunder förfäktade åsikten.

Jag vill nu bemöta några af de positiva skäl, som Grundtvig anfört för sin teori, men hvilka jag hittills ej haft tillfälle att beröra. Grundtvig fäster stor vikt vid namnformerna i sv. öfvers. Han påpekar, att många af dessa äro mera besläktade med de i tyska dikter än de i Þiðr. saga förekommande. Detta förhållande förklarar han på sitt vanliga vis, eller att sv. öfvers. fått dem från visan. Vore dessa tyska inflytelser inskränkta till dem, som kunna förklaras på detta sätt, så vore en sådan åsikt rimlig. Men nu finnas många andra dylika inflytelser både i innehåll och namnformer. Med afseende på innehållet vill jag påpeka de direkt från någon tysk källa lånade uppgifterna, att Heime hade "langa arma oc iiij alboga" kap. 14: 14 ("fier elenbogen mit seinen langen armen", Heldenbuch fr. 1477, s. 619, 16), samt att, då Sigurd gjorde sig osårbar, "et lønnaløff lag mellom hans hærdar", kap. 158: 38 ("dô viel im zwischen herte ein linden blat vil breit", Nibel. l. 902, Bartschs uppl.), hvilka ställen saknas i Þiðr. saga. Bland namn, som erhållit en mera tysk form, vill jag nämna Seveke eller Sevekin, Detmar, Heyme *de kleine* och det

ofta förekommande Vidike. Det sistnämnda motsvaras i visan af Vidrik, hvilken namnform är konstant och troligen uppstått, då visan diktades. Om nu verkligen några namnformer upptagits i sv. öfvers. från visan, kan man med skäl fråga, hvarföre icke äfven namnet *Vidrik* tagits till heders, som var det mest bekanta. För mig ställer sig saken så, att sv. öfvers:s *Vidike* i visan ändrats till *Vidrik*. Bland namnen spelar *Brand Vidfärling* en stor roll. Grundtvig säger, DgF. IV 594, det vara en "saa simpel en Sandhed", att då en visuppteckning har *Brand Hr. Vifferling* — att märka i visan om Didrik i Birtingsland, DgF. 8 — så är detta en på dansk botten skedd omkastning af stafvelserna i *Herbrand*, och *Brand* har sedan från visan öfvergått till sv. öfvers. Men för mig ställer sig saken så, att "Hr." i n:o 8 ej har något att göra med förra hälften af namnet *Herbrand*, utan är analogt med *Hr.* i "Gynter *Hr.* Gernaff", "Otte *Hr.* Angeltu", "Vidrik *Hr.* Stagessøn" o. d. Att *Vidfärling* är det stående tillnamnet i sv. öfvers., äfven där norska sagan saknar det, bevisar intet för Grundtvigs teori, ty öfversättaren kände till det från *þiðr.* s. kap. 171 och 182, och han visar sig äga förkärlek för tillnamn, hvarför han skapar sådana, där källorna sakna dem. När en person första gången förekommer, förses han gärna med tillnamn, så *Brand*, kap. 132 — ej på motsvarande ställe i *þiðr.* saga —; så *Fasholt*, som införes med tillnamnet *hin stolle* — i *þiðr.* saga först längre fram, så *Folker*, som erhållit det direkt från tyskan upptagna tillnamnet *spelman*. *Heime* kallas — dock ej första gången — *den grymme* eller *den högmodige* eller *de kleine*, de två första hämtade från hans karakteristik i kap. 14: 18: *grymmer oc hogmoduger* (*þiðr.* s.: *grimmr oc hardudigr*), det sista af tysk upprinnelse. I *þiðr.* s. har han endast tillnamnet *mikillati*, kap. 174.

Ett namn i visan skulle kunna vara ett verkligt stöd för Grundtvigs teori, nämligen det i dBa, dBb, dBc före-

kommande *Bodel*, hvilket är detsamma som *Bödvildr*, såsom Völunds maka enligt den prosaiska inledningen till Völundarkviða hette. Men jag har i min undersökning af äkta och oäkta beståndsdelar i visan kommit till den åsikten, att hela den del af densamma, där Vidrik redogör för namnen på sina vapen, sig själf och sina föräldrar, icke ursprungligen tillhört visan. Den införes nämligen på sådant sätt, att den ej står i något närmare sammanhang med det föregående eller efterföljande. Men episoden har befunnits tilltalande, och finnes därför i alla uppteckningar utom fA, hvilken dock står grundformen närmast. Dessutom tillhör *Bodel* strängt taget endast *en* uppteckning, ty dBa, dBb, dBc äro afskrifter af ett och samma original. Bugge har äfven påpekat, DgF. II 636, att den tyska formen af namnet bort vara *Badhild*.

Då man i en visa påträffar ett ord eller ett uttryck, som kan uppvisas i någon tysk dikt, så är man benägen att redan af denna anledning anse visan vara af tysk upprinnelse ¹⁾. Jag tror, att man bör vara försiktig vid dragandet af dylika slutsatser. Det fanns nämligen under medeltiden vissa uttryck, som vandrade från land till land genom personlig eller litterär beröring. När de fått riktigt fotfäste, dyka de främmande gästerna upp i litteraturen. I synnerhet voro visorna utsatta för dylika inflytelser. De sångare, som föredrogo dem, voro ofta tyskar eller hade genom kännedommen om den samtida tyska diktningen benägenhet att begagna sig af uttryck, hämtade från denna. Vi finna exempel därpå uti Didriksvisan. Vid uppräknigen af sina vapen säger Vidrik om sitt svärd: det är hårdt i kämpablod. Ett därmed besläktadt uttryck förekommer mycket ofta i mht. episka dikter och lyder: wart gehert in trachen-

¹⁾ Så har t. ex. Steenstrup gjort med afseende på Grimilds Hævn i Vore Folkeviser, s. 94. Jag nämner detta utan att vilja uttala någon åsikt om denna visas uppkomst.

bluot (om svärd eller brynja). Detta uttryck skulle godt kunna användas som bevis för visans tyska ursprung. Af skäl, som förut anförts, anser jag hela denna afdelning af visan för senare tillsats. I dD 13 m. fl. förekomma följande verslinier:

Om alle myne borig wor guld,
och alltt thett wand wor wyn: — — —

Dessa linier finnas i en i Tyskland och Norden mycket spridd kärleksvisa (DgF. IV 665), och antagligt är, att de från den nordiska inkommit i någon uppteckning af Didriksvisan och ej, såsom Grundtvig är böjd att tro, direkt från Tyskland.

Den föregående undersökningen af Didriksvisans källor har gifvit det resultatet, att denna grundar sig på ett nordiskt original, och till detta har jag kommit genom att uppvisa, att visan uti en mängd fall öfverensstämmer med *piðr.* saga i dess nuvarande öfverarbetade skick, där denna innehåller rent nordiska motiv eller ock en fri behandling af tyska sägner. Detta nordiska original har varit den svenska öfversättningen af sagan, hvilket framgår af de många likheterna mellan denna och visan, där sagan har andra uttryck.

Nu framställer sig den frågan, om sv. öfversättningen tillkommit så pass tidigt och varit så mycket känd, att den kunnat gifva upphof till en folkvisa. Att den haft en ganska stor spridning framgår däraf, att folksagor, grundade på denna, blifvit upptecknade på skilda håll, i Skåne, Upland och Småland, och dessa röra sig just om smeden Velent och hans son Vidrik.

Angående tiden för sv. öfversättningens tillkomst har man inga bestämda fakta att stödja sig på. Den pergamentshandskrift af *piðr. s.*, som finnes i Stockholm, kom med den bergensiske biskop Arnes böcker till Vadstena kloster under förra hälften af 1400-talet. Men jämte denna

har en annan funnits i Sverige, efter hvilken den sv. öfvers. blifvit verkställd. Det är troligen denna, som Stiernhielm citerar i Svea och Götha Måles Fatebur. När denna kommit till Sverige, vet man ej; att det skett samtidigt med den andra, som fanns i Arnes ägo, är blott en gissning. Det kan hafva skett långt tidigare. Men att det skett genom förbindelser mellan norska och svenska kloster, anser jag troligast. Jag antager, att någon svensk munk, som en tid vistats i Norge och där blifvit förtrogen med norska språket, haft med sig densamma till Sverige och efter hemkomsten öfversatt den till svenska. Gödel, som ägnat denna fråga en grundlig undersökning i *Antiqv. Tidskr. för Sverige* 16: 4, s. 17 f., 37, 47, anser, att öfversättningen skett först under 1400-talet. Men skälen äro, synes mig, svaga. Att biskop Nils Ragvaldsson i Växiö år 1434 icke kände den, och att den användts i historiska arbeten först omkr. år 1450, är väl ej afgörande. Men äfven om giltiga bevis skulle kunna anföras för den af Gödel m. fl. antagna tidpunkten, så ligger däri intet hinder för min åsikt, ty folkvisan om Didrik och hans kämpar kan vara ännu yngre.

O. Klockhoff.

Held Vilin.

Den von ihm mit *e* bezeichneten Theil der Röker Runeninschrift bis zum Trennungszeichen der dritten Zeile, auf welches Runen des älteren Alphabetes folgen, translitteriert Bugge in seiner Abhandlung *Om runeindskrifterne paa Rökstenen i Östergötland og paa Fonnaas-spænden fra Rendalen i Norge* ¹⁾ (Stockh. 1888 [erschieden 1893]) S. 5 so:

¹⁾ = Vitt. hist. o. antiqv. akad:s handl. N. F. XI, N:o 3; im Folgenden citiert als Rök & Fonnaas. Ich bezeichne auch die übrigen Theile der Röker Inschrift so, wie sie in dieser Abhandlung Bugges bezeichnet sind.

airfbfrbñhnfnbantfñnhnu
 rtrąkiuilinisþat · rhfþrhis
 .ıęđsıuıııunıęı

An dieser Translitteration ist erstens von vorne herein bedenklich, dass der auf allen Abbildungen deutliche und von Bugge in seiner Tolkning af runeindskriften på Rökstenen i Östergötland ¹⁾ (Stockh. 1878) S. 76 sowohl durch die Translitteration wie durch die Worte "de to prikker må være betydningsløse" als vorhanden anerkannte Doppelpunkt zwischen h und i in der zweiten Zeile fortgelassen ist, und zweitens zunächst fraglich, ob man nicht, woran schon Stephens O. N. R. M. I S. 236 gedacht, am Anfang derselben Zeile den Einrahmungsstrich als i mitzulesen habe, so dass diese Zeile mit ir, anstatt mit r, begönne. Die i-Rune ist auf dem Steine nirgend unmittelbar rechts vom Einrahmungsstriche noch besonders eingehauen, sondern in den beiden Zeilen, welche sowohl von einem Einrahmungsstriche an laufen als nach Bugges Lesung mit i beginnen (*a* 2 und *d* 6), durch den Einrahmungsstrich repräsentiert, und die, ihrer Zeit ansprechende, Wimmersche Vermuthung (Rökst. S. 95), dass absichtlich sowohl in *e* 1, *e* 2, *e* 3 wie in *f* und *g* gerade je 24 Runen gesetzt seien, kann nicht dagegen geltend gemacht werden, zu Anfang von *e* 2 ir zu lesen; denn diese Vermuthung ist mit aller Rök & Fonnaas S. 44 und 52—53 aufgegebenen Spitzfindigkeit nicht mehr zu retten; wäre sie aber mit Spitzfindigkeit zu retten, so brauchten wir offenbar nicht spitzfindiger als Bugge a. a. O. zu sein, um aus *e* 2, wenn schon 25 Runen, so doch nur 24 Zeichen herauszulesen.

Die angeführte Translitteration transscribiert Bugge Rökst. S. 90, Rök & Fonnaas S. 5, mit Auflösung der Chifferschrift ²⁾, so:

¹⁾ Aftryck ur Antiqv. tidskr. f. Sverige V; im Folgenden citiert als Rökst.

²⁾ Die Cursivschreibung der dechiffrierten Stellen rührt von mir her.

sakunukminiuaimsiburiniþ
rtrąkiuilinispāt · knuąknat
iaiunuilinisþāt ·

Hier kommt zu jenen zwei ersten Zweifeln ein dritter.

Abgesehen von unserm Passus weist nach Bugges Deutung der Stein Geheimschrift noch an sechs Stellen auf, nämlich *f* Rune 12, *e* 3 Schluss, *h* erste Hälfte, *h* zweite Hälfte, *i* und *k*. Für *f* Rune 12 legt Bugge, mit Recht ¹⁾, das ältere Alphabet zu Grunde; die übrigen fünf Stellen aber, von denen freilich mindestens *e* 3 Schluss nicht ins Gewicht fällt ²⁾, dechiffriert er auf Grund des jüngern Runenalphabetes in der Gruppierung

bmlr hniast fuþark.

Hingegen die Chifferschrift in unserm Passus löst er dadurch auf, dass er für jede Rune die ihr in der Gruppierung

fuþark hnias tbmlr

oder allenfalls

fuþark hniast bmlr

¹⁾ Der spezielle hierfür angewandte Kunstgriff, die Hypothese einer Theilung des älteren Alphabetes in vier Gruppen, deren vierte **FUÞARK** ist (Rök & Fonnaas S. 43—44), leuchtet mir jedoch nicht recht ein. Unter der Voraussetzung, dass *f* Rune 12, wie Friberg (a. a. O. S. 43) meint, an beiden Seiten je 4 Äste hat resp. gehabt hat, könnte sie durch 8 Äste an 1 Stamme vielleicht als achte Rune der ersten Gruppe des dreitheiligen älteren Alphabetes bezeichnet sein sollen, d. i., wenn wir Tys Ætt die erste sein lassen, als *D*. Und um, unter Anerkennung von nur 7 Ästen, in analoger Weise zu demselben Resultat zu gelangen, hätten wir nur nöthig, ein älteres Alphabet ohne Ing-Rune zu Grunde zu legen. Wenn ich glaubte, dass *e* 3 Schluss wirklich *nú* bedeuten solle, so würde ich hierin eine Bestätigung für *f* Rune 12 = *D* sehen; denn, wenn überhaupt irgendwo, so ist sicher auch bei *e* 3 Schluss Dechiffrierung auf Grund des älteren Alphabetes das methodisch Richtige; *nu*, das Bugge (a. a. O. S. 52) als 2:te Rune der 2:ten Gruppe + 2:te Rune der 3:ten Gruppe auf Grund des jüngern Alphabetes in der Anordnung **bmlr hniast fuþark** herauslesen möchte, oder vielmehr *NU*, ergibt sich aber aus dem älteren Alphabet nur bei der von mir, nicht bei der von Bugge, für *f* Rune 12 vorausgesetzten Gruppierung.

²⁾ Warum nicht, ist in der vorigen Fussnote gesagt.

unmittelbar folgende Rune einsetzt ¹⁾). Wenden wir nun das für den Anfang von *e* zweifellos richtige Buggesche Dechiffrierungsprincip an, zugleich aber auch hier die Alphabetgruppierung

bmlr hniast fupark,

so haben wir in *e* 1 das *t* des Steines nicht durch *b*, sondern durch *f* zu ersetzen.

Mit Worttrennung, Verdoppelung derjenigen Runen, welche zugleich Wortaus- und -anlaut darstellen, und mit Andeutung der Zeilenschlüsse lautet unser Passus nach Bugge so:

sakum mukmini uaim si burin niþ|R traki uilin
is pat. *knuq knat|i ai un uilin is pat.*

Wollte hier jemand, etwa mit Berufung auf Rökst. S. 82—83 und unter Nichtachtung von Rökst. S. 78, so argumentieren: da in *knat|i* nur die allerletzte Rune unchiffriert geschrieben sei, so sei auch in *niþ|R* nur die allerletzte Rune unchiffriert geschrieben, und eben deshalb dürfe man nicht *niþ|iR* lesen, so wäre mindestens und auf alle Fälle zu erwidern, dass in dem Worte *runimqþR*, welches Bugge, höchst wahrscheinlich richtig, aus *k* herausliest, die zwei letzten Runen direct bezeichnet sind.

Der unzählige Male ²⁾ als Thatsache constatierte und mit verschiedenartigen Hypothesen gerechtfertigte Unterschied in der Silbenanzahl zwischen *sitiR b 2* und *niþ|R* ist also durchaus keine Thatsache, sondern bestenfalls selber eine blosse Hypothese.

¹⁾ Dass Bugge hier eine andere Gruppierung des jüngeren Alphabetes als sonst zu Grunde legt, haben Leffler, *Antiqv. tidskr. f. Sverige* VI, N:o 2, S. 6—7, und Stephens, *O. N. R. M.* III S. 47, offenbar gar nicht bemerkt; ja Bugge scheint es Rök & Fonnaas S. 52 und 58 selber nicht mehr zu wissen.

²⁾ *Z. B. Arkiv* III S. 28, Fussn. 1; XII S. 251; Rök & Fonnaas S. 27; Bugge: *Bidrag til den ældste skaldedigtnings historie* (Christiania 1894) S. 14, Fussn. 1; *Beiträge zur Gesch. d. deutschen Sprache* XXI S. 432; *Grundr. d. germ. Philol.* I² S. 562.

Während die Ersetzung von *niþ*|*R* durch *niþ*|*ir* Bugges Lesung anscheinend nur lautlich alterieren würde, schnitte die Ersetzung des bei Bugge wortanlautenden *b* durch *f* natürlich schon tiefer ein und bräche der Einschub des Doppelpunktes zwischen *n* und *a* des Buggeschen *knaþ*|i dieses Wort in zwei Stücke.

Gesprochen denkt sich Bugge unsern Passus etwa so: *Sagum mógmenni, hwæim sei borinn niðr drængi: Wilinn es þat. Knyja knátti ai unn; Wilinn es þat.* (Rök & Fonnaas S. 61). Er übersetzt: Vi fortælle alt Folket, for hvilken Helt der er født en Ætling: Vilen er det. Oldefadere kunde pløie Bølgen: Vilen er det. Und hiermit soll angedeutet sein, dass der zu Anfang der ganzen Inschrift genannte Vaamod der Urenkel des sonst nicht in der Inschrift genannten Seehelden Vilen gewesen.

Sehr erheblich — namentlich im zweiten Theile — abweichend hat, Bugges hierselbst S. 137 wiedergegebene Transcription in allen Stücken gutheissend, zwischen dem Druck und der Veröffentlichung von Rök & Fonnaas Rydberg in seiner Abhandlung *Om hjältesagan å Rökstenen* ¹⁾ (Stockh. 1892) S. 21 und 42 unsern Passus übersetzt, nämlich so: *Förtäljom folkminnet, åt hvilken hjälte en son födes: det är åt Vilin. Böljan sorle alltid för Knue, det är för Vilin.*

Wie diese Übersetzung herauskommt, sehe ich wohl; aber wenn ich schon auf jeden sprachlichen Einwand gegen sie verzichte, wenn ich ferner das Ganze als eine nachträgliche Prophezeiung betrachte, ja wenn ich Rydberg gar blindlings glaube, dass Vilin identisch sei mit Vilmund, dem Geliebten der Borgny, und Vilmund, dem Enkel des Bose, und dass Knue identisch sei mit dem Cnebba des merci-schen Königsstammbaums, so ist mir doch der Wunsch,

¹⁾ = Vitt. hist. o. antiqv. akad:s handl. N. F. XI, N:o 6.

dass diesem Knue die Welle allzeit murmele, und die an diesen Wunsch gehängte Erläuterung, dass dieser Knue Vilin sei, oder dass, wenn die Welle dem Knue murmele, dies so viel heisse wie, dass sie dem Vilin murmele, ganz unfassbar. Und mehr Verständniss scheint diese Übersetzung auch bei phantasiereicheren Lesern bisher nicht gefunden zu haben.

Dagegen erfreut sich die Buggesche Deutung unseres Passus, Dank Schücks und Warburgs Illustrerad svensk litteraturhistoria I (Stockh. 1896), bereits einiger Popularität.

Wirkt nun aber diese Deutung — wie manche andere Buggesche — etwa einer Offenbarung gleich, alle minutiösen Zweifel ertödtend?

Auf mich nicht; mir ist ihre Syntax und ihr Stil unverständlich.

Wenn in der ersten Periode unseres Passus die Frage aufgeworfen wird, "welchem Helden ein Abkömmling geboren sei", so kann die Antwort darauf nicht lauten: "Vilin ist das". Auf eine solche Frage antwortet und antwortete man wohl nirgend: "Der und der ist das". Dass aber der Verfasser unserer Inschrift auf eine solche Frage auch nicht, wie schon vor Rydberg Fredrik Sander: Hvem var Sigurd Fafnersbane? (Stockh. 1883) S. 2. und 169 gewollt ¹⁾, mit: "Dem und dem ist das" geantwortet hätte, sondern einfach mit: "Dem und dem", ergiebt sich klar daraus, dass er in Abschnitt 4 auf die Frage "welche zwanzig Könige sassen . . .", einfach mit dem nackten Nominativ geantwortet hat: "Die und die". Dass sich hiergegen die Strophe, die er als Antwort auf eine andere seiner Fragen citiert, nicht geltend machen lässt, ist wohl selbstverständlich; wenn er in unserm Falle mit einem inhaltlich complete Satz — etwa: "Vilin konnte die Welle pflügen" — antwortete, so wäre auch das syntaktisch unanstössig.

¹⁾ Mit Doppellesung des i hinter uilin.

Wollte aber jemand in unserm Passus etwa übersetzen: ". . . wem ein Abkömmling geboren sei. Einem Helden. Vilin ist das", so spräche hiergegen erstens die Verschrobenheit des ganzen Ausdrucks, zweitens der Mangel der Interpunktion sowohl vor als hinter *traki*, und drittens das "das", an dessen Stelle man in diesem Falle "der" erwartete.

Dies letzte, soeben nur hypothetisch gemeinte, Bedenken erhebt sich bei Bugges Übersetzung in Wirklichkeit dem zweiten "Vilin ist das" gegenüber. Nach "Der Urahn konnte die Welle pflügen." sollte es zum Mindesten weitergehen: "Vilin ist der", Ich sage: "zum Mindesten", weil ein ganz Unbefangener sich auch noch nicht so leicht mit "Vilin ist der" zufrieden gäbe, sondern erwarten würde "Vilin war der". Ich bin nicht sicher, dass Bugge nicht meint, der Urahn sei zur Zeit noch am Leben, könne jedoch die Welle nicht mehr pflügen; aber ich vermuthe, dass wir die "ist" eben so wie das "sei" der Frage und das verblüffende angebliche Praesens in Abschnitt *h* — womit sich die Praesentia der Frage in *d* nur sehr von Weitem vergleichen lassen — als dichterische Vergegenwärtigungen hinnehmen sollen; denn Vilin, der in Bugges erster Abhandlung Grossvater war, ist in der zweiten Urgrossvater geworden, und dadurch ist die Wahrscheinlichkeit, dass er noch am Leben sei, natürlich etwas verringert.

Aber mag er nun am Leben oder todt, Grossvater oder Urgrossvater sein, was in aller Welt soll überhaupt diese emphatische Wiederholung seines ja eben erst genannten Namens? Wozu dies nochmalige "Vilin ist das", dieser Refrain, dem sich die sonstigen auf dem Steine vorkommenden Wiederholungen durchaus nicht an die Seite stellen lassen? Warum dieses Pathos? Purer Ahnenstolz? Das leuchtete mir nicht ein, und wenn Vilin ein Welteroiberer gewesen wäre!

Stephens hat durchaus Recht, wenn er "the jubilant character of the whole announcement, and . . . the repeated

Hurrah-shout, UILIN IS ꝥAT!" in Bugges Übersetzung als "tasteless" empfindet (O. N. R. M. III S. 56)¹⁾. Er selber legt sich unsere Stelle auf seine Weise so aus, dass *Wilin* weder der Grossvater noch der Urgrossvater des *Wamuth*, sondern dessen Sohn, vielleicht sogar nachgeborener Sohn, und alleiniger Stammhalter ist.

Ja, wenn dem so wäre, dann könnte man sich das Pathos gefallen lassen! Leider jedoch ist dem nicht so; denn gegen Stephens' Übersetzung unserer Stelle lassen sich — selbstverständlich — noch ganz andere Einwände erheben als gegen Bugges.

"Aber was hilft es" — wird man meinen — "sich gegen jene pathetische Wiederholung so zu sträuben, wenn der Stein sie doch in klaren Runen aufweist?"

Ja, die Wiederholung ist allerdings nicht zu bestreiten, aber um das Pathos kommen wir vielleicht herum!

Es ist sicher, dass die zweimalige Runenfolge *uilinispat*, wie Bugge erkannt hat, als unchiffrierte Schrift genommen werden muss, und überaus wahrscheinlich, dass sie, wie bei Bugge, einen syntaktisch vollständigen Satz darstellt, dessen Verbum *is* und dessen Subject *pat* ist. Nennen wir den Rest, der sich ja blindlings nicht sauber von dem *is* abtrennen lässt, vorläufig unbeschens *x*, so haben wir also zweimal die Aussage "*x* ist das".

Da wir dem Pathos bewusst ausweichen wollen, so müssen wir vor allen Dingen annehmen, dass mit dem ersten "das" etwas Anderes — nicht nur, wie bei Bugge, grammatisch Anderes, sondern realiter Anderes — gemeint ist als mit dem zweiten "das". Da aber von beiden ein und dasselbe ausgesagt wird, nämlich, dass sie *x* seien, so liegt es nahe zu vermuthen, dass das mit "das" Gemeinte beidemale aus einer und derselben Sphäre stamme, in einer und derselben

¹⁾ Eben so, nur auf schwedisch, schon *Antiqv. tidskr. f. Sverige* V S. 174.

Gedankenlinie liege, oder dass das eine "das" dem andern "das" analog gebraucht sei, auf derselben Anschauungsweise beruhe. Ich sehe keine andere Wahrscheinlichkeit als die, dass mit dem zweiten "das" der zwischen dem ersten "x ist das" und dem zweiten "x ist das" stehende Theil der Inschrift oder dessen Gesamthalt und dem entsprechend mit dem ersten "das" der dem ersten "x ist das" vorausgehende Theil der Inschrift oder dessen Gesamthalt gemeint ist.

Werfen wir nun einen Blick auf diese beiden Theile der Inschrift, wenn auch nur in der oben S. 136 reproducierten Translitteration, so leuchtet sofort ein, dass sich von ihnen recht wohl etwas beiden Gemeinsames und beide Charakterisierendes aussagen lässt, nämlich, dass sie, obwohl sie lauter gewöhnliche Runen enthalten, sich doch nicht so ohne Weiteres, so ebenweg, ablesen lassen.

Jetzt, bitte, noch einen Blick auf das, was wir vorläufig x genannt haben, und — Held Vilin ist, denke ich, durchschaut!

uulinispat ist, wie üblich, zu trennen in *uulin is pat*, bedeutet aber weiter nichts als "Vexierschrift ist das" oder, wie der Isländer sagt, *villuletur* er pað.

uulin, mit langem *l* zu sprechen, nom. sing. fem., hiesse bibelgotisch **wilpeins*, das ein regelrecht zu **wilþjan*, anord. *villa* "irreführen", gebildetes nomen actionis wäre. Seine Grundbedeutung ist also "Irreführung", "Vexierung".

Gegen dies Wort ist weder von Seiten der Bedeutung noch von Seiten der Form das Geringste einzuwenden; hinsichtlich der Form einfach schon deshalb nicht, weil diese, je nachdem man die zweite Silbe ausspricht und je nachdem man Lautgesetzlichkeit oder Analogiewirkung annimmt, sich jeder beliebigen Theorie der nordischen Geschichte der *-mi*-Stämme anpassen lässt.

Einige andere Einwände wird man, seit so vielen Jahren mit dem Helden Vilin befreundet, allerdings wohl erheben.

Vor Allem wird man sagen, dass wir auf meine Weise den Namen dessen, nach dem mit **uaim** gefragt ist, ja überhaupt nicht erfahren.

Kann sein, kann auch nicht sein; thut aber jedenfalls nichts zur Sache, da uns der Stein die Antwort auf die Frage **huariaualraubar** noch viel unzweifelhafter schuldig bleibt.

Zweitens wird man entdecken, dass die beiden meiner Auffassung zufolge mit den beiden **pat** gemeinten Stücke, wenn schon grösstentheils, so doch nicht durchweg, und namentlich gerade unmittelbar vor den beiden **uilinispāt** nicht, in Chiffren geschrieben seien.

Vorausgesetzt selbst, dass dieser Einwand für beide Stücke unerschütterlich fest steht, so ist er doch nichtig. Der Übergang von der Chifferschrift zur directen Bezeichnung vollzieht sich — nach Bugges Deutung — beidemale mitten im Satze, ja beidemale mitten im Worte, und es ist doch nicht ernstlich zu verlangen, dass die Bemerkung "Vexierschrift ist das" da mittenhinein geschneit kommen müsste.

"Nun, dann sollte" — wird man entgegnen — "die Bemerkung "Vexierschrift ist das" überhaupt vor den Chiffren stehen".

Dass sie dort stehen könnte, ist richtig. Aber wenn man sich recht in den Gedankengang des Vexierenden hineinversetzt, der sich seinerseits ja wiederum in die Lage des Vexierten oder vielmehr Vexanden hineingedacht haben muss, wird es ganz verständlich erscheinen, dass sie geflissentlich ans Ende gestellt ist.

"Aber warum steht sie zweimal? Einmal, und zwar hinter das zweite Stück gestellt, hätte sie ja für beide Stücke genügt".

Bei Bugges Deutung dieser beiden Stücke keineswegs. Denn denken wir uns das erste **uilinispāt** fort, so reicht die Geltung des andern — dann einzigen — **uilinispāt** natur-

gemäss nur bis exclusive zu dem unchiffriert geschriebenen Theile des ersten Stückes zurück.

Ich kann aber nicht verhehlen, dass nicht zwar die Doppelsetzung des *uilinispāt* — denn diese ist, sobald die Chifferschrift überhaupt durch unchiffrierte Schrift unterbrochen wird, ganz in der Ordnung — wohl aber eben diese Unterbrechung der Chifferschrift durch unchiffrierte Schrift oder — anders ausgedrückt — diese zweimalige Anwendung scheinbar einer und derselben Geheimschrift-Art etwas Verdächtiges an sich hat, und dass allerdings die Doppelsetzung des *uilinispāt* einen ganz andern Eindruck machen würde, als sie jetzt macht, wenn unser zweites Stück Chifferschrift mit einem andern Schlüssel aufzulösen wäre als das erste, es sich also nicht um zweimalige Anwendung wirklich einer und derselben Geheimschrift-Art handelte.

Vergleicht man auf den Abbildungen die Geheimschrift der ersten Hälfte von *h* mit der der zweiten Hälfte von *h* und die von *i* mit der von *k*, so sieht man, dass sich der Künstler darin gefällt, dicht bei einander je zwei von einander verschiedene Geheimschrift-Arten anzubringen, die äusserlich einen ähnlichen, und sogar einen gleichen, Eindruck machen. Kann er sich nicht diesen Scherz vielleicht auch in unserm Passus erlaubt haben?

Man könnte antworten: ja, aber trotzdem und gerade deshalb treffe Bugges Transscription unserer beiden chiffrierten Stellen durchaus das Richtige; die erste Stelle nämlich sei auf Grund der Alphabetanordnung

fupark hniast bmlR

chiffriert, die zweite hingegen auf Grund der Alphabetanordnung

bmlR hniast fupark.

Das ist indessen, selbst wenn der Zuhilfenahme von zweierlei Anordnungen des jüngern Alphabetes kein principiellcs Bedenken entgegengesetzt wird, durchaus unwahr-

scheinlich; denn dann müste es ja dem Künstler, gerade wie Stephens O. N. R. M. III S. 47, ganz entgangen sein, dass der Unterschied jener beiden Alphabetanordnungen bei der Ersetzung jeder der Runen **k, n, u, a, a, t** durch die ihr alphabetisch unmittelbar vorausgehende Rune vollkommen latent bleibt.

Ich habe für dieses Räthsel keine neue Lösung zu bieten; doch — — — "wer weiss, Was in der Zeiten Hintergrunde schlummert?"

Hamburg, 1. XII. 1898.

Fritz Burg.

Anmärkningar till "Valda stycken af svenska författare 1526—1732", utg. af Ad. Noreen och E. Meyer, Uppsala 1893.

S. 3, r. 8: *nest Gudz hielp*. I ordlistan s. 288 anges *nest* i sin härvarande bet. "med" bero på t. *nebst*. Denna förklaring kan icke gärna vara riktig. Det enstaviga t. *nebst* är icke uppvisat förrän långt fram på 1600-talet. Ock form på *-st* är överhuvud icke känd förrän i senare hälften av 1500-talet ock då endast såsom lågtysk ock tvåstavig form *nevenst* (*neffenst*), efter hvilken det först på 1600-talet uppvisade ht. *nebenst*, yngre *nebest*, anses vara efterbildat. Dessa former på *-st* åter äro utvidgade av äldre lt. *nevens*, ht. *nebens*, en variant med det vanliga adverbiala *s* (ursprungl. genitivändelse) till t. *neben* (se Grimmska ordboken, art. *nebst*). Det nordiska uttrycket *nest Gudz hielp*, som fins citerat hos Söderwall flera gånger (tidigast från 1501) ock såsom äldre danskt hos Kalkar III s. 255 är nog bildat med det vanliga superlativa adverbet = nuv. sv. *näst*, såsom antages i bägge de citerade ordböckerna. Betydelsen av detta uttryck beror väl på en föreställning om Guds hjälp såsom

varande i omedelbar närhet till hands för den därom anropande. Det tyska ordets betydelse är för övrigt icke "med" i rent instrumental mening, utan "tillika med, jämte", hvilken icke ligger så särdeles mycket närmare den förra än det svensk-danska ordets egentliga betydelse "närmast" (jfr äldre o. dial. sv. *när* i bet. "hos").

S. 4, r. 3 (s. 5, r. 32): *ministrera(s)*. Ordet bör troligen fattas icke i bet. "förvalta", utan i mera speciell bet. "betjäna med, servera", så att i uttr. *vtshkiffa och ministrera sacramenten* de båda verben äro synonyma (jfr Sv. Akad. Ordb. art. *administrera*).

S. 6, r. 27: *ju*. Partikeln *ju* (*jw*) är icke upptagen i ordlistan, vid hvars författande utgivaren således icke tycks hava märkt någon väsentlig olikhet i betydelse hos *ju* i läseboken i förhållande till nutidens språkbruk. Vid närmare påseende finner man dock, att *ju* flera gånger förekommer i sin ursprungliga, nu icke brukliga, bet. "alltid" eller i bet. "i alla händelser, i alla fall, nog" el. dylik något mera utpräglad bet. än hos det nutida *ju*; t. ex., förutom på ovan angivna ställe, 12: 7, 13: 22, 17: 7 o. 8, 18: 6, 55: 1; ja ännu så långt fram som hos Lucidor t. ex. 187: 21. I förbindelsen *ju så (szå)* 13: 37, 17: 29, 195: 5 tår *jw* översättas med "väl, fullt" eller "minst". — S. 17, r. 21 förekommer *jw* i distributiv bet. förbundet med *hwar* utan motsvarighet i nutida svenskan.

S. 6, r. 32: *aff*. Prepos. *aff* förekommer i älsta nysvenskan ofta (t. ex. utom här 16: 14, 64: 31 f., 65: 1 f., 66: 8, 102: 1) vid vb. *seya* "säga" i bet. "om". Då denna betydelse (uppkommen i yngre fsv. efter mlt. *van*) nu är förlorad (jfr dock *veta av*, där *av* har huvudaccent ock därför för språkkänslan icke ter sig som preposition, utan som från verbet oskiljaktig partikel), hade man väntat ett omnämnande därav i ordlistan, låt vara att missuppfattning av meningen icke torde vara att befara.

S. 9, r. 13: *helsan*. Såsom kyrkligt uttryck kunde *helsa* (motsv. lat. *salus*) betyda "frälsning" (så här o. 10: 21), "sallighet" (så 10: 15).

S. 15, r. 16: *holler*. Väl närmast liktydigt med *jnehaller* (15: 20); enligt ordlistan = "håller före".

S. 15, r. 38: *berördt*. Handskriftens *berordt* (behållet hos Klemming, s. 13) kunde vara lågtysk form utan omljud, motsv. mht. *beruort*, pc. pret. till *berüeren*.

S. 16, r. 7—14. Ol. Petris källa för uppgifterna om de fornsaxiska gudarna *Krodhe* ock *Jadut* var väl den 1492 tryckta saxiska krönikan av Botho, där det berättas, att Karl den store frågade den östsaxiska menigheten, hvem som var deras gud, ock fick svaret: *Krodo! Krodo is unse god*; vidare, att saxarna på valplatsen efter en strid byggde ett kapell ock där uppreste en pelare, hvarpå stod en med sköld ock spikklubba väpnad man; "denne tillbådo bönderna som gud ock de kallade honom Jodute ock menade, att de genom Sankt Jodutes hjälp hade segrat i striden" (se Schiller-Lübbens ordbok II 574 ock IV 548). — Beträffande antagandet, att mlt. interjektionen *jodute* med sidoför *tiodute* skulle ursprungl. betyda "folk ut!" (se Språkl. anm. s. 259), så är från språklig synpunkt åtskilligt att anföra emot härledningen av mlt. *tiodute* från ett fsax. *thiod ûte* (jfr Schiller-Lübbens ordbok IV 547), särskilt den alldeles exempellösa övergången från fsax. *th* (*p*) till mlt. *t* (i st. f. *d*), till på köpet i svagtonig förstavelse.

S. 17, r. 30 f.: *stekende och brekende*. Detta uttryck, hvars senare del i Språkl. anm. s. 259 orätt förklaras såsom åsyftande kamp med huggvapen, på 1500-talet vanligt i mera försvenskad form *stükande och bräkande*, lånat av mlt. *steken(t) unde breken(t)*, betecknar tornering med lansar i dess båda moment: stickandet (med lansspetsen, för att söka stöta motståndaren ur sadeln) ock (lans-)brytandet, hvarmed förmodligen menades avbrytandet av motståndarens lansspets

vid dess häftiga stöt mot sköld eller harnesk (jfr det nu bildligt använda uttrycket *bryta (en) lans med någon*).

S. 18, r. 9 f. Efter nutida skrivbruk skulle stått bindestreck efter *bergh* ock *daal*, ty *mark* är såsom efterled i sammansättning att suppleras från *eller sletmark*.

S. 18, r. 21: *ondt*. Bör hellre översättas "svårt" (jfr nuv. *icke gott* i samma mening) än "dåligt".

S. 18, r. 37: *Dragha*. Det är icke anmärkt i ordlistan, att *dragha* här är att fatta i bet. "bära", såsom för mig påpekats av kand. G. Kallstenius med stöd av motsättningen mot *bruka*; jfr nuv. *vapendragare*.

S. 21, r. 12: *tilkräffd*. Ordlistan har infin. *tilkräfwä*; bör heta *tilkräffia*. Att *häffua* saknar i (101: 24, samt redan i Nya Test. 1526), beror på mlt. *heven*. Jfr *kreffia* 5: 18, 23.

S. 21, r. 16: *honom vnder öghonen*. Att med *honom* väl menas icke konungen (se Språkl. anm. s. 260), utan Niels Lycka, är påpekat i Finsk Tidskr. XXXV s. 234, noten.

S. 25, r. 30: *alt*. Rörande uttr. *icke vtan alt* synes den upplysningen icke överflödigt, att *vtan* är adverb, ock att *icke vtan* tjänar att framhäva *alt*, samt att detta sista betyder "alltjämt" (så även *alt* i r. 33).

S. 28, r. 3: *hwar icke*. Här bör *hwar icke* fattas i bet. "om icke" (icke "hvarom icke", se Språkl. anm. s. 260) ock hela satsen (såsom bestämning till *förestodh*) översättas: "ifall det icke bleve i tid tänkt därpå" = ifall man icke i tid gjorde sig betänkt på att förekomma det hotande fördärvet.

S. 36, r. 4: *broo*. Utan den upplysningen, att *broo* här betyder "skeppsbro, kaj" (jfr *fiskare-broos* 208: 31), är kanske icke så lätt att genast fatta innebörden av uttrycket *för lybeske broo* = "fram till Lübecks skeppsbro" (över havet, om man kommer från svenska eller danska sidan).

S. 37, r. 31: *druber*. Ordlistans "*druba drufva*" är vilseledande, ty *S. Johannis druber* betyder "vinbär", som nu icke

kallas för druvor, ock den osvenska plur. *druber* bevisar icke, att man på B. Olavis tid haft en sing. *druba*.

S. 38, r. 8: *rhenbarbara*. Denna form med *n* (även i ordlistan) är felaktig för *Rheubarbara* i originalet. Jfr mlat. (*radix*) *reubarbara* el. *reubarbarum*, fra. *rhubarbe* o. s. v.

S. 38, r. 12: *agaricum*. Härmed menas nog icke flugsvamp, utan en drog beredd av den s. k. lärkträds- eller lärksvampen, som kallas *agaricum* hos Plinius, gr. *ἀγαρικόν* (jfr Nord. Familjebok art. *lärksvamp*). Visserligen har *Agaricus* i nyare tid fått annan betydelse ock flugsvampen hör till Linnés släkte med detta namn, men till samma släkte höra mer än tusen olika svamparter.

S. 38, r. 34: *diaprunis*. I italienska ordböcker förekommer *diaprunis* o. *diapruno* i bet. plommonmos såsom laxermedel. Jfr lat. *prunum*.

S. 40, r. 13: *widh brunnet*. Vid gissning angående detta uttrycks betydelse ligger närmast att fatta *widh* såsom prepos., styrande ett följande substantiv. Skulle man våga förmoda ett annars okänt neutralt subst. *brunn* med bet. "bränning, vågsvall"?

S. 44, r. 23: *Makan*. Att detta är en form av *make* m., kan tyckas självklart. Men innehållet i närmast följande värser synes tala för, att *makan* (väl med åsyftad dubbelmening) också kan vara ett till det tre rader förut förekommande verbet *maka* hörande substantiv = mlt. *make* f. "förfärdigande" (t. *make*), här att fatta i bet. medel (material ock redskap) för förfärdigande. — I förbigående frågas, om icke i följande rader *lunden* ock *sunden* skulle kunna åsyfta Lund ock Öresund.

S. 51, r. 6: *smirlingh*. Troligen variantform till *smär-ling* t. ex. i Dalins ordbok, motsv. da. *smerling*, väl ett lågtyskt namn på den fisk som nu på svenska mäst kallas *grönling* (*Cobitis barbatula*); jfr i s. bet. t. *schmerl(e)* med demin. *schmerling* ock hos Luther *schmirlin*. — Med *grönlingh*

i nästa rad måste då menas en annan fisk än nuv. *grönling*; kanske = t. *gründling*, även *gründel*, på svenska *sandkrypare* (Gobio)?

S. 51, r. 36: *her för*. Detta är det tyska *hervor* "(hit) fram". Överhuvud är den tyska användningen av *hier* (*her*) i bet. "hit", förenat med vb. *komma*, vanlig i äldre nysvenskan, såsom t. ex. *häär* 8: 16, *her vtth* 29: 29.

S. 53, r. 24: *Fammingen*. En variantform till denna svordom, hvars egentliga betydelse är oviss, träffas hos Hof: Dial. Vestrog., där i en förteckning på i Vestergötland brukliga svordomar o. dyl. förekommer följande rad (sid. 64, r. 17): *wass särre tre, wass lāhla tre, wass katten, wass fammena*.

S. 58, r. 5: *hweeser*. Skrivsättet med *h* har hindrat förståendet av detta ord. Det sammanhänger med sv. dial. *vesa* f. "dy, gytja", *wesa* i Spegels Glossar = "mador, humor, sordes liquefactæ", isl. no. *veisa* "dy, dypöl, kärr", vare sig att ursprungliga texten haft helrim med *reesan* i föreg. rad, således *Huarföre weesan* = "hvarföre (har du) dyn (på din kropp)", eller att *weeser* skulle vara ett adj. med bet. "dyg".

S. 64, r. 6: *it baste hus*. I Språkl. anm. s. 261 gissas på ett fsv. *it bastta hus*. Låt vara att detta skulle vara en från visans främmande original inkommen norvagism (såsom prof. Noreen muntligen förklarat sig hava menat), så återstår det betänkliga i översättningen av *bastta* med "högsta". Jag tänker, att det helt enkelt menas "en bastubyggnad". Till detta ställe hänför sig förmodligen Hellquists citat av *baste*- "bastu" i Sv. Landsm. XV. 6, sid. 2 o. 4.

S. 72, r. 16 o. 18. Emot antagandet i Språkl. anm. s. 261 av anakolut, samt att sing. *thet* skulle sammanfatta de föregående plurala subst., ehuru rad. 20 har plur. *the*, är jag böjd för att tro, att *Wäre* skall översättas "Vore det så, att" (kortare: "Om"), ock att *thet* är bestämning till *mål*, så att rad. 18 skulle betyda: "hade ett sådant tungomål, att de kunde tala".

S. 73, r. 5. Meningen med denna svårtydda rad är nog icke träffad i Språkl. anm. s. 261. Dels betvivlar jag, att *barn till vendh* kan betyda "förvandlat till barn" (jfr t. *zu-wenden*), dels finner jag underligt att låta ålderdomen i stället för döden vara försteget till den eviga glädjen. Kanske skulle man, med antagande av en ellips av *sigh* (såsom dativ) av metrisk anledning, få översätta så: "eftersom världen skaffat oss såsom barn till sig", d. v. s. eftersom vi en gång blivit födda till världen? I strofens sista rad blir *tå* då icke korrelat till 5:e radens *när*, utan en upprepning av *Då* i den 1:a raden.

S. 73, r. 31. Rätteligen bör man väl fatta *huelfver* i bet. "hvälver sig om", *sack* såsom subjekt ock *ehuat* i bet. "ehuru än" (jfr fsv. *huat* i bet. "huru").

S. 74, r. 16. Ordlistans *skina sigh* är ett omöjligt uttryck; *skina* ensamt betyder "visa sig" ock *sigh* fungerar här som subjekt i infinitivfrasen.

S. 83, r. 2 o. 3. Dessa två rader bilda en sats med *försann* i parentes; det skall heta: *ther war och nödh at finna — försann! — een förfaren skepper* o. s. v. = "där var ock stor svårighet att finna en erfaren skeppare" o. s. v.

S. 83, r. 5. Uttrycket *tamp eller tygh* kan lämpligen återges med *tackel eller tåg*, som säger detsamma, ehuru egentligen i omvänd ordning, medan äldre svenska ordböcker hava det mera rent tautologiska *tackel och tyg*.

S. 87, r. 29: *sön*. Ordlistan har såsom infin. endast *söna*. Men är det säkert, att icke det äldre *sönia* fans kvar på 1620-talet? Jfr i Spegels Gloss.: "*Söna*, vel *sönia*", det senare citerat från bibeln.

S. 88, r. 28: *owarachtige*. I ordlistan antages, väl endast gissningsvis, att *owarachtig* betyder "ovederhäftig". Men av fsv. *warachtigt* "stridbart" (Rydqvist II 389) ock mlt. *unwerhaftich* "obefästad" (om byggnad) samt t. *wehrhaft* "va-

penför, tapper" kan man sluta till bet. "oduglig för krig, okrigisk".

S. 90, r. 38: *occasioner*. Ordet betyder icke "ställningar ock förhållanden", utan "(krigs-)tillfällen, träffningar".

S. 91, r. 32: *erfrischa*. Ordlistan skriver *erfriska*. Men hvem vet, om icke Gustaf Adolf uttalat ordet med tyskt *sch*-ljud? Dylikt uttal kunde t. o. m. tänkas i *önschand*es (91: 7); jfr fsv. *ønskia* (äldre *ynskia*) jämte *ønska*.

S. 93, r. 28: *Aldtså*. Ordet står här, såsom bestämning till *leffua* ock hänförande sig till innehållet i de bägge närmast föregående stroferna, i sin ursprungliga betydelse "(just) så", hvilken även förekommer t. ex. 118: 7, 181: 20, men nu fins endast i *ske alltså* (kanske väsentl. efter Jerem. kap. 11, v. 5?).

S. 96, r. 14: *förhålla*. Icke av mlt. *vorholen* dölja, utan med grundbet. "undanhålla" = mlt. *vorholden*, som också kan betyda "hemlighålla".

S. 97, r. 34 f. Frasen *låta til goda* i ordlistan s. 286 beror på misstag. Man har att sammanföra *til goda* med *njuta* såsom motsvarande nuv. *tillgodonjuta*. Efter *låta* användes förr ofta infin. med *at* (jfr nuv. *tillåta*).

S. 103, r. 25: *lagdt*. Originalets plur. *lagde*, även i 1642 års upplaga, är nog menad, såsom syftande på det föregående *them* (= *wicker*) ock syntaktiskt likställd med *sudne* 103: 2.

S. 104, r. 4: *vthdryckt*. Att denna form tarvar förklaring, synes utgivaren icke hava tänkt på. Den ovane läsaren torde lätt falla på översättningen "urdrucken". Men 1642 års upplaga har *vthtryckt* "utprässa", hvilket tydligen är rätta meningen. Formen med *d* är väl dock icke feltryckt, utan hämtad från ett lågtyskt *utdrücken* "utprässa".

S. 117, r. 3: *wända sigh*. I analogi med det sid. 118, r. 14 förekommande uttr. *något opå them wünder*, som betyder "använder något (= offrar någon tid ock möda) på dem",

torde här med *wända sigh och see til* menas: "göra sig den mödan ock (att) giva akt på".

S. 118, r. 2: *öfver*. Då den närmast liggande översättningen "mer än" innebär en pleonasm, får *öfver* väl fattas lokalt, således: "över en vägsträcka (eller: ett avstånd) av" o. s. v.

S. 118, r. 7: *betyda*. Enklare än ordlistans tolkning "låta förstå, tillkännagiva" (med underförstått objekt: "sina tankar") synes mig vara att fatta *betyda* = "tyda" (nämligen andras i brev framställda tankar).

S. 118, r. 34 f.: *Sij, wyrdning*. Till följd av felläsning av ett bindestreck i originalet har utgivaren icke märkt, att här menas *Sijwyrdning* "sidvördnad".

S. 118, r. 37: *späna*. Verbet är väl egentl. samma som mlt. *spenen* "avvänja från modersbrösten", men Stiernhielm menar nog, att verbet skall betyda "locka", liksom fsv. *spana* (även i tautologien *lokka ok spana*) samt isl. *spenja* (det senare är formellt = mlt. *spenen*; grundbet. är "draga någon ifrån någon").

S. 120, r. 23: *godh lijke*. Det kan förtjäna påpekas, att vi här hava det nutida adj. *golik* (med huvudaccenten på *-lik*), vanligt i vissa dialekter i bet. "fullt god, riktigt bra, duktig" (använt av Strindberg i Hemsöborna, där det heter i slutet av 4:e kap.: *jag kan nog vara så golik som en annan slinka, när det skall bära te*).

S. 120, r. 35: *flootas*. Detta verbs etymon ock betydelse kan icke anses upplyst genom mlt. *vlöten*, enär detta sistnämnda har ö-ljud, såsom visas av nlt. *flöten*, motsv. t. *flössen* ock isl. *fløyta*, ock egentl. betyder "bringa att flyta". Översättningen "frodas" synes mig därför icke så säker, att den bort framställas utan frågetecken i ordlistan.

S. 133, r. 12: *dreffligh*. Detta adj., som ordlistan översätter såsom om det vore sl. m. *driva*, kan här översättas "våldig". Det är ett lånord af äldre da. *dræfflig*, *dræffuelig*,

biform till *dræbelig*, samma adj. som fsv. *dræpeliker*, lånat av mlt. *drepelik* ock en variant till nuv. sv. *dråplig*. Samma adj. fins i neutr. *dräfligit* i Stiernhielms *Hercules* v. 415.

S. 136, r. 25: *strålar*. Av uttrycket *skiuta kärlecks strålar*, jämfört med *skiuta kärlecks kolffvar* i rad. 12 f., kan man sluta, att ännu på Hiärnes tid *stråle* i poetisk stil kunde brukas i den gamla bet. "pil". Då *kolff* egentl. var en i framändan trubbig pil, kan man antaga, att valet av *strålar* på senare stället åsyftar en stegring, i det därmed menas uddhvassa pilar.

S. 136, r. 27: *affecterat*. Handskriftens form *affectat* torde vara menad, näml. = lat. *affectatus*.

S. 138, r. 20: *frilegnare*. Att detta är kompar. till ett adverb *frilegen* (se ordlistan), är icke möjligt på grund av *n*, som aldrig annars överföres från positivformerna av sådana adverb till komparativerna. Jag förmodar, att ordet är adverbial komparativ till ett adj. *fri-lägen* med bet. "som har fri lägenhet (fritt tillfälle)".

S. 142, r. 26. Ordlistan översätter: "att utbyta mot illa gräddat". Bättre synes mig för innehålllets skull att fatta *för obakat* = "såsom varande ogräddat" (enligt hans påstående) ock att vid *förvexla* underförstå "mot annat bröd".

S. 143, r. 14: *skiülles then*. Kanske har den danskfödde författaren, då han här säger *then* om *samweth*, haft för tanken det danska *samvittighed*?

S. 155, r. 13: *wälskodda skep*. Att tala om bepanrade fartyg på 1600-talet är en anakronism. Med *skodda* menas väl: beslagna, försedda med skoningar under kölarna.

S. 155, r. 21: *kres*. Här är väl icke fråga om en "tornerplats, vädjoban" vid Gamla Upsala, utan om gränsen för (eg. kring) stadens område (jfr *omkrets*).

S. 156, r. 29: *Sedan så som*. Misstolkat i Språkl. anm. s. 264. Meningen är: "Sedan så gott som (snart sagt) hela Europa" o. s. v.

S. 165, r. 15: *fjällen*. Jag tror, att med *fjällen* såsom fem. sing. menas ingenting annat än "fjällen" såsom plur. (eller "fjällbetäckningen"). Formen kan förklaras så, att den gamla neutr. plur. fattades såsom kollektiv fem. sing. I fornsvenskan brukades ofta kollektiv sing., men med neutralt genus.

S. 169, r. 13: *ymbn*. Ordet har intet att göra med *imma* (se ordlistan), utan är menat såsom ett kvasi-grundord till adj. *ymbnogh* "ymnig". Det heter nämligen i Spegels eget register i 1:a upplagan: "*ymbn* = mykkenheet, tilwäxt, förkofring; *ymbna* = foecundare, göra fruktbar". Här måste emellertid *jordenes ymbn* fattas = "jordens ymniga alster" i konkret mening.

S. 169, r. 30: *utöfwer*. Kommat borde hava satts näst efter *Herre*, icke efter *sljkt* (originalet har icke något komma), ty med *utöfwer sljkt* menas "utöver (förutom det, att du skapat) sådant, dessutom".

S. 178, r. 12. Vid efterseende i handskriften har doc. E. Meyer funnit, att, såsom jag misstänkte, här skall läsas *en god mijn*.

S. 181, r. 35: *hoos*. För att förebygga en felöversättning "med fullkomligheten hos en konung" må påpekas, att *hoos* hör till *tahla* ock betyder "i närvaro av, inför".

S. 186, r. 18: *damb*. Ordet har här den nu obrukliga bet. "dunst" ("vapor" enligt Lex. Linc., jfr t. *dampf*).

S. 188, r. 14: *gråther*. Ordet bör på grund av *th*, som annars i denna text betyder *tt*, läsas *gråtter*. Härledningen från mlt. *grôt* "stor" (se ordlistan) kan upprätthållas på det villkor, att lånet förmedlats genom ett danskt **grott*- med vokalförkortning före tenuis (såsom t. ex. i da. *slutte* "sluta" av mlt. *slüten* o. s. v.).

S. 188, r. 16: *till dess tjänst*. Jag tänker, att härmed menas icke "till att tjäna honom", utan "till att göra hans tjänst", d. v. s. göra samma tjänst som den simple soldaten.

S. 189, r. 4: *dubbel*. Enklast synes mig vara att fatta ordet i bet. "fördubblad" (efter den uppfriskande hvilan).

S. 189, r. 25: *de fyra wär här om*. I ordlistan angives *wär* betyda "vind", i övrigt lämnas ingen förklaring. Meningen är: "de fyra väderstrecken runt" (*här om* = t. *herum*), d. v. s. omkring åt alla håll.

S. 191, r. 17. Översättningen i Språkl. anm. s. 266 förefaller osannolik, särdeles med hänsyn till *burit*, hvilket i koordination med *aflat* gärna bör anses betyda "fött". Så antages också i Svenska Akad. Ordb. under *afla* 3. a. *γ.*, där *Persen* fattas = "Persien" (jfr "*Persen Persia*" i Lex. Linc., sv. registret) såsom subjekt ock *dän* såsom ack. plur. Det sista är ju betänkligt ock gör ordbokens tolkning, som annars är tilltalande, något osäker. Skulle *dän* kunna vara en dialektisk kvarleva av fsv. *þæn* i ack. pl. neutr.? Meningen med *burit mig till lydna* bleve: "fött till att (såsom undersåtar) lyda mig".

S. 199, r. 14: *trooheet*. Ordet, som är uteglömt i ordlistan (jfr Språkl. anm. s. 266), synes här betyda "förtröstan".

S. 203, r. 1: *spiåka*. Då ordlistans översättning av verbet, om också riktig i sak, icke passar att använda på grund av det följande *byggde i lufften slott*, föreslår jag att översätta: "fantiserade". Egentliga betydelsen torde vara "se spöken", medan det norska *spjåka* (jfr ordlistan) betyder "spöka ut, kläda som en fågelskrämma". Verbet synes vara en med *j*-inskott av samma art som i *fjant* för äldre *fant* (ock i många andra ord i nordiska dialekter) bildad avledning till ett subst. **spåk* från lågtyskan = lt. *spôk*, ndl. *spook* "spöke" ock identiskt med det tidigare med slutet *o* lånade *spook* i Spegels Glossar med bet. "fågelskrämma" ock angivet såsom liktydigt med *skräck*, *skräckpuke*. Däremot tror jag knappast, att det i ordlistan jämförda sv. dial. *spååk*

"profetera", som är = *spåka* hos Lind 1749 i s. bet., hör till denna ordgrupp (snarare sl. m. adj. *spak* med forntida bet. "vis, förständig; jfr ock vb. *spå*).

S. 204, r. 25: *spanhakug*. En bet. "med klufven haka" synes mig icke osökt framgå ur en bet. "par" hos *span*. Men mlt. *span*, som är = sv. *spann*, brukas väl om ett par dragare, men icke om par i allmänhet. Då etymon är alldeles obekant, så att man icke ens vet, om ordet uttalas *spann*- eller *spän*-, kunde man lika gärna gissa, att *spanhakug* skulle betyda "med spetsig haka" el. dyl. Skulle möjligen *spanha* något att göra med *Spanien*? Jfr t. *span-grün* spansk-gröna.

S. 206, r. 27: *stinck-spiritus*. Icke = "eau de cologne" (sådan fanns icke till förrän efter J. M. Farinas bosättning i Köln 1709), utan i äldre tid (se Möller 1790 ock Weste 1807) = "salmiak-sprit" (kaustik ammoniak) ock i nutida farmakopéen = "eau de Luce" (enligt Sandahl i Nord. Familjeb.).

S. 208, r. 32: *fruntimmer*. Att denna form bort insättas för handskriftens *frutimmer*, kan betvivlas, då man finner samma form i Spegels Glossar, samt ä. da. *fruetimmer* (Kalkar I 785), låt vara endast i den äldre betydelsen = *frustuga*.

S. 210, r. 25: *ungan din*. I st. f. att antaga en dialektisk pluralform vill jag fatta ordet som sing. ock syftande på Svea själv, bland annat därför att hon i de närmast följande raderna talar blott om sig själv ock sin sorg. Möjligen är ordet icke den gamla ack. till *unge*, utan ett motsvarande feminint subst. **unga* (ock detta möjligen i bet. "ung maka, brud"?).

S. 211, r. 25: *och*. Ordet är icke kopula (se Språkl. anm. s. 267), utan adverb. i bet. "även" eller "till ock med".

S. 213, r. 18 f. Utgivaren har i sitt försök att tolka dessa rader råkat alldeles på villospår, därför att han för-

bisett, att i Dudaim orden *pamp*, *damp* ock *gamman*, *samman* äro tryckta med fetstil, hvilket betyder, att de äro citerade, nämligen såsom rimord, som Runius själv någon tid förut använt ock som varit föremål för klandrande kritik. Det senare rimparet träffas mer än en gång i skrifter i Dudaim; det förra paret förekommer i gravskriften efter Joh. Montin 13 febr. 1713, där det heter:

*Wid mörcka gången stod en Man
med en förskräcklig pamp;
Then samme högg hans hufwud af,
at thet i gälfwet damp.*

S. 213, r. 24: *stäcker och bräker*. I detta uttryck ligger en ordlek, enär det kan fattas som pres. till det gamla uttrycket för tornering, *stöka och bräka* (se anm. vid 17: 30 f.).

S. 214, r. 27: *hwet-strut*. Att här menas något annat än det vanliga "strut" (i ordlistan något fritt översatt "påse"), framgår av den lågtyska formen av samma ordspråk *Bäckerkinnern stüten geven*, bildat med mlt. *stūt(e)*, som betecknar ett (vid fästliga tillfällen hos allmogen förekommande) hvetebröd med åt två håll avsmalnande ändar. Ock att *strut* här väsentligen är ett lån från lt., om också med *r*-inskott från vårt vanliga *strut* i den äldre mera allmänna betydelsen "spets, topp av konisk form" (fsv. *struter*, isl. *strútr*), styrkes av det danska *strut* fyruddigt hvetebröd (som brukas vid fastlagen ock på hælgdagsaftnar), där det slutande *t* (i motsats till det gamla danska *strud*) röjer inflytelse från lågtyskan.

S. 214, r. 33 f. Hvad som åsyftas med "&c", visar det danska: "*Non semper oleum*" sagde Fanden, han gjorde ilde i Lampen (efter P. Syv hos Mau 1958).

S. 215, r. 14: *börd*. Huru Runius än tänkt sig meningen, så är *börd* förvanskad för äldre *bör* "god vind". Ännu hos Grubb heter det (s. 97 i 2:a uppl.): *Dhen får fulle Böör som bijda gitter* ock i Östnord. o. lat. medeltidsordspr.,

sv. N:o 981: *thæn ffaar bgr thz* (läs *thær*) *bidhan gethir*; även motsv. danska formen har *bøør*.

S. 215, r. 22: *blåsa i bössan*. Att "få punga ut, betala (till straff), plikta" är meningen med detta uttryck, liksom med ä. da. *blæse i bæssen* (*byssen*), lt. *in de bússe* (el. *busse*) *blasen*, t. *in die büchse blasen* (*müssen*), ndl. *in de bus* (*moeten*) *blazen*. Variantformer med samma bet. äro nuv. da. *spytte i bæssen*, lt. *in de (güldene) bússe rúken* (= lukta) el. *kíken* (titta), mlt. *in de bussen rúken* (Schiller-Lübben I 460). Men hvad uttrycket i egentlig mening innebär, är ovisst. Hos Frisch: *Deutsch-Lat. Wörterb.* 1741 finnas två förslag; det ena, att uttrycket från början betyder "blåsa i sminkburken", så att sminket fastnar i ansiktet; det andra: "wie theils Taschen-Spieler die Unwissenden in eine Büchse blasen lassen, worinnen Kohl-Staub ist". Användningen i senare tid om utbetalande av plikt skulle bero på, att *bössa* också betecknade förvaringsdosa för penningavgifter.

S. 215, r. 34: *på disken*. Det är möjligt, att här egentligen menas fat, icke bord (så ock 55: 37). — I ett jutskt variantordspråk (Mau 8018) heter det: *i Panden*.

S. 218, r. 23 f.: *kapp vth* o. s. v. "Jag tror icke, att här är fråga om "sista paret ut"; ty *med ruth och med struth* är likbetydande med *rubb och stubb* ock kan väl således icke gärna hava avseende på ett enda par, som skall springa, utan gäller nog alla (utom den ropande) av de i leken deltagande (resp. alla som tillhöra det ena av tvänne partier i leken). — Det följande uttrycket *Bith'n ur leken* o. s. v. fattar jag som imperativ: "Bit (ihjäl) honom (så att han kommer) ur leken". Jag förmodar, att det har avseende på någon lek, där ett rovdjur föreställes försöka att bita en skara tama djur (t. ex. en varg emot får, en räv emot gäss, en hök emot duvor el. dyl.).

S. 219, r. 6 f. Här förekomma några urmakartermer, som icke nöjaktigt förklaras i ordlistan. Att med *oro* menas

"pendel", är ett misstag; det är samma slags regulator som kallas "balans", bestående av ett svänghjul med sin axel. Men hvarför översätta, då *oro* ännu brukas? I alla händelser visar just detta ord, att här icke är fråga om pendel-ur, utan Runius har nog menat ett spindelur (antagligen ett s. k. byxsäcks-ur). Hos spindelur är orons axel, som kallas spindel, försedd med två utstående lappar, som för reglerande af urets gång ingripa i tänderna på det s. k. steghjulet. Sannolikt är det dessa lappar som kallas *fallbomarna*; hvad ordlistan menar med "slagbom" i ett urvärk, vet jag icke, däremot är "bom" ensamt ett brukligt namn på orons axel. Antagligen förstås med *skuror* mellanrummen mellan steghjulets tänder ock med *hakar* själva tänderna.

S. 220, r. 33: *fint på trån*. Uttrycket, som här användes om bröd, torde egentl. hava avseende på en vävnad.

S. 221, r. 7: *wi . . . tillijka*. Härmed menas nog icke "vi också" (jfr ordlistan), utan "vi båda tillsammans" (jag tillika med Frisk). På liknande sätt torde i *jord och himlar tillika* (227: 25) *tillika* böra översättas: "samfält, på samma gång" eller "båda".

S. 222, r. 2: *spela kuckulure*. Hvad som menas med *kuckulure*, vet jag icke; men föga passande synes mig översättningen "dagdrifvare", antagligen föranledd därav, att Rietz s. 363 översätter verbet *kukulera* med "gå och drifva som en sysslös herre". Den betydelse hos verbet som åtminstone i svenska ock danska är förhärskande (jfr *kukelura* i Ihres Gloss., da. *kukulure*, *kukkelure* hos Kalkar m. fl. ordböcker), ock som också är vanlig hos lt. *kukeluren* o. ndl. *koekeloeren*, är "hålla sig inne, sitta som en stuggris hemma i stilla tillbakadragenhet"; därjämte brukas verbet i ndl. också i bet. "sysslöst gapa", samt både i lt. ock ndl. "titta förstulet ock spåjande" (t. ex. ut genom fönstret); i lt. särskilt om en fånge, som sitter ock väntar i fängelset på att få komma därifrån. Måhända får därför *kuckulure* här anses betyda "stillasit-

tare": menat om den som får sitta vackert stilla i världens hus ock icke tillåtes smita ifrån välfägnaden?¹⁾ — Det vore väl ett alltför vågat infall, att *kuckulure* möjligen skulle vara namn på något slags spel med kort el. dyl.?

S. 224, r. 13: *knektar*. Kanske = "stalldrängar (som leda hästarna)"? Jfr nuv. *ridknekt*.

S. 231 r. 28: *tiurleks-ras*. Hällre än ett svenskt dialektiskt (uppländskt?) *tiur* "tjäder", som skulle uttalats enstavigt i olikhet med no. *tiur* "tjäder", vill jag här antaga vårt vanliga *tjur* "taurus", som jag icke kan finna opassande för meningen; själva ordet *tiurlek* kan väl förklaras såsom tillfällig bildning av Kolmodin, då det ju i alla fall skall innebära en ordlek.

Upsala.

Fredr. Tamm.

Gubbe ock *gumma*.

I synnerhet på sistone hava dessa ord, särskilt *gubbe*, varit föremål för flera förklaringsförsök, jenom vilka väl frågan måste anses vara i det närmaste så pass utredd, som sje kann med vår nuvarande kunnskap om ordens förekåmst. De förklaringar, som beledsagat denna utredning, äro emellertid äfter min mening samtliga förfelade.

Förklaringen av Bugge, Sv. landsm. IV, s. 232 f., vidare utvecklad av Noreen, Orddubbletter i nysv. s. 25 f., att *gubbe* är en smeksam fårm för *gudfader*, anser jag vederlagd redan jenom det själ, som Kock, Sv. landsm. X, 3, s. 6 anfört däremot, nämligen, att någon judutveckling *ðf* > *bb* icke påvisats, utan att tvärtom *ðf* blivit *ff* just i detta ord vid över-

¹⁾ Jfr numera Feilberg i Dania V s. 109: Den som ej drak ud ved gilder kaldtes "kukkelurris" (not vid korrekturläsn.).

gången till färmen *guffar*, varjämte nog ock den förutsatta betydelseutvecklingen kunde behöva styrkas. Att med Noreen, Arkiv VI, 318 ock Urg. judl. § 31 anm. 2 i fråga om det kristna *gudfader* antaga en urjermansk bifärm **guð-baðer*, som skulle utvecklats sig till *gubbe*, synes mig otill-låtligt.

O. v. Friesen, Om de germanska mediageminatorna s. 41 f. ock Noreen, Svenska etymologier s. 33 leda sig jenom sammanställningar, som förmenas vara färmallt tillfredsstäl-lande, till en grundbetydelse 'böjd, hopsjunken', som enligt Noreen skall hava specialiserats "dels i riktningen 'hopsjunken af ålder, gammal' (så i sv. riksspråk), dels i riktningen 'satt, undersätzig, duktig' (så i Norge)", varjämte Noreen söker visa möjligheten, att *gubbe* delvis hört till fsv. *gumi* 'man, gammal man', ehuru på annat sätt, än man förut tänkt sig. De jorda sammanställningarne kunna på sin höjd betecknas som möjliga, ingalunda tvingande, ock den antagna grund-betydelsen såsom långt ifrån säker som sådan.

Slutligen har Kock, Sv. landsm. X. 3, s. 6 f. ock XV. 8, s. 10 f. en förklaring av *gubbe*. Kock fatiar på förra stället det först från ä. nsv. uppvisade *gubbe* 'gammal man' som ut-gånget från fsv. *gumi* 'gammal|man' ock utbytet av *mm* mot *bb* som framkallat av det likbetydande i åtsjilliga bygdemål an-vända *gúbbis* (med aks. 1) 'gammal man' (av *godh* + *bise* 'gubbe'). Sv. landsm. XV. 8, s. 11 tillfogas en förklaring av det norrländska talspråkets bifärm *gúbbas* (med akc. 1) 'gubben', som ock antages hava medvärkat till att fsv. *gumi* blev *gubbe*. O. v. Friesen, Germ. med.-gem. 43 anför *gubbas* även från Småland. Enligt denna förklaring skall *gubbas* vara en sammanställning av adj. *god* med det även i riks-språket använda ordet *bas* 'arbetsförman', vars tyska upp-rinnelse Kock själv påpekar, anförande platt.-ty *baas* 'meister, ein aufseher über die arbeitsleute' (Brem. Wb.), holl. *baas* 'meister auf einem handwerke, der gesellen hält . . . ; ein

meister, ein herr der worüber zu befehlen hat' (Kramer, Nieuw woordenboek 1787).

Att börja med Kocks sist anförda förklaring torde ingen för detta *gubbas*, som närmast gör intryck av en sidofärm till *gubbis*, vilja tro på en från *gubbis* så vitt sjild upprinnelse. Om åldern av *gubbas* uttalar icke Kock någon förmodan, men har det samtidigt med *gubbis* bidragit att framkalla *gubbe*, måste dess ålder i vårt språk gå upp till slutet av medeltiden, då Kock, Sv. landsm. XV. 8, s. 10 noten uppvisar *gubbe* från en hdskr. i slutet av 1500-talet, ock det förekommer i Vadstena klåsters räkenskaper för 1568 i smsg. *sterhusgubben* (v. Friesen, Germ. mediagem. s. 41). En så hög ålder är icke uppvisad för lånordet *bas*, vars användning för övrigt synes svårligen mäktig av den antagna betydelseutvecklingen.

Förklaringen av *gubbis* ur *godh* + *bise* 'gubbe' anser jag emellertid likaledes oriktig. Ordet *bise* 'gubbe' anför Kock som änkelt blått från "Nylands ålderdomliga landskapsmål", men även i detta synes dess ursprunglighet kunna betvivlas. Då det av Kock behandlade *gúbbas*, åter vad han anför, enligt Vendell, i Finnby i Finland heter *gubás*, är det ju tänkbart, att *gúbbis* kunnat motsvaras av ett finl. **gubbís*, best. f. **gubbísen*, varur ett *bisi* 'gubbe' kunnat avsöndras emedan ett sådant *bisi* förhöll sig till **gubbísen* som *dag* till *guddág*; man tjännde, att ordets början var adj. *god* ock slöt, att återstoden var ett själfständigt ord. Nyland I har *gubbis* utan tonviktsbeteckning, men dels finnas i målet talrika smsg med huvudtryck på senare leden, dels stå utan tonviktsbeteckning *gu-afion*, *gu-natt*, som däck antagligen betonas som *gu-dá*.

Detta nyl. *bisi* 'gubbe' synes mig isolerat, ty då Kock, Sv. landsm. X. 3, s. 8 säger det ingå uti det i många bygder använda *tomtebise* 'tomtegubbe' ock tror, att det av Rietz från Närke anförda *bise* 'anförare' även sluter sig därtill,

har han enligt min mening förblandat det med icke samhöriga ord.

Då 'tomtegubben' även kallas *tomte-pys*, anser jag riktigare att tälka även senare delen av best. f. *tomte-bisen* som ejäntligen hörande till *pys*. Att ett uddjudande *p-* i lånord i dial. uppträder som *b-*, är ej ovanligt; från Norbärj, Västml. kann jag anföra t. eks. *ba³smā²n* 'pasman', *bö³sa²* 'pösa öfver', *bu³dī²ng* 'pudding'. Att detta ord (*tomte-)**pys*, *-bise* är ett lånord, bekräftas av det likbetydande *nisse*, som väl blått kann vara en lågtysk färm av t. *Nixe*.

När Rietz från Närike anför "*bise* m. 1) hufvudman, anförare, 'Han ä bisen för dem'; '*bise* på täppan', herre på täppan; 2) vise (i en bikupa)", så synes mig bet. 2) vara den ursprungliga och bet. 1) härledd därur. I Norbärj, Västml. förekommer *bi³se²* i den alitererande sammanställningen *bi³sn²* för *bö³ljet²inganä* 'visen för bålgetingarne, den allra förnämste' ock även väl löst ur denna förbindelse i samma betydelse. Ordet har i Närike säkert samma historia.

Enligt min mening är *gubbis* vida yngre än *gubbe*. Från Norbärj, Västml. tjänner jag knappt till *gubbis* men väl best. f. *gub³bisn²* 'gubben', brukat med en bibetydelse av smeknamn, ingalunda särsjilt använt av sonen om fadern, som Rietz uppger för Sdm., ehuru även det förekommer, utan snarare företrädesvis av ock till hustrun om hennes man. Från denna best. färm synes mig därför förklaringen böra utgå; den obest. färmen *gubbis*, då den någon gång förekommer, anser jag abstraherad ur den best. färmen. På samma sätt har norbärjsmållet ur *eksamen*, *kasärn*, fattade som best. färm, skapat en obest. färm *eksām*, *kasår*. Formen *gubbisen* anser jag uppkommen ur sammanställningen *gubbe sin*, ock så får *gubbas* en tillfredsställande förklaring ur obl. kas. *gubba sin*. Vid försvagning av ändelsen *-a* till *-e* kunna obl. kas. *gubba sin* naturligtvis även ligga till grund för *gubbisen*. Denna växling *gubbis* : *gubbas* är ett själ mot att

fatta -s- som en afledning, betecknande smeknamn (Hellquist, Arkiv VII, s. 153 f.), vilken väl ock bort heta **gubbse*.

Ejäntligen ålåde det mig nu att visa, huru *sin* kunnat kamma att brukas, där man ejäntligen väntar påssesiva för första ock andra personen. Från denna bevisningssjyldighet befria mig dåck några likartade fall, som klarligen visa samma utveckling.

En synnerligen bestyrkande paraläll anför Rietz Ordb. öfver sv. allmogespr. från Närike: *farsin* m. lille, söte far. "Tala ve farsin vår", svarar hustrun, när grannen begär låna något av henne. Det andra fallet är de bekanta stockholmska vulg. *far³sa²* 'far' ock *mor³sa²* 'mor', åftast i best. färm t. eks. Sv. landsm. I, s. 617, 621, vilka utan tvivel äro att härleda från *far sin*, *mor sin*; *mor³san²* som fått sin ändelse efter det naturliga tjönets krav, har äfter sitt mönster ombildat *far³san²*. Rietz anför ock "morsa f. 1) söta mor Vg. 2) husmoder Sdm". Ett tredje fall är det *pap⁴psn* ock *mam⁴msn*, naturligtvis av *pappa sin*, *mamma sin*, som förekåmmer åtminstone i Skåne ock enligt uppgift av en min medlärare, skåning till börden, lär användas av makar om ock till varandra. Genom dessa paraläller synes mig min förklaring av *gubbisen* som *gubbe sin* hava blivit i hög grad sannolik.

Av alla härledare av ordet *gubbe* synes mig Norelius, Arkiv I, s. 220 hava varit inne på den riktigaste tankegången, ty min mening är liksom hans, att *gubbe* uppkämit ur sammanställningen *god bonde*. Som en stödjande paraläll vill jag jenast anförä det engelska sitat, som hos mig föränledde denna tanke. I The Gentleman's Magazine 1893, s. 346 står om James IV i Skotland († 1513): "He was fond of travelling about the country unattended styling himself the Goodman (or tenant) of Ballingiech", vilket visar sammanställningen *good man* utvecklad till uttryck för ett nytt begrepp. Denna sammanställning har ock i vårt land undergått en liknande betydelseutveckling; så förekåmma i

Vadstena klåsters räkenskaper (Ant. tidskr. f. Sverige XVI: 1), åfta om jivare *en godh man aff Dalana, en godh man aff Opland*, vilka icke kunna avse någon individuell förträfflighet, då talrika påster på gåvor finnas, utan att jivaren fått detta attribut, t. ex. s. 1 *en man 7 mark, en god man 5 mark*, där den förre synes hava bättre förtjänt det berömande attributet, om ett sådant avsetts.

Hurusom runinskrifter emellanåt säga stenen rest at *bonda gōðan* t. ex. L. 542, 847, 938, 1138, är allmänt bekant. L. 1005, Runverser s. 224, Fläckebo i Västml. börjar med denna hederstitel framför namnet: *buonti × kupr × hulmkaetr*. Med tiden har adjektivet ställts framför, så i det av O. v. Friesen anförda *gōper bonde* Upl. L. KkB. VI § 1. Detta ställe förtjänar att anföras i sin helhet, det lyder: *aghi ok ængin præstær wald mæssu skrup i sokn före utæn gōpær bonde ællær husffru siuk liggin*. Detta ställe visar synnerligen påtagligt, att *gōpær bonde* blivit en synonym med *bonde* utan bestämning, en titel, som icke avser någon individuell förträfflighet, alldeles som åvan anförts om *man* ock *godh man*. I Söderwalls Ordbok *gōper* 3) finnas andra exempel på *gōper* i en dylik förbleknad betydelse. Ungefär samma utveckling har ock jenomlupits av *danneman*, nu "högtidligare benämning på bonde", fsv. *donde man, dande man* 'förträfflig, aktad man', se Rydqvist, Sv. spr. lag. II, 425 ock Söderwalls Ordb. *donde*.

Utvecklingen av *gōper bonde* till *gubbe* anser jag hava försiggått på följande sätt. I likhet med åtsjilliga andra sammanställningar av enstavigt adj. ock subst., vilka sammanställningar jivit upphov till ord med aks. 1, såsom *mīper dagher : mid^adag, hvar dagher : va^rrdag* m. fl., se Kock, Sv. akc. II, 124, 131, torde ock i *gōper bonde* det första ordet kunna antagas hava ägt större tryckstyrka; Kock, Sv. landsm. XV. 8, s. 12 söker stödja en dylik betoning för sitt *godh bise*. Hela sammanställningens tryckstyrka minskades emel-

lertid, då den brukades framför egennamn, alltså i ställningen *göper bonde Holmgöter*, ock den trycksvagare andra leden *bonde* blev trycklös, varemot den första ledens större tryckstyrka torde bevarats som bitryck. Sammanställningen underjick de förändringar, som annars tillskrivas trycksvaghet. I *bonde* bårtföll *-e* såsom då fsv. *drotsæte* framför namn förlorar ändelsen t. eks. *drotzet matius* (Söderwall, Ordb.); första stavelsens trycksvaga *o* övergick till *e* såsom i *ottende* Var. m. fl. eks., anförda av Kock, Undersökn. i Sv. sprhist. s. 103, ock *nd* assimilerades till *nn* såsom i fsv. *upplænningiæ*, *Erlan(d)* Noreen, Altschw. gr. s. 226. I *göper* torde nominativändelsen redan tidigt utträngts mellan stammens *þ* ock *b* i *bonde*, samma assimilatsjon *ðb* > *bb* inträdde som i det fsv. namnet *Gubbe*, kårtnamn till *Gudhbiorn*, ock slutligen inträder på grund av trycksvagheten den judutveckling till *u*, som Kock, Arkiv IV, 176 f. uppvisat för talrika fall t. eks. *gott år* > *gutår*, *god dag* > *gudå*. Jenom dessa judutvecklingar hade *göper bonde Holmgöter* blivit *gubben Holmgöt* ock ur denna judfärm *gubben*, som hade utseende av ett subst. i best. f. abstraherades lätteligen en obest. f. *gubbe*.

Det synes mig mycket sannolikt, att det mångomskrivna *gosse* (Rydqvist, Sv. spr. lag. III, 277 f., Brate, Å. Vml. ljl. s. 21, Bugge, Arkiv IV, 118, Kock, Undersökn. i sv. sprhist s. 78 f., Noreen, Arkiv VI, 318 noten) är att på liknande sätt förklara ur *göper son*, vilken sammanställning lätt kunnat utveckla sig ur den i runinskrifter brukliga, där det åfta säges, att någon reste stenen *at son sin göðan*. Av *göper son* framför ett namn skulle då åter bårtfall av nominativändelsen blivit **göpsen* l. **gupsen* ock jenom judutvecklingen *þs* > *ts* (Kock, Stud. i fsv. ljl. 428 f.) **gotsen*, *gutsen*. Där *ts* assimilerades till *ss* (Kock ib. s. 433, 543 ock Noreen, Aschw. gr. s. 225), blev **gotsen* till *gossen*, varur obest. f. *gosse* abstraherades som *gubbe* ur *gubben*. Medan *ts* fanns kvar, var åter ordet på andra håll utsatt för

en annan misstyding, kannsje i ställningen äfter namnet: i **gutsen* uppfattades *-sen* som reflektivpron. *sin*, ock av återstoden uppstod det *gut*, som är motsvarigheten till *gosse* i vissa delar av Sverge samt i Norge ock Danmark. Att ordets senare del kunnat vara *son* stödes genom fryksdalsfärmer av Noreen, Arkiv VI, 318 noten.

Är sålunda *gubbe* att härleda från *goþer bonde* ock *gosse* sannolikt uppkämmt av *goþer son*, ligger det mycket nära att antaga *gumma* härröra från sammanställningen *gōþ mōþer*. I närvarande tid är i många trakter hos allmogen *tjära mor* husmoderns äretitel, brukad till ock om henne, ock så har sannolikt *gōþ mōþer* varit under medeltiden, ehuru diräkta eksämpel icke finnas. Söderwall, Ordb. anför eks. på *modher* såsom hedrande benämning, jiven åt en äldre kvinna, visserligen av adel, ock som en äretitel synes ock *gumma* brukat i Söderwalls ex. från 1484: *talade til vilkin olsson oc hederlik gumma hans hustrw agneta* D. D. 1: 138. I Vadstena klåsters räkenskaper 1539—1570 i Ant. tidskr. f. Sverge XVI: 1 förekommer *godh* i liknande användning t. eks. s. 12 (1546) *en goðh hwsttrw aff Opilandh, en goðh qwinna aff Smalandh*. Enligt Rietz är i Bleking, Östra hd *gummoran* ett vanligt tilltal till alla äldre kvinnor, av Rietz säkert med orätt tålkat som 'gudmoder' för 'god moder'.

Utvecklingen av *gōþ mōþer* till *gumma* tänker jag mig antingen hava sjett i full överensstämmelse med den av *gōþer bonde* till *gubben*, att alltså i sammanställningen t. ex. *gōþ mōþer Gunnil* väl först *r* utträngdes ock sedan utvecklingen **gumme(ð)* inträdde, varäfter ordet greps av de svaga femininas analoji ock fick fårmerna *gumma*, *gummo*, äller ock så, att de svaga feminina redan på ett tidigare stadium övat sitt inflytande, då ordet ännu hette *gummo*, såsom Noreen, Orddubbletter s. 26 föreslår för den av honom antagna utvecklingen *gudmoder* till *gumma*. Vilkendera utvecklings-

möjligheten varit den verkliga, kann varken avjöras äller är av någon synnerlig betydelse.

Jenom att *gubbe* förklaras ur *göþer bonde* ock *gumma* ur *göþ möþer*, förmodligen hedersnamnen för makarne i det fornsvänska bondehemmet, blir deras samhörighet som mask. ock fem. tillfredsställande förklarad, utan att *bb* i *gubbe* ock *mm* i *gumma* behöva stå i något etymologiskt sammanhang. Att så sjer, synes mig vara en väsentlig styrka hos min förklaring.

Det återstår nu att yttra några ord om de hittills icke behandlade äldre förklaringarne, som jag i ock med min förkastat.

Att *gudfader*, *gudmoder*, *gudson* kunnat tillgripas som förklaringsgrund för *gubbe*, *gumma*, *gosse*, är lätt förklarligt, då för dem den erforderliga judliga utvecklingen syntes lättast kunna antagas ock betydelseutvecklingen syntes åtminstone möjlig. Liksom dessa icke höra till *gubbe*, *gumma*, *gosse*, höra icke håller andra ord med judlighet men med bet. 'fadder' dit, såsom *gumme*, *gumma* 'manlig, kvinnlig fadder' Älfdalen, Mora, *gummun* 'guffar' Orsa Sv. landsm. IV. 2, s. 69, finl. *gomn* 'guffar' (Kock, Sv. landsm. X. 3, s. 9), gotl. *gumbe* 'fadder' (Kock, Sv. landsm. XV. 8, s. 12). Att finna den riktiga förklaringen av dessa dialäktfärmer tillhör specialavhandlingar över dialäkterna; jag nöjer mig med att ifrågasätta, om icke *mn* i finl. *gomn* ock Orsa *gummun* kunna förklaras ur ett **guð-man*.

Ännu vanskligare är det att yttra sig om de ord, varmed v. Friesen ock Noreen sammanställa *gubbe*.

Med avseende på de anförda norska dialäktfärmerna *gubbe*, *guve*, *guv*, *gufse*, *gauve*, *guffe* synes kunna anmärkas, dels att *guve*, *guv*, *gauve* sannolikt måste höra till no. *gūva* 'sitta hopsjunken' ock alltså ingenting ha med *gubbe* att göra, dels att från ett *gubbe* av *göðr bonde* betydelsen 'en bred figur, som ikke er uden værdighed', 'jenom sin yttre

företeelse respäktinjivande person' kunnat utveckla sig, dels att *guffe*, *gufse* jöra intryck av att kunna vara uppkämma av *god fader*, *god fader sin*. Den slutjiltiga uppskattningen av dessa norska dialäktfärmer kan dåck först företagas jenom undersökning av de dialäkters judförhållanden, inom vilka de företrämma.

Vad de övriga av O. v. Friesen anförda orden beträffar, som identifieras med *gubbe*, nämligen *gubbe* Vg. 'rågskyl', *jordgubbe*, *snorgubbe*, nlt. (Estland), *gubbe* f. 'kleiner Heuhaufen', nht. dial. (Schweiz) *guppe* f. 'Hutkuppe, -kopf' m. fl., så är det tydligt, att de av dessa, som tilläventyrs hava något med *gubbe* att jöra, ingalunda behöva innehålla en grundbetydelse, av vilken *gubbe* utjör en specifiktatsjon, utan mycket väl kunna tänkas själva hava utvecklat sin betydelse ur den av *gubbe*; var *gubbe* färdigbildat senast omkring 1500, finnes god tid för en dylik betydelseutveckling. Särskilt *gubbe* 'sädessjyl' kan tänkas uppkallad äfter likheten till färmen med en *gubbe*, fast jag dåck icke vill påstå, att så verkligt varit fallet. Men vidare synes sammanhanget med *gubbe* icke så påtagligt från betydelsens synpunkt, att man icke kann misstänka, det något annat ord, vars betydelse bättre passar, är det ursprungliga, men jenom fälsketymologi äller av något annat själ ombildats till *gubbe*. Vad *jordgubbe*, *snorgubbe* angår, kann till dem från Norbärj, Västml. läggas *blötgubbe* 'moget hjortron' ¹⁾, ock i Nyland (se Nyland I) betyder *jordgubbar* 'åkerbär' *rubus arcticus*; *jordgubbe* m. 'potatis' Närrike är naturligtvis ej äldre än *potatis*-

¹⁾ Vad (*h*)*jortron* beträffar, torde följande lilla anmärkning åtminstone något hjälpa på väg till ordets förklaring. En jämförelse av (*h*)*jortron* med norska *multer*, även flerstädes i västra Sverge, leder till tanken på att de börja med var sitt av de likbetydande orden *jord* ock *mull*, isl. *mold*, från Småland anför Rietz rentav *mullbär* 'jortron'. Då *-on* är ändelsen i frukt- ock bärnamn, äro *jortron* : *multer*, ock då väl även *smultron* *fragaria vesca*, *tistron* ribes nigra, ursprungligen smsg. med en led, som börjats på *t-*, jenom vars invärkan *jord-* blivit *jort-*. Vilken denna led varit, vet jag icke, jag har blått tänkt på ordet *träd*.

odlingen. Då *jordgubbe*, *blötgubbe* tyda på att detta *-gubbe* företrädesvis utgör ett bärnamn, ledes man att tänka på en lågtysk biform **-kopp* till det t. *kopf*, som ingår i en massa växtbeteckningar: "mohnkopf, distelkopf, klettenkopf, auch für ähre z. b. gerstenkopf u. von den zapfen des hopfens (s. kopfe). ferner krautkopf, kohlkopf, wie auch haupt, früher auch rosenkopf knospe" Deutsches Wb. Kopf, jfr *humlekoppa* f. 'humleknopp' Vg., Sdm. (Rietz), som säkert är tyskt lån. I fråga om ord, till vilka inga fornfärmer finnas äller vars judförhållanden man icke kan sjärskåda i sammanhang med en bestämd dialäkts judsystem, kann man emällertid icke vara för försiktig i sina slutsatser. Någon invärkan på min härledning av *gubbe* hava dessa ord i alla fall icke.

Stockholm den 24 desämber 1898.

Erik Brate.

Medelpad.

De äldsta färmerna av detta namn, vilka naturligtvis böra läggas till grund vid försök att finna dess härledning, anföras av Rydqvist, Sv. sprs. lagar II, 272. I Hels. L. förekommen oblik kasus *Mæþalpapa* ock i ett diplåm *in Mæðhalpadha* (1374) Sv. dipl. IV, 570. Av dessa äldre färmer utjör uppenbarligen *Mæðhilpadha*, som av Styffe, Skandinavien under unionstiden anføres från 1407, en senare utveckling, uppkämmen jenom att *a* förändrat klangfärfj i trycksvag stavelse, så ock *Medellpar* Dipl. Norv. XIV, 2, no 811 (år 1544).

Den första delen av namnet är klar. Den är det ord, som i isl. skrives *meðal* ock brukas som prep. med följande jen. dels med, dels utan ett föregående *á* äller *í* i betydelsen 'mellan' ock naturligtvis ursprungligen är ett subst. med betydelsen 'mitt', vars användning blivit inskränkt till förbindelsen med dessa prep. äller därmed liktydande kasus. I

fsv. synes färmen *mæpal* blått förekomma i smsg., ock den prepositionala betydelsen uttryckes genom andra färmer av samma ord: *mælli*, *millum*, *mællum*, *millan*, *mællan*, runsvänska (rsv.) L. 692 *mipli*. Man torde dåck tryggt kunna förutsätta, att jämte dessa, av vilka somliga även finnas i isl., fsv. på ett äldre stadium ägt en motsvarighet även till isl. prep. *meðal*, ock det är denna motsvarighet jag anser föreligga uti första delen av *Mæpalpapa*.

Den återstående delen av ordet har däremot hittills icke blivit rätt förklarad. Rydqvist, Sv. spr. lagar II, 272, not 2 gör ett försök till härledning: "Den senare delen af detta namn skulle möjligen kunna föras till ett eljest hos oss obekant *pad*, af samma betydelse som F. Hög-T. *pad* eller *phat*, Ny-T. *pfad* (stig), A. Sax. *pæð* (pl. *paðas*), Eng. *path*, Sanskrit. *patha* (väg); då: mellanväg, mellanland". Rydqvist torde icke haft mycken tilltro till denna etymoloji, som han framställer med stor tvekan, då han själv betonar den så gott som avjörande invändningen mot den, att någon motsvarighet till t. *Pfad* alls icke förekommer i nordiska språk.

En andra invändning kann hämtas från ordets betydelse 'stig', vars användning i bet. 'land' torde tarva stöd, liksom ock betydelseutvecklingen 'mellanväg' till 'mellanland'. Med denna senare utveckling är icke utvecklingen i namnet *Norge* av **Norðvegr* ¹⁾ paraläll, ty detta namn kann man

¹⁾ Noreen, Svenska etymologier s. 22 f. förkastar denna gamla härledning av *Norge*, emedan färmerna *Nör(v)egr* med *ō* äro de äldsta ock redan större Jællingestenen c. 980 har ordet i färmen *nuruiaik* således utan *ð* ock förklarar fe. *Norðwez* hos Orosius som en fäketymoloji, som väl till stor del föranletts av ordet *Austrvegr*, samt söker ersätta den gamla härledningen med en ny, enligt vilken *Norge* skall betyda 'regio angusta' ock höra till den jermanska stammen *nōra-* 'sammanklämd' (lett. *nūrs* 'klamrer'), av vilken ett annat rotstadium *nar* eller *nār* skall ingå uti landskapsnamnet *Nār(i)ke*. Om ock de norska dalgångarne kunnat nämnas 'regiones angustæ', kunna svårigen invånarne på den platta slätten i Närke mellan Tiveden, Tylöskog ock Kägla betecknas som 'de inklämda, hopträngda'. Noreens förklaring av *Norge* synes mig oriktig på grund av fe. *Norðwez*. Anglo-saksarnes namn på Norge fe. *Norðwez* har naturligtvis icke upptagits i fe.

lätt tänka sig utgången från begreppet 'landet norrut', men ett därmed jämförligt 'landet åt mellanhållet' är ju otänkbart.

Prof. Noreen har för mig påpekat Hels. L. *Högher a Nordhstighi* som ett fall, där *stigher* brukades för att beteckna 'land'. Detta *Nordhstigher* är emellertid beläget just vid Medelpads södra gräns (Styffe, Skandinavien under unionstiden s. 291, not 5, 294) ock talar alltså från saklig synpunkt emot, att *Medelpad* kann betyda 'mellanstigen', i vilket fall *Medelpad* bort ligga mellan ett *Nordpad (-stig) i norr ock *Sydpad (-stig) i söder. Angående *Norþstigher* yttrar Schlyter, Hels. L. glossaren s. 194: "*Norþstigher* Nordanstig; så skola några socknar (hvaribland Jättendals, förmodligen äfven Harmångers och Gnarps) i nordöstra delen af Helsingland hafva blifvit kallade i anledning af deras läge norr om en stor skog i Rogstads socken". Namnet torde icke åsyfta läget norr om skogen utan norr om den äldre bygden söderut; jfr *Nordvegr*, Norge. Också äljes förekommer *stig* i skogsnamn, förmodligen avseende någon ridstig genom skogen. Indebetou, Södermanlands minnen s. 82 omtalar skogen *Magdestigen* i Näshulta sn, Ö. Rekarne hd, Sdml., uppkallad äfter den gamla gården *Magda*.

först på kung Alfreds tid utan antagligen århundraden förut; då *Norge* ägt ett namn, bör detta ock varit tjännt för anglosaksarne. Fe. *Nordweȝ* representerar alltså en vida äldre nordisk färm än isl. *Nör(v)egr*; bibehållen, för så vitt fe. judlagar tillåtit, ock förändrad, i den mån dessa värvat ändring, alldeles som de urnordiska lånorden i finskan delvis bevarat sin urnordiska färm, delvis ändrat den enligt finska judlagar. Jfr huru fe. *Scedeniz* utgör en avspiegling av det gamla l. *Scadinavia*, en färm av ett vida ålderdomligare skaplynne än isl. *Skáni*. Den riktiga slutledningen synes mig alltså böra vara den, att *ð* är ursprungligt, äftersom det förekommer i fe. *Nordweȝ* ock sålunda måste vara bårtfallet i isl. *Nör(v)egr*. Själva bårtfallet mellan konsonanter har talrika analogier, men vokalförlängningen *o* till *ō* inga, där *ð* (*þ*) bårtfallit. En analogi med dubbelheten *Nör(v)egr*: *Nor(v)egr* erbjuda däck *fýre*, *fúra*, *Váler*: *fyre*, *fura*, *Valer*; i vilka *h* bårtfallit i förbindelserna *rh*, *lh*, se Noreen, Aisl. u. anorw. gr.² s. 68. Huru judlagen för förlängningen vid bårtfall av senare konsonanten i förbindelserna *lh*, *rh*, *rð* (*rþ*) skall färmuleras, vet jag icke; att isl. *Nör(v)egr* utgår från ett äldre **Nor(þ)vegr*, är mig klart. Kannse är det av betydelse, att *rþ* varit klänglöst som *rh*, *lh*?

Med e. *path*, t. *Pfad* delar den senare delen av *Mæþal-paþa* uddjudet *p-*, vilket som bekant är ytterst sällsynt i ord av jermansk börd. Detta uddjud måste alltså jöra ordet misstänkt för att antingen icke vara av jermansk upprinnelse äller, vad som väl är i sig troligare, för att icke innehålla ett ursprungligt uddjudande *p-*.

Det är den senare möjligheten, vars riktighet jag vill jöra trolig jenom att föreslå följande härledning. Fsv. *Mæþalpaþa* förmodar jag hava sin upprinnelse av ordfogningen *mæþal ok up at æm* 'mellan ock uppåt åarne' äller kannsje snarare *mæþal ok up at ā* 'mellan (åarne) ock uppåt ån'. Med 'åarne' menas Ljungan ock Indalsälven, med 'ån' Ljungan. Enligt meddelande av kand. J. Nordlander förkåmmer i kammararkivets handlingar år 1543 om Indalsälven uttrycket *i norre åne* ock om Ljungan *ij Södre åne*, båda benämningarne bredvid varandra. Från saklig synpunkt stämmer till denna härledning förträffligt uppgiften hos Styffe, Skandinavien under unionstiden s. 294, att Medelpad denna tid "var egentligen blott bebyggdt utmed de båda stora elfvarne, som utfalla vid Njurunda (Ljungan) och Indal, särdeles den förstnämnda, samt den rymliga bugt, som intränger mellan de båda elfvarnes utlopp". Medelpad var således till läget ett svenskt Mesopotamien, ock den föreslagna tydningen av dess namn hämtar ock stöd av denna klassiska benämning. Var enligt Styffe under unionstiden bygden vid Indalsälven ringa i jämförelse med den vid Ljungan, så var sjillnaden säkert ännu större, då benämningen först uppkom. Det torde därför vara berättigat att utgå från det sist anförda alternativet *mæþal ok up at ā* 'mellan (åarne) ock uppåt ån', varijenom det slutande *-a*, icke *-m*, förklaras. Uttrycket *up at ā* före-kåmmer ordagrant i fno. Gul. L. 85 . . *oc gera þo sva at fiskar megi fara up at ā hverri* ock Lund, Oldn. ordföjningslære s. 166 anför fall med *milli*, *millum* som fristående t. ex.

fyrir austan Rangā, milli ok þverār; fyrir norðan Jökulsā, millum ok Lōnsheiðar.

En motsvarande utveckling av *up* i förbindelse med *mæpal* anföres av Rydqvist, Sv. spr. lag. II, 271, not 3 genom uppjiften, att fsv. (*i*) *Mæpal Uplandum*, mellersta höglandet på Kinnekulle, utvecklat sig till nsv. *Medelplana* ock sammanledes äro de fsv. prep. *pā*, *punder* uppkåmna av *up ā*, *up under* i liknande ställning. Den ordförbindelse, varav jag anser *Medelpad* uppkåmnet, torde hava betonats *mæ³pa²l ok u²p at ā⁴*, där ⁴ är fortis 1, ³ fortis 2 ock ² levis. I denna torde *ok* förlorat sitt självljud ock *at* hava blivit *að* såsom sjett i *suap* 'så att' Rök, Forsa, *mukip* L. 391 m. fl. fall, se Noreen, Aschw. gr. s. 207. Att icke även *at* förlorade sin vokal, synes vara att tillskriva dels att *up* slutade på *p*, var till *t*, *ð* icke så lätt kunde ansluta sig som *k* till *l*, jfr. eng. pret. *called* (kold) men *bolled* (boulted), men framför allt på att det var viktigare än *ok* till sin betydelse. Sedan förbindelsen sålunda blivit *mæ³pa²l'k u²p að ā⁴*, måste *up* förlora sin levis omedelbart äfter en annan levis, som hölls vid makt genom invärkan från *mæ³pa²l* i andra förbindelser. Enligt den tendens att jiva varannan stavelse halv- eller biaksänt, som flerstädes spåras i språket (se t. ex. Kock, Svensk akcent II, 177 f.), erhöll i stället *að* levis ock då nu uti *mæ³pa²l'k up a²ð ā⁴* leden *up* var trycklös, jick dess *u* förlorat, varpå *k* utträngdes mellan *l* ock *p*. Uti det sålunda uppkåmna **mæ³pal²pa²ðā⁴* måste en ny balansering av tryckstyrkan försiggå, ock den åtrådda omväxlingen av starkare ock svagare grad nåddes lättast genom att ultima ock penultima bytte grad, alltså **mæ³pa²lpa⁴pa²*, vilket säkert snart blev *mæ³palpa²pa*.

[Som motstycke till bildningen av namnet *Medelpad* påpekar adj. J. Nordlander ett par norrländska bynamn. I Sänga sn. i Ångerm. finnes byn Para vid älven, uttalat *pæra*; namnet skrives älst *Peræ* 1535, sedan *Pera* 1542, 43 eller *Pära* såsom 1543, 50, förmodligen av *up efter ā*; prep.

'efter' heter i dial. *ätte*, *ätta*. På Alnön i Medelpad finnes en by, vars namn nu skrives *Pettäng* eller *Pottäng*. Älsta kända färmer äro *Petteenge* 1535, *Pättinge* 1543, *Petenge* 1555, *Pätänge* 1562, som synas tyda på namnets uppkämt av *up efter enge*¹⁾.

Stockholm den 24 desämber 1898. **Erik Brate.**

Gös såsom förklenande personbeteckning i svenskan.

Den sista strofen i C. F. Dahlgrens dikt Vårbacken börjar med de bekanta raderna

*Sjön han är en dummer gös
Jemt han går i bo och kurrar,
Fräser stundom upp och murrar: --
Hjelpe Gud, jag tror, jag nös!*²⁾

Den första af de anförda verserna

Sjön han är en dummer gös

har sannolikt väckt förundran hos många. Hvad är detta för en *gös*, som här omtalas?

Det besynnerliga uttrycket har föranledt två olika förklaringsförsök.

¹⁾ Sedan åvanstående skrevs, har jag råkat få ögonen på ett ortnamn, som kann tyckas sammanhörigt, nämligen *Närr-pada sjärgård* i Frötuna sjeppslag, Stockholms län. Dos. O. v. Friesen, som sammaren 1899 vistats i trakten ock undersökt dess dialäkt, har benäget upplyst, att *Närr-pada* i orten blått tjännes från sjökort; den inhemska benämningen är *Närr-sjärgården*, i äldre tid, ännu i 1800-talets förra hälft, *Rödel*. *Närr-pada* synes alltså icke vara inhemskt, utan v. Friesen förmodar, att namnet på svänska sjökortet kånmit in från de holländska ock lågtyska segelbeskrivningarne ock sjökorten. (Not vid korrekturet.)

²⁾ C. F. Dahlgren, Samlade arbeten 1: 80. — Poemet förskrifver sig från år 1822, då det första gången publicerades i "Opoetisk kalender för poetiskt folk. Sommarhäftet." Sedermera intogs det i "Poetiska ungdomsskrifter"; här ha flera ändringar företagits, som bibehållits i Saml. arbeten. Den rad, som behandlas i denna uppsats, är emellertid lika i den äldre versionen och i den yngre.

I "Språkets makt öfver tanken" s. 77 anmärker E. H. Tegnér, att språkljudet (rimmet) bundit författarens tanke, så att han låtit *gös* ersätta *Jöns*. Skalden skulle alltså, drifven af rimnöd, tillgripit en *licentia poetica*.

C. F. Dahlgren var mycket själfsvåldig i sin framställning, och man kan med rätta tilltro honom allehanda poetiska friheter. Men att han, som hade så lätt för att rimma, skulle i första raden af en strof insatt en för läsaren svårbegriplig nybildning för att åstadkomma rim till fjärde radens slutord, som han alltså redan bestämt — det förefaller dock en smula tvifvelaktigt ¹⁾. Snarare har den fjärde versraden *Hjelp Gud, jag tror jag nösl*!, tämligen obehöflig som den är i sammanhanget, framkallats af tvånget att finna rim till den redan nedskrifna eller åtminstone i fantasien färdiga ingressen *Sjön han är en dummer gös*.

Det andra förklaringsförsöket har framställts af Noreen i Ark. 6: 337. Han anmärker: "C. F. Dahlgren har som bekant i sin dikt Vårbäcken det kuriösa uttrycket: "Sjön, han är en dummer gös". Ingen torde vilja godtjätta den betydelse ock användning, som här anvisas åt fisknamnet jös. Fastmer torde vara tydligt, att här föreligger en — från författaren äller koräkturläsaren härstammande — misslyckad etymologisk skrivning i stället för 'dummer *Jös*', d. v. s. 'dummer *Jöns*', jenom vilken lätta täkstemendatsjon uttrycket blir icke blått begripligt utan även gammalt välbekant (jfr t. dummer *Hans*, d. dumrian < dummer *Jan*)". Detta *Jös* skulle förutsättas af Jösse, smekform till *Jöns*.

Mot denna textändring talar, att namnformen *Jös* icke eljest kännes från Sverige; åtminstone har Noreen icke anført något exempel på dess faktiska förekomst.

De förklaringsförsök, för hvilka jag redogjort, synas mig alltså väcka vissa tvifvelsmål; man frågar sig, om Dahlgrens

¹⁾ Han kunde ju rimmat *Jöns* : *höns*!

egendomliga uttryck verkligen är så tillfälligt som de citerade författarna mena.

Såväl Tegnér som Noreen utgå nämligen från den förutsättningen, att "en dummer gös" hos Dahlgren skulle vara isolerat, ett semel dictum. Hade de nämnda forskarna, då de framställde sina förklaringsförsök, haft Svenska Akademiens excerptsamlingar tillgängliga, kunde de där ha funnit en hel rad språkprof, som ådagalägga, att Dahlgrens användning af *gös* ingalunda saknar äldre motstycken. I själfva verket begagnade sig skalden, när han skref sitt "en dummer gös", af en sammanställning, som redan fanns i litteraturen, såväl i poesiens språk som i hvardagsprosan.

Jag anför dessa språkprof i kronologisk följd.

Uti sången om Jael säger Kolmodin:

*Besynnerlig tå ehr en Sisera wil gästa,
Thet är en luste-syn, som cdor tro wil frästa,
Så spiker honom fast, at han ei slipper lös,
Och krossar (för krosser) hufwudben på sådan skadlig giös.*
Biblisk Qwinno-Spegel 1: 257 (1732).

Vidare märkes hos C. G. Cederhielm:

*Då hvar en hedrad blir, alt som han tokogt slöser,
En skilnad icke fans på vittert folck från göser.*
Hanselli XI: 163 (1740).

Vidare:

*Sök dina dumma strek, mot dumma gösar bruka:
Men fåfängt får du mig med detta gapet sluka.*
Livin, Kyrkostötoschopia 49 (1781).

Slutligen:

*Ärelös Otacksamhet!
Af de rika Gösar,
Dem hvar Bof i Stycken slet
Utan Kungens Knösar.*
Thorild, Samlade skrifter 1: 182 (1805).

Till dessa språkprof, som alla förekomma i diktverk, kan jag lägga följande, som jag träffat på i en prosaskrift:

"Somlige tala för mycket, och somlige för litet. Här öfwer såg jag nyligen med nöje, huru en giorde sin vpwachtning hos ett Fruntimmer, och hans första hälsning war således: Vnderdånige

tienare min Jungfru; Er tienarinna war swaret; Här vppå blef Karlen ståndande så när en half timma, vtan at de talte et ord med hwarannan vidare. Han såg på henne, och hon åter på honom: Han teg stilla, och det goda Fruntimret wiste heller intet hwar om Herren behagade tala.

Jag wardt der öfwer på mitt sätt rätt bekymrad, och sade wid mig sielf: Börja då som alla andra dumma *giösar* at tala om wäderleken, säg, i går regnade det, i dag skiner Solen". Compliment-Bok 150 (1741; öfversättning från tyskan af J. Ehrenström).

I de språkprof, som anförts, begagnas *gös* l. *göser* (hos Cederhielm) som ett förklenande ord om människor. (Exemplet från Livin är dock i detta hänseende ej fullt klart).

Hurudan var då den beskaffad, som kunde kallas *gös*?

Exemplet från Kolmodin visar oss *gös* användt om den personifikation af en "luste-syn", som jämföres med den kananeiske fältherren. Denna *gös* kallas skadlig, men detta säger oss mycket litet om ordets betydelse. Blott så mycket är klart, att det brukas som en förklenande personbeteckning.

Språkprofvet från Cederhielm låter oss se, att *göser* (här har alltså *gös* det förklenande tillägget *-er*) varit en, som icke var *vitter*; han sättes ju i motsats till *vittert folck*. (I det följande talas det om "åsnan klädd i guld"). *Gösen* betecknar här den obildade, möjl. med bibetydelsen af dumhet.

Hos Ehrenström och Livin får *gösen* tilläggsordet *dum*: "dumma *giösar*" l. "gösar", alltså samma attribut som hos Dahlgren.

Det Thorildska exemplet är däremot ej så upplysande; attributet *rik* syftar troligen ej på någon väsentlig egenskap hos *gösen*; motsatsen till de tappra soldaterna, "Kungens Knösar", som våga lif och blod med stort arbete, tyckes tyda

Prof. Kock påpekar, att förbindelsen "gemen göser, A despicable fellow miscreant, a vile wretch" förekommer hos Serenius, Sv. eng. Ordbok (1741; under *gemen*). — Samma uttryck påträffas redan i Serenii Eng. sv. Ordb. (1734, äfven i 1757 års uppl.) såsom öfversättning af "a base fellow" och "miscreant". Tyckes betyda "simpel, usel karl", "lurk".

på, att skalden velat ge en snärt åt rika odågor, försjunkna i slöhet och sysslolöshet.

Jag har alltså uppvisat, att C. F. Dahlgren följde ett äldre språkbruk, då han kallade sjön *en dummer gös*.

Nu återstår frågan: hvad är detta för ett *gös*, som användes på ett förklenande sätt om människor för att beteckna dem såsom dumma eller slöa?

Efterföljande anteckningar torde lämna ett litet bidrag till svar på denna fråga.

Naturligtvis kommer litet hvar till en början på den tanken, att det är fisken *gös* (*Lucioperca Sandra*), som af en eller annan anledning gifvit upphofvet till ifrågavarande uttryckssätt.

Denna tanke är i själfva verket ganska gammal. I Berchs tidning *Posten* af år 1768 uppräknas bland de fisknamn, som förekomma i öfverförd betydelse, äfven *gös* (s. 177). Artikelförfattaren, pseudonymen von Buldan, utlofvar en fortsättning, som skulle närmare redogöra för *gösen* såsom namn på människor, men fastän denna fortsättning aldrig kom, är det ju tämligen själfklart, att *gös* i den här afhandlade betydelsen åsyftats.

Ihre förklarar uttryckligen, att det är fisknamnet *gös*, som betecknar den dumme. Han säger om *Lucioperca Sandra*: "Simplicitas ejus, utpote qui captantibus insidias parum vitat, proverbio originem dedit, quo fatuum *gös* appellamus". *Glossarium Suiogothicum* 1: 709 (1769). Att ifrågavarande fisk så lätt låter lura sig i fördärfvet, skulle alltså enligt Ihre gifvit upphof till den bildliga användningen af hans namn.

Från detta århundrades litteratur kan jag anföra två citat, som visa, att fisken *gös* uppfattats såsom dumhetens representant.

A. Törneros säger i ett bref från 1828: "Klokt har du också gjort, som ej väntat dig några under i brefväg ifrån

mig, under denna period, som jag trängts om rummet med makriller, röspottor, flundror, krabbor, piggverflar, hvitlingar, maneter och andra anonyma socii navales. I deras element blir man snart stum som en fisk, och dum som en gös". Bref och dagboksanteckningar 1: 307 (1840 års uppl.).

Det andra citatet förekommer i en zoologisk uppsats af prästen-naturforskaren C. U. Ekström. Det har följande lydelse: [Gösens] "lynne är trögt, och utmärker så liten skarp-sinnighet, att det gifvit anledning till ordspråket: *dum, som en Gös*. Dess rörelser i vattnet äro äfven tunga och oviga. Då han märker sig vara fången och gjort ett och annat misslyckadt försök att undslippa, öfverlemnar han sig till den sorglöshet, att man oftast finner honom flytande på vattnet, med uppåtvänd buk"¹⁾. (Kongl. Vetenskaps-academiens Handlingar 1831, s. 92. Är från Ekströms uppsats intaget i F. A. Smitts Skandinaviens fiskar 39 (1892)).

Som man finner, söker Ekström här af gösens tröga skaplynne och tunga, oviga rörelser motivera det af honom så kallade ordspråket "dum som en gös". Dock må anmärkas, att gösens af Ekström-Smitt omtalade dumhet och ovighet med tystnad förbigås uti de iktyologiska arbeten (af Liljeborg, Stuxberg m. fl.), som jag för öfrigt rådfrågat.

Ännu i dag torde man någon gång, fastän sällan, få höra uttrycket "dum som en gös". Däremot är väl "en dummer gös" numera alldeles föråldradt.

Att "en dummer gös" ursprungligen skulle syfta på *Lucio-perca*, är alltså en gammal åsikt. Vi ha sett, att såväl Ihre som Ekström hvar på sitt sätt sökt naturvetenskapligt motivera densamma med grunder, hämtade från bemälda fisks skaplynne. Men åsikten kan också stödjas med rent språk-

¹⁾ Jämför följande utsaga om gösen: "Då den släppes i sumpen eller behållaren, händer ofta, att den simmar med buken uppåt såsom döende, men återtager snart sin rätta ställning". Norbäck, Handledning i fiskevård och fiskafvel 362 (1884).

liga skäl genom anförandet af analogier till den ifrågasatta betydelseutvecklingen hos fisknamnet *gös*.

För folkfantasierna äro fiskarna dumma djur. Fisken, säger Vischer, "erinnert nämlich durchaus im ersten Anblick an einen Menschen, der in stumpfer, stierer Verwunderung die Augen aufreißt" (*Æsthetik* 2: 130). I engelskan säger man "as dull as a fish" (se exempel hos Murray). Ja i italienskan lär *nuovo pesce* kunna betyda en dum människa (Se A. De Gubernatis, *Die Thiere in der indogermanischen Mythologie* 600 (1874)).

Men äfven enskilda fiskar gälla såsom dumhetens representanter. I de nordiska språken är detta fallet med *torsken* och *flundran*. För jämförelses skull vill jag här meddela några notiser om den bildliga användningen af dessas namn ¹⁾.

Det äldsta svenska litteraturexempel jag känner på bildlig användning af torskens namn är från 1844: "En dum torsk". E. Carlén, *Pål Värning* 60. Vidare märkes: "Du är då en riktig torsk, som inte begriper den minsta skämtsamhet!" Dens., *Ett köpmanshus i skärgården* 2: 30 (1860). Se också Backman, F. Reuter, *Lifvet på landet* 2: 315 (1870).

Se om *Torsk* eller *Tosk* i bet. "dumskalle" uti danskan och norskan Molbechs och Aasens ordböcker.

Aasen förmodar, att torsken betraktas såsom dum, emedan den så lätt fångas. Han tillgriper alltså samma förklaring, som Ihre använder med afseende på gösen. Sannolikare förefaller dock, att torskens utstående, stirrande ögon, som erinra om en slö människas stirrande blick, varit anledningen till hans rykte för dumhet.

Att i norskan *torsk* (vanligen *tosk*) blifvit ett så allmänt okvädinsord till den, som man tycker bära sig dumt åt — vida allmänna än motsvarande ord i svenskan —

¹⁾ Några af de i det följande anförda språkproven äro hämtade från Svenska Akademiens samlingar.

beror nog delvis på anslutning till *tosse*, *tosset*, "tosing, tosig".

Att *flundran* gäller såsom dum, finner man t. ex. af ett bekant ställe i Fru Lenngrens Porträtterna. Hennes nåd säger om Susanna:

"Och fast ej denna dumma flundran
Förstår en fin conversation,
Så får min tunga en motion,
Och detta stackars våp skall falla i förundran".
Skaldeförsök (2:dra uppl.) 85 (1796).

Din dumma flundra är ännu i dag ett ej ovanligt smådetilltal. Jämför att *flundra* förekommer som okvädinsord i skånskan. Se Wranér, Gårafolk 148 (1885).

I danskan är "en stor Flynder" liktydigt med "en dum, uvidende, taabelig Person". Se Molbech. *Flynder* är ett något lindrigare glåpord än *Torsk* att döma af P. E. Müllers uttalande: "Flynder kunne Kammerater kalde hinanden i Hverdagstalen; Torsk bruges ikke letteligen uden som Skiildsord". Dansk Synonymik (2 uppl.) 391 (1 uppl. 1829).

Flundrans förmenta dumhet har nog bidragit till uppkomsten af det kända skämtrimmet

*Jag undrar,
sa' flundran,
om gäddan är fisk* ¹⁾.

De anförda verserna tyckas ju ge vid handen, att flundran ej blott är dum, utan också inbilsk. Måhända har just detta rimmeri, som nog varit vida känt, gifvit anledningen till, att Jolin i Smädeskrifvarén s. 54 (1863) använder uttrycket "en högfärdig flundra" om en högfärdig person.

I förbigående må påpekas, att äfven flundrans platta kroppsform spelar en roll i bildspråket ²⁾.

Livin, Kyrkostötoschopia s. 16 (1781) säger "tunner som en flundra". Hos Mathilda Roos förekommer följande ut-

¹⁾ Se "Sa' han och sa' hon", 54 (1890) och Lind i Landsm. XI. 2: 29.

²⁾ Flundra betyder ju sannolikt den platta fisken. Se Hellquist, Etymologische Bemerkungen III, Dens., Anmärkningar om några nordiska och västgermanska djurnamn 5.

tryck: "Din arma flundra, du sitter ju rakt inklämd" (Helgsmålsklockan 2: 174 (1896)). Här är det påtagligen den tilltalades inklämda situation, som motiverar djurnamnets användning i tilltalet. Jämför det engelska "as flat as a flounder", en allitterationsförbindelse som finnes hos Murray.

Enligt min mening är flundrans flata kroppsform icke det enda drag i hennes utseende, som tillgodogjorts af bildspråket. Äfven hennes rykte för dumhet hvilar ytterst på en naturiakttagelse. Som bekant är hon en klumpig fisk med mycket tröga rörelser (se t. ex. Brehm, Djurens lif). Men en klumpig gestalt och oviga rörelser associeras gärna med motsvarande beskaffenhet på det själiska området.

Sannolikt har halfrimmet *dum* : *flundra* bidragit till att förknippa dessa båda ord i det svenska bildspråket. Likheten med ordet *flunsa* "fet, tjock piga, kvinna med oviga rörelser", kan möjligen ha spelat en roll, när *flundra* utvecklats till ett vedernamn.

Torsken och *flundran* skulle alltså, menar jag, fått sitt rykte för dumhet på grund af sitt utseende ¹⁾.

Jag har redogjort för de språkliga analogier, som tyckas tala för den åsikten, att *gös* såsom förklenande personbeteckning ursprungligen skulle vara fisknamnet. Att jag trots dessa känner mig benägen att tvifla på denna åsikts riktighet, beror på följande skäl.

De i det föregående anförda språkprofven från Kolmodin, Cederhielm, Ehrenström innehålla ingen antydan därom,

¹⁾ En annan åsikt har framställts af P. E. Müller i Dansk Synonymik (2 uppl.) s. 391 (första uppl. 1829). Där heter det: "Fiskene kunne som stumme blive passende Billeder paa dem, der ingen Tanker have at fremføre. At man har valgt Flynder og Torsk til Dumhedens Repræsentantere blandt Fiskene, er venteligen fordi disse Fiskearter ere hos os de almindeligste og fordi just disse pleie at vindtørres, men Tørhed medfører Bibegrebet af Kraftløshed".

Denna förklaring synes mig mindre närliggande.

att deras författare, då de använda *gös(-er)* med nedsättande betydelse om människor, tänkt på fisknamnet. Ja, Kolmodins uttryck "en skadlig giös" blir högst besynnerligt, om det skulle innebära en medveten jämförelse mellan den personifikation af en "luste-syn", som förliknas vid den fientlige här-föraren Sisera och en insjöfisk (låt vara att denna är känd för sin rofgrighet!). Vill man fritaga Kolmodin från denna olämpliga och smaklösa jämförelse, men ändå fasthålla att *gös* "*Lucioperca*" öfvergått till en förklenande personbeteckning, drifves man till det antagandet, att på Kolmodins tid minnet af den metafor, som låg till grund för den nedsättande betydelsen hos ordet *gös*, skulle gått förloradt; betydelseöfvergången skulle följaktligen skett för mycket längese'n. Det är dock ej troligt, att en genom metafor uppkommen betydelse så kunnat lösgöra sig från sitt ursprung i ett fall sådant som det ifrågavarande (jämför att vid den bildliga användningen af t. ex. *gås*, *svin*, *åсна*, *torsk*, *flundra* o. s. v. den ursprungliga meningen af dessa ord ej undanträngts).

Först i Posten 1768 och hos Ihre sättes *gös* "dum person" i sammanhang med fisknamnet. Stället hos Livin (1781) säger ingenting om detta sammanhang, medan Thorilds uttryck "rika Gösar" vittnar emot det. Hvad det Dahlgrenska stället angår, är det ej fullt klart, om skalden, då han kallade sjön "en dummer gös", tänkt på fisken eller ej. "Jämt han går i bo och kurrar" *kan* ju anspela på, att fisken gös helst dväljes på djupt vatten, men behöfver icke tolkas så.

De äldre exemplen på *gös* såsom förklenande personbeteckning tala alltså antingen emot ursprunget från fisknamnet eller bevisa åtminstone ingenting för det ¹⁾.

Härtill kommer, att de från *Luciopercas* naturbeskaffenhet hämtade bevisen för denna fisks förmenta dumhet äro ganska svaga. Att *gösen* skulle vara så exceptionelt lätt att

¹⁾ Äfven Serenii "gemen göser" i betydelsen "simpel, usel karl", talar mot detta ursprung. Se noten s. 180. [Tillägg vid korrekturläsningen].

fånga, såsom Ihre menar, omnämnes ej i de iktyologiska arbeten jag rådfrågat.

Torsken och *flundran* ha, såsom anmärkts, sannolikt på grund af sitt utseende fått sitt rykte för bristande intelligens. Den långsträckta *gösen* ser alls icke dum ut.

Ekström anför såsom stöd för sin åsikt, att gösen skulle vara trög till sitt sinne och sakna skarpsinne, blott två skäl. För det första anmärkes, att dess rörelser äro tunga och oviga. Detta må gärna vara. Dock vill det synas, som om ovigheten icke vore något så synnerligen i ögonen fallande drag hos denna fisk, att döma af den tystnad, hvarmed andra iktyologer tyckas förbigå den. För det andra påpekar Ekström, att gösen, då han fångats, på grund af sorglöshet, flyter med uppåtvänd buk, men detta behöfver väl ej bero på någon indolens (jfr citatet från Norbäck s. 182).

Slutligen vill jag också påpeka ett i fryksdalsmålet förekommande dialektord, som synes mig i någon mån tala för att *gös* i "dummer gös" och *gös* "*Lucioperca*" ej ursprungligen ha med hvarandra att skaffa.

Enligt Magnusson (i *Landsm.* II. 2: 34) betyder maskulinet *jæser* i nämnda mål "opålitlig person". Här träffas sålunda samma pejorativa ändelse som i Cederhielms och Serenii *göser*.

Betydelsen hos detta *jæser* afviker från den, som annars tillkommer ordet i dess nedsättande användning, men icke mera än att identitet mellan de båda orden synes vara möjlig ¹⁾.

I värmäländskan (se Noreen i Fryksdalsmålets ljudlära 30) och speciellt i Fryksdalsmålet (se Dens., Ordbok öfver Fryksdalsmålet 47) heter emellertid fisken *Lucioperca jys*, en form som är äldre än riksspråkets *gös* ²⁾.

¹⁾ Jfr emellertid det *jöse* "ljugare, spektakelmakare", som finnes i Sörbygdsmålet (Nilén 66).

²⁾ Jfr K. F. Johansson i Bezzenbergers Beiträge XIII s. 117 f.

Häraf göres troligt, att, om, som jag förmodar, det af Magnusson antecknade *jæser* är samma ord som det af Kolmodin m. fl. använda, detta ej gärna kan vara identiskt med fisknamnet (att det fryksdalska *jæser* lånats i denna form från annan dialekt, är föga rimligt).

På grund af nu påpekade omständigheter anser jag ej osannolikt, att det sammanknippande af "en dummer gös" och *Lucioperca*, som första gången påträffas i Posten 1768 och sedan återfinnes hos Ihre, Törneros ¹⁾, Ekström, vållats af ett missförstånd: *gös* som förklenande personbeteckning och såsom fisknamn ha i så fall ursprungligen intet med hvarandra att skaffa. Att ett sådant missförstånd kunde uppkomma, är lätt förklarligt på grund af det rykte för dumhet, som tillkommer fiskar i allmänhet. Analogien från *torsk* och *flundra* har möjligen spelat en roll. Skulle det visa sig, att det *gös*, som ursprungligen låg till grund för personbeteckningen, varit ett mindre vanligt eller mindre känt ord, blir missförståndet ännu förklarligare.

Enligt min mening har man sannolikt att söka upphovet till uttrycket "en dummer gös" i ett ord, som visserligen till formen sammanfaller med fisknamnet, men har en helt annan betydelse och härstamning. Jag syftar på det *gös*, som tillhör bergverksterminologien (jfr Uppfinningarnas bok 4: 89 (1873)).

Gösar benämnas ännu i dag de stora (vanligen 3 à 4 meter långa) tackjärnsstycken eller järntackor, som också bära namnet *galtar*. Dessa omsmältas sedan för att dels användas till gjutning, dels "färskas till stångjärn" ²⁾.

¹⁾ "Dum som en gös" hos Törneros beror möjligen just på "en dummer gös" hos Dahlgren.

²⁾ I svenskan finnas ännu två ord med formen *gös*: 1) namnet på en mindre flagg (tyskans *gösch*) 2) benämning på humlestjälkskott (Se t. ex. Landtbruksakademiens handlingar och tidskrift 1880, s. 45). Detta senare ords härkomst är, så vidt jag vet, obekant. Dessutom märkes dialekternas *Hös*-

När vallonsmidet infördes i Sverige på 1640-talet, inkommo på samma gång åtskilliga tekniska termer från valonfranskan. Bland dem ordet *gös*. (Se om andra valonfranska bergverkstermer t. ex. Nordisk Familjebok 17: 205).

Gös är det franska *gueuse*, som af Littré definieras på följande sätt: "Masse de foute brute, de forme triangulaire, qui se moule dans le sable à la sortie du creuset du haut fourneau". Redan Ihre (Gloss. Suio Goth. 1: 709) har påvisat det svenska ordets franska ursprung.

I sin ordning stammar detta *gueuse* från det tyska *Guss*, som bland annat betecknar "der im Stückofen geschmolzne Eisenklumpen" (Sanders).

Enligt Svenska Akademiens språkprofssamlingar förekommer bergverkstermen *gös* i litteraturen första gången 1671 (Risingh, Landbook, företal s. 4).

Järngösen är i motsats till stångjärnet en rå, obearbetad, klumpformig massa. Oförmågan och ofärdigheten hafva uppfattats såsom så utmärkande för det som betecknades med ordet *gös*, att detta ord, enligt Rudbecks bestämda utsägo, kommit att användas om "allt hwad som ännu är oarbetat till något wist, och är allena ett rått och ihopblandat ämne" Atland 2: 457 (1689).

Men har *gös* kunnat brukas om hvilken "rå" och "ihopblandad" massa som helst och alltså till sin betydelse närmat sig sådana ord som *klump*, *kluns*, då är det icke underligt, om det äfven kommit att användas om människor, som voro oförmåga och klumpiga till sin gestalt. För en sådan betydelseöfvergång finnas många analogier i svenskan, särskildt i bygdemålen. "En tung voluminös människa kallas . . *kluns*"

1. *öse(n)-gös* (Rietz 288, som anför flera varianter), "slösare", redan antecknad af Ihre (Glossarium Suio Gothicum 1: 917), som sammanställer det med *gösa*, *gjuta*. Jfr norska *gøysa*, slösa bort (Ross) och Sörbygdsmålets *gösa* "spruta upp" (Nilén). Det *gös*, som ingår i dessa dialektiska sammansättningar, tyckes ej förekomma som enkelt ord och kan på grund af sin betydelse knappast ha något samband med *gös*, användt om den dumme.

(O. v. Friesen, Om de germanska mediageminatorna 58). *Ruka* betyder i vissa dialekter "liten hög," men också "liten människa" (Rietz 538). *Klabb(e)* betyder egentligen "kloss af trä eller annat ämne", men äfven dialektiskt "kort, tjock pojke, grof, ovig människa" (O. v. Friesen cit. arb. 54). *Luns* betyder i folkspråket "klump, klabb, stort och tungt stycke", sedan "tjock, tung, trög och ovig karl" (Rietz 415) o. s. v.

De anförda exemplen *klabb* och *luns* visa, att ord, som ursprungligen betyda "klump, kloss", brukas ej blott om tjocka, utan också om oviga personer, alltså med syftning på tölpiga rörelser. Då yttre tölpighet gärna uppfattas såsom vittnande om sinnets tröghet, är det icke besynnerligt, om ett ord, som egentligen betecknar den som är tölpig, den som bär sig dumt åt, också kommer att användas om den som är dum. Jfr det danska *klodset* (af *klods* = kloss) i betydelsen dum.

Att *gös* "formlös tackjärnsklump" öfvergått till att beteckna "klumpig person, tölp, dumbom", exemplifierar, som vi sett, en lätt förklarlig betydelseutveckling. *Gös* hos Kolmodin visar nog betydelsen "luns, tölp" (möjligen med någon skärpning: "lurk, lymmel"; jfr "gemen göser" hos Serenius och *luns* använt med syftning på moralisk simpelhet).

Det må också påpekas, att ej blott (järn)*gösens* klumpighet, utan också dess egenskap att icke vara färdig, slutarbetad kan ha föranlett, att dess benämning blifvit använd på bildligt sätt. *Gös* har möjligen brukats ursprungligen om en människa, som var "ohyflad" — för att använda ett gammalt uttryck. Jämför: en "ohöflad Block" (om den opolerade, råe Diogenes). Ehrenström, Compliment-Bok 128 (1741).

Göser hos Cederhielm och Serenius har motstycken i *lunser* och *klunser* med pejorativt *-er*.

Det är möjligt, att *gös* "(tackjärns)klump" särskildt kommit att beteckna den dumme på grund af inverkan från det ljudligt närstående *Dummer-Jöns* (*-Jösse*), en namnförbindelse, som man dock ej känner från äldre källa än Kellgrens Ljusets

fiender (i lågtyskan förekommer *Dumme Jens* år 1754 hos Richey, *Idioticon Hamburgense* 46). Emellertid är det ej otänkbart, att *Jösse* såsom namn på haren — uppvisadt redan i den svenska öfversättningen af Reincke Fosz (1621) — ursprungligen betecknat honom såsom den dumme och att alltså *Jöns*, *Jösse*, *Dummer-Jöns* redan tidigt brukats i svenskan för att personifiera dumheten.

Enligt den förmodan, som nu framställts, skulle Dahlgrens uttryck "en dummer gös" ursprungligen bero på bildlig användning af ett bergverksord. Fastän detta, enligt Rudbecks intyg, äfven brukats utanför fackspråket och betecknat hvilket "rått och ihopblandat" ämne som helst, har det likväl efter midten af 1700-talet varit så föga känt, att det i sin bildliga användning kunnat uppfattas såsom syftande på fisken af samma namn och därigenom skaffa denne ryktet för bristande intelligens.

Lund i Juni 1899.

Theodor Hjelmqvist.

Till tolkningen af Tune-stenen.

Hufvudinskriften å Tune-stenen lyder enligt Bugges ¹⁾ och Wimmers ²⁾ läsning: **ek wiwaR after . woduride witada-halaiban : worahto [:runoR]**. Bugge har redan förut ³⁾ konstaterat, att läsarten **witada-** är den enda möjliga och **wi-taiga-**, som man tidigare läste, uteslutet. Af [:runoR] syns öfversta punkten och toppen af första runan. Burg's ⁴⁾ supplerings [:wraitā] är därför också möjlig. Wimmer anf. st. öfversätter dessa ord med "Ich WiwaR machte die runen nach

¹⁾ Norges Indskrifter med de ældre Runer s. 5 ff. ²⁾ Die Runenschrift s. 152. ³⁾ Tskt f. Philol. VII, s. 225. ⁴⁾ Z. f. d. A., N. F. 26, 163.

dem genossen (kriegsgefährten) Wodurid", Bugge ¹⁾) med "Jeg Viv gjorde disse Runer til Minde om min Krigskammerat Vodurid".

Det ord, som utan jämförelse vållar de största svårigheterna vid tolkningen, är **witadahalaiban**. Enligt Bugges skarpsinniga tydning är ordet att uppdelas i **witada-halaiban**; **-h(a)laiban** står för **ga-hl.** = got. *gahlaiba* 'συμμαθητής, συστροφίωτης': *hlaifs* 'bröd', hvilket är en bildning af samma art som mlat. *companiono*: *panis*, eg. alltså 'den som delar bröd med en annan, bordskamrat'. Påfallande är saknaden af *ga*-prefixet, men i dekomposita finna vi samma företeelse hos fht. *ôr-rûno* (jämte *ôrkirûno*): ags. *ge-rûna*, fht. *ki-rûno*, *nôtstallo* jämte *nôtgistallo* o. a. I nordiska språk saknas *ga*-prefixet äfven i fall som *sinni* 'reskamrat' = got. *gasinþa*, *rûni* 'förtrogen' = ags. *ge-rûna*, *landi* 'landsman' = fht. *gi-lanto*. I *eyra-rûna* 'fortrolig Veninde', fht. *ôr-rûno* etc. saknas enligt Bugge *ga*-prefixet på grund af äldre germanska språkens benägenhet att undvika dekomposita, d. v. s. sammansättningar, hvilkas ena led i sin tur uppfattades som en sammansättning. **-h(a)laiban-** är åtminstone skenbart en bildning af samma art som de ofvan nämnda nord. *rûni* (jfr. *granni*), *landi*, *sinni* o. s. v. För dessa ord torde man emellertid med säkerhet ha att söka andra förklaringsgrunder: så är i *sinni*, *búi* 'granne', efter det prefixets vokal synkoperats i **ga-sinþan-*, **ga-bōuan-*, *g-(k-)* ljudlagsenligt bortfallet i konsonantförbindelserna **gs-* och **gb-*; *rûni* och *landi* ha ersatt de ljudlagsenliga **grûni* och **glandi* (jfr *granni* = got. *garazna*, *glîkr*) genom association med *rûn*, *rûna* och *land*, under det att det snart obsoleta *rann* för språkkänslan låg fjärmare från *granni*. Dessa ord ha sålunda, om i dem alla ett *ga*-prefix från början funnits, först i sammanhang med och efter synkopen förlorat detta. De kunna sålunda icke — och Bugge gör ej heller detta — betraktas som paralleler till

¹⁾ Anf. arb. s. 21.

-h(a)laiþan. Återstå så de fht. analogierna *ôr-rûno* och *nôt-stallo*. Jag ser i (*ôr*-)*rûno* ett nom. agentis till mht. *rûnen* 'leise reden, flüstern', jfr mht. *ôrrûner* jämte *ôr-rûne*, således egentligen 'en som hviskar någon något i örat'; ags. *ge-rûna*, fht. *kirûno* 'förtrogen, vän' är däremot bahuverihi: 'en som har (en) hemlighet(er) samman med en annan'; en kompromiss af dessa båda är det i fht. sällsynta och i mht. icke förekommande *ôr-kirûno*, hvilket, om det vore primärt, skulle ha den något egendomliga betydelsen 'öron-förtrogen, öron-vän'. Hvad åter *nôt-stallo* beträffar, som uppträder en gång i fht. vid sidan af de eljes brukliga fht. *nôtgistallo*, mht. *nôtgestalle* (*nôtgestalt(e)*), ags. *nȳd-gestealla* : *gestallo* 'kamrat', så är jag benägen att deri se en anslutning till mht. *nôt-stal(l)* 'eine gewaltsame, enge umschränkung', hvilket enligt D. Wb. VII, 952 "sehr oft (und schon im mhd.) übertragen und bildlich von einer engen einschliessung und umgränzung, von zwang und bedrängnis gebraucht wird". Är alltså fht. *ôrrûno* urspr. en annan bildning än ags. *gerûna*, och *nôtstallo* å sin sida en på association beroende ombildning af det vanliga *not-gestallo*, så kunna de endast i ringa mån tjäna att förklara eller belysa frånvaron af *ga*-prefixet i **-h(a)laiþan**. Och då det gäller ett så isoleradt ord som *gahlaiba*, hvilket därtill har en från *hlaifs* mycket afvikande betydelse, kan ej heller ett dylikt associativt aflägsnande af *ga*-prefixet lätteligen tänkas, minst då det gäller ett kompositum, som till sin natur är så tillfälligt, som **witaða-h(a)laiþan** säkerligen måste hafva varit ¹⁾ — om nu f. ö. de forngermanska språken verkligen egt en tendens att undvika dekomposita. Burg anför ²⁾ ett antal fall från gammal tid, där denna tendens åtminstone ej förmått att aflägsna *-ga*-prefixet. Det förefaller mig på anförda grunder mindre sannolikt, att om i **witaða-h(a)laiþan** senare ledet var = got. *gahlaiba*, *ga*- här skulle ha saknats.

¹⁾ Jfr Bugge anf. arb. s. 23. ²⁾ l. c. s. 165.

Jag öfvergår därefter till **witada-**, ordets första kompositionsled. Bugge har ¹⁾ sammanställt detta med got. *witop* n. 'róμoς', fht. *wizzôt* etc. 'Lov', som — enligt honom — har en ursprunglig betydelse 'Indstiftelse, Anordning', och hänvisar härvid speciellt till got. *drauhti-witop* 'στρατεία'; **witadā-h(a)laiðan** skall betyda 'kamrat', fvn. *lagsmaðr*. Här möter en fonetisk svårighet: ett got. *witop* måste på Tune-stenen motsvaras af ett **witōda-*, jfr Tunestenen, sid. b. *þrijōr* = got. **þrijos*. Detta föranleder Bugge att numera anse **witadā-** formelt beslägtadt, men ej etymologiskt identiskt med got. *witop*; *witadā-* har uppstått ur *witēða-*, jfr got. *fahēds* ²⁾. Något substantiv **witēða-* är dock icke känt från något germanskt språk ³⁾. Däremot är ptc. fvn. *viðr* 'anvisad, bestämd' sannolikt uppkommet ur denna grundform. Ej håller är ens hos *witop* etc. någonstades en betydelse 'lag, samfund, korporation' funnen.

Dessa omständigheter göra Bugges lika skarpsinniga som fyndiga förklaring icke så litet osäker, om också icke direkt omöjlig. Jag skall därför nedan tillåta mig att framställa ett annat försök till tolkning, vid hvilket de ofvan framhållna svårigheterna icke låda.

Ordet **witadah(a)laiðan** supplerar jag **wita[n]da-h(a)-laiðan**. På samma sätt utelemnas i urnordisk skrift *n* framför *d* å Tjurköbrakteaten: *kunimu[n]diu*, Torvikstenen: *la[n]da* o. flst. ⁴⁾. **witanda-hlaiðan** är ett kompositum, där första leden är ett pres. participium och den andra en *n*-stam, afledd af urg. **hlaiða-*, fvn. *hleifr*, got. *hlaifs*. Kompositionsledens *-a* är hos ett pres. ptc. regelbundet, då enl. Bugge Ark. IV, 139 denna verbalform i nord. språk ursprungligen böjdes som

¹⁾ Tskt f. Phil. VII, 227 ff. ²⁾ Jfr Burg Runeninschr. s. 128. ³⁾ Nndl. *wet* f., som Möller P. B. B. VII, 878 återför på ett **witadā*, bör snarare med Franck Et. Wb. återföras på ett flfr. **witod*, identiskt med fsa. *witut*, fht. *wizzôt* etc. ⁴⁾ Wimmer Runenschr. s. 224 och Bugge Norges Indskr. s. 58, s. 185, s. 278 m. fl. ställen.

a-stam, liksom vi finna förhållandet vara i fht. Men skulle Brate ¹⁾ och Falk ²⁾ ha rätt, då de i former som fsv. *ganganz fæ*, *bæranz træ* se lemningar af participiets urgamlå konsonantiska flexion, kan jag för kompositionsfogens -*a* hänvisa till got. *nahta-mats* etc. Det så särlagda *wita[n]dahlaiðan* leder tanken osökt öfver till sådana bildningar som fvn. *slongvan(d)-baugi* 'jaculator annulorum', *sveiflan(d)-kiapti*, *hengian(d)-kiapta* etc., hvilka Falk P. B. B. XIV, 42 behandlar. Att *-hlaiðan* här motsvarar dat. sg. af ett fvn. *-hleifi*, har jag redan nämt, men hur ha vi att tolka *witanda*? För formens skull kan detta ptc. antingen höra till ett starkt verb **witan-* eller till ett svagt *-ēn-*verb **witēn-*, jfr Streitberg Urgerm. Gr. s. 72 ³⁾. I själfva verket ega vi också två sådana verb: 1. fht. *wīzan*, mht. *wīzen* st. vb. 'beachten, bemerken', eg. 'die blicke worauf richten, zusehen', ags. *vītan* (pret. *vāt*) 'beobachtend sehen, nachsehen, besehen' och fsv. *vita* (pret. *vet*), hvilket jag anser föreligga i uttryck som *vita hans hedher*, Noreen Aschw. Leseb. s. 87, 31, *vita hans froma* ibid. s. 91, 1 i betydelsen 'taga hänsyn till, göra afseende på, iakttaga, befordra'; *vita* (pret. *vitte*) 'framvisa, ådaga-lägga' ⁴⁾ har sammanfallit med det föregående, i det att pret. äfven kan ha formen *vet*; med orätt för Noreen l. c. 177 det förstnämnda *vita* i *vita hans hedher* till *vīta* (pres. *vet*, pret. *visse*, *viste*). Detta verb synes emellertid ej ge någon lämplig mening åt kompositet *witanda-h(a)laiðan*, hvaremot 2. urg. **witēn-* 'se på, iakttaga, passa på', äfven 'bestämma,

¹⁾ Bezz. Beitr. XIII, 38. ²⁾ P. B. B. XIV, 41. ³⁾ Man skulle teoretiskt sedt äfven kunna hänföra *witanda-* till ett *ōn-*verb, ty i urgerm. borde *ō* i pres. ptc. och 3 pers. pl. förkortas till *o*, *a*, men då *ō* redan mycket tidigt åter analogice införts i nämnda former, är denna möjlighet att lemna ur räkningen. ⁴⁾ Identiskt med detta verb är fvn. **vita* (prt. *vitti*) Vsp. 22,4 (Bugges uppl.) 'låta framträda, frammana, framtrolla', nsv. dial. *vīta fram* eller *på* 'genom trolleri framskaffa' Hof Dial. vestrog. och Rietz s. v. Alltså *vitti ganda* = frambesvor andeväsen; om *gandr* Bugge Aarb. 1895 s. 130 ff.

anordna, förse med' lemnar oss uppslaget till en osökt och tillfredsställande tolkning. Detta urg. **wītēn*- återfinna vi i: got. *wīlan* (pret. *wītaida*) 'auf etwas sehen, etwas beobachten, bewachen, beschützen'; fht. *giwizzēn* 'Acht geben, aufpassen', *irwizzēn* id.; fvn. (pret. ptc. till *vīta*) *vītaðr*, *vītat* 'iakttagit (sett, vetat)', äfven 'anvisad, bestämd', jfr Bugge anf. arb. s. 17; ags. (*be*-)*witian* (ett *ōn*-verb, som enligt Sievers Ags. Gr.³ § 416, a. 14 ursprungligen varit ett *ēn*-verb) 'to regard, perceive, observe; to care for, see to, have charge of, govern; to perform, accomplish, carry out; effect'.

Jag skulle alltså vilja öfversätta *wita[n]da-h(a)laiðan* med 'den som sörger för, anvisar, gifver (någon hans) bröd (uppehålle)' d. v. s. med andra ord 'husbonde'. Bugge har anf. arb. s. 23 förmodat, att

ek Wīwar after	<i>wita[n]da-h(a)laiðan</i>
Wōdurīde	wor(a)htō rūnōr

bildar en vers. Därför talar både alliterationen med *w* och *wita[n]da-h(a)laiðan*, som "ikke synes at være det enkleste Udtryk for det Begreb, som det udtrykker, men at tilhøre den høiere Stil og netop valgt fordi det begynder med *w*". Häruti är jag fullt enig och ser såsom redan förut är nämnt i denna sammansättning en bildning af samma art som de poetiska *slongvan(d)-baugi*, *sveiflan(d)-kiapti* etc. Det föreligger enligt min mening sålunda här en kenning af samma art som talrika andra inom den fvn. poesien. Från betydelsens synpunkt erbjuder det ags. *hlāford* m. 'lord, master; husband' en fullständig kongruens. Ags. *hlāford* är sammansatt af *hlāf* m. 'loaf, bread, food' och *weard* 'warder, keeper, protector, possessor', jfr Sievers Ags. Gr.³ § 43, 2 o. 51. Jfr för öfrigt härmed ags. *hlāfēta* m. '(eg. loafeater) dependant' och — som bevis för att äfven i Norden samma synpunkt gjort sig gällande, när man ville beteckna förhållandet mellan husbonde och tjänare — y. fsv. *brødhthæ-g(h)n* m. 'husfader': *piæghn* 'fri man', ä. fsv. *æta sit eghit*

brøp Upl. L. o. SM. och *vera a braupi mans* Guta L., nno. dial. *braudtenar* 'Medtjener, en som tjener i samme Huus' Aasen. Jag erinrar här slutligen om nht. *Brotherr* 'herus, der seinen Leuten Brot giebt' D. Wb. — Det är en möjlighet, att ett till ags. *hlāford* direkt svarande fvn. *hleiforðr* en gång funnits. I S. E. II, 555 förekommer nämligen ett *hleifruðr* som Odinsheiti. Enligt Egilsson skall ordet egentligen betyda 'consumtor liborum', där 'consumtor' uttryckes med *ruðr*, hvilket = *roðr*, *riððr*, *hriððr*. Verbet *hriðða* och dess afledningar kunna emellertid ej brukas i nämnda betydelse, och efter hvad vi känna om de gamle gudarne, synes en kenning som 'brödets bortrödjare ("utrotare")' betydligt bättre passa på Tor, hvilken ju — som bekant — kunde i den vägen prestera ganska aktningsbjudande saker. *hleifruðr* fattar jag som en folketymologisk omtydning af *hleiforðr* efter de talrika Odensnamnen på *-uðr* som *Dørruðr*, *Geiguðr*, *Váfuðr*, *Rognuðr* etc. Binamnet *hleiforðr* har givits Oden såsom den främste af gudarne, såsom värd i Valhall. Dock bör det icke förtigas, att *hleifruðr* är ἀπαξ λεγόμενον, och att jämte det förekomma i andra handskrifter former som *Hlæfōþr* (: urn. *hlaiwa* 'graf', jfr *Valfōþr* och *Hlæfreyr* S. E. II, 472?) S. E. II, 472 och *Hleifruðr* i Lövsæddan.

Falk har P. B. B. XIV, 42 f. framställt en hypotes för uppkomsten af komposita som *slongvandbaugi* etc., som om den vore riktig, skulle göra förekomsten redan på Tunestenen af ett här ofvan förfäktadt *vita[n]dahlaiðan* åtminstone tvifvelaktig. Falk ser nämligen i dessa bildningar unga omtydningar af äldre bahu-vrihi's **slongvibaugi* etc. Jämte *hengjandiapt* 'namen eines riesenweibes' förekommer i själfva verket ett *hengikiapta* 'einen kiefer zum herabhängen habend, hängekiefer'. Detta har af den gamle skalden tydts som 'die den kiefer hängen lässt' d. v. s. 'hängande med (under)käken', och i öfverensstämmelse med denna tolkning har i st. f.

hengi- substituerats pres. ptc. *hengiand-*. På samma sätt ha *sveiflandkiapti* 'wolf': **sveifli-k.*, *sløngvandbaugi* 'jaculator annulorum': **sløngvi-b.* och *velland-katla* 'name einer wärmequelle': **velli-katla* uppstått. De likartade bildningarne *hnøggvandbaugi* 'jaculator annulorum' och *rífandskinna* 'name eines vogels; hautaufkrätzer' vålla Falks tolkning större svårighet, då den första kompositionsleden hos dessa verb utgöres af starka verb, och prototyper som **hnøggvi-* och **rífi-* här alltså ej kunna förutsättas, enär sådana, såsom Osthoff i sin berömda afhandling *Das Verbum in der Nominalkomposition* visat, endast kunna bildas vid sidan af *i-*verber. De förklaras af Falk som analoga bildningar efter de föregående *hengjandkiapta* etc. — Då **sløngvi-baugi*, *hengi-kiapta* äro uppkomna efter mönstret af älsta bahuvihi's (med ett substantiv som första kompositionsled) och detta temligen sent, så att i got. intet säkert (Osthoff anf. arb. s. 15) exempel finnes och i fht. 2 à 3 (ibid. s. 73), skulle man i analogi härmed och i betraktande af det urnord. språkets ålderdomlighet i jämförelse med kontinentens germ. språk, på Tune-stenen svårigen kunna vänta ett sådant.

Jag tillåter mig att gent emot Falks förklaring framställa några anmärkningar som synas mig ligga nära till hands:

1. Under det att den manstarka typen **sløngvi-baugi*, *hengi-kiapti* etc. troget hålla sig vid sidan af *ian-*verb, skulle den fåtaliga på denna typ ombildade *sløngvand-baugi* haft lifskraft nog att luxuriera och gå utom *sløngvi-*typens krets.

2. Falk åberopar som parallel till omtydningen den af Osthoff påvisade anslutningen af t. ex. *stýri-maþr* (komponerat af *stýri* subst. n. och *maþr*) till verbet *stýra*, *rþ*, urn. **stúrian-*, ptc. **stúriðo*. Denna omtydning vållade dock ej någon förändring af den första kompositionsledens en gång gifna fonetiska form, endast att första komp.-leden senare kunde bildas af ett *ian-*verb, vid hvars sida ej något ursprungligen förmedlande *ia-*substantiv stod. Det af Falk

supponerade omformandet af första kompositionsleden *hengi-* till *hengiand-* är desto svårare att förstå, som den fornnordiska metriken genomgående föredrog typen *hengikiapta* framför typen *hengiandkiapta* (typen $\text{—} \cup | \text{—} \times$ framför typen $\text{—} \cup | \text{—} \times$). Falk har alltså ej med paralleler styrkt den supponerade ombildningen, ej heller visat behovet af densamma.

3. *Hengi-kiapta* 'name eines riesenweibes' betyder enligt Falk egentligen 'einen kiefer zum herabhängen, hängekiefer habend'. I analogi härmed bör **velli-katla*, som åtminstone teoretiskt förutsättes af *velland-katla* 'name einer wärmequelle nahe bei den þingvellir', betyda 'einen kessel zum kochen habend, kesselkocher'. Och dock ligger den osökta förklaringen i öppen dag: *velland-katla* betyder 'sjudande kittel' (jfr Hávam. 85 *vellanda katli*), *velland-* är ptc. pres. af *vella* (*vall*) i dess urspr. *a*-stams- eller konsonantstams-flexion, och *-katla* företer den hos komposita i germanska språk så vanliga öfvergången till *n*-stamsböjning. *Vellandkatla* är — bortsedt från den sistnämnda företeelsen — en juxtapositionsbildning af samma art som *dugandmaþr* etc. Participiet i första leden står här i attributivt förhållande till substantivet i den senare.

Om man hyser betänkligheter mot att i *hengiandkiapta* se den urgamla ieur. kompositionstypen skt. *bharad-vajas* 'kraftbringande', ligger det alltså nära till hands att i *hengiand-kiapta* etc. likaväl som i *vellandkatla* se juxtapositioner, där substantivet är objekt till participiet, alltså står till detta i samma förhållande som subst. till participiet i Lokas. 23 *kýr molkandi* eller, för att taga ett kompositum, *hringberandi*. I en juxtaposition **hangiandar keþutǫ* bör, sedan båda orden indragits under gemensam ordaccent, nom. *-r* ha försvunnit, i det att *-a-* fattats såsom det vanliga kompositionssuffixet *-a-* och till den andra kompositionsleden *-keþutǫ* fogades det förut omnämnda *n*-suffixet, hvilket förlänade substantivisk karaktär åt den ursprungligen adjektiviska bildningen. Emel-

lertid hyser jag för min del ej samma fruktan som Falk för att i *hengiandkiapta* se en bildning efter det urgamla mönstret *bharad-vāja*-. Att likartade bildningar ej äro inom öfriga germ. språk funna, betyder föga, då fvn., som eger den utan jämförelse rikaste och mångsidigaste poetiska literaturen, endast kan uppvisa summa 5 exempel. Detta är en omständighet, som synes vittna om att vi här snarare ha att göra med en utdöende än med en lifskraftig och t. o. m. luxurierande typ.

Upsala februari 1899.

Otto von Friesen.

Det oldislandske elliptiske Udtryk *sólsetra, sólsetrum.*

Hvor vi nævne to ved 'og' forbundne Personer eller Gjenstande, der tænkes som et Par, kan i Oldindisk med samme Mening den ene af de to Personer eller Gjenstande, den der stiller sig for Tanken som den første, nævnes alene men i Dualis. Man kalder dette elliptisk Dualis. F. Ex. *mitrā'* Mitra og Varuna. Se Esaias Tegnér 'Om elliptiska ord' Forhandl. ved andet nord. Filologmöde S. 55 og Delbrück Vergleichende Syntax I S. 137.

Jeg skal her ikke undersøge, i hvilket Forhold Udtryk som oldind. *mitrā'*, lat. *Castores* 'Castor og Pollux' staa til gammelnordiske Udtryk som *feðgar* 'Fader og Søn' (men ogsaa 'Fader og Sønner') eller til Udtryk som *þeir Haraldr* 'han og Harald'.

Derimod vil jeg fremhæve, at den nævnte Ellipse i Oldindisk ofte findes ved Ord i Dualis, som efter sin Betydning kan siges at høre til de kosmiske Grundord. Saaledes *áhanī* 'Dag og Nat', Dualis af Ordet for 'Dag'; *uśā'sā* 'Morgen og Nat', Dualis af 'Morgen'; *dya'vā* 'Himmel og Jord', Dualis af 'Himmel'. Ensartede Udtryk anfører man af Arabisk.

Hermed sammenstiller jeg de oldislandske Udtryk *milli sólsetra* Eyrbyggja s. Kap. 37 (Vigf. Udg. S. 66); *sólsetra millim* Landn. i Ísl. ss. I 264, Variant; *með sólsetrum* Ljósv. s. Kaupm. 1880 Kap. 14 S. 165 og Variant i Eyrb. Disse Udtryk betyde 'til Solnedgang fra Solopgang'. *sólarsetr* betyder kun 'Solens Nedgang'. Et Ord *sólsetr* har i Ental aldrig kunnet betyde 'Solens Opgang' ¹⁾, thi *setr* er 'Sæde', og Udtrykket hører sammen med Udtrykkene *sól gengr til setrs* Solen gaar ned, *sólu er sett* og *sól sezk*, o. s. v., jfr. Grimm Rechtsaltertümer S. 817.

Men derved, at det Ord, som betyder 'Solens Nedgang', sættes i Flertal, føres Tanken tillige hen paa 'Solens Opgang', der naturlig hører sammen med 'Solens Nedgang' som dens Modsætning. Ordets Betydning kommer derfor i Flertal til at omfatte begge. Jeg finder det sandsynligt, at et til *milli sólsetra* eller *með sólsetrum* svarende Udtryk har været brugt i nordisk Sprog allerede i den förhistoriske Sprogperiode, da der ved Substantiverne fandtes egen Form for Total. Og et saadant Udtryk har da været ensartet med indiske Udtryk som *ahan̄*. Jeg tilføier, at min Kollega Prof. Torp, for hvem jeg nævnte det oldisl. Udtryk uden at meddele ham min Opfatning af det, straks forklarede det paa samme Maade som jeg. Siden har jeg seet, at Möbius antyder den rette Opfatning ved Gjengivelsen 'zwischen Sonnen (Auf- und) Niedergang'.

Endelig skal jeg her bemærke, at Ordet i Nomin. og Akkus. Ental i Oldisl., saavidt jeg véd, altid heder *sólarsetr*, aldrig *sólsetr*. Gen. pl. *sólsetra*, Dat. pl. *sólsetrum* forholder sig altsaa til *sólarsetr* med Hensyn til det förste Leds Form som f. Ex. *borgfirðskr*, *Borgfirðingr* forholder sig til *Borgarfjörðr*; dette er et Forhold, som endnu aldrig er blevet behandlet i sit hele Omfang. Derimod i Nyislandsk siger man

¹⁾ Det er altsaa ikke rigtigt, naar det i Fritznens Ordbog² heder: '*sólsetr*, n. Solens Opgang eller Nedgang'.

sólsetur, i Færösk *sólsetur* ved Siden af *sólarsetur*, ligesom man i Gammelsvensk har *solsæter*, i en norsk Dialekt *solset*, paa Dansk *solsæt*.

Man tør formode, at elliptisk Dualis i förhistorisk germansk Sprog ofte har været brugt. Jeg finder det f. Ex. sandsynligt, at oldn. *dægr* 'Halvdögn' er gaaet ud fra en med ind. *ahanī* i sin Betydning og Oprindelse ensartet Dualisform for 'Dag og Nat'.

Sophus Bugge.

Sproglig-historiske Studier tilegnede Professor C. R. Unger. Kristiania 1896. H. Aschehoug & Co: 226 sid. 8. + tab. 1 Facs. Pris 5 kr.

Es sind treffliche Forscher, die sich hier vereint haben, um Professor Unger, dem letzten der drei grossen norwegischen Philologen und Historiker, die um die Mitte unseres Jahrhunderts auf wissenschaftlichem Gebiete das Banner der nationalen Bewegung getragen haben, an seinem Lebensabende ihre Anerkennung zu zollen und ihm eine Freude zu bereiten. Und sicher hat diese Gabe mit Freuden jeder begrüsst, der jemals mit Ernst in das altnordische Geistesleben einzudringen versucht hat, und wäre diese Freude auch nur das Mitgefühl mit dem Manne, dem wir alle so viel verdanken, der durch seine Ausgaben uns das Studium der grossen romantischen Welle, der legendarischen, zum grossen Teil auch der historischen in der norwegisch-isländischen Litteratur überhaupt erst ermöglicht hat. Wir verdanken wohl Munch die vielseitigste Belehrung und Anregung, namentlich auf dem Gebiete der Geschichte, Keyser auf dem des altnordischen Lebens und des Glaubens, aber ihre und anderer Forscher Arbeiten müssten wir auf guten Glauben hinnehmen, wenn uns nicht Unger die Quellen erschlossen hätte, auf denen sie zum grossen Teil fussen. So hat er durch seinen rastlosen Fleiss vielleicht nachhaltiger gewirkt, als seine grossen Mitarbeiter mit ihren anregenden und geistreichen Ideen. Ein Zeugnis dieses Wirkens ist die vorliegende Schrift; Dankbarkeit hat Schüler und Freunde des Greises, der nun auch schlafen gegangen ist, sich zu gemeinsamer Arbeit vereinen lassen, und jeder hat einen Beitrag von dem Gebiete gegeben, auf dem er sich heimisch fühlt und auf dem er die Wissenschaft zu fördern vermag.

Die meisten der vorliegenden Aufsätze behandeln sprachliche Dinge. So bespricht H. Falk einen interessanten lautlichen

Vorgang (S. 205 ff.). Er macht zunächst auf die Thatsache aufmerksam, dass viele mit *fj* oder *pj* anlautende Wörter einen herabsetzenden Sinn haben, worauf zuerst Ross hingewiesen hat. Da man aber dies eingeschobene *j* als charakteristischen Laut fühlte, der geeignet war, dem Worte einen höhnischen Beigeschmack zu geben, so fügte man ihn auch anderen nicht labialen Lauten bei. Falk stellt in der vorliegenden Abhandlung 76 Beispiele aus allen nordischen Sprachen und Dialekten zusammen, die mit *bj*, *fj* oder *pj* anlauten, und zwar nur diejenigen, bei denen die *j*-lose Form daneben mit gleicher Bedeutung existiert (z. B. dän. dial. *bjälme* = *bolme* 'lärmen' oder norw. *fjåp* 'Narr' zu *fopp*). Der Nachweis dieser Thatsache ist besonders für die Lexikographie von Bedeutung, wenn auch die meisten der angeführten Beispiele aus der Volkssprache geschöpft sind. Nur im Dänischen ist eine stattliche Anzahl auch in die Schriftsprache gedungen.

Eine Reihe germanischer, besonders nordischer Wörter (19) sucht A. Torp etymologisch zu erklären. Nur einige seien hier angeführt, deren Deutung mir wohl gelungen erscheint. So wird altn. *bil* 'Zwischenzeit, Zwischenraum' zurückgeführt auf idg. St. **bhi*, der die Zweiheit bezeichnen (vgl. *dupi* 'auf beiden Seiten') und mit **bho* (vgl. *beide*) verwandt sein soll. — Altn. *brútr* 'Braut' hat dieselbe doppelte Bedeutung wie lit. *marti* und kann auch etymologisch mit diesem Worte zusammengebracht werden, **brūdi* > **mrūti*, einem Part. pass. fem. zu idg. **mer*, und heisst die 'Erwählte'. — Altn. *drengr* 'junger Mann' wird zusammengestellt mit skr. *darh-* 'befestigen' und bedeutet ursprünglich 'der Feste, Kräftige'. — Germ. **dumba* 'dumm' ist nicht verwandt mit **dauba* 'taub', sondern geht auf idg. Wurzel **dhembh* 'Staub aufwirbeln' zurück, ist verwandt mit gr. *δέμενος* 'dunkel' und steht in Ablautsverhältnis zu altn. *dimmr* 'dunkel'; Bedeutungsentwicklung: 'dunkel, unklar, schwachsinnig'. — Nhd. *flau* ist kein Lehnwort, wie Kluge annimmt, sondern gehört zu altn. *flór* 'warm'; es geht zurück auf den germ. St. **flēwa*, der neben dem synonymen **hlēwa* 'lau' stand. — Altn. *geisli* 'Strahl' ist wahrscheinlich verwandt mit lit. *gatsras* 'ferner Lichtglanz am Horizont'; es ist verwandt mit *geirr* 'Ger'.

Eine eingehende Prüfung hat Bugge den einzig dastehenden Kompositis auf *-nautr* zugewandt, deren erstes Kompositionsglied durchweg auf *u* endet (S. 12 ff.). Vgl. *forunautr*, *þingunautr*, *skuldunautr* udgl. Man hat sich schon vielfach mit diesen Zusammensetzungen beschäftigt, aber bisher noch kein allgemein befriedigendes Ergebnis erlangt. Meist erkannte man in dem *u* alte Genetivendung. Gegen diese Auffassung hatte sich schon H. Falk gewandt (Ark. f. nord. Fil. III. 187 f.) und den richtigen Weg zum Verständnis dieser Formen angedeutet. B. stellt nun zunächst die Komposita nach den Quellen zusammen und kommt zu dem Ergebnis: Das *u* in den Zusammensetzungen auf *-nautr* ist Überrest eines alten Präfixes *ga*. Dies war in den Kompositis ganz

schwach betont und wurde deshalb, wie alle schwachbetonten Silben, vor folgendem *ou* der Stammsilbe zu *o*. Dieses wandelte dann das *a* das ersten Teiles zu *o*. Also **faraganautar* > **faragonautar* > **farogonautar* > **förogonauta* > *föronautr*. Auffallend bleibt bei dieser Erklärung immer noch, warum sich das *u* ausschliesslich bei Kompositis mit *nautr* und sonst bei keinem andern erhalten hat.

Rygh hat in seine wertvollen Sammlungen von Localnamen gegriffen und den Ursprung und Wandel einer Klasse, der Fjordnamen, untersucht (S. 30 ff.). Er geht von der Fjordvisa der Nafnapulur (SnE. II. 493) aus und zeigt zunächst, wie fast alle diese Namen heute vergessen sind oder Landschaften, Gehöfte, Städte bezeichnen, während der Name des Fjord als Kompositum erscheint, indem man dem alten Simplex ein *-fjord* angefügt hat. Dasselbe lässt sich bei den anderen Fjordnamen beobachten, die wir in den alten Quellen finden. Indem Rygh dann weiter untersucht, wie die Simplicia der Fjordnamen gebildet worden sind, erschliesst er aus einer Reihe Ortsnamen weitere alte Fjordnamen. Ein Beispiel: *Lyster* in Sogn liegt heute am Lysterfjord, einem Arme des Sognefjord. Mit dem Suffix *-str* sind viele Fjordnamen gebildet, daher hiess dieser Fjord in alter Zeit wahrscheinlich *Lustr*, wie *Lyster* in den alten Quellen heisst. Die Beobachtung Ryghs mag durch eine Thatsache gestützt werden: Die angeführten Ortsnamen erscheinen in alter Zeit in den bei weitem meisten Fällen nicht im Nom., sondern im Dativ, abhängig von der Präposition *i* oder *á*. Das ist das Ursprüngliche; das Gehöft oder der Ort wurde nach dem Fjord genannt, an dem er lag, also *á Fistri*, *i Lustr*. Später hatte man den Ursprung des Ortsnamens vergessen, und man nannte den Ort *Lustr*, *Fister* udrgl. — Im 2. Theile seiner Arbeit behandelt R. die zusammengesetzten Fjordnamen. Die bei weitem grösste Anzahl ist mit *-angr* zusammengesetzt. Daneben tauchen schon frühzeitig Komposita auf mit *-fjorden*, *-viken*, *-vaagen*, *-kilen*, *-hopen*, *-pollen*, *-botnen*, *-kjosen*, *-bugten*, *-bugen*. Diese Komposita, namentlich die mit *-fjorden*, haben im Laufe der Zeit die alten Simplicia verdrängt, so dass sie heute fast ausschliesslich herrschen. Selbst die alten Komposita auf *-angr* fasste man nicht mehr als solche auf und bildete deshalb von ihnen neue mit *-fjorden* (vgl. Hardangerfjorden).

Amund Larsen hat seine Kraft der norwegischen Dialektforschung zugewandt und auf diesem Gebiete schon treffliche Resultate erzielt. Er erörtert in der vorliegenden Schrift das Verhältnis der norwegischen Dialekte zu den Nachbarsprachen (S. 1 ff.) und kommt zu dem Ergebnis, dass sich eine scharfe Sprachgrenze in Norwegen nicht ziehen lasse, dass im Norden und Osten die schwedischen Dialekte, im Westen das Färöische und Isländische, im Süden das Dänische manchen Berührungspunkt mit dem Norwegischen zeige. Ein Charakteristikum, das nur den norwegischen Dialekten gegenüber den andern nordischen eigen ist, giebt es nicht.

Am Schlusse dieser klaren und verständigen Auseinandersetzungen eifert L. mit vollem Rechte von seinem Standpunkte aus gegen die Maalstræver. Leider ist schwerlich anzunehmen, dass die ruhigen, sachlichen Gründe dazu beitragen, dieses romantisch-chauvinistische Geschwür des norwegischen Volkes zu heilen.

Einen Beitrag zur altnorwegisch-isländischen Syntax liefert M. Nygaard. Was den Nygaardschen Arbeiten einen so hohen Wert verleiht, ist vor allem der Umstand, dass er die Sprachdenkmäler nicht in einem Topf zusammenwirft, sondern scharf zwischen denen scheidet, die auf heimischem Boden gewachsen sind, und solchen, deren Verfasser classisch gebildet sind und in deren Sprache sich der Einfluss des Lateinischen geltend macht. Es wäre recht wünschenswert, dass Nygaard seine Lebensarbeit zusammenfasse und uns eine historische altnordische Syntax schenke, deren wir so dringend bedürfen. Die vorliegende, ebenso lehrreiche wie für die Sprachgeschichte wichtige Untersuchung behandelt den gelehrten Stil in der altnordischen Prosa, d. h. den Einfluss, den lateinische Quellen auf die norröne Sprache, besonders auf die übertragener Litteraturdenkmäler, gehabt hat. In vier syntaktischen Eigentümlichkeiten zeigt sich vor allem der Einfluss des Lateinischen auf das Nordische: 1. Der Gebrauch des Part. praes., der im volkstümlichen Stile im allgemeinen selten ist, wird durch den Einfluss des lateinischen Part. praes. und des Gerundivums viel häufiger. Ja es findet sich hier fast überall, wo wir es in der lateinischen Sprache haben, während es im volkstümlichen Stile in aktiver Bedeutung fast ausschliesslich bei intransitiven Verben als Apposition oder Attribut, in passiver Bedeutung aber bei transitiven Verben mit dem Ausdruck der Schicklichkeit, des Wertes, der Möglichkeit oder Notwendigkeit vorkommt. — 2. Das Part. pass. wird in volkstümlichem Stile mit den Verben *hafa*, *vera*, *verða* nur gebraucht, wenn es eine bestimmte Zeit ausdrücken soll. Im gelehrten Stile dagegen hat das Part. praet. oft die Bedeutung eines Nebensatzes, besonders häufig eines temporalen. Namentlich oft wird es in Verbindung mit den Präpositionen *at*, *i*, *eptir*, *af* gebraucht. Auch hier steckt in der Konstruktion entweder ein Temporalsatz oder ein Grund- oder Absichtssatz. Zuweilen findet sich auch der blosser Dativ ohne Praeposition, der dann einem lat. Abl. absol. entspricht. — Hier dünkt mich noch nicht das letzte Wort gesprochen zu sein. Zunächst entspricht auch das Part. mit *at* häufig dem Abl. absol. Aber beide Konstruktionen finden sich fast in allen germanischen Sprachen (vgl. J. Grimm, Deutsche Gramm. IV. S. 1078 ff.). Sie finden sich auch auf Runensteinen, und ich halte sie schon deshalb für urnordisch und volkstümlich. Überhaupt müssen gerade bei der so wichtigen Frage, wie weit der Einfluss des Lateinischen auf die Volkssprache sich erstreckt, die anderen germanischen Sprachen mit herangezogen werden. Nur auf diesem Wege bekommen wir eine sichere Kontrolle des Alten

und Volkstümlichen. — 3. Im volkstümlichen Stile hat im allgemeinen das Reflexivum auch reflexive Bedeutung, während im gelehrten unter dem Einflusse des lat. Passivums das nordische Reflexivum eine ausgeprägt passive Bedeutung erhält. — 4. Ein besonderes Relativpronomen kennt der volkstümliche Stil nicht. Die Anknüpfung der Relativsätze geschieht durch die Partikeln *er* (*es*), *sem*. Beim gelehrten Stil dagegen zeigt sich das Streben nach einem Relativpronomen, indem man entweder das Demonstrativum der Partikel vorsetzt (*sá er*) oder das Fragepronomen als Relativum verwendet (*hverr, hveim, hvat*). Ich glaube, dass auch hierin N. in der Annahme classischen Einflusses etwas zu weit geht. Das Demonstrativum als Relativum findet sich doch in allen germanischen Sprachen, und auch in den Eddaliedern, bei denen wir gewiss keinen Einfluss der lat. Sprache anzunehmen haben, findet sich das Demonstrativum, mit der Relativpartikel 's durch Bragarmal verbunden, ziemlich häufig. Und ebenso lässt sich das Eindringen des Interrogativpronomens in das Relativpronomen bei anderen germanischen Sprachen verfolgen. Das sind leicht erklärliche sprachpsychologische Vorgänge, bei denen wir schwerlich fremden Einfluss annehmen dürfen. — Ausser diesen vier Hauptpunkten behandelt N. noch einige andere syntaktische Erscheinungen, die sich unter dem Einflusse der lateinischen Sprache eingestellt haben: das Umsichgreifen der Apposition und des Objektspraedikates, die Konstruktion der Komposita mit *sam-*, *af-*, *fyrir* mit dem Dativ, den Übergang einer grossen Anzahl intransitiver Verba in die Klasse der transitiven, den substantivischen Gebrauch der Adjektiva, den Accus. c. Inf., der im gelehrten Stil ungleich häufiger ist als im volkstümlichen. Auch der Periodenbau wird im gelehrten Stil ein viel complicierter, als er früher war. — Wenn ich auch nicht in allen Punkten N. beizustimmen vermag, so unterliegt es doch nach seinen Ausführungen keinem Zweifel, dass die lateinische Sprache in vieler Beziehung auf die norröne einen gewaltigen Einfluss ausgeübt hat.

Die Abhandlungen der übrigen Mitarbeiter sind literarhistorische oder rechtsgeschichtliche. Obenan steht hier die ausgezeichnete Untersuchung von Gjessing über die Verfasserthätigkeit Sæmunds, die sich zu einer Geschichte der älteren Historiographie auf Island erweitert. Sie beginnt mit einer Aufstellung alles dessen, was wir aus den Quellen über Sæmunds Leben und Bildungsgang erfahren und was über seine Verfasserthätigkeit überliefert ist. Zu den Zeugnissen letzterer Art dürfte auch die Bemerkung gehören, die die *Annal. reg.* und *Flat. Annal.* zum Jahre 1048, *Oddverja Annal.* zu 1047 bringen: *Einvald Háralds konungs Sigurðarsonar í Noregi, en Sveins Ulfssonar í Danmörku. Svá segir Sæmundr prestur himn fróði, at á þessu ári váru svá mikil frost, ut vargar runnu at ísi milli Noregs ok Danmarks.* Es ist mit Sicherheit anzunehmen, dass diese Bemerkung in der Geschichte der

norwegischen Könige gethan worden ist. Nun hat G. sehr wahrscheinlich gemacht, dass im Hinblick auf Noregs Konungatal v. 40 Sæmunds Werk mit dem Tode Magnus des Guten geschlossen habe. Setzen wir diesen in den Winter von 1047 auf 48, so müssten jene Worte auf diesen Winter gehen und zum Schlusse des Sæmundschen Werkes gehört haben. — Durch eine gewissenhafte Vergleichung der älteren historischen Werke und genaue Berücksichtigung der literarhistorischen Zeugnisse kommt G. zu folgendem Ergebnis: Zwei Werke bilden die wichtigsten Quellen der altisländisch-norwegischen Historiographen: Sæmunds Konungatal und Aris Königsreihe. Jenes, von dem man nicht weiss, ob es lateinisch oder isländisch geschrieben war, setzte mit der Sage von den mythischen Nor und Gor ein, enthielt dann eine geographisch-politische Übersicht über Norwegen und gab endlich eine kurze Geschichte der norwegischen Könige von Halfdan dem Schwarzen bis zum Tode Magnus des Guten, eine ausführlichere der beiden Olafs (Tryggvasonar und Helga). Dieses Werk benutzte in den ersten 40 Strophen der Dichter des Noregs Konungatal. Allein es war auch die Hauptquelle der Historia Norv., des Þjóðrek, Odd und des Verfassers der Fagrskinna, da ihm alle diese Schriften in der Chronologie folgen. Neben diesem Werke Sæmunds bildete dasjenige seines jüngeren Zeitgenossen Ari die Grundlage der Historiographie. Es unterschied sich von Sæmunds Konungatal namentlich dadurch, dass es die Königsreihe mit den Ynglingen beginnt. Der Chronologie dieses Werkes folgt vor allem der Agrip. Aber auch die anderen Historiker haben es neben dem des Sæmund mit benutzt; so der Verf. der Hist. Norv.

Ekbe Hertzberg sucht (S. 188 ff.) hauptsächlich aus inneren Gründen den Entwurf eines Christenrechtes aus der ersten Hälfte des 13. Jahrds. zu erweisen. Die uns erhaltenen Christenrechte des jüngeren Gula- und Borgarthingslög rühren aus den ersten Jahren der gesetzgeberischen Thätigkeit des Magnus Lagabœtir her. Sie haben, wie schon Munch und K. Maurer erwiesen, eine Mittelstellung zwischen den Christenrechten der älteren Provinzialgesetze und dem für das ganze Norwegen geltenden Kirchenrechte Jóns. In rein kirchlichen Angelegenheiten bilden sie die Quelle von Jóns Arbeit, in Dingen aber, die das Verhältnis zwischen Kirche und Staat betreffen, stehen sie noch auf dem Standpunkte der alten Provinzialgesetze. Zu diesen schon fest stehenden Thatsachen sucht H. weiter den Beweis zu führen, dass die rein kirchlichen Satzungen nicht, wie man bisher annahm, von König Magnus herrühren, sondern dass dieser sie bereits im Entwurfe vorfand und sie nur neu redigiert hat, und zwar kam es dem Könige darauf an, dem ausgeprägt hierarchischen Entwurfe die Spitze abubrechen. Möglicher Weise rührt dieser Entwurf vom Erzbischof Sigurð (1231–52) her. Zweifellos hat H. seine Ansicht

trefflich begründet, wenn auch die Annahme des Verfassers, wie er selbst zugiebt, hypothetisch ist und bleiben wird.

G. Storm veröffentlicht (S. 217 ff.) das Fragment einer ziemlich alten Gildenordnung aus Nidarós, das erst vor kurzem gefunden ist und deshalb im Ergänzungsbande von Norges gamle Love keine Aufnahme hat finden können. Ein kurzer Kommentar erörtert einige dunkle Stellen. St. setzt die Entstehungszeit der Ordnung um 1200. Ich nehme Anstoss an dem *f*, das ich aus dieser Zeit in der geschwänzten Form nicht kenne.

A. Taranger bespricht (S. 108 ff.) die schwierige Stelle des Frostatingslog XIII. 1: *ábúð jarðar heimilar tekju*, die bisher allen Lexikografen und Rechtshistorikern Mühe gemacht hat. Er weist zunächst die Unrichtigkeit der bisher gegebenen Erklärungsversuche nach und deutet dann den Rechtssatz: "*Aabodsplichtens opfyldelse hjemler leilændingen bygselkontraktens nydelse*", das will sagen: die Erfüllung der Pflicht für die Sorge für Grund und Boden leistet Gewähr für den ruhigen Besitz bis zum Ablauf des Kontraktes.

Endlich handelt noch Huitfeldt-Kaas über falsche Diplome (S. 87 ff.). Er stellt zunächst fest, woran diese zu erkennen sind: an der Schrift, der Sprache, dem Siegel, und giebt dann das Charakteristische mehrerer solcher Machwerke. Sie sind hauptsächlich um 1660 entstanden, als durch Matrikeln das Besitztum der Grundbesitzer festgestellt wurde; sie sind in einzelnen Gegenden fast gewerbemässig von schriftkundigen Männern verfasst worden. Diesen Bemerkungen fügt H. einen hübschen Scherz bei, der direkt an Unger gerichtet ist: er erzählt von einem Diplom, das Munch während seiner Prüfung vor Broch und Unger geschrieben hat und das in Form und Sprache ganz den alten gleicht. Huitfeldt-Kaas hat es vom Untergange gerettet und teilt es dem lebenswürdigen Examinator an seinem 80. Geburtstage mit. Ob nicht diese kleine Erzählung dem Jubilar ganz besondere Freude gemacht hat?

Leipzig, Juli 1899.

E. Mogk.

Verbets stilling i sætningen i det norrøne sprog ¹⁾).

I det norrøne sprog raader en ordstilling, som følger faste regler og paa samme tid tilsteder adskillig afveksling og bevægelighed. Sprogfølelsen kræver en bestemt orden i sætningsledenes rækkefølge, og enhver afvigelse derfra merkes som paafaldende. Men den omstændighed, at opmærksomheden saaledes uvilkaarlig henledes paa ord, der faar en usedvanlig plads, benyttes igjen inden visse grænser som middel til at udhæve, hvad der i øieblikket stiller sig for den talende som mere betydningsfuldt.

Denne forening af regelbundethed og frihed giver den folkelige prosa et behageligt præg af levende tale. I den lærde stil gjør indblandingen af fremmedartede udtryksmaader ikke sjelden ogsaa ordstillingen stivere. I poesi bliver man af metriske og rhythmiske hensyn ofte nødt til at afvige fra ordenes naturlige stilling og at søge tabet erstattet ved andre midler.

Naar har disse regler for ordstillingen udviklet og fæstet sig? Det er paa forhaand rimeligt at antage, at i det samme tidsrum, da det urnordiske sprog omdannedes i lyd og böining til den skikkelse, som vi kjender i den historiske tid, er en forandring ogsaa foregaaet i ordføining og ordstilling.

Noget kan i den retning slutes af de ældre runeindskrifter.

Guldhornsindskriften ²⁾ har: ek Hlewagastir Holtingar horna tawido.

¹⁾ Foredrag ved det nordiske filologmöde i Kristiania 1898.

²⁾ Citaterne er, hvor andet ikke bemerkes, efter Noreen, Altisl. u. altn. Gram. 2:te Aufl.

Einangstenen (Bugge, Norges indskrifter pag. 86): Dagar þar runo faihido.

Varnumstenen: ubar Hite. Harabanar wit iah ek Eri-lar runor waritu.

Altsaa stillingen: subjekt + objekt + verbum.

Tanumstenen: prawingan haitinar was. (Hjælpeverbet efter participiet).

Instabystenen: afatr Hariwulafa Hapuwulafr Haeruwula-fr warait runar paiar. (Verbet efter subjektet, uagtet sætningen begynder med komplement).

Reistadstenen (Bugge Norges indskrifter pag. 222): ik Wakrar unnam wraitha.

Bystenen (Bugge pag. 112): eirilar Hrorar Hrorer orte þat arina upt Alaibu dohtur.

Fonnaas-spænden (Bugge pag. 68): Angilaskalkr Wakrs husingr sa ingisarbiske aih spindul tel.

Altsaa stillingen: subjekt + verbum + objekt.

Tunestenen (Bugge pag. 21 og 36):

1) ek Wiwar after Woduride witadahalaiban worahto runor.

Subjekt + verbum + objekt.

2) after Woduride staina [...] þrijor dohtir. dalidun arbija sijoster arbijano.

Komplement + objekt + verbum + subjekt.

Verbum + objekt + subjekt ¹⁾).

¹⁾ Herom bemerker Bugge pag. 37: "Begge subjekter, baade þrijor dohtir og si(b)joster arbijano staa sidst hvert i sin sætning efter verbum og objekt. Denne ordstilling forekommer endnu i historisk oldnorsk sprog meget ofte." Formentlig tænkes da paa den poetiske sprogbrug. I prosa falder i det gamle sprog følgende stilling af objektet ligesaa lidet naturligt som nu: "Efter Wodurid stenen merkede tre døtre, delte arven de nærmest beslægtede af arvingerne". Man maatte da som nu sige enten: "Efter V. merkede tre døtre stenen, delte de nærmest beslægtede af arvingerne arven", eller: "Stenen merkede efter V. tre døtre, arven delte o. s. v." I anledning af Einangindskriften bemerker Bugge pag. 85: "I den oldindiske prosa var den traditionelle ordstilling den, at sætningen slut-

Indskrifterne er jo hverken mange eller lange, og tydingerne kan tildels være usikre nok. Men saameget kan man dog se, at ordenes stilling i det urnordiske sprog var anderledes end senere. Hvad specielt verbet angaar, var der (især i den ældste tid?) en tilbøielighed til at drage det hen mod slutten efter objektet og prædikatsordet, og den regel, at verbet i "omvendt ordstilling" sættes foran subjektet, var endnu ikke fastslaaet. Forholder det sig saa med et af sætningens vigtigste led, tør man vistnok antage, at ordstillingen i det nordiske sprogs forhistoriske tid idethele væsentlig skilte sig fra den, som senere blev almindelig.

Men efterat de nyere regler for ordstillingen havde udviklet sig, er de fastholdte med merkelig seighed. Det er i det store taget de samme, som i de moderne nordiske sprog endnu følges i jevn tale. Der er ganske vist forandringer i mange enkeltheder, fornemmelig paa grund af at forenklingen af böiningsformerne har nödvendiggjort andre syntaktiske forbindelser. Men naar vi i oversættelser eller efterligninger af den gamle folkelige stil ikke sjelden støder paa en stilling af ordene, som forekommer os unaturlig, ja tildels kan virke parodisk, beror dette i mange tilfælde ikke saameget paa, at vi nu har andre regler for ordstillingen, som derpaa, at der med hensyn til reglernes anvendelse gjør sig gjældende en anden literær smag eller opfatning af, hvad der tager sig ud og gjør indtryk. Det gamle sprog ynder f. ex., ikke mindst i direkte tale, en meré pointeret diktion, der blandt andet ytrer sig i sterkere anvendelse af inversion. En ligefrem efterligning deraf vil i vore øren lettelig give en ubetydelig ytring noget besynderlig sentiöst og höitideligt.

tede med verbet, som fulgte umiddelbart efter objektet. Denne ordstilling, som er sedvanlig ogsaa i latin og i litauisk, tør ansees for at være nedarvet fra det indogermaniske ursprog. I prosaiske indskrifter med den kortere rækkes runer er den nævnte ordstilling ikke brugelig; men i versificerede indskrifter kan den forekomme".

En iöinefaldende forskjel viser sig dog paa et enkelt punkt, nemlig hvor det gjælder stillingen af sætningens verbum foran subjektet. Nutildags bruges denne ordstilling, kort at sige:

1) (hovedsætninger) i de fleste spørgesætninger, i viljesætninger, samt i udsagnssætninger, naar for eftertryks skyld et underordnet sætningsled eller en del af et saadant sættes i spidsen af sætningen.

Fremdeles i eftersætninger og i de efterstillede eller indskudte udtryk "sagde han, tænkte han" o. s. v.

2) i bisætninger (især udsagns- og følgebisætninger), naar et underordnet sætningsled sættes i spidsen efter konjunktionen, samt i betingelsesbisætninger og modsætningsbisætninger, naar konjunktionen udelades. (Cfr. Dansk sproglære — haandbog for lærere — af Kr. Mikkelsen § 232).

I disse tilfælde, der tilsammen har ikke ringe raaderum, findes denne ordstilling ogsaa i det gamle sprog. Men man læser ikke langt i et norrönt skrift, før man har noteret sig en række eksempler af foranstillet verbum, der ikke lader sig forklare af disse regler. Idethele forekommer dette fænomen saa hyppig, at man kan lade sig forvirre og faa indtryk af, at dette er den almindeligste eller normale ordstilling, eller at det saa nogenlunde efter behag gaar an at sætte verbet foran eller efter subjektet ¹⁾. Men saaledes forholder det sig dog ganske vist ikke.

¹⁾ I "Det oldnorske Sprogs Grammatik" af P. A. Munch og C. R. Unger § 120 heder det: "I verbernes stilling hersker den største frihed; man kan saaledes sætte verbum foran subjektet eller efter, som man vil". E. Mogk udtaler i sin afhandling "Die Inversion von Subjekt und Prädikat in den nordischen Sprachen" (Indogermanische Forschungen 4ter Band. Strassburg 1894):

"1. Omstilling af Subjekt og Prädikat i hovedsætninger kjender alle germanske stammer; den maa derfor være fællesgermansk og stamme fra en tid, da ordenes stilling i sætningen endnu var en friere.

Wilhelm Braune behandler denne sprogbrug i "Zur Lehre von der deutschen Wortstellung" ("Forschungen zur deutschen Philologie, Leipzig 1894) og kommer til følgende resultat (pag. 42):

"For oldn. og höitysk under et lader regelen om verbets stilling i hovedsætningerne sig omtrent formulere saaledes: Verbet vil gjerne frem til begyndelsen af sætningen ("strebt nach dem Anfange des Satzes") og danner meget hyppig det første sætningsled. Men ethvert sterkere betonet sætningsled kan stilles i begyndelsen foran verbet, og saa maa dette faa den anden plads. Verbets begyndelsesstilling bliver i almindelige hovedsætninger i oldn. ofte, i nht. altid dækket ved proklitiske smaaord".

Dette er nærmere udviklet side 39—41. Det heder her bl. a.: "Verbet staar paa 2:den plads, naar et betonet sætningsled begynder sætningen. Dette sætningsled er naturlig meget ofte det nominale subjekt, især i begyndelsen af en række af sætninger. Men ethvert andet sætningsled kan sættes i begyndelsen paa grund af dets betydningsfuldhed eller sammenhængen med det foregaaende". — "Verbets begyndelsesstilling er som paa tysk meget almindelig. Overalt, hvor verbet skal fremhæves, fremdeles hvor det først træder for den talendes bevidsthed, og hvor en fortællings eller fremstillings fremadskriden hovedsagelig beror paa verbet, begynder det sætningen, og det nominale subjekt følger paa anden plads eller senere. Afvigende er kun, at den rene begyndelsesstilling har holdt sig meget oftere end i mht. og nht. Vistnok er ogsaa "dækket begyndelsesstilling"¹⁾ allerede sterkt udviklet. Isærdeleshed proklitiske partikler (*þá, nú* etc.) findes meget ofte foran verbet; f. ex. *þá bjó út á Raudamel Þorfinnr Selpórisson; nú líða svá sex vetr.* Betonede tidsbetegnelser eller adverbier, som ofte begynder sætningerne og henviser verbet til anden plads, har aabenbart været forbillede for denne stilling. Men denne analogi er endnu ikke trængt helt igjennem; disse partikler kan (som i oht.) endnu ofte følge efter, saa at verbet fremtræder i ren begyndelsesstilling; f. ex. *reið Illugi þá heiman; reið hann nú vestr.* Den rene begyndelsesstilling viser sig videre meget hyppig der, hvor man paa tysk maa sætte til det formalē *es*, hvortil der i

2. Den er i den ældre tid absolut folkelig og almindelig og findes ligesaa hyppig som den stilling, der nu kræves.

3. Først i tidens løb, navnlig i de nuværende skriftsprog, har der hos tyskerne, svenskerne og danskerne vist sig en stræben efter at opgive denne omstilling, medens den har holdt sig hos islænderne paa den gamle maade."

¹⁾ Herved forstaaes, at der foran verbet i begyndelsen af sætningen er sat et "proklitisk" ord. Til saadanne proklitiske ord regner Braune ogsaa de personlige pronomener.

oldn. ikke findes noget tilsvarende; f. ex. lízt mér svá á mey þessa "es gefällt mir"; ríðr Illugi heim "es reitet Illugi heim".

"De ubetonede personalpronomen er i oldn. ganske vist ogsaa fordetmeste kommen foran det i begyndelsen staaende verbum. Men ret ofte staar de ogsaa bagefter; f. ex. veizt þú skaplyndi mitt; sigldu þeir í haf; varð ek þá at selja Hrafn sjálfðœmi".

Med hensyn til eftersætninger anføres, at her stilles verbet først, fordi verbet hovedsagelig tjener "zur Weiterführung des Gedankens" (pag. 40). Om spørgende, ønskende og befalende sætninger heder det, at i disse, "hvor verbet spiller hovedrollen", "har det norrøne sprog gennemført ren begyndelsesstilling ved sætninger med pronominalt subjekt, idet her analogien med stillingen af nominalt subjekt i samme sætninger seiredes" (pag. 40). "Saaledes ogsaa ved de i direkte tale indskudte sætninger: "sagde han, svarede han", hvor det selvfølgelig kun kommer an paa verbet, medens subjektet pleier at være bekjendt. Ligesom det her heder segir Gunnlaugr, heder det ogsaa med pron. segir hann, aldrig hann segir" (pag. 40).

Endelig anføres, at vi ikke kan undre os over, at sætninger med *ok* i det norrøne sprog har verbet først, da denne stilling især hører hjemme i længere fortællinger, "hvor fortællingens fremadskriden især sker gennem verbalbegrebet".

Disse Braune's regler gjentages i det væsentlige af F. Holthausen, Altisländisches Elementarbuch § 487 fgg. (Weimar 1895) og B. Kahle, Altisländisches Elementarbuch § 467 fgg. (Heidelberg 1896). Det ser saaledes ud til, at de er akcepterede i Tyskland. I F. Jónssons anmeldelse af Holthausens bog (Arkiv N. F. VIII, 378 ff.) er der ingen bemærkning gjort herved, men det kan formentlig dog ikke betragtes som en godkjendelse. Anmelderen regner vistnok ikke syntaktiske spørgsmaal for sin specialitet.

Braune's udviklinger indeholder adskilligt tiltalende. Jeg har for længere tid siden i mine private optegnelser tildels formet reglerne næsten ganske paa samme maade. Men senere overveielser har bragt mig til at se sagen anderledes. Jeg har idethele gjort den erfaring, at hvor det gjælder syntaktiske fænomener, er det særlig slemt at dømme for raskt. Man kan ved første betragtning mene at være naaet til et bestemt resultat. Men undersøger man paany, og finder

fænomenet i andre forbindelser og anden belysning, kan man blive opmærksom paa, at der er momenter, som man fra først af ikke har seet eller lagt tilstrækkelig vægt paa.

Det forekommer mig, at Braune mener, at verbets naturlige og regelmæssige stilling i oldn. er paa første plads, naar sætningen har nominalt subjekt, at altsaa subjektet ligesaa lidt som noget andet sætningsled kan faa denne plads, medmindre det skal særlig fremhæves. Saaledes opfattes det ialfald af Kahle og rimeligvis af Holthausen. Men det er mig ikke muligt at tilegne mig den opfatning. For mig stiller det sig saa, at naar man ser paa forholdet uden forudfattet mening og undersøger med nøiagtighed en tilstrækkelig stor mængde eksempler, og det saa lykkes i den tilsyneladende brogede forvirring at finde faste holdepunkter, vil man finde, at i den store flerhed af hovedsætninger, nemlig udsagnssætninger, indtager subjektet første plads, hvor sprogbrugen ikke i visse tilfælde af særlige hensyn har fastslaaet en anden stilling. (Hvilke disse tilfælde er, vil nedenfor blive omhandlet). Der skal intet særligt til forat bringe subjektet paa første plads, men der kræves noget særligt, forat det skal vige denne plads. De særlige hensyn kan virke i mange tilfælde tilsammen, og hvis der kunde opgjøres en paalidelig statistik, vilde det kanske vise sig, at verbet findes foran subjektet ligesaa ofte, som subjektet foran verbet. Men det kan ikke hindre, at den sidste stilling er den normale, der indtræder uvilkaarlig, naar ledene saaatsige grupperer sig i ro efter sin naturlige vægt og betydning.

Det er dog maaske ikke Braune's mening at stille subjektet ganske i række med de underordnede sætningsled. Naar han siger, at det "betonede sætningsled", som begynder sætningen, "naturlig meget ofte er det nominale subjekt især i begyndelsen af en række af sætninger", ligger der maaske deri, at det nominale subjekt efter sin natur i regelen er

af saadan vegt, at der ikke, som ved de övrige sætningsled, skal en særlig sterk fremhævelse til forat bringe det foran. Men saa mener han ialfald, at "overalt hvor verbet skal fremhæves, fremdeles hvor det først træder frem for den talendes bevidsthed, og hvor en fortællings eller fremstillings fremadskriden hovedsagelig beror paa verbet, begynder det sætningen". Hertil er at bemærke, at hvad udsagnssætninger angaar, hænder det ganske vist, at verbet sættes først, fordi det udhæves med eftertryk. Naar det heder SE. 77, 27 (Egilssons udg.): *veitti nú hõndin fœtinum*, er det klart, at der tales med bestemt henvisning til, at man tidligere har negtet, at haanden nogensinde hjalp foden (þeir segja, at þat var alls ekki, at fótr styddist við hõnd), men at der nu var syn for sagn. Det er utvilsomt, at verbet skal akcentueres ved sin stilling ogsaa Hkr. 694, 34: *týn eigi manninum*, herra! sjá nú allir, at þú ert miklu betr syndr, og SE. 33, 17: *felt hefir hon þá menn*, er mér hafa litizt eigi ústerkligri, en þórr er. Men saadanne udtryk er i virkeligheden, efter hvad jeg har observeret, sjeldne (udenfor de sammensatte tidsformer) og kan derfor kun tillægges liden betydning til forklaring af den store masse af tilfælde, hvor verbet begynder sætningen.

Jeg tror heller ikke, at forklaringen kan søges i, at verbet "først træder frem for den talendes bevidsthed". Lad os tage et eksempel blandt hundrede: Hákon fór norðr til þrándheims, var hann þar til konungs tekinn; váru þeir Eiríkr um vetrinn báðir konungar í Noregi. En eptir um v́arit dró hvárrtveggi her saman; varð Hákon miklu fjölmennri; sá Eiríkr þá engan sinn kost annan en flýja land, fór hann þá á brott með Gunnhildi konu sína ok börn þeira (Eg. 212, 20 fgg.). Efterat der er fortalt, at Haakon for til Trondhjem, træder ganske vist prædikatet først frem for den talendes bevidsthed, nemlig at han blev taget til konge, men saa hefter tanken sig ved de to personer, idet det

fremholdes, at den følgende vinter var baade H. og E. konger. Naar forfatteren har berettet, at begge samlede tropper, træder atter personerne først for hans tanke: Haakon fik flere folk, Erik vidste ikke anden raad end at flygte, men derefter bliver igjen handlingen fremtrædende: han for bort. Ordstillingen bliver imidlertid, som det sees, den samme, enten subjektet kommer frem for den talendes bevidsthed för prædiketet eller omvendt.

Det samme gjælder, hvor en ny sætning tilknytted ved ok. Hkr. 177, 26 fgg.: þeir segja, at fals sé í hringinum. Síðan lét hon brjóta í sundr hringinn, ok fannst þar eir í innan, er det *cir*, som først træder frem for bevidstheden. Naar det lidt foran heder (Hkr. 177, 12 fgg.): þann vetr fóru menn milli Ólafs konungs ok Sigríðar dróttningar, ok hóf Ólafr konungr þar upp bónorð sitt við Sigríði dróttning, en hon tók því líklega ok var þat mál fest með einkamálum, er der ingen forskjel paa tankeforholdet i ok hóf Ólafr etc. og i en hon tók etc. Hvis tanken paa første sted nærmest fæster sig ved prædiketet — hóf bónorð —, sker det samme ogsaa paa sidste sted -- tók því líklega --; men er paa det ene sted subjektet at antage for mest fremtrædende, maa dette ogsaa være tilfælde paa det andet. Men hvorfor er da efter sprogbrugen ordstillingen ok Ólafr hóf etc. uregelmæssig og en tók hon því etc. utilstedelig?

Med det udtryk, at "en fortællings eller en fremstillings fremadskriden hovedsagelig beror paa verbet", har jeg vanskeligt for at forbinde en bestemt forestilling. Ialfald for verbets stilling i eftersætninger vil der kunne findes en mere nærliggende grund, end at verbet tjener "zur Weiterführung des Gedankens". Den substantiviske eller adverbielle forsætning virker paa samme maade som et foranstillet objekt eller adverbial bestemmelse, og verbet i eftersætningen kommer da foran subjektet efter sprogets almindelige regel for "omvendt" ordstilling.

Saaledes er det vistnok ogsaa med de i eller efter direkte tale föiede sætninger: "sagde han, svarede han" o. l. Ogsaa her gjør de i direkte tale anførte ord indtryk paa sprogfølelsen som et foranstillet objekt. Braune's bemærkning, at det her "selvfølgelig kun kommer an paa verbet, medens subjektet pleier at være bekjendt" slaar ikke til som rimelig forklaring.

At i spørgende, ønskende og befalende sætninger verbet "spiller hovedrollen", kan ikke ubetinget siges. Det kan jo dog i dem komme mere an paa subjektet end paa prædikatet. Hvad spørgende hovedsætninger angaar, er ordstillingen den normale, naar spørgeordet er subjekt. (Hvem har gjort det?) I mange andre tilfælde har man den regelmæssige "omvendte" stilling (Hvad har N. N. gjort? Hvem har N. N. givet bogen? Naar gjorde han det? o. s. v. = Dette har N. N. gjort. Ham har N. N. givet bogen. Igaar gjorde han det.) Det bliver væsentlig spørgesætningerne uden spørgeord, som kommer i betragtning (Kommer kongen? Er han reist?). Naar i disse verbet sættes først, enten vegten ligger paa prædikatet eller paa subjektet, synes det at ligge nær at antage, at man har fundet det hensigtsmæssigt paa en mere iörefaldende maade end ved tonefaldet alene at skille spørgsmaal fra udsagn. (Kongen kommer. Han er reist).

I befalende og ønskende sætninger er subjektet fortrinsvis et pers. pron. af 2:den pers. Naar dette sættes efter, er der deri i oldn. ikke nogen oprindelig forskjel fra udsagnssætninger. Ogsaa i de sidste stilles, som af Braune bemærket, de ubetonede personalpronomenes ofte (eller rettere: oftest) bagefter. Men medens i ønskende og befalende sætninger pron. ikke sættes først, uden det særskilt skal udhæves, vil man i den almindelige norröne prosa i regelen ikke finde det hensyn iagttaget i udsagnssætninger.

Det maa dog merkes, at ved personalpronomen kan i denne forbindelse alene tænkes paa pron. af 1:ste og 2:den person. De saakaldte 3:die pers. pronomen (*hann, hon — þeir, þær, þau*) er, hvor det gjælder ordstilling, at stille sammen med de nominale subjekter.

Endelig maa fremholdes, at det i oldn. ikke gaar an at regne ord som *þá, nú* o. s. v. til "proklitiske partikler". Disse er altid sterkt betonedede og har for sprogfølelsen vistnok aldrig tabt sin egentlige betydning, selv hvor de staar paa grænsen til at blive en slags overgangspartikler. Til det moderne: "der var engang en mand"; "es war einmal ein Mann", findes i det norrøne sprog, som ogsaa af Braune bemærket, intet tilsvarende.

Efter min mening forholder det sig paa følgende maade med verbets stilling i sætningen i det norrøne sprog:

A. Hovedsætninger.

I. Udsagnssætninger.

Den normale stilling er: subjektet paa 1:ste plads i begyndelsen af sætningen, verbet paa 2:den.

I subjektløse sætninger og sætninger med udeladt ubestemt subjekt bliver det da den normale stilling, at verbet indtager 1:ste plads.

Men verbet stilles foran subjektet i følgende tilfælde:

1. Meget ofte, naar subjektet er pers. pron. af 1:ste og 2:den person.

Oprindelig har formodentlig disse pron. regelmæssig været suffigerede eller satte enklitisk efter verbalformen (forsaavidt man idethele har fundet det nødvendigt at tilføie dem), og de stilledes kun foran, naar de udhævedes ved eftertryk. Senere har analogien med nominale subjekter bevirket, at de kunde stilles foran ogsaa i andre tilfælde. I det alm. sprog

bliver da regelen, at de staar foran, naar subjektet fremhæves i modsætning til andre; ellers sættes de uden væsentlig forskjel dels efter, dels (sjeldnere) foran.

ek mun eptir vera, en Iakob fari (Hkr. 319, 2). veit Baldri sæmd sem aðrir menn; ek mun vísa þér til, hvar hann stendr (SE. 37, 14). hann mælti til Kálfs: þú skalt fara með mér á Stiklastaði (Hkr. 525, 15). Sigurðr svarar: Vit skulum nú leika fyrst, en þú, Íslendingr! leita til lands (Hkr. 695, 3). þá mælti hann reiðuliga til Magnús: þér kallit Harald heimskan, en mér þykkir þú fól (Hkr. 694, 8).

ek mun enn annat sinn verja borg mína með þvílíkum vélum (SE. 34, 35). ek fylgi hingat þeim manni, er kominn er um langan veg at sækja yðr heim (Eg. 217, 14). þú hefir flutt mál Egils með ákafa miklum, er þú býðr at etja vandræðum við mik (Eg. 224, 16). Gunnhildr mælti: Vér viljum ekki lof hans heyra (Eg. 219, 7). þér skolut bera kveðju mína Grími syni mínum (Eg. 87, 23).

kenni ek, at þú ert Ása-þórr (SE. 29, 15). þá mælti jarl: Vagn, viltu fá gríð? Vil ek, segir hann, ef vér höfum allir (Hkr. 160, 2). áttu engis annars af ván, en þú munt hér deyja skulu; máttir þú þat vita áðr, at þú mundir enga sætt af mér fá (Eg. 218, 17). væntu vér, herra, at heðan af muni skipast mál Egils á betri leið (Eg. 219, 16). hafi þið verit hér um hríð með mér ok verit vel síðaðir. Hafi þið vel jafnan dugat (Eg. 67, 17).

2. Naar subjektet er en infinitiv eller en hel sætning følges med hensyn til ordstillingen (ligesom i flere andre henseender) analogien med subjektløse sætninger og sætninger med udeladt ubestemt subjekt; verbet stilles alt-saa først.

er gott félag at eiga við konung (Eg. 54, 7). er mér leitt, at konungr kvíi oss hér (Jómsv. 62, 21). má vera, at vér komim í færi við nokkura þá menn, er verit hafa at falli Þórólfs (Eg. 72, 11).

Men ordstillingen kan blive uforandret, og verbet stilles først, om der som grammatisk subjekt tilføies et *þat* (*hitt*).

var þat lífsháski at hlaupa á sæinn (SE. 40, 10). þykki mér þat allfýsilegt at koma í þeira sveit (Eg. 16, 5). er þat mitt ráð, at vér leggim oss ekki á trúnað þessa bónda (Hkr. 518, 23). er hitt bæn mín ok vili, at þér farit at heimboði til mín (Eg. 47, 4). er sú bæn Kveldúlf, at þú takir við Þórólfi vegsamliga (Eg. 22, 10). er yðr þat vegr mikill, er úvinir yðrir fara sjálfviljandi af ǫðrum lǫndum (Eg. 217, 16). þiki mér þat miklu skipta, at þeim sé vel til haga haldit (Eg. 297, 18).

Det pronominale subjekt sættes dog ofte foran verbet, navnlig altid, naar der ligger eftertryk paa det.

þat þótti fǫður minum vegr at deyja í konungdómi með sœmd (Eg. 8, 11). þat er mér lítit starf at reka þetta erendi (Eg. 216, 11). þat samir eigi, at lendir menn láti skip fyrir þér (Mork. 49, 3). þat mun konungi skylt þykkja, at ek fara með honum, ef hann skal verja land sitt (Eg. 9, 8). sú er bæn mín, at þú látir okkr hvárki skiljast lífs né dauða (Hkr. 477, 26).

3. Stundom, naar verbet skal særlig udhæves.

þá mælti sá er bundinn var: Lifa enn nokkurir Jómsvíkingar (Fsk. 52, 10). konungr mælti: Vandast nú getan (Hkr. 673, 5). veitti nú hǫndin fœtinum (SE. 77, 27). tén eigi manningum, herra! sjá nú allir, at þú ert miklu betr syndr (Hkr. 694, 34). má mér svá vel líka þín þjónosta, at ek veita þér bœtr eptir bróður þinn (Eg. 78, 7; má = má vera, at).

Saaledes kan spørgsmaalets verbum gjentages med eftertryk i svaret.

hvat ætla menn, at Sigmundi Brestissyni muni hafa at bana orðit? sagði hann — ætla sumir, at þér munit hafa fundit þá í fjörunni ok drepit þá — mæla þat enn sumir

menn, at þeir muni hafa sprungit á sundi (Flat. I 556, 8; 11). hafði hann nakkvat vápna? segir Flosi. Hafði hann sverðit Fjörsvafni, segir Geirmundr (Nj. 130, 45). cfr. hvernug varð hann við Ásbjörn, þegar er þér ruddut skipit? Þórir segir: Bar hann sik til nokkurrar hlítar (Hkr. 356, 34). þá spurði hann eptir, ef setr nokkur væri í dalnum. En Brúsi segir: Eru setr, er heita Grœningar (Hkr. 450, 7).

Navnlig stilles saaledes verbet ofte foran i de sammen-satte verbalformer, hvor da infinitiven eller fortids-participiet sættes først ¹⁾:

taka mundi þá ǽx þín til hans (Hkr. 525, 27). þurfa muntu, þjálf, at leggja þik meir fram (SE. 31, 27). svín-beygt hefi ek nú þann, er ríkastr er með Svíum (SE. 83, 11). heyrt hefi ek, at þér hafit kvisat í milli yðvar (SE. 30, 19). felt hefir hon þá menn, er mér hafa litizt eigi ústerkligri, en þórr er (SE. 33, 17).

4. Altid i den saakaldte "omvendte ordstilling" d. e. naar objektet, hensynsbetegnelsen, prædikatsordet, et adverbium eller en adverbial bestemmelse sættes paa første plads for at fremhæves. I dette tilfælde kommer verbet efter det udhævede ord og subjektet efter verbet.

suma rak hann af landi, ok af sumum tók hann stórfé, fyrir sumum lét hann bú hoggva (Hkr. 526, 15). Gunnari lét hann kasta í ormgard (SE. 76, 12). dýrt er dróttins orð (Hkr. 300, 33). þat kveld gekk hann at brúðhlaupi með Brynhildi (SE. 75, 12). skamt þaðan frá viðr tjörnina hjá leirvík nokkurri var Haraldr (Hkr. 285, 22). ekki uni ek því. þá mælti konungr (Hkr. 673, 21).

Paa samme maade kan ogsaa en infinitiv stilles først.

vill þú þiggja gullit at gjöf? þiggja vil ek víst, segir

¹⁾ Ellers er det regel, naar subjektet stilles efter verbum i sammensat form, at hjælpeverbet sættes foran subjektet, men hovedverbet bagefter; altsaa: þá mundi ǽx þín taka til hans; hefi ek heyrt o. s. v. Dog siges ogsaa: ok þaðan af eru komnir þessir úlfar (SE. 8, 5).

sveinninn (Nj. 94, 7). fara skaltu, Kálfr (Hkr. 525, 17). vera kann þat, at þú sér ættstærri en hon (Hkr. 162, 7). vera munu ykkir þykkja sakar til, þó at þit ráðit þórólfr af lífi (Eg. 60, 11). sjá kann ek á þessu, at þú ert hollari Agli en Eiríki konungi (Eg. 223, 8).

Hertil hörir (cfr. ovenfor side 217—18), at verbet stilles efter subjektet

a) i eftersætninger;

b) i udtryk som: "siger han" o. l. (samt *ætla ek*, *hygg ek*, *vil ek* o. l.), naar de stilles efter eller indskydes i en direkte tale ¹⁾ (eller subst. sætning).

áðr konungr kæmi af skóginum, lét hann marga menn (OH. 18, 36). þótt ek sjá úskygn, þá er þó sjálf hönd hollust (OH. 157, 31) ²⁾.

hefir þú nokkura menn hitt í borginni, segir Arinbjörn, þá er þik muni kent hafa? (Eg. 217, 25). þokum at skóginum, sagði hann, ok látum hann hlífa á bak oss (Eg. 168, 8).

fáir ætla ek at þau bindi sárin, er hann veitti (Eg. 65, 17). þau orð bað Ásta at vit skyldim bera þér (OH. 31, 1). arf minn allan vil ek at taki þórólfr félagi minn (Eg. 26, 9).

5. Naar en hovedsætning knyttes til et foregaaende sideordnet udsagn med *ok*.

Magnús konungr fór um haustit alt austr til landsenda, ok var hann til konungs tekinn um alt land, ok varð alt landsfólk því fegit, er Magnús var konungr ordinn (Hkr. 518, 34). jarl þakkaði honum vel þessi heit, ok dvaldist hann með þorgný (Hkr. 290, 11). Sigurðr konungr hét ferð sinni, ok gerðu konungar stefnulag sitt í Eyrarsundi

¹⁾ Denne udtryksmaade er i det gamle sprog ikke saa almindelig som nutildags og er væsentlig indskrænket til præs. og imp. af *segja*.

²⁾ Cfr. så maðr er kaupmaðr skal vera, þá verðr hann leggja sík í margan lífsháska (Kgs. 6, 8). en så er þetta nemr ok gætir, þá missir så eigi sannrar spektar (Kgs. 5, 16) = ef maðr skal kaupmaðr vera o. s. v.

(Hkr. 685, 6). eigi hljótu vér meðalordaskak af honum Mœrakarli, ok væri hann launa fyrir verðr (OH. 157, 34).

Efter *ok* kan subjektet stilles foran verbet, naar der ligger eftertryk derpaa.

en er hann sagði ásunum draumana, þá báru þeir saman ráð sín, ok var þat gert at beiða gríða Baldri fyrir allskonar háska, ok Frigg tók swardaga til þess, at eira skyldu Baldri eldr ok vatn (SE. 36, 32). Þórólfr var sárr mjök en Bárðr meir, ok engi var úsárr á konungsskipinu fyrir فرمان siglu (Eg. 25, 16).

Ellers findes den ordstilling sjelden.

þeirra sat innast Auðun illskælda; hann var ellztr þeira ok hann hafði verit skáld Hálfðanar svarta (Eg. 21, 13). eptir þat tók Sigurðr konungr vel við frændsemi Haralds, en Magnús son hans úpokkaðist mjök við hann, ok margir höfðingjar sneru eptir honum (Hkr. 692, 28). eru nú konungi orð gær, at hann leggi til heilræði, ok hann kemr ok lítr yfir ráðit hennar (Mork. 70, 28).

Merkeligt er det, at naar sætningen forbindes med et sideordnet udsagn med *en*, bruges den normale ordstilling (subjektet foran verbet).

síðan töludu danskir höfðingjar langar tölur ok snjallar, en böendr svöruðu ok töludu í mót, sögðu margir, at þeir vildi fylgja Sveini konungi ok berjast með honum, en sumir neittu (Hkr. 518, 11). þá lét Sigríðr dróttning um nóttina veita þeim atgöngu bæði með eldi ok vápnum; brann þar stofan ok þeir menn, er inni váru, en þeir váru drepnir, er út kómust (Hkr. 162, 20). þann vetr fóru menn milli Ólafs konungs ok Sigríðar dróttningar, ok hóf Ólafr konungr þar upp bönorð sitt við Sigríði dróttning, en hon tók því líkliga (Hkr. 177, 12).

Undtagelse herfra findes i "omvendt ordstilling".

þess strengðir þú heit, Vagn, at drepa mik, en mér þykkir hitt nú líkara, at ek drepa þik (Hkr. 159, 10).

margir hans menn lottu hann þess, en eigi at síðr fór hann með mikla sveit manna (Hkr. 162, 13).

Ellers meget sjelden; f. ex. Hkr. 683, 27: fleiri hlutir urðu þeir í skiptum þeira bræðra, er þat fannst á, at hvárr dró sik fram ok sitt mál, ok vildi hvárr vera qðrum meiri, en helzt þó fríðr milli þeira, meðan þeir lifðu, hvor verbet er stillet foran forat udhæves, og Eg. 37, 10: konungr ræddi fátt um þessi tíðendi fyrir mönnum, en fannst þat á, at hann mundi trúnað á festa þessa orðræðu, hvor stillingen er overensstemmende med, hvad der er sagt ovenfor under 2.

Grunden til den forskjellige stilling af sætningsledene efter *en* og *ok* maa søges deri, at paa den tid, da denne sprogbrug fæstnede sig, föltes *en* blot som en tonlös forbindelsespartikel, men *ok* som et betonet adverbium = "videre, fremdeles, desuden", hvorefter der krævedes "omvendt" ordstilling. Men paaafaldende er det, at denne ordstilling har kunnet holde sig saa uforandret, efterat ordet er gaaet over til en ubetonet sideordnende konjunktion.

Forholdet er da det samme som ved *enda* (opr. = *en þó* cfr. Noreen: Aisl. gram.² § 117, 2) eg. "og paa den anden side, og desuden, og tilmed", der efterhaanden gaar over til betydningen "og" eller "men", samt ved *heldr* der fra at betyde "heller, mere, meget mere o. l." bliver til "tværtimod" og tilsidst til adversativ partikel "men". Efter disse ord benyttes altid "omvendt" ordstilling.

Hallgerðr var fengsöm ok stórlýnd, enda kallaði hon til alls þess, er aðrir áttu í nánd (Nj. 11, 14). cfr. fyrir því at nóttin er eigi afliðin til lykta, enda er dagrinn eigi fulliga kominn (Mar. 58, 28). ok láta þeir sér þat eigi einhlítt, heldr hafa þeir undir sik tekit eigur allra vár frænda (OH. 32, 5). cfr. þvíat eigi elskaði hann þá at eins úvini sína, er hann bað fyrir þeim, heldr elskaði hann þá, er hann ávitadi þá um útrú (Hom. 75, 33).

6. Naar en hovedsætning föies asyndetisk til det frgd, saaledes at det fölgende udsagn slutter sig dertil som umiddelbar fortsættelse uden nogen væsentlig pause i foredraget.

Hákon fór norðr til þrándheims, var hann þar til konungs tekinn; váru þeir Eiríkr um vetrinn báðir konungar í Noregi. En eptir um vórit dró hvárrtveggi her saman; varð Hákon miklu fjölmennri; sá Eiríkr þá engan sinn kost annan en flýja land, fór hann þá á brott með Gunnhildi konu sína ok börn þeira (Eg. 212, 20). Þórólfr Kveldúlfsson ok Eyvindr lambi kómu um haustit heim ór víking, fór Þórólfr til föður sins, tóku þeir fedgar þá tal sín í milli, spyrr Þórólfr eptir, hvat verit hefir í erendum þeira manna, er Haraldr sendi þagat (Eg. 15, 8). þá gipti Eiríkr Vagni Ingibjörgu dóttur þorkels leiru ok fekk honum langskip gott með öllum reiða ok fekk honum skipan til; skildust þeir hinir kærstu vinir; ferr þá Vagn heim suðr til Danmerkr, varð hann síðan ágætr maðr, ok er mart stórmenni frá honum komit (Hkr. 160, 29).

Det forekommer mig, at der neppe kan være tvil om, at i dette tilfælde *ok* simpelthen er udeladt.

Föies et nyt verbum til et för nævnt subjekt, skal det egentlig tilknytted med *ok*; f. ex. þá kom þar dróttning til hans ok skenkti honum sjálf ok lokkaði hann mjök til at drekka ok var hin blíðasta (Hkr. 161, 18). Men der siges ogsaa asyndetisk: Þórólfr kom af fjallinu ofan í Vefsni, fór þá fyrst til bús síns á Sandnes, dvaldist þar um hríð, fór norðan um vórit með leiði sínu til Torga (Eg. 42, 14).

Paa samme maade tilknytted en ny sideordnet hovedsætning egentlig med *ok*, f. ex. Magnús konungr fór um haustit alt austr til landsenda, ok var hann til konungs tekinn um alt land, ok varð alt landsfólkit því fegit, er Magnús var konungr orðinn (Hkr. 518, 34), men der er intet til hinder for at udelade *ok*, og udtrykket bliver da:

Magnús konungr fór um haustit alt austr til landsenda; var hann til konungs tekinn um alt land; varð alt landsfólkit því fegit, er Magnús var konungr orðinn.

Det udsagn, hvortil en sætning med foranstillet verbum saaledes slutter sig, kan være adskilt fra denne ved en mellemkommende parenthetisk indskydelse, men den eiendommelige ordstilling vækker dog forestilling om en nær forbindelse med, hvad der tidligere er sagt, f. ex.

En at skilnaði þeira Arinbjarnar ok Egils, þá gaf Egill Arinbirni gullhringa þá tvá, er Aðalsteinn konungr gaf honum ok stóð mörk hvárr, en Arinbjörn gaf Agli sverð þat, er Dragvandill hét — þat hafði gefit Arinbirni Þórólfr Skallagrímsson, en áðr hafði Skallagrímr þegit af Þórólfi bróður sínum, en Þórólfi gaf sverðið Grímr loðinkinni, son Ketils hængs. þat sverð hafði átt Ketill hængr ok haft í hólmgöngum, ok var þat allra sverða bitrast — skildust þeir með kærleik hinum mesta, fór Arinbjörn heim í Jörvík til Eiríks konungs (Eg. 226, 9 fgg.).

Saaledes navnlig efter en kortere eller længere direkte eller indirekte tale.

Kálfr svarar: "Ekki tók øx mín til hans"; gekk hann þá í brott ok til hests síns, hljóp á bak ok reið leið sína (Hkr. 525, 28). Ástríðr svarar: "Allir þeir menn, er nokkurir hreystimenn vilja vera, munu ekki æðrast um slíkt En ef menn hafa látit frændr sína með hinum helga Ólafi konungi, eða sjálfir sár fengit, þá er þat drengskapr at fara nú til Noregs ok hefna þess" — kom Ástríðr svá orðum sínum ok liðveizlu, at fjöldi liðs varð til með Ástríði at fylgja honum til Noregs (Hkr. 516, 11 fgg.). Sveinn konungr Alfíuson var þá staddr á Sunnhordalandi, er hann spurði hersögu þessa; lét hann þegar skera upp heror — — — átti konungr þá þing ok tal við bændr ok bar þá upp erendi sín, sagði svá: at hann vill halda til móts við Magnús konung, son Ólafs konungs, ok halda við hann orrostu, ef bændr

vilja fylgja honum; mælti konungr heldr skamt (Hkr. 517, 33 fgg.).

Naar en persons ord først anföres paa indirekte maade, men der saa gaaes over til direkte tale, kan ved constructio ad sententiam den direkte tale indledes med en sætning, hvori verbet sættes foran subjektet.

Egill segir, at ekki var ort; "hefir hér setit svala ein við glugginn ok klakat í alla nótt, svá at ek hefi aldregi bedit ró fyrir" (Eg. 221, 9). Konungr — segir, at Arinbjörn hefði lengi fylgt mjök málum Egils; "hefir hann notit þín at því, er ek hefi látit hann vera hér í landi" (Eg. 187, 4) ¹⁾.

7. Endelig kan udenfor de ovenfor nævnte tilfælde verbalformerne *er*, *var*, *mun*, sjældnere *hefi*, *hafða* o. s. v. sættes først i sætningen foran subjektet eller et andet sterkere betonet ord ²⁾.

¹⁾ Naar det stundom kan synes mindre naturligt at tænke sig *ok* udeladt (f. ex. þá varði Sigmundur uppgönguna, en þeir Þórir ok Einarr hlupu til skips þeira Þrándar; helt þar annarr maðr festi, en annarr var út á skipi Flat. I 551, 20), er at merke, at i det gamle sprog ofte sætninger forbindes med *ok*, hvor vi nu ikke vil bruge saadan koordination; f. ex. síðan gera þeir svá ok fundu þar likama Skarphédins, ok hafði hann staðit upp við gafaðit (Nj. 132, 31) eigi skal þat, segir Flosi, ok eru slíkt heimskir menn, sem þú ert (Nj. 130, 95).

ok udelades altid som forbindende konj., naar *ok* sættes inde i sætningen som adv. = ogsaa: Þrándr lét bjóða Þuríði Meginekkju sættir ok sonum hennar; varð ok ekki af því, at synir Sigmundar leitaði trausts við Noregs hofdingja (Flat. I 555, 12). eptir þessa áminning skipaðist konungr vel við, fluttu ok margir þessi orð fyrir konungi (Hkr. 528, 1).

²⁾ Om rigtigheden af denne regel er jeg ikke paa det rene. De fleste exemplar, som kan henføres hertil, kan forklares efter det frgd, næynlig efter 6, tildels efter 2. Dette gjælder dog ikke udtryk som Fsk. 138, 34; Hkr. 474, 11, hvor en direkte tale begynder paa denne maade. Ogsaa Nj. 130, 16 synes det mig rigtigere at læse: Skarphédinn mælti þá: Er þér hér nú minjagriprinn, end som Gíslason har: Skarphédinn mælti: þá er þér hér nú m. Maaske har man her en eiendommelig anvendelse af, hvad der er anført under 3, saaat verbet er stillet først for at give udtrykket et sterkere præg af tilforladelighed (altsaa: det var ganske sikkert nordmændenes konge — bønderne fortjener ganske vist, at etc.).

skulu vit bræðr vera búnir ok bodnir til slíks, sem þér vilit okkr til nýta. Hafði faðir okkarr hér lengi konungs sýslu; varð honum þat vel í höndum. Er yðr, konungr! vandsettir hér menn yfir til forráða, því at þér munut hér sjaldan koma sjálfir (Eg. 36, 15). Arinbjörn svaraði: eigi er hann á mínu skipi. Munu þér ok konungr! brátt mega þat sjá. Eru þeir einir hér innan borðs, er þér munut kenna (Eg. 194, 7). skulut þér, segir hann, hér vera ok sjá þau tíðendi, er hér gerast — er yðr þá eigi segjandi saga til — því at þér skulut frá segja ok yrkja um síðan (Hkr. 475, 11). þeir svöruðu konunginum: Var þat Norðmanna konungr (Fsk. 138, 34). þá krafði hann sér hljóðs ok mælti síðan: Hafa böendr verðleik til þess, at svá væri gert (Hkr. 474, 11). bjóðit mönnum lög ok landsrétt, drepit niðr herörinni — mun hon enn eigi víða hafa farit yfir landit, því at stund hefir skömm verit — sendit menn yðra etc. (Hkr. 318, 30).

Saauidt jeg har iagttaget, skulde disse regler for verbets stilling i udsagnssætninger være i det væsentlige udtømmende ¹⁾. Men en klar opfatning af forholdet vanskelig-gjøres ofte ved den interpunktion, som anvendes i udgaverne. Der sættes i mange tilfælde punktum foran en sætning, som begynder med et verbum med efterstillet subjekt, hvor der dog ikke naturligt skal være nogen større pause i talen; omvendt findes komma foran sætning med først stillet subjekt, hvor der rettere skulde staa punktum. Jeg tror, at hvis man forelæser en god sagatext efter en tegnsætning, der er afpasset efter de ovenfor opstillede regler, vil man faa en paa-

¹⁾ Stundom kan et verbums begyndelsesstilling være begrundet i, at et vers foresvæver forfatteren; f. ex. vex víðarteinungr einn fyrir vestan Valhöll (SE. 37, 6). I ordsproglige udtryk kan verbet sættes først forat frembringe en iörefaldende alliteration; f. ex. lifa orð lengst eptir hvern (Konung. 50, 23).

lideligere forestilling om de gamle sagafortælleres mundtlige foredrag.

II. Viljesætninger.

1. Naar pron. tilføies ved imperativ, bliver det enten suffigeret eller sat bagefter verbalformen; foran sættes det kun, naar det særlig udhæves, dog neppe uden sætningen indledes med *en*.

láttu þér nú verða höfðinglega við þenna mann (Eg. 217, 19). gakk þú nú á skip þitt (Eg. 192, 19). takit ér yðr nú höfðingja (Nj. 124, 28). forum vér á brutt (Eg. 191, 24).

ek vil bjóða fé fyrir mann þenna, til þess at hann haldi lífi sínu ok limum, en þér, konungr! skipit ok skerit um alt annat (Hkr. 357, 15). þá mælti Skrímir til þórs, at hann vill leggjast niðr at sofna; en þér takit nestbaggann (SE. 29, 28). en þú, Egill! háttu svá ferðum þínum (Eg. 224, 20). en þú flý eigi, þótt lið sé gort til þín (Jomsv. 61, 35).

2. Ved opfordrende konjunktiv stilles ogsaa alm. verbet foran subjektet, men subjektet kan sættes først, naar der ligger eftertryk derpaa.

hafi þik allan tröll; standi menn upp ok drepi hann (Mork. 43, 13). skjótr er dómr minn: flýi hann af landi (Hkr. 644, 22). ráði guð fyrir lífi mínu (Hkr. 210, 3). þér elskuðut dauða, sé þér glataðir (Hom. 63, 24). tröll hafi þína vini (Nj. 36, 5). guð þakki yðr (Kgs. 8, 8). öll heipt ok reiði takisk frá yðr (Hom. 43, 9). ek mun eptir vera, en Jakob fari (Hkr. 319, 2).

Sættes et underordnet sætningsled eller et adv. el. lig-nende først i sætningen, kommer altid verbet foran subjektet.

lofaðr sér þú guð, dróttinn minn (Nj. 106, 26). öllum monnum sé þat kunnigt (Mork. 131, 19). en þó verði þinn vili (Hom. 111, 15).

III. Spörgesætningar.

1. Er spörgeordet subjekt eller hörer til subjektet, sættes subjektet foran verbet.

hverr eggjaði þik at mæla slíkum beryrdum við mik? (Hkr. 691, 4). hvat rýkr á diskinum fyrir yðr? (Hkr. 690, 17). hvert máltak er haft til skáldskapar? (SE. 49, 25).

2. Er spörgeordet underordnet led i sætningen, eller hörer det til prædiketet eller til et underordnet led, indtræder, da spörgeordet altid maa staa først, omvendt ordstilling, verbet altsaa foran subjektet.

hverr var þessi hinn málsnjalli maðr? (Hkr. 619, 24). fyrir hví biðr þú þér eigi lækningar? (Hkr. 497, 31). hvernug varð hann við, Ásbjörn? (Hkr. 356, 33). hversu mikla frændsemi átt þú við Erling? (Hkr. 353, 21).

3. Er spörgsmaalet ikke betegnet med spörgende ord, eller betegnet med *hvárt*, sættes verbet foran subjektet ¹⁾.

ætlað þú at hræða mik, Erlingr? hefir þú fyrir því lið mikit? (Hkr. 361, 2). hvárt eru allir menn í svefni á bænum? (Eg. 203, 9).

B. Bisætningar.

1. I alle arter af bisætninger er det den normale ordstilling, at subjektet sættes foran verbet umiddelbart efter konjunktionen, relativpartiklen og spörgeordet (eller det led, hvortil spörgeordet hörer).

Konjunktionsbisætninger (substantiviske og adverbielle): en þó er þat satt, ef ek hefða vitat, þá er ek var heima í Langey, at þórir hundr mundi koma í ferð vára með svá mikit lið, sem hann hefir, at vér mundum hafa haft fleira manna með oss (OH. 134, 10).

Relativsætninger: ek kenda gærla þá staði, er ek hefi eigi fyrr sét (OH. 202, 28). engir hlutir hafa þeir at borit

¹⁾ *hvárt* repræsenterer oprindelig elliptisk et selvstændigt spörgsmaal: hvad (af to ting) finder sted?

mér til handa, er Ólafr konungr hafi mér reizt um, en mǫrg er sú ráðagerð hans, er hætting man í þykkja (OH. 53, 28).

Spørgebisætningar: skal ek freista, ef ek mega þik drepa (Hkr. 622, 29). þat skyldi svá reyna, hvárt Baldr var svá ástsæll, sem sagt er (SE. 38, 39). haf þú njósn af, nær er þeir koma til bæjarins (Nj. 3, 34). hann spýrr, hvat mǫnnum þeir sé (OH. 201, 32). þeim mǫnnum þótti úsýnt, hverr friðr gefinn væri varnaði þeira manna, er af landi braut færi með konungi (OH. 188, 31). hon hafði þetta gørt til raunar, hvert ráð Sigurðr konungr tæki (Mork. 165, 12). eigi þykki mér skipta, í hvárum flokki ek em (OH. 204, 5). maðr man reynask af bardögum guðs, hverjum hug hann gerir góð verk, eða hverri styrkt hann standisk freistni (Hom. 13, 15).

2. Men i visse tilfælde kan ogsaa i bisætninger verbet sættes foran subjektet, nemlig:

a) stundom naar verbet særlig udhæves.

kunn vel at skilja ok marka, hversu þverr eða vex úkyrrleikr sjóa (Kgs. 10, 28). veit ek eigi þat, þótt minn frændi sé konungr yfir landi, hvárt batna skal við þat minn réttir nakkvat (OH. 34, 25). þóat tekit væri hit mesta fjall, ok yrði þat at eldi ok væri þar í kastat, þá yrði þat þegar at jökli (Hom. 104, 21). ok er þat geta mín, at þat sé ráð hans, at standa skuli bú yður úrænt (Nj. 131, 80). hann herði hendrnar at hamarskaptinu, svá at hvítnuðu knúarnir (SE. 28, 26).

b) i omvendt ordstilling, naar et andet ord end subjektet fremhæves med eftertryk; saaledes ofte i *at*-sætninger, sjældnere i andre konjunktionssætninger, relativsætninger eller spørgebisætninger.

kann vera, at nú verði eigi langt vart viðrmæli (Mork. 46, 20). þótti mér úfróðlegt at fara svá aptr, at eigi hefða ek sét yðr ok vegsemd yðra (Hkr. 275, 11). en þó vil ek, at fé þetta þiggir þú af mér (Hkr. 275, 23). hitt munda

ek ætla, at með henni myndi nú vera beggja ykkur gæfi (OH. 14, 5). séðu við, at þér verði eigi mein at refði mínu (OH. 158, 3). setti hann þá þat í lögum, at til þess þings skyldu sækja Upplendingar (OH. 110, 32). máttu svá ætla, at vandskipaðr mun þér vera stafninn í stað hans (Mork. 47, 35).

Þótt þar væri fyrir eldr brennandi, þá mynda ek ok minir líðar þegar í hlaupa (OH. 243, 1). gott hjóna ert þú, ef slík væri mörg (Nj. 69, 29).

skal ek þik gipta nokkurum þeim höfðingja, er mér sé eigandi vinátta við (OH. 78, 26). ok þarf maðr jafnan leiða at huga, at hann sé þar vel, sem þá er hann staddr (Kgs. 6, 11). því at eitt orð má þat mæla í bræði, ef maðr gætir eigi, er síðan vildi hann með gulli keypt hafa at úmælt væri (Kgs. 9, 23).

er þér eigi forvitni á, hversu mér líkar sagan (Mork. 73, 9). spyrr, hvernig honum þykkir ferð sín orðin (SE. 33, 35). þar skal þó til hætta, hvárt meira megí gipta vár (Mork. 161, 28). nú höfðir oss at skynja, hvaðan af hvígi sé nafn gefit (Hom. 205, 21).

c) i betingelsessætningar, naar betingelseskonjunktionen udelades.

vill þórólfr upp gefast ok ganga á vald mitt til mis-kunnar, ok (= þá) mun hann halda lífi ok limum (Eg. 63, 5). viltu þessa menn alla láta gríð hafa, þá skal aldri með lífi fara Vagn Ákason (Hkr. 159, 31). hefði þat verit þá boðit, þá væri margr maðr sá á lífi, er nú er dauðr (Hkr. 619, 11). hefði hann lið slíkt, sem hann er frækn sjálfr, þá mundi hann optar sigr fá (Mork. 46, 5).

d) naar i den anden (eller en senere følgende) af flere sideordnede *at*-sætningar, der er forbundne med *ok*, konjunktionen *at* er udeladt.

Hákon jarl fær nokkurn pata af því, at maðr mun sá vera fyrir vestan haf, er Óli nefndist, ok halda þeir hann

þar fyrir konung (Hkr. 163, 29). svá er sagt, at Einarr hafi verið allra manna sterkastr ok bestr bogmaðr, ok var harðskeyti hans umfram alla menn aðra (OH. 24, 12). svá er, sem yðr er kunnigt, at ek em hér kominn á þinn fund, ok hefi ek farit langa leið ok torsóttu (Hkr. 275, 9). betra þykki mér, þótt ek hafa it sama ríki ok eignir, at minn frændi sé konungr yfir Noregi heldr en útlendir konungar, ok mætti enn vár ætt upp hefjast hér á landi (OH. 34, 28). þat vilda ek, at þú ræddir ekki um, ok sé kyrr veðjun þessi (Mork. 98, 25). þá beiddi jarl þess, at konungr skyldi ljá honum fresta til annars sumars, ok færi jarl þá heim at sinni (OH. 97, 33). vera kann, at eptir makligleikum sé, ok hafi hon svikit mik (Mork. 123, 22).

Saaledes ogsaa, naar *ok* udelades: síðar um vetrinn var konungi sagt, at Innþrændr höfðu fjölment á Mærinu, ok váru þar blót stór at miðjum vetri, blótuðu þeir þá til fríðar ok vetrar góðs (OH. 103, 15). varð þat at sætt, at Hálfðan skyldi halda ríki öllu því, er áðr hafði hann haft, skyldi hann ok láta úhætt við Eirík bróður sinn (OH. 6, 24). hon lagði ráð fyrir þá, at þá er þeir kvæmi til Jormunreks konungs, at þeir skyldu ganga of nótt at honum sofanda, skyldi Sörli ok Hamðir hoggva af honum hendr ok fœtr (SE. 77, 16). cfr. en mér spyrst á þann veg til um alla þá, sem allir verði ekki at manna, stökkva sumir af landi á brott (Eg. 16, 11; = at allir verða etc. ok stökkva sumir).

Ligesaa, om en *at*-sætning med *ok* sideordnes med en infinitiv.

þér skulut bera Sviakonungi þau mín orð, at ek vil fríð setja millum landa várar til þeira takmarka, sem Ólafr Tryggvason hafði fyr mér, ok sé þat bundit fastmælum, at hvárigir gangi þar um fram (OH. 53, 2). hinn annarr at halda bardaga við mik, ok hafi sá fé, er sigr hefir (OH. 241, 34). þvíat þat er satt at segja, at svá fellr mér þetta

nær um trega, at mér þætti betra at hafa látit tvá sonu mína ok lifði Høskuldr (Nj. 111, 30). cfr. væria þér verri vænleikr minni ok kæmist þú með þðrum monnum (Mork. 37, 8 = væria þér verri at hafa vænleik minna ok kæmist þú etc.).

Men den normale ordstilling (subjektet foran verbet) bruges dog ogsaa i dette tilfælde.

ok er þeir hittu menn at máli, spurðu þeir þau tíðendi, at Eiríkr konungr blóðøx var þar fyrri ok Gunnhildr, ok þau höfðu þar ríki til forráða, ok hann var skamt þaðan uppi í borginni Jórvík (Eg. 215, 8). hon sagði, at þat var honum hégómamál, ok hann er áðr svá vel kvángaðr, at honum er fullræði í (Hkr. 162, 4). þat hafa menn fyr satt, at Knútr konungr hafði vitat um ferð Háreks, ok hann myndi eigi svá hafa farit, ef eigi hefði áðr vináttumál farit milli þeira Knúts konungs (OH. 171, 2). nú er þat orð flestra manna, er bókina heyra, at þat megi eigi vera ok þat sé ekki nema lygi (Kgs. 24, 10). segit honum svá, at ek sé sjúkr ok at bana kominn, ok ek vilja fyrir eins finna hann, ok líf hans liggi við (Jómsv. 68, 33). cfr. vætti ek hans ásjá, ok hann muni sína gæzlu láta yfir mér vera (Mork. 170, 25). Blandet exempel: þat sýndisk mér, at lík eitt lá fólgt undir gúlu klæði, ok sálan var ór farin. Svá sýndisk mér, at hon væri nøkkvið — ok var sú hin auma græn sem graslaukr (Hom. 190, 3 fgg.) ¹⁾.

Sker forbindelsen mellem to sideordnede *at*-sætninger med *en* (= men), forandres ikke ordstillingen, om *at* udelades.

eigi má ek þat vita, at ek hafa hér mikinn sóma með yðr, en móðir mín troði stafkarls stig út á Íslandi (Mork.

¹⁾ Om *at* udelades i en enkelt sætning, har det ingen indflydelse paa ordstillingen: þar sem sumir segja, hann sé heygðr (Isl. I 36, 20). Saaledes efter *en* (= end): vil ek ekki annat, en þú farir til mín til vetrvistar (OH. 156, 14). hvat er heldr þá en ek göra konungi eigi skapraun í hérvist minni (Mork. 141, 23).

63, 35). eru kostir tveir af oss gervir, at ér gangit í land, en vér munum taka fé yðvart (Nj. 83, 20). nú er sá einn kostr, at ek vil bjóða þér til mín við vii menn, ok sér þú ásamt við konu þína, en lið þitt sé annarsstaðar (Mork. 86, 15). cfr. væri þat ráð, ef nokkur dáð er í þér at ráðast fyrstr upp at Bresti, en aðrir fylgði þér eptir (Flat. I 129, 11)¹⁾.

e) i den 2:den af to med *ok* forbundne betingelsessætningar, naar betingelseskonjunktionen udelades i denne.

ef sá maðr stígr í þann hólma, er sjúkr er, ok neytir hann þeira grasa, er þar vaxa, þá verðr hann þegar heill (Kgs. 22, 26 Kristianiaudgaven). skyldi Eyvindr gefa þeim mark, ef Haraldr konungr kæmi, ok þóttist hann liðs þurfa (Mork. 42, 17). þóat tekit væri hit mesta fjall, ok yrði þat at eldi ok væri þar í kastat, þá yrði þat þegar at þokli (Hom. 104, 21). eigi megu menn til ganga at forvitnast á þá árbakka, nema löng reip hafi ok sé borin á þá menn, er til vilja forvitnast at sjá, ok siti hinir fjarri, er gæta reipsins (Kgs. 32, 35).

Fremdeles naar der til en betingelsessætning med *ef* og indikativ ved *ok* (enda) knyttet en sætning i konjunktiv i betydningen "og sæt at", "og lad os antage at", "og dersom". (Se min afhandling om konjunktiv § 8 i Arkiv 1883).

þykki mér þá vel sýslat, ef þú heyrir orð Sviakonungs, ok segi hann annathvart já eða ní (OH. 53, 12). ef þar er útlendr herr, ok fari þeir þaðan með langskipum, þá ætla ek mörgum kotbúðndum munu þykkja verða þröngt fyri dyrum (OH. 127, 4). cfr. þótt eigi nái prestfundi, ok segi

¹⁾ Verbet stilles foran i "omvendt" ordstilling: þeir segja, at eyin verði eigi sótt, ef tíu menn eru til varnar hjá uppgöngunni, en aldri komi svá margr, at sótt verði (Flat. I 552, 32); derfor efter *heldr*: hófsemi er háttr alls lífs, at maðr elski ekki of mjök, né hafi at hatri. heldr stilli hann allar ýmisar girndir þessa lífs (Hom. 57, 1).

hann úlærðum manni til, at hann iðrast, ok svá þótt hann megi eigi mæla, ok geri hann þær jartegnir etc. (Grág. 12, 10). þar er maðr tekr við fé byskups, ok hverfi fé þat (Grág. 20, 5). legg einn þriðjung í félagsgerð með þeim mönnum, er jafnan sitja í góðum kaupstöðum, ok sé þeir tryggvir ok kunni vel við kaup (Kgs. 13, 5).

f) i den 2:den af to med *ok* (*eða*) forbundne sporgesætninger, naar spørgeordet *hvárt* eller *of* udelades i denne.

Njáll spurði, hvárt hann ætti á öllum þeim, eða ætti fyrirmenn einir at svara málinu (Nj. 70, 23). spurði, hverr sá væri með ásum, er eignast vildi allar ástir hennar, ok vili hann (= og om denne vilde) ríða á Helveg (SE. 37, 26). Men ogsaa: sést um, hvat aðrir góðir kaupmenn hafast at, eða nokkurr nýr varningr komi (= eller om en ny vare kommer) sá til bæjar, er þér sé nauðsynligr at kaupa (Kgs. 7, 1).

g) sjelden i den sidste af to andre med *ok* forbundne sideordnede bisætninger.

en er Hugi er kominn til skeiðsenda ok snýst aptr, ok er þjálfí þá eigi kominn á mitt skeiðit, þá segja allir, at reynt er um þenna leik (SE. 31, 35). þat bar at eitt sinn, þá er fjölment var með konungi ok kærðu menn mál sín, þá kom þar fyrir hann sá maðr (Hkr. 524, 24).

h) endelig kan stundom hensyn til velklang bevirke at verbet i en bisætning stilles foran subjektet, naar nemlig subjektet er udvidet ved tilføiet apposition eller anden bestemmelse.

en jarl grunaði af frásögn nokkurra manna, at vera mundi nokkurr af konunga ætt norrœnni (Hkr. 163, 31). hana rak yfir fjórðinn, kom þá á þat land, er átti Jónakr konungr (SE. 76, 31). Þorgrímr goði var son þeirra ok Gerðr dóttir, er átti Þormóðr goði, son Odds hins rakka (Eb. 8, 18).

Efterskrift. Siden jeg paa filologmödet 1898 refererede hovedindholdet af ovenstaaende, har jeg læst "The order of words in old Norse prose by Ludwig Bernstein. New York 1898(?)". Dette er et nyttigt arbejde, ikke mindst for den, der er orienteret i emnet og her faar leilighed til at sammenligne og kontrollere sine iagttagelser. Men der savnes deri ikke lidet, som efter mit skön er vigtigt og karakteristisk; andet er nævnt i forbigaaende, saa det ikke falder tilstrækkelig i öinene, medens adskilligt, der er af mindre vigtighed, er behandlet med unödig bredde.

Forf. sees for sit öiemed at have gennemgaaet 80 sider af Snorres Edda, 100 sider af Olafs saga Tryggvasonar (i Fornm. sog. I) og vel 50 sider af Eyrbyggja saga. "This has been thought a sufficiently large amount of prose, upon which to base a discussion of the order of words; in fact 100 pages might have done as well". Ganske vist, paa 100 endsige 200 sider af god folkelig prosa vil man nok i regelen kunne finde det meste af, hvad der er af betydning for spørgsmaalet. Naar man blot var istand til at faa alting med; men det gör man aldrig med engang, og jo mere ukjendt feltet paa forhaand er, desto mere udsætter man sig for tilfældige og misvisende indtryk. Jeg tror, at det er den sikreste fremgangsmaade först med omhu at vælge et lidet kvantum til gennemgaaelse, med nöiagtighed notere, hvad der i dette er af betydning og saa sammenarbejde resultatet af denne undersögelse. Men derefter bör man prøve rigtigheden af det foreløbige resultat, idet man gennemgaar et nyt, ikke for indskrænket udvalg af forskjellige skrifter. Under denne prøvelse vil det vise sig, at der er adskilligt, som man fra först af ikke har merket sig, og at baade et og andet stiller sig i et andet lys end tidligere. Jo oftere man saaledes kontrollerer sig selv, des tryggere vil man føle sig, men negtes kan det rigtignok ikke, at der herved er den fare, at man ved gjentagne gange at blive opmærksom paa større eller mindre feil og ufuldkommenheder i sit arbejde kan blive saa skrupulös, at man sent eller aldrig naar til at blive færdig.

Med hensyn til de punkter i hr. B's afhandling, der berører det ovenfor omhandlede spørgsmaal om subjektets og verbets gjensidige stilling, skal jeg bemærke:

1) Forf. hævder som jeg, at i uafhængige udsagnssætninger er den normale stilling subjekt + prædikat (pag. 2).

2) At subjektet i omvendt (inverteret) ordstilling sættes efter verbet, forklares vistnok rigtig deraf, at man har fundet det nödvendigt ikke at lösrive den til verbet hörende bestemmelse fra dette. Den normale stilling er, at substantiviske og adverbelle bestemmelser til verbet sættes efter dette. Men "if it be true that the verb-modifier (object and adverb) must follow the verb, which it modifies, thus showing the strictest possible local and logical coherence with it, will not that very modifier, if for some reason

it is torn out of the normal order and placed at the beginning of the sentence, show the same strictness of logical and local coherence to the verb? The question cannot but be answered in the positive. And, again, which order could better typify said closeness than the type: Verb-modifier + verb + subject, which is the retrospectively, as it were, of the normal order (subject + verb + verb-modifier)" (pag. 19). "That does not mean that all the modifiers of a verb must necessarily stand at the beginning. On the contrary, if out of 3 or 4 modifiers only 1 is torn from its normal order, the other modifiers may retain, in spite of the inversion, the place to which they were entitled in the normal order" (pag. 21).

3. Verbets stilling foran subjektet i eftersætninger forklæres som af mig, idet foranstillet adverbial eller substantivisk bisætning sættes sammen med foranstillet adverbial bestemmelse eller nominalt objekt (pag. 21 fgg.). Ligesaa udtales om indskudte eller efterstillede udtryk som "segir hann" o. l.: "in the Germanic languages the words quoted in the oratio recta, no matter whether they reproduce the complete statement or thought or whether they are broken by the inserted clause, stand to the verb of the latter clause in the relation of object + predicate, after which the subject must follow if it is expressed" (pag. 29) ¹).

4. Med hensyn til forklaringen af verbets stilling i en uafhængig udsagnssætning, der indledes med *ok*, kommer forf. efter min mening til det rigtige resultat: "It is thus not unsafe to say that the inversion after "ok" is in by far the majority of cases due to the universal law of Old Norse inversion after a preceding adverbial expression, which the "ok" was also felt to be" (pag. 37). Han bemærker ogsaa rigtig, at i visse tilfælde, hvor subjektet staar foran verbet efter *ok* "the subject is emphatic, and having the greater stress it requires the prominent, irregular and emphatic position" (pag. 38). Men naar han forresten antager, at efter *ok* den normale ordstilling fortrinsvis benyttes, naar man

¹) Forf. er i forlegenhed (pag. 28) med udtryk som: mikít þótti mér þeir hafa þá snúit til leidar (SE. 6, 20). allmikít þykki mér goðin eiga undir gæzlu eða trúnaði Íðunar (SE. 17, 12). Hvis *þótti mér*, *þykki mér* er en upersonlig indskudt bemærkning, synes ordstillingen paafaldende, idet det da skulde hede: mikít, þótti mér, hafa þeir o. s. v. Han mener da, at udtrykket alene kan forklæres saa, at *þótti* og *þykki* er konjunktiv og flortal og konstruktionen personlig. Forf. synes saaledes ikke at kjende den eiendommelige sammenblanding af personlig og upersonlig udtryksmaade, som ofte findes ved dette verbum; f. ex. þótti Hákon konungi þeir allir saman ekki trúligir (Eg. 257, 21). mér þótti vit vera í hellinum (Flat. I 235, 9). margir menn þykki mér mjúkari í sóknun en þér Íslendingar (Hkr. 757, 34). þótt þér þykki vér fara ákaflega (OH. 117, 28). *þótti* er paa de af forf. anførte steder indik. og ental (3dje pers.), *þykki* ogsaa 3dio pers. ent. og rimeligvis indikativ (idet *þykki mér* er en lydlig afændring af *þykkir mér*); ordstillingen er regelmæssig inversion, idet verbet (*þótti*, *þykki*) er sat foran subjektet, fordi sætningen begynder med et underordnet led (*mikít*, *allmikít*).

har "the mere statement of two or more simultaneous actions", medens verbet stilles foran subjektet, hvor der betegnes "progression and succession of action", kan jeg ikke følge ham. En saadan distinktion stemmer ikke med sprogbrugen. Jeg anser det for rimeligere, at idet *ok* gaar over fra adv. til forbindende konj. kommer den talende til trods for hævdede brug ofte ganske uvilkaarlig og uden deri at ville lægge nogen bestemt betydning til at falde over i den normale udtryksmaade.

5. Forf. hævder rigtig, at efter *en* bruges normal stilling (pag. 38). At dog verbet her kan komme foran subjektet, synes ikke at være bemærket; de 4 expl. af Gylf., som i denne forbindelse nævnes, vedkommer ikke sagen, da man der ikke har konj. *en*, men adv. *enn* (= videre, fremdeles).

6. For den store mængde af tilfælde, hvor verbet i uafhængige udsagnssætninger stilles først, idet efter min mening *ok* er udeladt, finder forf. ingen almindelig eller tilfredsstillende forklaringsgrund (cfr. pag. 31—32). Han synes at være inde paa det rigtige, naar han tildels tænker sig "the omission of an understood adverbial expression of inverting power", og han siger "in the rapid narrative and brilliant description of the events connected with "Ragnarök" the author has no time, as it were, to connect the actions by the calm "ok"."

7. Med hensyn til uafhængige udsagnssætninger er ikke omtalt, hvad der ovenfor er anført under A I 1 (subjektet pers. pron. af 1:ste og 2:den pers.) samt 2 (subjektet *þat*) og 3 (verbet særlig udhævet).

8. Om spørgende hovedsætninger uden spørgeord udtales (pag. 33): "All Germanic languages agree here and make the predicate, as the bearer of the most important idea, upon which naturally the main stress lies, precede the subject, which is either known already or to be known easily, and is of a relatively minor weight". Dette stemmer, som for sagt, ikke med min opfatning, ligesaa lidt som hvad der siges pag. 34: "As in the interrogative clause so also in the case of the imperative clause, the main interest concentrates itself about the verb. The subject is again well known, and for that reason not infrequently omitted". Naar subjektet udelades ved imperativ, er grunden ikke, at det paa forhaand er bekjendt, men at verbalformen er saa udpræget, at man af endelsen ligetil kan slutte sig til subjektet. Og naar det pron. subjekt, hvor det tilføies ved imperativ, regelmæssig sættes efter verbet, har dette sin grund i, at pers. pron. af 1:ste og 2:den person idethele gjerne suffigeres eller føies enklitisk efter verbalformen. Derimod kan jeg ganske slutte mig til den udtalelse af Ries, som citeres pag. 34: "Die mit der fortschreitenden Entwicklung der Sprache zunehmende Neigung zu differenzieren, verschiedenem Inhalt auch verschiedene Form zu geben, musste die . . . abweichende Stellung begünstigen, welche

Heische- und Fragesatz von der breiten Masse einfacher Aussagesätze auch der äusseren Form nach abhob".

Naar det heder (pag. 35) om "imperative clauses of the third person (optative)", at de "always show inversion", er dette, som ovenfor paavist, ikke nöiagtigt.

9. Angaaende bisætninger (pag. 39 fgg.) er hovedregelen formuleret omtrent som af mig B, 1. De forskjellige tilfælde af omvendt ordstilling (cfr. B, 2; b) er omhandlede med stor udførlighed. Hvad jeg ovenfor har udviklet under B 2, a samt c—h er dels ikke omtalt, dels ikke fremhævet, men kun nævnt leilighedsvis.

Marts 1899.

M. Nygaard.

Till de nordiska språkens historia.

I. En syntaktisk egendomlighet i nordiska språk.

Som bekant använde man redan i fornisländskan uttryck sådana som *þiófrinn þinn* i den mening, hvilken de flästa språk uttrycka med "du, tjuv!" eller något liknande. Sammanställningar av väsentligen enahanda slag brukas alltjämt i de nynord. språken, t. ex. nysv. *din tjuv*, nyda. *dít fæ*, nyno. *din stakkar*, färöiska *tín ungi maður*.

Flera olika förslag till förklaring av detta egendomliga bruk av possessivt pronomen i st. f. personligt hava blivit framställda, men icke desto mindre torde frågan vara väsentligen outredd.

Jag erinrar blott i all korthet om Grimms uppfattning, enligt hvilken uttrycken *din tjuv*, *dít fæ* etc. ursprungligen skulle hava syftat icke på den tilltalade personen, utan på hans fylgia, samt om Vigfussons teori, enligt hvilken *din* (*þinn*) i *din tjuv* o. s. v. skulle utgöra en sammandragning av *þú* (*h*)*inn* (*þú* (*h*)*inn þiófr*).

Dessa åsikter hava blivit tillräckligt vederlagda t. ex. av Tegnér i Svenska Akademiens Handl. 1891 s. 325 ff., och ingen torde numera hylla dem.

Själ v sammanställer Tegnér våra nysv. uttryck *din otäcka*, *din odåga*, det ä. nysv. *din ledska* etc. med sådana hövlighetsformler som *Ers nåd*, *Ers höghet* : liksom dessa senare innehålla ett "högaktningspronomen", så innehålla de förra ett "missaktningspronomen". Han anser, att de i fråga varande uttrycken *din tjuv* etc. i de nordiska språken till god del havt till utgångspunkt sammanställningar, hvari dels abstrakta feminina på *u* (t. ex. *odåga* egentligen "oduglighet"), dels andra abstrakta substantiv (t. ex. isl. *auvirpit þitt* "ditt avvärde, din ovärdighet") ingingo.

Det är möjligt, att ett äldre *du tjuv* etc. utbyttts mot *din tjuv* etc. i någon mån under inflytande från sådana uttryck som *din odåga* "din oduglighet". Även enligt min uppfattning hava uttrycken *din tjuv* etc. analogien att tacka för sitt upphov.

Men de här diskuterade talesätten *din tjuv*, *din åsna*, *din fähund* etc. etc. användas huvudsakligen såsom okvädinsord och till väsentlig del inom samhällets breda lager; flera dylika tilltalsformler tillhöra uteslutande rent av pöbelspråket, och i dem ingå merendels i hög grad konkreta ord. Förhållandet torde i äldre tider hava varit till god del ett liknande. Det är därför föga troligt, att de i väsentlig mån kunnat bildas efter sådana ursprungligen abstrakta uttryck som *din odåga* "din oduglighet".

Emellertid tänker sig Tegnér delvis även ett annat upphov för de diskuterade uttrycken än påvärkan från abstrakta såsom *odåga* "oduglighet". Han yttrar nämligen s. 334:

"Det behöfver icke alltid vara en egenskap, man utsöndrar ur sitt offer. När Själen och Kroppen i vår bekanta medeltidsdikt träta med hvarandra, får den senare heta *thiin fula iordh*, *thiin fula mwld*. Själen drager fram ett 'uselt stoft' såsom det enda verkliga i hennes vederdelomans tillvaro. Ännu oftare är det ett djur, som uppenbarar sig, när slöjan faller för en misshaglig persons sanna natur. I äldre tider anträffas inom honom oftast en *hund*: *tín ondhe hundh* . . .; och dylikt höres ofta än i dag.

Men icke blott onda egenskaper, icke blott andelös materie, icke blott oskäligen djur demaskeras på detta sätt och framställas vid oqvä-

dande tilltal såsom utgörande personens kärna. Det händer också, att man inom denna person upptäcker en annan person. Man säger *din skälm, din slyngel, din usling* och mycket liknande." T. jämför dessa sistnämnda uttryck med t. ex. *skalken tittar ut ur ögonen på honom*, samt fortsätter: "Och när man vidare utan svårighet säger: *han har en skälm, en lur bakom örat, men jag märker den nog* . . . så ligger i dessa uttryck också beviset, att den här antagna "inre menniskan" icke nödvändigt behöfver uppfattas som en verklig person, eller att den i hvarje fall måste tänkas något egen-skapsaktig: *skalken* är mer än till hälften = skalkaktigheten, *skälmen, luren* = skälmaktigheten, lömskheten . . . Beviset härför är, att man annars [i sist anförda sats] skulle nödgats ersätta *den* med *han*."

Jag har väsentligen med författarens egna ord återgivit denna del av hans resonnemang, då jag fruktat att genom ett vanligt referat ej riktigt framställa hans tankegång. Så vitt jag ser, hava emellertid uttryck av typen *din skälm, din slyngel* etc. genom detta senare resonnemang icke blivit väsentligen utredda. Jmf. även Schwartz' framställning av Tegnér's åsikt i Ark. N. F. XI, 185 f.

Schwartz förkastar alldeles Tegnér's uppfattning och söker förklaringen på helt annan väg, hvilken han för övrigt antytt redan i sin skrift Om oblika kasus ock prepositioner i fornsvenskan före år 1400 (1878) s. 120, 121.

Han menar, att possessivet i *din skälm* etc. skulle stå icke i stället för en possessiv genitiv, utan i stället för en genitivus epexegeticus. Liksom gen. epexegeticus i övriga forn-ariska språk havt en rätt stor användning (t. ex. i latinet *vox voluptatis* ordet "vällust"), så — menar han — har förhållandet även varit i de nordiska fornspråken, t. ex. isl. *askr Yggdrasils* "asken Y.", fsv. *Iordhans flødh* "floden Jordan"; och alltjämt användes *Göteborgs stad* o. s. v. i nysv. Possessivet *din* i *din skälm* skulle motsvara gen. epexegeticus *Yggdrasils, Göteborgs* i uttrycken *askr Yggdrasils, Göteborgs stad*.

För ett par år sedan har i förbigående en likartad åsikt uttalats av Noreen.

Detta Schwartz' och Noreens förklaringsförsök är oantagligt.

Det vederlägges genom följande omständigheter.

1) De uttryck *din skälm*, *din slyngel* etc., som skola förklaras, användas väsentligen (därom äro alla ense) såsom okvädinsord eller åtminstone i nedsättande mening till personer; så kan man till en individ vid namn *Petter* säga *Petter*, *din slyngel*! Om, såsom Schwartz och Noreen vilja, *din* i *din slyngel* skulle stå i st. f. en genitivus epexegeticus, fordras naturligtvis, att man (liksom man om staden Göteborg kan säga *Göteborgs stad*) skulle om *Petter* kunna säga *Petters slyngel* i betydelsen "den slyngeln *Petter*". Men detta är alldeles omöjligt. Själva förutsättningen för Schwartz' och Noreens förklaring finnes således icke.

2) Men även om man hade kunnat använda uttryck som *Petters slyngel* i betydelsen "den slyngeln *Petter*", så skulle det hava ådagalagts, att genitivus epexegeticus annars i nordiska språk kan ersättas av possessivt pronomen i den stilart, som *din slyngel*, *din skälm* etc. tillhöra, d. v. s. i det hvardagliga eller t. o. m. vulgära samtalsspråket. Detta har emellertid icke skett.

Innan jag framställer min förklaring av de diskuterade uttrycken, förutskickar jag ett par anmärkningar om deras användning.

I de nordiska fornspråken brukas formler av typen *din skälm* både såsom integrerande delar av satsen och såsom vokativer. Så förekommer i isl. t. ex. dels *hvat mun þjófr þinn vita til þess* (Egils saga), dels *hirþ ekki þú þat, milki þinn, hvern ek em* (Nials saga); andra exempel i Lunds Ord-föjningslära s. 512, Oxford-ordboken och Fritzner², art. *þinn*. I fsv. finner man så väl t. ex. *mik læster ey længher liffua vtan jach far hempth þa tin ondha hwndh, thz tw drap myna fosther brædher* (Didrik s. 218) som ock t. ex. *Gak thu bort thiin fula vætær* (Ivan 1122); jmf. exemplen hos Rydqvist II, 542 och Tegnér s. 334 f.

Ännu i äldre nysv. kunde båda formlerna användas. Så heter det t. ex. i den av Jacobus Rondeletius 1614 skrivna Judas Redivivus

Haffwer *tin gamble skelm* än ey nogh,
Tå will iagh migh een slunge steen nappa
Och see om iagh råkar tin huffwudh knappa (s. 88).

Weest *tijn boffel* ey at mössan afftagha
När tu seer sådant folck framdragha (s. 50).

men ock t. ex.

Tu skalt *tin skelm* få redeligh skam (s. 66).

I modern nysv. brukas däremot *din skälm* etc. icke såsom integrerande del av satsen, så att det första exemplet hos Rondeletius måste på nutidssvenska återgivas "har du ej ännu nog, din gamle skälm". Förhållandet är detsamma i nynorskan (Aasen: Grammatik s. 333).

Icke blott i den äldre nydanskan, utan även i nutidsdanskan kan man däremot använda båda uttryckssätten. Så läser man t. ex. hos Holberg *Vil din Hund holde din Næse herfra?* (Henrik og Pernille akt II sc. 9; II s. 284 i Liebenbergs uppl.); *Vil din Slyngel tænke paa at føre Process med got Folk, som du har fixeret saa ofte?* (Gert Westphaler i een Act, sc. 19. I, 269), men ock *Vil du tie, dit Beest* (ib. sc. 24. I, 274). Från modern nydanska anför Mikkelsen: Dansk sproglære s. 326 så väl *Hvorfor har din Æsel ikke sagt mig det i Tide?* som ock *Fy, din slemme Dreng!* etc.

Här kan det förtjena nämnas, att genom danskt inflytande uttryck av typen *dein schelm!* användas i tyskan i Nord-Slesvig, under det att det som bekant i vanlig tyska heter *du schelm* etc. (Nikolaj Andersen i Dania VI, 153).

Det är obetingat huvudsakligen pron. *pinn*, *din*, som användes i de här behandlade uttryckssätten; dock förekomma även de possessiva pronomina *eder* (*edra*) och *min*. Oxfordordboken anför från Fornmanna sögur IX, 50 *pá kallaði*

cinn maðr af skipi Pètrs: hví róa djöflar yðrir fyrir oss í alla nótt? Alltjämt brukas i nysv. *edra slynglar* etc. I Söderwalls ordbok upptages från LfK (år 1515) *giffwa loff at hængia nakon, thz gaar minom prest för nær* (d. v. s. 'det går mig i egenskap av prest förnär'; jmf. även Tegnér s. 337). Under det att man i nyda. måste säga *jeg Stakkel* (ej *min Stakkel*) etc., använder nysv. *min stackare; jag, min stackare, kan icke göra det* etc. I sist anförda exempel fattar man *min stackare* väl snarast såsom apposition till *jag*. Från den äldre literaturen känner jag intet exempel på uttryck av formen *våra stackare*, och i våra dagars svenska torde de knappast användas.

Då man vill söka språkhistoriskt förklara de här behandlade uttrycken, måste man framför allt erinra sig, att de väsentligen brukas som okvädinsord. Det är icke i salongen eller ens i det borgerliga hvardagsrummet, som man i våra dagar brukar tilltala en annan med *din åsna*; det är på krogen eller i drängkammaren. Vill man utreda talesättet, är det därför nödvändigt att till belysning anföra ord från det lägre folkspråket eller t. o. m. från pöbelspråket. Våra äldre källor över dessa språkområden äro som bekant torftiga. Dock torde ljus spridas över vår fråga dels från de moderna nordiska folkmålen, dels i någon mån från sådana 1600-talets komedier, som någorlunda återgiva dåtidens samtalston. Denna var som bekant vida friare än våra dagars; ännu vid den tiden skrädde man orden vida mindre än nu, och man kunde inom borgerliga kretsar tillåta sig månget uttryck, som nu för tiden kan få höras endast bland samhällets lägsta lager.

I femte akten, tredje scenen av Judas Redivivus har Judas klivit upp i Rubens äppelträd för att stjåla frukt. Han överraskas av Ruben, som säger

Räckte iagh med käppen till tigh vpp
Jagh skulle basa *tin tiuffwa kropp* (s. 87).

Med detta uttryck "*basa tin tiuffwa kropp*" menar författaren väl snarast "piska din kropp", men i själva verket hindrar intet att fatta *tiuffwa kropp* såsom ett okvädinsord ("tjuv"), likställigt t. ex. med det i jutskan använda *dovenkrop*, som brukas om en lat ("doven") person: "lätting". När man sade "jag skall basa *tin tiuffwa kropp*" i betydelsen "jag skall piska din lekamen (dig)", så var användningen av det possessiva pronomenet *tin* naturligtvis alldeles berättigad, eftersom "du" var egare av kroppen. För övrigt förekomma i Judas Redivivus flera andra likartade variationer på temat att hota någon med stryk, t. ex. *Tå skall iagh effter tina ryggakotor leeta* (s. 87); *Astu* (fel för *Æstu*) *inhet rädd iagh böstar litt skägg* (ib.); *Men i skullen plockat hans rygg-hudh Så hadhe han thesse skalkheeter låtit* (s. 81); *Gaak tin kooss och tacka Gudh Att iagh ey gör hool på tin skelma hudh* (s. 88).

Om eller när man dessutom använde *tiuffwa kropp* såsom ett egentligt okvädinsord i betydelsen "tjuv", sade man alltså "jag skall basa *tin tiuffwa kropp*" ("dig, din tjuv"), liksom man brukade samma uttryck i betydelsen "jag skall basa din lekamen". I harmoni med "jag skall basa *tin tiuffwa kropp*" ("dig, din tjuv") tillät man sig även att säga "jag skall basa *din tjuv*" ("dig, din tjuv").

Liksom man i ä. nysv. kunde till en tjuv säga "jag skall basa *tin tiuffwa kropp*", har man i danskan till en lätting sagt "jag skall basa *din doвне krop*". Då man emellertid brukade *dovenkrop* såsom ett verkligt okvädinsord, var steget omärkligt till uttrycket "jag skal basa din *dovenkrop*", och i analogi med detta eller dylika uttryck sade man även "jag skall basa *din dagdriver, din dosmer*" etc.

På likartat sätt hava t. ex. de nysv. uttrycken *din svinpäls, ditt kadaver* uppstått. Man kunde till en person naturligtvis säga "jag skall basa (klå o. s. v.) *din svinpäls*", d. v. s. "pälsen (huden, kroppen) på dig, som är ett svin",

men då *svinpäls* brukades även såsom egentligt okvädinsord, sade man helt naturligt också "jag skall basa (klå o. s. v.) *din svinpäls*" i betydelsen "dig, din svinpäls", ock sedan på analogisk väg "jag skall basa (klå o. s. v.) *din svinhund, ditt svin*" etc., eftersom *svinhund* och *svin* liksom *svinpäls* brukas såsom okvädinsord. Så kunde ock *ditt kadaver* i "jag skall basa *ditt kadaver*" först användas i betydelsen "din kropp"; sedan uttryckte det "dig, din usling" o. s. v.

Ett annat exempel. Vi säga på nysv. *din skrikhals, din gaphals* till personer, som i onödan använda sina lungor och sin strupe. Det var alldeles i sin ordning att, vändande sig till en sådan individ, säga *kan din skrikhals (gaphals) icke tiga!* "kan din skrikande hals icke tiga". Sedan *skrikhals, gaphals* övergått till verkliga okvädinsord, brukade man i analogi med uttrycket i nyss anförda sats även *tig, din skrikhals (gaphals)!* "tig, du storskrikare", och sedan även *tig, din pratmakare! tig, din åsna!* o. s. v.

Ett nytt exempel. I danskan brukas *fæhoved* som okvädinsord i betydelsen "dumbom". Ursprungligen kan man hava sagt: "kan *dit fæhoved* ("ditt fäaktiga huvud, ditt usla förstånd") icke begripa detta?", men då *fæhoved* också var ett okvädinsord, sade man även *dit fæhoved!* "du dumbom", och sedan även *dit fæ! din æsel!* etc. i samma betydelse.

I Christopherus Moræus' översättning ¹⁾ av Cornelius Schonæus' komedi *Vitulus* säger en av de uppträdande (s. 17):

Doch wänt hijt *tit åsna öra*
Och hör hwad tu skalt beställa.

Jag känner ej, huruvida *åsna-öra* använts såsom egentligt okvädinsord, men enligt Vendell: Östsvenska monografier brukas i Finland *slusköra (slöusköra)* såsom sådant till slamsiga personer. Det är därför mycket möjligt, att tilltalet *ditt*

¹⁾ Moræus var konrektor i Nyköping 1681—1689.

slusköra ursprungligen framkallats genom analogisk påvärkan från sådana med Moræus' uttryckssätt harmonierande satser som "vänd hit *ditt slusköra* . . ."

De ord, som hittills anförts såsom förmedlare för bruket av *din* i uttrycket *din skälm* etc., hava utgjort okvädinsord, utgångna från benämningar på kroppen eller någon dess del.

Men också okvädinsord, som ursprungligen betecknat klädesplagg, kunna hava spelat en likartad roll.

Så brukas t. ex. i svenskan *beckbyxa*, *skinnbracka* "skinnbyxa" såsom okvädinsord. Först kan man hava använt sådana satser som "jag skall basa (piska etc.) *din beckbyxa*", därvid tänkande på att den tilltalade bar ett dylikt klädesplagg; men fick *beckbyxan* stryk, så fick för visso dess bärare samtidigt smaka karbasen. Det var därför naturligt, att man, även sedan *beckbyxa* blivit ett vanligt okvädinsord, alltså kunde använda samma hotelse "jag skall basa *din beckbyxa*", men i betydelsen "jag skall piska dig, *din beckbyxa*". Senare brukas icke blott *din beckbyxa*, utan också t. ex. *din fjäckebyxa* (*fjäkabykso* om en beställsamt trippande person), *din påsa-byxa* (*pusabykso* till en av brock lidande person; de två sistnämnda i Finland), och detta oberoende av betydelsen av verbet i den sats, hvari orden förekomma.

Min åsikt är alltså den, att de nordiska uttrycken isl. *þiófrinn þinn*, sv. *din tjuv* etc. åtminstone väsentligen uppstått genom analogi-påvärkan från sådana såsom okvädinsord brukliga ord, vid hvilka ett egaren betecknande possessivt pronomen (*þinn*, *din* etc.) enligt vanligt språkbruk var fullt berättigat. Dessa förmedlande okvädinsord, hvilka ofta eller oftast äro komposita, hava ursprungligen på ett föraktligt eller hånande eller åtminstone skämtsamt sätt betecknat kroppen eller någon kroppsdel, men hava ock kunnat anspela på något klädesplagg eller stundom på någon annan personens tillhörighet.

Jag skall nu sammanställa åtskilliga okvädinsord av dessa slag, för att visa, att man havt stora massor av ord, som kunnat tjena till förebild vid uppkomsten av typen *þiðf-rinn þinn, þin tjúv*.

Man brukar eller har för ej så länge sedan brukat i nysv. *kadaver*, *as* (egentl. "död kropp"), *lammakropp* (okvädinsord till studenter), *pundhuvud*, *dumhuvud*, *tjurskalle*, *isterbuk*, *gaphals*, *skrikhals*, *lögnhals*, *flabb*, *svinpäls*, *gråbak* (om bonde i ä. nysv.); (natt-)mössa, (*skinn*)bracka, *beckbyxa*, *vante*. I skånskan betyder *vina* dels "käft", dels "slyna", och i den senare betydelsen brukas även det sammansatta *tösa-vina* (Rietz). I fsv. användes *knekehals* "en som böjer halsen tillbaka, sätter näsan i vädret, visar sig styvsint" i ordspråket "thæth skal een knekehalz koma i hugh at gaseen lutir vndhir væg" (Kock: Med.-ordspråk II, 204).

Från Vendells samlingar i Östsvenska monografier s. 63 ff. hämtar jag följande exempel: *skrott* "klen varelse" (jmf. no. *skrott* 1) krop 2) spottevis ogsaa om et menneske), *bunkhuvu* "dumhuvud", *bökælhuvu* "dumhuvud", *tavasthuvu* "dumhuvud", (*kuålhyvu* "kålhuvud, dumhuvud"), *rasahuvu* "rasehuvud, överdådig sälle", *drankmaga* "drankmage, fet person", *mörtmaga* "mörtmage, barn med stor buk", *mäskbällo* "fet människa" (**bälla* = *bälg* "buk"), *bannbäli* "bannbälg", "karl som svär mycket", *bisöga* "stirrande person", *slöusköra* "slusköra, slamsig person", *flöusköra* "flusköra, slamsa" (om kvinnor), *slätrump* "lismare", *snipnäsa* "långnäst person", *uppgap* "uppkäftig person", *knekubein* "knekoben, knäsvag person", *snorhansk* "snorhandske, snusker". Ett par obscena och cyniska förbigås.

Jag anför några exempel från danskan: *flab*, *flabmund*, *løgnehals*, *skraalhals*, *skrighals*, *slughals*, *fæhoved*; *skrog* betyder "skrov", men användes också figurligt "om mennesker som ere i en ringe, svag, skrøbelig tilstand" (Kristiansen: Ordbog over gadesproget). Ur Feilbergs jutska ordbok skulle

kunna samlas stora massor av i fråga varande okvädinsord. Här må blott följande nämnas. Om *-hoved* anmärker F., att det brukas såsom sista sammansättningsled av "mangfoldige skælsord eller kælenavne", och han uppräknar s. 656 sp. 1 f. icke mindre än sjuttiosju (säger 77) dylika: *faarehoved*, *klodshoved*, *tossehoved* etc. etc. En mängd ord på *-hals* höra hit såsom *bjaldrehals* "en som fører højrestet tale", *bjæflehals* "en person som snakker meget, knurrer og skælder meget", *bravlehals* "person som snakker højt og meget", *brølhals* "en person, et barn, som græder meget", *galehals* och *gjælhals* "skraalhals", *hjalldrehals* "sladdertaske". Jag nämner vidare exempelvis *gabmund* "person som staar og gaber og glør", *bjaldremund* "en som fører højrestet tale" = *bjaldrekjæft*; *gabflab*; *bladrekjæbe* "en vrøvler", *blafkjæbe* "en som siger alt hvad han ved, el. en som taler grovt til folk", *flæbekjæbe* "en person som er grædenem", *fløskjæbe* "en person som græder meget", *hjalderkjæbe* "sladderhank" [*kjæbe* "mund, kind"]. F. yttrar om *bukse* (s. 140 sp. 2): "ordet bruges . . . i sammensætninger som sidste del i en stor mængde udtryk, kælenavn eller skældsord"; bland exemplen upptagas *drallerbukse* "sen person" m. fl.

För att sprida ljus över den frågan, i hvad mån okvädinsord, utgångna från benämningar på kroppen, kroppsdelar eller klädesplagg, eller med dylika benämningar till senare kompositionsled användes i fornspråket, har jag genomsett orden t. o. m. *h-* i Karl Ryghs "Norske og islandske tilnavne fra oldtiden og middelalderen". Visserligen äro tillnamn och okvädinsord icke identiska begrepp, men hvar och en, som något tagit reda på de i fornspråket eller i moderna bygdemål brukliga tillnamnen, känner till fullo, att dessa två ordkategorier hava synnerligen talrika beröringspunkter, och att ett och samma ord ofta kan användas både såsom okvädinsord och såsom tillnamn. Med ganska stor trygghet

kunna vi därför begagna oss av Ryghs samlingar för vårt ändamål.

Jag anför från Rygh: *breiþskalli* "med bred hovedskalle", *gráskalli* "med graat hoved, d. e. graahaaret", *biþaskalli* "med rundt hoved", *bløþruskalli*, *brigþarskalli*, *flotskalli*, *holmskalli* "som er fra en ø (holme)"; *breiþhauss* "med bred hovedskalle", *hrafnhauss* "med ravnehoved d. e. med ravnsort haar", *bunhauss*, *hialmhauss* "maaske: en hovedskalle saa haard som en hjelm"; *blákollr* "med sort hoved, d. e. haar", *hrafnakollr* = *hrafnhauss*, *flíóþakollr* "pigehoved"; *munnr* (om flera olika personer. "Oftest hentydes vel til en stor, styg mund, undertiden maaske til graadighed"), *gullmunnr* "guldmund", *gapamunnr* "som gaber med munden l. sladrer", *holmunnr* "som har et hul i munden"; *gráfeldarmúli* "som har tykt, graat skjeg omkring munden", *bannamúli* "grov mund" (jmf. *bann* "forbandelse", *banna* "udskjelde"); *bindinga-tríóna* "af tríóna" "tryne, snude"; *blákinn* "med mørk kind l. ansigt", *fagrkinn* "fagerkind"; *fagrskinn* "fagerskind d. e. fager", *heliarskinn* "mørk af hudfarve"; *magi* "mave" (om olika personer), *breiþmagi* "bredmave", *harþmagi* "maaske: som er dros til at spise", *hrismagi* "rismage" (jmf. Rygh om detta namn); *fótr* "fod" (om flera personer), *bláfótr*, *blýfótr* "som er tung paa foden", *digrifótr* "med tyk fod", *bægifótr* "haltende væsen", *folafótr*; *grábak*, *fløskubak* "maaske: rundrygget", *gríónbakr*; *hryggr* "ryg"; *byggvomb* "byggvom"; *búkr* "krop"; *barki* "strube", *holbarki* "som har et hul paa struben?"; *hals*, *gullhals* "rigmand"; *harþkiaptr* — *gráfeldr*, *bláhattr*, *húfa*.

Ännu flera exempel skulle kunnat nämnas från det av mig genomgångna partiet av Ryghs skrift; genom en granskning av hela hans arbete skulle antalet av de i fråga varande tillnamnen betydligt ökas. Men det redan anförda torde vara mera än nog. Den stora överensstämmelsen i betydelse och bildning mellan dessa tillnamn och de ovan från yngre nordiska språk nämnda okvädinsorden behöver knappast fram-

hållas. Så är t. ex. det av Rygh upptagna *gråbak* identiskt med det i ä. nysv. brukliga *gråbak*. Med de talrika namnen på *-skalli* i fornspråket är att jämföra t. ex. det nysv. okvädinsordet *tjurskalle*; med fornspråkets *breiþmagi*, *magi* etc. de östsvenska *drankmaga*, *mörtmaga* o. s. v.

Redan i fornspråket har man sagt t. ex. "kan *gapamunnrinn þinn* ["din gapande, sladdrande mun"] icke tiga?" Sedan *gapamunnr* övergått till ett (tillnamn och) okvädinsord med betydelsen "sladdrare", sade man fortfarande "kan *gapamunnrinn þinn* ["du, din sladdrare"] icke tiga?" I analogi med *gapamunnrinn þinn* "din sladdrare" har man senare börjat säga *þiófrinn þinn* "din tjuv" o. s. v.

Uttryck sådana som *min stackare*, *mitt fä* hava naturligtvis kunnat uppstå väsentligen på samma sätt som *din stackare*, *ditt fä* etc. Så har man ursprungligen om sig själv kunnat säga t. ex. "mitt *dumma huvud* kan icke begripa det", men då *dumhuvud* blivit ett vanligt okvädinsord, använde man i överensstämmelse med nyssnämnda uttryck "mitt *dumhuvud* ["jag, mitt dumhuvud"] kan icke begripa det" och sedan även *mitt fä*, *min stackare* o. s. v.¹⁾ För övrigt skulle man även efter den vanligare typen *ditt fä* etc. hava kunnat på analogisk väg bilda *mitt fä* etc.

Från fsv. hava två exempel på *hans dare* i betydelsen "han, den dären" påvisats (anförda Ark. N. F. XI, 183). Också här kan en analogibildning föreligga. Då gen. *hans* i förhållande till nom. *han* hade samma funktion som poss. *þin* i förhållande till nom. *þu*, så har man mycket lätt efter *þin dare* "du, din däre" kunnat bilda *hans dare* "han, den dären". Men måhända har *hans dare* även kunnat uppstå på samma

¹⁾ Det (för övrigt alldeles enstaka) ovan s. 246 nämnda exemplet från slutet av medeltiden (1515) *thz gaar minom prest* ("mig som är präst, min prästerlighet") *för nær* är naturligtvis, även det, lätt att förklara på analogisk väg. Då man sade *mitt dumhuvud*, *mitt fä* etc., d. v. s. "jag som är ett dumhuvud, ett fä", så kunde man även uttrycka "jag som är präst" med *min prest*.

sätt som *þin dare* etc., och således utan analogi-påvärkan från dessa uttryck. Man har ursprungligen kunnat (såsom en hotelse) säga t. ex. "jag skall lära *hans dumma huvud* att begripa" och senare (med det med *dumma huvud* väsentligen synonyma *dumhuvud*) "jag skall lära *hans dumhuvud* ["honom, den dumbommen"] att begripa". Efter sådana uttryck som *hans dumhuvud* "den dumbommen" nybildades *hans dare* "den dären".

II. Till frågan om omljudet och vokalharmonien i fornnorskan.

De fjorton första av de blad i Hauksbók, hvilka behandla "Heimslýsing ok helgifrœði", hava sedan gammalt ansetts återgiva norskt uttal. I inledningen till den för ett par år sedan fullbordade upplagan av Hauksbók s. XX ff. behandlar Finnur Jónsson denna fråga, och han kommer (s. XXX) till det resultat, att dessa blad skrivits av en norrman, som framför sig havt isländska originaler. Finnur Jónsson framhåller en mängd speciellt norska språkegendomligheter ur denna del av handskriften.

Så tillämpas den fnorska vokalharmonien, och enligt denna skrives i regeln såsom ändelse-vokal *u* (icke *o*) efter *o*, när detta representerar det genom *u*-omljud på *a* uppkomna ljudet *ø*, t. ex. *hofuð*, *oðru*. Emellertid tillägger den nämnde utgivaren vid denna regel: "Undtagelser: *onnor* 1503 (dog usikkert), 15119, 15818 (bis), 17136. 37. 39, *somo* 15227, 1603. 35 osv. *sonno* 1716, *tolo* 1762, *donsko* 15914".

Något försök att förklara dessa undantag från vokalharmonilagen torde icke hava blivit gjort.

Jag menar, att en fullt tillfredsställande förklaring kan givas av dessa ords skenbart oregelbundna vokalisation, och att därigenom även en hittills obeaktad fråga angående fornnorskans *u*-omljud blir utredd.

Samtliga de anförda orden (utom det *en* gång anträffade *tolo*) hava nasal efter rotvokalen *o*; detta kan icke vara till-

fälligt, utan *o*-ljudet i ändelsen måste stå i kausalsammanhang härmed.

För frågans undersökning har jag genomgått de i fråga varande sidorna i E. Jónssons och F. Jónssons upplaga av Hauksbók. Följande regel har där tillämpats: bortser man från ändelsen *-om* : *-um*, användes *o* (icke *u*) såsom ändelsevokal, när föregående stavelse innehåller *u*-omljud av *a*, efterföljt av nasal konsonant.

Till de redan anförda exemplen äro att lägga *onnor* 164, 29; 168, 34; 175, 1; *somo* 163, 24; 173, 28; 174, 35; 175, 17. Undantag från regeln äro blott *somu* 162, 5; *donsku* 159, 1 (om *monu* se nedan 257 f.).

Det är lätt att inse orsaken till den här framställda uttals-regeln.

Efter inträdandet av det äldre *u*-omljudet på långt *a* har i isl. och fno. det sålunda uppkomna *ō*-ljud, när det var nasaliserat (t. ex. i **spānux* > *spōnn*), vidare utvecklats till det mera labiala ljudet *ō* (*spōnn* > *spōnn*); jmf. Falk i Ark. N. F. II, 114, Kock ib. VI, 341 ff.

I sådana trakter av det fnorska språkområdet, där det yngre enkla *u*-omljudet icke genomfördes (där man alltså uttalade t. ex. ack. pl. *knarru*, icke *knōrru*), har dock långt nasaliserat *a* blivit *u*-omljudt av ett kvarstående *u* (t. ex. ack. pl. *spānu* > *spōnu*) och sedan genom nasalens inflytande övergått till *ō* (*spōnu* > *spōnu*); Kock i Ark. N. F. VI, 341.

I vissa fnorska bygder utan enkelt yngre *u*-omljud finnes en tendens att låta (kort) nasaliserat *a* omljudas av ett i nästa stavelse kvarstående *u*, t. ex. *skammu* > *skōmmu* (*skommo*). Denna tendens finnes t. ex. i den av "En tale mod biskopperne" representerade fno. dialekten. Kock i Ark. N. F. VIII, 141, 154, 168.

I alla dessa fall har alltså nasaliteten vållat, att vokalen fick ett mera labialt uttal.

Det här behandlade partiet av Hauksbók representerar en av de norska dialekter, där icke blott det äldre, utan även det yngre (av ett alltjämt kvarstående *u* värkade) *u*-omljudet genomförts (se angående *u*-omljudsförhållandena i fnorskan Kock i Ark. N. F. VIII, 128 ff.). Vidare är att beakta, att som bekant enligt vokalharmonien ett *o*-ljud (ej *ø*-ljud) i rotstavelsen fordrar *o*-ljud i ändelsen; så t. ex. i i vårt parti av Hauksbók *kono*, *goðo* etc.

I full överensstämmelse med att nasaliteten även annars labialiserat vokalljud eller bidragit till att labialisera vokalljud, antar jag, att i vårt parti av Hauksbók följande ljudlag genomförts: ett (genom *u*-omljud på *a* uppkommet) kort *ø*-ljud övergår till *o*-ljud, när det efterföljes av nasal konsonant. Sedan enligt denna regel t. ex. *øn*nur blivit *on*nur, är det fullkomligt i sin ordning, att det fått ändelsevokalen *o* (*on*nor), liksom andra ord med *o*-ljud i rotstavelsen.

Däremot använder *oðru* 150, 3; 169, 18 *u* (icke *o*) såsom ändelse-vokal; detta är ock fallet med *morgu* 150, 14; 153, 2; *Mottull* 177, 15, och man finner även *motu nautur* 162, 13 med *u* i andra stavelsen. Dessa senare ord *morgu* etc. visa, att i den dialekt, hvarom här är fråga, vid tiden för vokalharmoniens genomförande en rotvokal var nasalerad, blott då den efterföljdes, men däremot icke, då den föregicks av en nasal konsonant, ty i motsatt fall skulle det hava hetat **morgo* etc. liksom det heter *on*nor etc. Som bekant förloras även annars nasaliteten tidigare efter än före en nasal konsonant.

Former sådana som *oðru* hava ju uppstått ur äldre *annru* med nasal efter rotvokalen. Av *oðru* med *u* (icke *o*) i ultima bekräftas, att utvecklingen av dentalt *n* + *r* till *ør* är äldre än genomförandet av den fno. vokalharmonilagen, hvilket för övrigt är klart redan därav, att övergången av

dentalt $n + r$ till *ðr* finnes även i isl. och östnord. språk och således är samnordisk.

Såsom redan nämnts, tillämpas den här påvisade uttalsregeln icke på ändelsen *-um* : *-om*. Man finner ganska ofta *-um* även i sådana ord som t. ex. *monnum* 151, 15; 157, 16 etc., *sondum* 150, 6; 150, 8, alltså i ord med ett genom yngre *u*-omljud på *a* uppkommet *ø*, hvilket i denna dialekt senare måste hava övergått till *o*. Detta harmonierar fullkomligt med dialektens språkbruk för övrigt. Finnur Jónsson upplyser nämligen i inledn. s. XXIV, att oberoende av den annars tillämpade vokalharmonien man merendels möter *u* i ändelsen *-um* (icke *-om*). Orsaken är naturligtvis den, att det starkt labiala *m* i den samnord. ändelsen *-um* hindrat det omedelbart föregående *u*-ljudet från att följa lagen för vokalharmonien. På alldeles likartat sätt har det äldre fsv. riksspråket (från omkring år 1350) ofta ändelsen *-um* i st. f. *-om* (t. ex. *mannum*) i strid med den annars genomförda vokalbalans-lagen (Kock: Fsv. ljudlära I, 203 ff.).

3. pl. pres. av verbet *munu* "skola" har formen *monu* s. 171 r. 10, 11, 15, 21, 24 med *u* till ändelse-vokal. Denna form, som skenbart avviker från regeln för vokalharmonien, är av särskilt intresse. Antar man, att penultima i *monu* har *o*-ljud (jmf. isl. sg. *mon* jämte *mun*), så blir dess slutljudande *u* oregelbundet. Däremot är det regelrätt med följande uppfattning av formen. Fno. använder som bekant av detta verb i pl. pres. även en form med *a* (*manu*) och i trakter, där det yngre *u*-omljudet genomförts, en form med omljud därav (*mønu*). Nu förloras vokalernas nasalitet tidigare i de relativt oakcentuerade ändelserna än i de fullt akcentuerade rotstavelserna, t. ex. i Täng-inskriften *kupan* (= *gōpan*) men *pānsi* (Noreen: Aschw. gramm. s. 120). Jag fattar därför *monu* i det granskade partiet av Hauksbók på följande sätt. Formen har uppstått ur *manu* genom *u*-omljud och har uttalats *mønu* med *ø*-ljud. I detta i satsen ytterst

ofta relativt oakcentuerade hjälpverb förlorades nämligen (liksom i relativt oakcentuerade stavelser) nasaliteten hos *o* före utvecklingen av nasalt *o* till *o*. Därför övergick *mōnu* icke till *monu* med *o*-ljud, och *mōnu* bibehöll *u* såsom ändelsevokal liksom andra ord med *o* i föregående stavelse.

Såsom nyss anförts, har i den fnorska skriften "En tale mod biskoperne" yngre kombinerat omljud stundom genomförts på kort *a*, när nasal konsonant följer. Nu anmärker Marius Hægstad i Gamalt trøndermaal s. 84, att denna skrift använder *o* i st. f. väntat *u* såsom ändelsevokal i strid mot vokalharmonien i bland annat *monnom* (flera ggr), *hondom*, *londom*, *skommo*. Den möjligheten finnes, att i denna skrift en ljudutveckling *a* > *o* > *o*, liksom i det granskade partiet av Hauksbók, inträtt framför nasal, när *u* följde i nästa stavelse.

III. Växling *mpn* : *mn* och *mpn* : *mbn* i äldre nysvenskan.

Det är sedan gammalt känt, att enligt åtskilliga fsv. skrifter ett *p*-ljud utvecklas mellan *m* och *n*, t. ex. i *hamn* > *hampn*, *æmne* > *æmpne*. Mindre beaktat torde det vara, att detta fsv. *p*-ljud i äldre nysv. ofta motsvaras av *b*, t. ex. ä. nysv. *hambn*, *ämbne*.

Emellertid har man alldeles icke kunnat påvisa någon regel, enligt hvilken *mpn* : *mn* växlar i fsv. eller ä. nysv., eller enligt hvilken *mpn* : *mbn* växlar i ä. nysv.

Åtminstone i vissa ä. nysv. skrifter växla dock *mpn* : *mn* och *mpn* : *mbn* efter en bestämd norm.

I den svensk-latinska avdelningen av Jonas Petri Gothus' år 1640 utgivna ordbok, det s. k. *Lexicon lincopense*, finner man följande regel iakttagen: *mpn* användes i slutljud; *mn* däremot i midljud framför vokal. De avvikelser från regeln, hvilka förekomma, förklaras nästan alla därav, att ett avlett ord (t. ex. *nämpna*) följt sitt stamords ortografi (*nampn*).

Enligt denna regel finner man

nampn, *nampn gifwa*, *fampn*, *sompn*, *hampn*, *jempn*; (*fampntag*h, *fampntaga*h, *fampntag*hen, *nampnku*nig, *jempn*-*heet*);

däremot: *ämne*, *ämna*, *ämnad*, *hemnas*, *hemnad*, *hemnare*, *domna*, *rymning*, *limning* "conglutinatio", *remna* (subst.), *remna* (verb), *remnadt*, *remnogh*, *ymnigh*, *ymnig göra*, *ymnigheet*, *ymnogdt* "copiosè", *sättia stemna*, *ting stämna*, *somna*, *somnig*, *somnachteligha*, *somnad*, *göra sömnigh* (sömlösa).

De sammansatta *nampngifware*, *nampngifning* stavas i harmoni med *nampn* ¹⁾; *nämpna*(s), *nämpning*, *hämpning* "portuosus" (säkerligen tryckfel för *hämpnig*), *jempna*(dt), *jempning* i överensstämmelse med sina stamord *nampn*, *hampn*, *jempn*.

Motsatsen *sompn* men *somna*, *somnig*, *somnachteliga*, *sömnigh* utgör särskilt ett gott exempel på regeln.

Haqvin Spegels år 1685 tryckta arbete Guds Verk och Hwila tillämpar s. 1—40 följande regel: *mpn* användes i slutljud, *mbn* i midljud framför vokal:

Nampn (12, 3 ²⁾ bis; 17, 16; 20, 5; 21, 27; 22, 10; 25, 1; 26, 15), *Sömpn* (37, 21; 37, 26), *Hampn* (38, 24), *Fampn* (39, 31), *Wedernampn* (6, 9).

däremot: *lämbnat* (1, 26; 3, 7; 15, 20), *lembnat* (8, 29; 8, 37), *lämbne* (38, 39), *lämbnandes* (3, 31), *ämbnat* (4, 4; 10, 31), *Ämbne* (28, 3; 28, 13; 33, 23), *rembna* (19, 22; 20, 24), *ymbnig* (21, 3), *ymbnar* och öker (19, 19).

Liksom i *Lexicon lincopense* *nämpna* skrives med *p* efter *nampn*, så finner man i den granskade delen av Guds Verk och Hwila, att *nampn* påvärvat *Nampnet* (1, 23; 5, 29), *Nampnen* (5, 6), *nämpnes* (3, 28), *nämpna* (6, 16); omvänt möter man "Jordenes *Ymbn*" (20, 22), hvilket säker-

¹⁾ Däremot *somnsiuk*(a), *sömntorn*.

²⁾ Första talet anger sida, det andra rad.

ligen är en nybildning till verbet *ymbna* och adjektivet *ymbnig*.

Sedan nu dessa växlingar *mpn* : *mn* och *mpn* : *mhn* påvisats, är frågan, huru de äro att förklara.

Den utmärkte iakttagaren Erik Aurivillius anmärker i sina *Cogitationes* (1693) s. 62, att skrivningen med *b* i ord sådana som *himbla*, *humbla* etc. "haud necessarium videtur; cum etiam absqve isto *b* vocum istarum recta pronuntiatio exprimi qveat. Nam, *l* post *m*, sive leniter sonet, ut in *himla* ¹⁾ sive crassius, ut plerumque in *humla*, *samla*, *sumla*, *tumla* etc. etiam sine *b* satis plane ac commode ipsam receptam pronuntiationem exprimit. Cum igitur literæ *m* & *l*

¹⁾ Denna uppgift är av vikt för en annan fråga, nämligen för den, i hvilka ställningar supradentalt, och i hvilka dentalt *l* användes under 1600-talet. Enligt uppgifter av Aurivillius s. 97 ff. hade han dentalt *l* i fram-ljud, alltid såsom långt samt såsom kort efter vokalerna *e*, *i* och delvis *y* ävensom efter *s*; däremot supradentalt *l* såsom kort före och efter labiala och gutturala konsonanter ävensom i rotstavelse efter andra vokaler än *e*, *i* och delvis *y* (se t. ex. Kock i Ark. N. F. V, 256 f.). Om det dentala *l*-ljudet säger A., att det "leniter sonat", under det att det supradentala *l*-ljudet "crassiozem sonum habet". Då A. nu i ovan citerade uttalande om *b* anmärker "Nam *l* post *m*, sive leniter sonet ut in *himla*, sive crassius ut plerumque in *humla*, *samla*, *sumla*, *tumla* etc. . . ." (ty så bör tydligen kommateringen vara), så angives därmed en inskränkning i nyss nämnda regel, i det att *himla* hade dentalt, men *humla*, *samla* etc. supradentalt *l*. Liksom *l* var dentalt efter *i* (i *sila* etc.), men supradentalt efter gutturala rotvokaler (*gala* etc.), så har alltså i ljudförbindelsen *ml* *l* varit dentalt, då *i* föregick *ml* (*himla*), men supradentalt, då en guttural vokal föregick *ml* (*humla*, *samla* etc.). Att dömma av det s. 102 såsom exempel på ord med supradentalt *l* anförda *semla*, var *l* supradentalt även i ljudförbindelsen *-eml*.

I detta sammanhang må en annan, så vitt jag erinrar mig, av våra dagars grammatici icke beaktad, men ingalunda oviktigt underrättelse hos Aurivillius framhållas. S. 107 säger han: "*N* ante *g* mistum ex consona sequente sonum habet, ut in . . . *ingen*, *unger* . . . Ante *k* etiam sonat plane qvasi cum *g* mixtum, ut in *anka* . . . *ynka*. Quod minus tamen exauditur in hisce *Enkia*, *länkia*, *sänkja*, *tänkja*, *rynkja* etc." Härav torde framgå, att nasalen var en annan i t. ex. *tänkja* än i *anka*, samt att nasalen i *tänkja* hade "mindre av *g*-ljud". Då man ännu i dag i Skåne använder "mouillerat *n*" i *tänka* (*täntja*) etc., så har A. säkerligen använt detta ljud i *tänkja* etc., och troligen fanns det redan i fsv.

conjunctæ per se talem sonum producant . . . non opus est *b* ibi interponere.

Idem qvoque dicendum videtur de vocibus *ämbna*, *lembna*, *nämbna*, *stämbna*, *Nämbd*, *stämbd* etc. cum *m* junctum cum litera *n* vel *d* nihilominus talem sonum producat, qvalem in ipsa clara & distincta istarum vocum pronuntiatione experimur".

Härav synes framgå, att Aurivillius icke uttalade det i skriften brukliga *b* i *ämbna* etc., och detta får i någon ringa mån bekräftelse av ett icke synnerligen klart uttalande av Salberg från år 1696 (jmf. Aksel Andersson: Johan Salbergs Grammatica svetica s. 35).

Vidare var enligt uppgift av grammatiker från slutet av 1600-talet (S. Columbus 1678, Aurivillius 1693, Lagerlöf 1694; jmf. Noreen: Inledn. till Columbus: En svensk ordeskötsel s. XV) *p* stumt i ord sådana som *nampn*, *hampn*.

Härmed harmonierar även, att Spegel i sitt 1712 utgivna glossarium icke längre följer den ortografiska regeln i Guds Verk och Hwila, utan skriver t. ex. *famn*, *hamn*; *ymnog*, *remna* etc.

Å andra sidan är det naturligtvis otänkbart, att Spegel år 1685 skulle noga hava kunnat följa sin ortografiska regel, enligt hvilken han skrev *Nampn*, men *Ämbne* etc., om icke denna regel grundat sig på ett då ännu i vissa trakter brukligt eller för någon tid sedan använt uttal.

Vi kunna därför tryggt draga den slutsatsen att, om man också mot slutet av 1600-talet i åtskilliga (och väl de flästa) trakter uttalade *namn*, *ämne* etc., även uttalet *nampn* men *ämbne* etc. dialektiskt ännu vid den tiden eller åtminstone ännu vid mitten av 1600-talet existerat. Detta blir så mycket säkrare, som Lex. lincopense (1640) använder stavningen *nampn* : *ämne* etc., en stavning som naturligtvis måste grunda sig på uttalet, och som tydligen i viss mån harmonierar med Spegels stavning *Nampn* : *Ämbne*.

Hvarpå beror det då, att man under 1600-talet uttalat *nampn* men *ämne*, och hvarpå beror det att man under samma århundrade (i andra trakter) använt uttalet *nampn* men *ämbne*?

Det gemensamma för växlingen *nampn* : *ämne* och växlingen *nampn* : *ämbne* är, att ord med vokal efter *mn* (*ämne*, *ämbne*) icke hava det klanglösa ljudet *p* mellan *m* och *n*, under det att *-mpn* användes i slutljud. Då man nu alltjämt i nysv. kan använda ett sådant uttal som *vattn*, *toppn* (d. v. s. "vatten", "toppen") med slutljudande klanglöst *n* efter en omedelbart föregående klanglös explosiva, så är man berättigad till det antagandet, att det slutljudande *n* i *nampn* var klanglöst. I *ämne* (*ämbne*, *æmpne*), där *n* stod före vokal, var det däremot naturligtvis klingande. Bruket av klanglös explosiva i *nampn* och frånvaron av klanglös explosiva i *ämne*, *ämbne* står i kausalsammanhang härmed, d. v. s. med att *nampn* hade klanglöst, *äm(b)ne* däremot klingande *n*.

Det är därför möjligt, att uttals-reglerna för 1600-talets språk böra sålunda formuleras: (för Lex. lincopense) "*mpn* brukas i slutljud och i midljud framför klanglös konsonant, *mn* i midljud framför vokal och klingande konsonant"; samt (för Guds Verk och Hwila) "*mpn* brukas i slutljud och i midljud framför klanglös konsonant, *mbn* i midljud framför vokal och klingande konsonant". Ovan hava ur Lex. lincopense exempel sådana som *fampntayh* anförts, men de äro naturligtvis icke egentligen bevisande, då de kunnat påverkas av *fampn* etc. Exempel på *mbn* framför klingande konsonant saknas och blott ett exempel på *mn* i denna ställning finnes.

Ett annat spørsmål är, huruvida *ämne* i Lex. linc. utvecklats ur ett äldre (fsv.) *æmpne* eller icke, och om *ämbne* uppstått av ett fsv. *æmpne* eller omedelbart av ett fsv. *æmne*.

Fsv. urkunder använda, för så vitt hittills är känt, *mpn* lika väl midljudande framför vokal (och klingande konsonant)

som i slutljud, t. ex. *æmpne*, *dompna* liksom *nampn*, *sympn*. Emellertid är det icke desto mindre möjligt, att språket i Lex. lincopense i detta avseende härstammar från en fsv. dialekt, där *p* utvecklats mellan *m* och *n*, blott när *n* stod i slutljud, ej när det stod framför vokal, och mycket tänkbart är, att man framdeles skall i någon fsv. urkund kunna påvisa samma regel för bruket av *mpn* : *mn* som den i Lex. lincopense använda. I detta fall har helt visst i ljudförbindelsen *-mn* det slutljudande *n* först blivit klanglöst (t. ex. i *namn*), hvarefter den klanglösa explosivan *p* utvecklades framför det klanglösa *n*, en utveckling som däremot i ifrågavarande dialekt icke inträtt framför klingande *n* (*æmne*).

Men det är även mycket möjligt, att *ämne* i Lex. linc. utvecklats ur ett fsv. *æmpne*. I detta fall har även i den fsv. dialekt, som i sitt senare stadium avspeglas i Lex. lincopense, *p* utvecklats mellan *m* och *n* så väl i *æmpne* som i *nampn*, och *n*-ljudet var då i båda orden klingande. Först senare blev *n* klanglöst i *nampn*. Detta vållade, att den klanglösa explosivan *p* i *nampn* kvarstod längre än i *æmpne* > *ämne* med klingande *n*.

Vid bedömandet av växlingen *nampn* : *ämne* är att beakta, att det såsom inskottsljud mellan vissa konsonantförbindelser i fsv. utvecklade *p*-ljudet visserligen ofta kvarstår, men tillika ganska ofta motsvaras av *b* i ä. nysv. skrifter. Så användes å ena sidan t. ex. *skiämpt*, *skiämntas*, *hämpa*, *sompt*, *otacksampt*, *hörsampt* (Grubb), *nämpde* (preter.; Asterophorus), men å den andra t. ex. *dömbt* (Grubb² s. 605), *sambtligen* (Gustav II Adolvs skrifter s. 225), — *Hambn* (Grubb² s. 293, jmf. fsv. *hampn*), *hambn*, *fambn* (C. G. Tessin). Under det att ett (ljudlagsenligt utvecklat eller genom analogi-påvärkan infört) *p* stundom möter mellan *m* och *d* i sådana fsv. former som *tampdan* Kr. LL., *tampda* MB II (part. av *tæmia*), *dæmpde* Al., *dæmpdir* Leg., *dompder*

LfK. (pret. och part. av *döma*) ¹⁾ etc. etc., finner man i ä. nysv. t. ex. *tambd*, *tambde diwr* (Synonymorum libellus), *tambd* (Lex. linc. under *edomitus*), *rymbd* (Karl XI:s Krigz-Articlar 111), *dömbd* (ib. 200), *dömbde* (ib. 96) etc. etc. Nedan anföras exempel på *mbs* i ä. nysv., motsvarat av fsv. *mps* (*sämbst*, jmf. fsv. *främpsta* etc.). Fastän genom ortografiens konservatism *b* utan tvivel kvarstod längre, än det uttalades, kan man icke betvivla, att i dylika ord ett *b*-ljud under en period använts. Åtminstone i ord sådana som *dömbt*, *sämbst*, *hambn* har *b* uppstått ur äldre *p*, hvilket är lätt begripligt, eftersom alltid det föregående, stundom även det efterföljande ljudet var klingande. Exemplen från fsv. på *b* i ovan nämnda ställningar äro ytterst få; dock kunna anföras från slutet av medeltiden *C* (= 100) *fambne trosse* BSH (år 1510) och *dombdher* MD (part. av *döma* ¹⁾).

Man skulle nu kunna tänka sig, att den ä. nysv. växlingen *nampn* : *ämbne* vore gammal och uppstått sålunda, att *namn* med klanglöst *-n* blev *nampn*, men *æmne* med klingande *n* blev *æmbne* (*ämbne*). Då emellertid såsom nämnt ljudförbindelsen *-mbn-*, så vitt hittills är känt, är ytterst sällsynt i fsv., är det åtminstone för närvarande troligare, att det ä. nysv. *nampn* : *ämbne* utvecklats ur fsv. *nampn* : *æmpne* på så sätt, att *nampn* med klanglöst *-n* bibehöll *p*, men *æmpne* med klingande *n* blev *ämbne* (jmf. fsv. *dæmpde* > ä. nysv. *dömbde* etc.).

I detta sammanhang må nämnas, att mellan den bilabiala nasalen *m* och den dentilabiala frikativan *v* dialektiskt ett *p* i fsv. utvecklats, en ljudutveckling, som synes icke hava beaktats av vår tids grammatici. Man finner nämligen *sampwit* MB. I 1 g., Al. 3 ggr i st. f. det normala *samwit* ¹⁾. Här bör nämnas även skrivningen *jæmpwæll* BSH. V (år 1517, 1 g.), men den är ej bevisande, då *jæmpwæll* kunnat uppstå ur *iæmpnwæl*, liksom säkerligen fsv. *iæmpcristne*, *iæmpmykin* etc. utvecklats ur *iæmpncristne*, *iæmpnmykin* etc.

¹⁾ Beläggställen i Söderwalls ordbok.

Man möter i fsv. också *fræmpsta* MB. I 1 g.; den adverbliella superlativen *snimpst* Al. 2 ggr., den adjektiva superlativen *snimpster* Al. 3 ggr., Fl. 1 g., Iv. 1 g. (alltså från samma handskrift) — i ä. nysv. *sämbst* (Grubb² s. 459), *ymbst* ("ömsom" Peder Svart 170, 30). I fsv. har i dessa ord *p* utvecklats mellan *m* och *s* (jmf. utvecklingen *samt* > *sampt* etc.), och *mps* har senare övergått till *mbs*¹).

IV. En dialektisk växling *-t* : *-dh* i flerstaviga ord i äldre nysvenskan.

I Svensk språkhistoria 14 ff. (jmf. ock Fsv. ljudl. II, 446 och Ark. N. F. II, 35 f.) har jag visat, att sådana i yngre fsv. och i äldre nysv. förekommande former som *skilnat* etc., jämförda med fsv. *skilnadh* etc., uppstått på så sätt, att *-ð* efter vokal i relativt oakcentuerad stavelse i yngre fsv. ljudlagsenligt övergått till *-t*.

Under det man i vissa skrifter finner *hoffuut* (< *hōwudh*) med *-t* liksom *skilnat* (< *skilnadh*) etc. (jmf. anf. st.), finnas åtskilliga skrifter från 1500- och 1600-talen, där ordet 'huvud' hibe hållit *-dh*, ehuru ord av typen *skilnat* etc. fått *-t*.

Så skrives t. ex. i Hosea, Joel och Amos i 1541 års Bibel alltid *hoffuudh* 109², 32 *); 109² margen; 111² margen; 115², 23; 115², 28; 119¹, 44; 119², 7, men däremot t. ex. part. femin. *ödhamiukat* 110², 51; 111², 16, *borttorkat*, *kallat*, *straffat*, *förwandlat* etc. etc. av äldre *ödhamiukadh* etc.

¹) I fsv. förekomma även *fornumpst*, *fornumpstogher* jämte *fornumst(o)gher*, i ä. nysv. *härkompst* (t. ex. Rondeletius: Judas redvivus s. 40), *inkumpst* (t. ex. Orsaak Hwarföre ... Johan then tridie ... dömdt Ericum [år 1569] s. 5), *ankompst* (cit. i SAO.), *förnämpste* (t. ex. i "Orsaak" s. 20), vidare ofta *förnämbsta* (t. ex. Grubb² s. 360), *förnembste* (Lex. linc.). I dessa ord beror bruket av *p* (*b*) därpå, att de redan i den långivande tyskan hade detta ljud, eller saken kan åtminstone så förklaras; jmf. mnt. *vornum(p)st*, *herkompst*, ä. nht. *fürnembst*. I Aschw. gramm. § 332 anm. 2 yttrar No-reen: "Wie ist aber *m(p)s* zu verstehen im 5maligen *snimpster* D 4 schleunigst? (vgl. lat. *sumpsit* u. dgl.?)". Genom ovanstående torde frågan ha blivit besvarad.

*) D. v. s. bladet 109, sidan 2, raden 32.

I Örta-Book (1642) s. 1—100 av Arvidh Månson Rydaholm. brukas *hufwud* eller *hufwudh* (t. ex. s. 8, 37, 21, 23), men subst. *swulnat* "svullnad" (s. 17 fyra ggr), *May månat* (s. 24), *Aprilmånat* (s. 16 etc.), part. fem. *kokat*, *stampat* etc. Förhållandet är väsentligen detsamma i Petrus Petreius: Regni muschovitici sciographia (1615) s. 1—200.

Växlingen *hufwudh* : *swulnat* "svullnad" förklaras därav, att *hufwudh* i fsv. hade kort rotstavelse. Övergången $-ð > -t$ efter vokal i yngre fsv. inträder, såsom nämnt, blott i relativt oakcentuerad stavelse: *skilnadh* $>$ *skilnat*, *swulnadh* $>$ *swulnat* etc., men däremot icke i fortis-stavelse: *tidh* etc. bibehåller alltså ljudet $-ð$. Nu hade i fsv. som bekant ord med kort rotstavelse (t. ex. *huwudh*) stark levis på andra stavelsen, under det att ord med lång rotstavelse (t. ex. *swulnadh*) hade en svagare akcent, nämligen svag levis, på andra stavelsen (Kock: Fsv. ljudl. II, 340 ff., Ark. N. F. III, 374); dialektiskt har den starka levis t. o. m. så förstärkts, att den övergått till ordets huvudakcent i vissa bygdemål i Norge och Sverge. I trakter, där *swulnadh* blivit *swulnat*, men *huwudh* kvarstodh, har ljudutvecklingen $-dh > -t$ efter vokal inträtt blott i stavelser med levissimus, levior och svag levis i fornspråket, icke i stavelser med stark levis i fornspråket eller med starkare akcent, vare sig nu att i dessa dialekter den starka levis hade sin normala styrka eller möjligen blivit något förstärkt.

Det är mycket naturligt, att det dialektiska kvarstående av $-dh$ anträffats blott i ordet *hufwudh*. I de här framhållna delarna av Bibeln finnes nämligen icke något annat ord, som i fsv. var flerstavigt, hade kort rotstavelse och slutade på $-dh$, och ord av denna typ voro över huvud ytterst sällsynta, om man bortser från participier i fem. och neutr. plur. av typen *taladh*. Men former av typen *taladh* antogo genom inflytande från den överväldigande mängden långstaviga participier (*kalladh* $>$ *kallat*, *straffadh* $>$ *straffat* etc. etc.) helt na-

turligt på analogisk väg *-t*. Ordet *hæradh* är likställigt med *huuwalh*, men det möter icke i de ovan nämnda, av mig granskade delarna av Bibeln ¹⁾.

V. Till den äldre nysvenskans formlära.

1. Växling *-er* : *-en* i 2. pl. imperativus.

I 1500-talets svenska kan som bekant andra pers. pl. imperativus använda så väl ändelsen *-er* som ändelsen *-en*. Det torde icke hava blivit visat, att dessa ändelser växla enligt någon fast norm, eller ens att någon tendens till växling enligt bestämd regel finnes.

¹⁾ Följande anmärkningar torde förtjena plats i en not.

Från 1500-talet finner man exempel som visa, att *ö* dialektiskt övergått till *o* framför *r* + konsonant eller åtminstone framför *r* + vissa konsonanter. Så möta i den år 1529 skrivna (av Geete år 1892 utgivna) Historia Trojana *wordas* "vördas" 67, 4; *wordha* "vörda" 68, 16; *wordning* "vördnad" 44, 12; 98, 16; *wanword(h)a* 34, 8; 68, 2; *myswordeliga* 34, 8 (jmf. fsv. *misvordeliker*). Hit kan ock *aff forð* "bortförd" 71, 5 höra. Orden *hög-bordog* 43, 13; *högbordoge* 57, 18; 85, 9; *högbordoghet* 34, 5; 67, 4 kunna hava fått *o* genom samma utveckling som *wordha*, men deras skrivning med *o* kan även bero på lågtysk påverkan (jmf. nmt. *bordich* "gebürtig"). Älitså har i den dialekt, som Historia Trojana representerar, *ö* övergått till *o* framför *rdh*, åtminstone när *w* föregick *ö*. Härmed är att jämföra, att (se Lyttkens och Wulff: Svensk ljudlära s. 69) nysv. rspr. använder såsom långt ett "brett" (mera *å*-liknande) *ö*-ljud framför *r* med efterföljande konsonant, men i synnerhet när *r* sammansmält med denna till en supradental, t. ex. *vörda*.

I Laurentius Petri's Oeconomia christiana ("handskrift från något av 1500-talets senare årtionden", utg. 1897 av Herman Lundström) finner man t. ex. *storre* "större" s. 5, s. 11, *storsta* "största" 6, *forst* "först" 8, *forsth* "först" 24, *forste* "förste" 5 etc., i *forstenne* "i förstene" 40, *tilborligha* 67, *mordhare* 52, *geenuordighom* 70, *fortorna* "förtörna" 71. *O*-ljudet skulle i de flesta bland dessa ord kunna förklaras genom analogi-påverkan; så skulle *storre* kunnat få *o* från *stor*, *först* möjligen från fsv. *for*. Men då så pass många ord med *o* i st. f. väntat *ö* förekomma, är det troligare, att skrivningen med *o* beror på en dialektisk ljudövergång från *ö* till *o*. Som bekant möter i nysv. dialekter en utveckling *ö* > *o* framför *r* + konsonant; så är fallet i Åsbomålet: *storre* "större", *morda* "mörda" etc. (G. Billing: Åsbomålets ljudlära s. 104 i Sv. landsm. X, 2). — De i ä. nysv. vanliga formerna *torst*, *torstigh*, *torsta* (så t. ex. i Lexicon lincopense) hava som bekant *a*-omljud, under det att de nu brukliga *törst*, *törstig*, *törsta* innehålla *i*-omljud vokal (jmf. isl. *þyrstr* "törstig", *þyrsta* "törsta").

Detta senare är dock i vissa skrifter fallet, t. ex. så väl i vissa delar av Nya Testamentet av 1526 som ock i vissa delar av Bibeln av 1541. Då språket icke är fullt homogent hvarken i hela Nya Testamentet eller i hela Bibeln, är det möjligt, att den nedan påvisade tendensen till regelbundenhet icke återfinnes i skrifterna i deras helhet.

Vid en granskning av de tolv första kapitlen av Jeremias i 1541 års Bibel finner man, att den i fråga varande formen visserligen i allmänhet har ändelsen *-er*, men att *-en* ofta användes, när ordet innehåller ett *r*-ljud; i ord utan *r*-ljud brukas däremot aldrig *-en*.

Så heter det t. ex. *sender* 33², 45, *skodher* 33², 46, *legger* 35¹, 26, *sägher*, *skicker*, *söker*, *kaster* etc. etc. etc. (En massa exempel finnas);

men däremot *Hören* 33², 31; 36², 43; 37¹, 19; 38², 41; 39², 10 (jämte *Hörer* t. ex. 36¹, 28); *Omskären* 35¹, 26; *jemren* 35¹, 37; *förfaren* 35², 35; *Rusten* 36², 7; *bätren* 37¹, 26 (jämte *Bättrer* 37¹, 22); *gören* 37¹, 27 (jämte *görer* t. ex. 39², 15); *församlen* 40¹, 38 (jämte *Församler* t. ex. 35¹, 31); *wandren* 37², 12. Till ytterligare belysning av frågan anför jag det sammanhang, hvori ett par bland exemplen förekomma: "*Gåår* om kring gatonar j Jerusalem, och *seer* ¹⁾ til och *förfaren*, och *söker* på thes gator" (35²); "*Vthan bätren* idhart leffuerne och wesende, . . . och *gören* fremlingenom . . . intet offuerwold, och *vthgiuter* intet oskyldigt blodh . . ., och *fölier* icke andra gudhar effter" (37¹); "*församlen* idher all diwr på markenne, *kommer* och *äter*" (40¹).

I Josua bok har 2. pl. imperat. i regeln ändelsen *-er*, t. ex. *kommer*, *tagher*, *wender*.

Undantag göra blott *hören* 3¹, 27; *Bären* 4¹, 46, båda med *r* i roten, samt *tiennen* 13², 51 i en sats med omväxling av konjunktiver på *-en* och imperativer på *-er*.

¹⁾ Även enstaviga verb hava i 2. pl. imperat. i regeln *-r*; dock *såån* 35¹, 26.

Jag anför från Bibeln ytterligare ett par spridda exempel. I Genesis 29¹, 30 möter *gören*, men på samma sida *Går, later, tencker, skynder, farer, sägher* etc.; i Amos 117², 18 *bären*, men på samma sida *betygher, sägher, kommer, bedriffuer, Hörer* m. fl.; i Psaltaren 37² sp. 1 *bären*, men i samma vers *Loffuer och håller*.

I Epheser-brevet i Nya Testamentet av 1526 har 2. pl. imperat. i regeln ändelsen *-er*, t. ex. *later, haffuer, älsker, tagher, warer, reeter* etc.

Blott tre gånger finner man *-en*, nämligen *waren* 33², 2; 33², 7; *wandren* 33¹, 2, således i ord med *r* i roten.

2. pl. i pass. (deponens) ändas här som annorstädes på *-ens: vredgens och synder icke* 32², 34; *vpfyllens* 33¹, 25.

Den här påvisade växlingen *-er* : *-en* under 1500-talet: *sender, skodher* etc. men *hören* (jämte *hörer*) etc. beror naturligtvis på dissimilation, och när man jämte *hören* också finner *hörer*, förklaras den fakultativa användningen av *-er* i detta verb genom inflytande från den överväldigande massan av verb utan *r* i roten (*senda, skodha* etc. etc.). Dissimilationen i *hören* etc. är identisk eller åtminstone mycket nära besläktad med den av mig i Ark. N. F. X, 236 (jmf. ock II, 59 noten) påvisade dissimilation, genom hvilken i fsv. kompar. *rættare* dialektiskt blivit *rættane* etc.¹).

Emellertid har 1500-talets växling *sender, skodher* men *hören* ett intresse utöver det, som man kan egna en böjningsform blott från den äldre nysv.

Denna växling giver nämligen ett synnerligen kraftigt stöd åt min i Ark. N. F. X, 234 ff. framställda förklaring av den fsv. och nysv. ändelsen *-en* i verbens andra pers. pl. Jag sökte där visa, att en äldre form på *-ix* (*bindix* etc.),

¹) Det är möjligt att dissimilation av *R—r* till *n—r* föreligger i det fsv. *genvarta* "bröstvårta på män" av **gaiR-* (jmf. isl. *geirvarta*).

som var identisk med den i fnorskan använda, i fsv. ljudlagsenligt genom dissimulation övergått till *-in* (*bindin* etc.): i indikativus och konjunktivus utvecklades *īr bindir* till *īr bindin*, men i imperativen kvarstod *bindir* (*binder*), emedan imperativen icke brukar föregås av något personligt pronomen. (Först senare har även imperativen genom påvärkan från indikativen och konjunktiven fått ändelsen *-en*).

Nu lär oss växlingen *sender* : *hören* under 1500-talet påtagligt, att dissimulation spelat en roll vid bruket av ändelserna *-er* : *-en* i andra pers. plur.

Hvad 1500-talets växling *sender* : *hören* angår, så kan förhållandet så uppfattas, att växlingen är av relativt ungt datum; då ändelsen *-en* började intränga från indikativen och konjunktiven till imperativen, och då man således hade valfrihet mellan *-er* och *-en*, så valde man *-en* i verb med *r* i roten. Men så vitt jag ser, hindrar intet att fatta förhållandet på så sätt, att språket under förra delen av 1500-talet i detta avseende representerar en dialekt, där överhuvud slutljudande *-ir* genom dissimulation övergick till *-in* (*-en*), när *r*-ljud (*r* eller *ʀ*) föregick: *ir bindir* blev därför i indikativus och konjunktivus *ir bindin*; i imperat. blevo *hōrir*, *gōrir* till *hōrin* (*hören*), *gōrin* (*gören*), men imperat. *sēndir* etc. kvarstod oförändrad (*sender*), emedan intet *r*-ljud föregick ändelsen *-ir*.

2. Växling av former med *-n* och former utan *-n* i andra pers. pl.

Det är bekant, att andra pers. pl. i indikativ (och konjunktiv) under 1500-talet dels ändades på *-en*, *-n* (*haffuen*, *fåån*), dels saknade *-n* (*haffue*, *fåå*). Däremot har man, så vitt mig är känt, icke å daga lagt, att formerna *haffuen* : *haffue* växla efter någon norm.

En dylik norm kan emellertid påvisas, åtminstone för språket i vissa delar av 1541 års Bibel.

I Salomos Höga Visa, Hosea, Joel och de tre första kapitlen av Amos ¹⁾ tillämpas regeln: omedelbart framför pronomenet *j* brukas formen utan *-n*; annars formen på *-en, -n*.

Överensstämmande med denna regel finner man

i Höga Visan "at *j* icke *vpwecken* eller *omaken*" 77¹, 1; 77¹, 31; 78², 3—4 — men däremot *Haffue j* 77¹, 26; *Finne j* 77², 42; *see j* 78¹, 25.

i Hosea *j ären* 109², 25; 109², 31; 113², 37; *j . . . skolen* 110¹, 15; *j plöyen . . . och vpsküren . . . och üten* 112², 31—32 — men däremot *wilie j* 112¹, 21.

i Joel *j skolen* 115¹, 50; 115¹, 52; 115², 45; *j trätzen* 115², 22; *j jw skullen* 115², 26; *j haffuen* 115², 28 — men däremot *haffue j* 115², 21; *wilie j* 115², 22.

i Amos' tre första kapitel *j . . . skullen* 117¹, 18; *skolen* 117², 14; *J skolen* 117¹, 21; *J . . . som . . . ären, och gören . . . och förtrycken . . . och säyen* 117², 9—11; *j måghen* ib. r. 17; *j haffuen* r. 20; *j woren* r. 39 — men däremot *gäffue j* 117¹, 20; *vmwende j* 117², 23; r. 29; r. 33; r. 36; *wende j* r. 40. Dock *budhen j och sadhen* 117¹, 21.

Den här å daga lagda växlingen *j haffuen* : *haffue j* bekräftar till fullo min i Ark. N. F. X, 239 framställda förklaring av andra pl. *haffue, j haffue*. Jag visade där, att i ä. nysv. former av typen *j haffue* brukas även i sådana skrifter, som icke såsom ändelsevokal använda *e* i st. f. *a*, hvarför *j haffue* ej kan hava fått sitt *e* på analogisk väg från tredje pluralis (som genom danskt inflytande i vissa skrifter har *-e* [*haffue*] i st. f. *-a* [*haffua*]); fastmer har *j haffue* så uppstått, att *haffuen j* utvecklats till *haffue ni*, hvarefter senare även *j haffue* började användas. Språket i de nämnda delarna av Bibeln intar just den av mig anf. st. teoretiskt antagna ståndpunkten, då *haffuen j* blivit till *haffue ni (j)*,

¹⁾ I vissa andra delar av Bibeln (t. ex. i fortsättningen av Amos) är bruket ett annat.

men då *j haffuen* ännu icke genom påvärkan från *haffue ni (j)* utbyttts mot *j haffue*. När Bibeln brukar *haffue j* (icke *haffue ni*), har formen *ni* utbyttts mot formen *j*, emedan den förra ansågs (liksom den ännu i dag anses) tillhöra blott det friare samtalsspråket, icke det vårdade skriftspråket.

3. Om ett par pronominal-former.

I reformationsperiodens språk har, såsom känt är, pronominal-böjningen så förenklats, att de fsv. dat.-formerna *honom*, *hænne* fungera både som dativer och som ackusativer, under det att de gamla ack. *han*, *hana* gått förlorade utom i de enklitiska formerna *-en*, *-na*. Blott mycket sällan finner man i ä. nysv. exempel på den gamla ack. *han*. Ett dylikt är dock "lät för Murarna *han* ["lät . . . honom"] sina dömmen fälla" (Börk: Darius s. 26), och ursprungligen väl även "Den som skiämmer sig sielff, *han* ährar ingen annan" (Grubb: Penu proverbiale² s. 120), även om i detta ordspråk *han* måhända senare missuppfattats som nominativ och därför bibehållits. Sällsynt är i ä. nysv. även den genom kompromiss av ack. *hana* och dat.-gen. *hænne* uppkomna ack. *henna* (se s. 274).

Även i pl. av pron. *then* har i reformationsperiodens språk den forna dativen (*them*) undanträngt den gamla ack.-formen (*tha*). Inträngandet av dessa dativ-former i ack. hade börjat redan i fsv.

Jag skall här söka besvara den, så vitt jag känner, outredda frågan, hvarför dativerna *honom*, *hænne*, *them* ersatte de gamla ackusativerna, men tvärtom de ursprungliga ackusativerna *-en*, *-na* kvarstodo och fingo fungera även som dativer. I sammanhang därmed skall jag omtala även ett par andra pronominal-former.

När de nämnda dativerna bliva de segrande formerna, är detta i strid med den i våra språk vanliga utvecklingen, att tvärtom det är ackusativerna, som pläga undantränga de gamla

dativformerna. I Tidskrift f. fil. N. R. III, 256 har jag framhållit, att emellertid även i engelskan och franskan dativ-formerna i vissa pronomina undanträngt ack.-formerna, och jag såg orsaken till denna företeelse däri, att pronomina oftare än substantiv och adjektiv beteckna personer och därför oftare brukas såsom indirekt objekt.

Det är otvivelaktigt, att denna omständighet spelat en viktig roll, och till denna min åsikt har Jespersen: Engelske kasus 106 anslutit sig.

Emellertid hava även andra faktorer haft betydelse vid dativernas seger i de nämnda svenska pronomina.

Man kan nämligen fråga: huru kommer det sig att, fastän i fsv. dativ-formerna *mær*, *þær*, *sær* undanträngdes av ack.-formerna *mik*, *þik*, *sik*, ändå tvärtom dat.-formerna *honom*, *hænne* segrade över ack. *han*, *hana*, och detta, ehuru naturligtvis även *mær*, *þær*, *sær* ofta brukades som indirekt objekt?

Det bör beaktas, att dessa två förändringar icke inträdde samtidigt. Redan i våra äldsta fsv. urkunder finner man exempel på *mik*, *þik*, *sik* i dativisk funktion; detta är t. ex. fallet i Bryniulvs stadga, och i Upplandslagen hava de regelbundet denna användning (Söderwall: Hufvudepokerna s. 21). Däremot börja ack.-formerna *han*, *hana* att undanträngas av dativerna *honom*, *hænne* först vid mitten av 1400-talet (ib. s. 63), således 150 år senare.

Vid införandet av formen *hænne* i ack. var det av stor vikt, att *hænne* mot medeltidens slut fungerade icke blott såsom dat., utan även såsom gen. Utvecklingen av den äldre gen. *hænnar* (*hænnar*) till *hænne* (*henne*) är ljudlagsenlig. Såsom jag i annat sammanhang visat, förlorades *-r* och försvagades ändelsens *a* till *e* i *hænnar* > *hænne* (*henne*), emedan ordet synnerligen ofta var relativt oakcentuerat, och då hade levissimus på ultima (Sv. landsm. XI, 8 s. 26). Då man nu vid denna tid hade en växling *iagh*: *migh*, *thu*:

thigh, d. v. s. en form för nom. och en gemensam form för dat. och ack. i första och andra personens personliga pronomen, så var det naturligt, att antingen formen *hana* eller formen *hænnæ* uppoftades i pronomenet för tredje personen. På enahanda sätt har nysv. kvar nom. *de*, men en gemensam form för dat. och ack. i *dem* (mot fsv. *pem* : *pa*); jmf. redan i fsv. *vir* : *os* (dat. och ack.), *ir* : *iþer* (dat. och ack.). Men då *hana* fungerade blott såsom ack., och däremot *hænnæ* representerade två kasus (gen. och dat.), så är det ej överraskande, att denna senare form kom att fungera även såsom ack. (På analogisk väg har gen. *hænnæ* senare fått *-s*: *hennes* ¹⁾).

Härmed är att jämföra, att genom inflytande från gen. *hænnar* (*hænnæ*) och dat. *hænnæ* ack.-formen *hana* stundom ombildades till *henna*. Redan under medeltiden möter ack. *henna* en gång i Schacktavels lek (jmf. Söderwalls ordbok). Lucidor rimmar *Thenna* : *Henna* (I 4 s. 1), och hos samme författare finner man "skadar *henna* ingen ting" (Qq 4 s. 2). Från ett par andra äldre nysvenska skribenter hava exempel på *henna* anförts av Tegnér i Svenska Akad. Handl. 1891 s. 426 noten 2. Denna förklaring av ack. *henna* är, särskilt på grund av dess långa *n*-ljud, att föredraga framför det antagandet, att *henna* i enklitisk ställning uppstått ur ack. *hana*, liksom ack. *han* i enklitisk ställning blev *-en* (*jag ser'en* etc.).

När åter ack.-formen *han* ersattes av dat.-formen *honom*, har en annan omständighet spelat en roll. I de två andra

¹⁾ Blott sällan möter i ä. nysv. gen. *hennas* (d. v. s. fsv. gen. *hænnæ* + genitivt *s*). Detta är dock fallet t. ex. i 1526 års Nya Testamente Uppenb. 69², 71², i 1541 års Bibel Dom. 25² och ännu långt senare hos Frese: *Werldslige Dickter* (1726) s. 2. Hos Börk: *Darius* s. 46 vers 1099 anträffas den i skriftspråket mycket sällsynta gen. *honoms* i uttrycket *honoms Smärta*; jmf. [*h*] *ånoms* i bygdemål. Måhända är dock *honoms* här blott skrivfel för *honom*, hvilket även skulle giva mening (jmf. utgivaren K. Fr. Karlson s. 67). Nysv. har som bekant på den ursprungliga dativen *hvem* bildat gen. *hvems*. Här må erinras om den hos Svart (1560) anträffade, i SAO. (*all* sp. 935) antecknade, från dat. *allom* utgångna genitiven *alloms*. I Tff. N. R. VIII, 301 f. har jag anförts andra delvis likartade genitiver.

personliga pronomina *iagh : migh, thu : thigh* användes olika former som subjekt och som objekt. Förhållandet var det-samma i *hon : hana* (senare *hæne*) ävensom i pl. *the : tha (them), vi : os, i : idher*. Härigenom uppstod för språkmedvetandet den fordran, att om möjligt subjekts-formen icke håller fick sammanfalla med objekts-formen i maskulinum av tredje personens personliga pronomen. Därför valdes såsom objektsform till nom. *han* icke den gamla ack. *han*, utan den gamla dat. *honom*, när man i detta pronomen, liksom i åtskilliga andra, förändrade böjningen så, att blott en gemensam form för dat. och ack. började användas.

Vid motsvarande förenkling av den äldre böjningen pl. nom. *the : dat. them : ack. tha* blev dativ-formen (icke ack.-formen) den segrande på grund av sin större likhet med nom. *the* och gen. *thera(s)*; en böjning *the : thera(s) : them* med samma rotvokal föreföll regelbundnare än en böjning *the : thera(s) : tha*.

Då redan isl. icke har någon ack.-form, som motsvarar den interrogativa dativen *hveim*, är det icke överraskande, att dat.-formen *hwem* redan i början av den fsv. riksspråksperioden (Cod. Bueanus) kunde användas såsom ack. Till stadgandet av detta bruk har den omständigheten bidragit, att *hwem* i sin form skilde sig från flertalet maskulina adjektiva och pronominella dativformer (där ändelsen *-om* användes), hvilket för övrigt även är fallet med *them*: dessa ord (*hwem* och *them*) hade således icke något utpräglat dativiskt i sin form. Som bekant har redan i den ä. nysv. *hwem* börjat användas även såsom nom., t. ex. redan hos Peder Svart "Komme then fram som rettwijsligen . . . bewisa kan . . . på hwadh rhum iagh eller the andre . . . stadde wore then tijdh wi worde fångade, eller *hwem* the wore som oss angripe" (s. 8). Här är *hwem* nom. pl.

De vid enkklisis reducerade formerna *-en* (< *han*), *-na* (< *hana*) hava såsom nämnt havt en motsatt betydelse-

utveckling, i det att de gamla ack.-formerna fått funktion även av dat.¹⁾

I fsv. möter efter konsonant dels den äldre enklitiska formen *-an* (< *han*), t. ex. *grepan* "grep honom" RK. II, dels det därav försvagade *-en*, *-in* t. ex. *hielten* "höll honom" RK. II, *badhin* "bad honom" RK. I (jmf. Kock i Ark. N. F. VII, 123²⁾). När föregående ord slutar på vokal, har dels denna bibehållits och vokalen i (*h*)*an* förlorats, dels tvärtom vokalen i (*h*)*an* bevarats, under det att den föregående ändelsevokalen gått förlorad, t. ex. dels *færdon* < *færdho han* "förde honom", *krænton* < *krænto han* RK. II, *giordhen* < *giorde han* "giorde honom" RK. I, *plæghadin* < *plæghadhe han* eller *plæghapi han* "plägade honom" RK. I, dels *ladhadhan* < *ladhadhe* (eller *ladhadho*) *han* "lastade honom" Greg. Till. 365, 6, *sloghen* < *slogho-en* "slogo honom" RK. II. Den olika behandlingen av t. ex. *færdho han* och *ladhadhe han* beror på olika akcentuering. Vid akcentueringen *færdhó-han* fick man *færdon*; vid den inkorporerande akcentueringen *lådhadhe-hàn* däremot *ladhadhan*; jmf. om liknande utveckling i isl. Kock i Ark. N. F. X, 224 ff. Former sådana som *giordhen* kunna hava uppstått antingen ur *giordhe-(h)an* eller ur *giordhe* + det *-en*, som utvecklats i sammanställningarna *hielten* (< *hiølt (h)an*) etc. I detta senare fall kan merendels icke avgöras, om det är verbets ändelsevokal eller vokalen i *-en*, som gått förlorad. Stundom möter redan i fsv. *-en*, *-n* i funktion av dativus, t. ex. "*aff ffladdhen* alt skinnet" MB. II, 299.

I ä. nysv. är *-en*, *-n* vanligt både såsom direkt och såsom indirekt objekt i betydelsen "honom", "den", t. ex. "*Ther som myckit folck war i huset, gingo the til och togho then*

¹⁾ Citat för nedan nämnda från diktverk hämtade fsv. enklitiska pronominalformer finnas i Bures förtjänstfulla samling av dylika i hans Ryt-miska studier 17—18; jmf. även Sæve: Eriksvisan 22, Rydqvist II, 534. Söderwalls ordbok art. *han*.

²⁾ Måhända har *-en*, *-in* delvis utvecklats ur andra pronominal-former; jmf. Kock i Ark. N. F. VII, 117 ff.

som fetast war, *slachtaden, kokaden, steekten* och *åton*" (Petreus II, 132) — "Att leka Natt-Hugg, Ticketack: Ok *gien* ["giva honom"] snart här, snart där en Plack" (Lucidor Rr 1 s. 2). Förhållandet är detsamma i det moderna talspråket, t. ex. *jag ser'en — han gav'en ett slag*.

Fsv. och ä. nysv. kunde i motsats till nutidssvenskan använda *-en, -n* även såsom nom. "han", t. ex. i fsv. *giordhin* "gjorde han" RK. I, *matten* "kunde han" RK. I; i ä. nysv. *ställern* "ställer han" Lucidor Qq. 1 s. 2, *märkern* "märker han" ib. De sista exemplen visa, att *e* i *-en* kunde förloras även efter *r* i ä. nysv.; detta är ock fallet i ack. *-en*, t. ex. *fattarn* "fattar honom" Stiernhielm Cupido A 4 s. 2 (jmf. Kock i Ark. N. F. VII, 124). Något exempel på *-(e)n* i betydelsen "hon" känner jag icke; i *mondon* > *monde hon* RK. har verbets ändelsevokal förlorats, under det att *o*-ljudet kvarstår (jmf. den nyss anförda utvecklingen *ladhadhe han* > *ladhadhan*).

Däremot förekommer stundom i ä. nysv. *-(e)n* såsom direkt eller indirekt objekt syftande på ett femininum. Detta är fallet t. ex. hos Bureus Sumlen: "soma fiskiare läggia en steen i ganen på *gåddan* och *släppan* så i stranden ther står *hon* länge til thes the vilja åter gen *taghan*" (s. 28); "*humlan* . . . och *tagan* så up at *hon* icke brinner i hop" (s. 42). I det senare exemplet är det fråga om *humle*, ett ord, som i fsv. är mask., men som Bureus här använt som fem. Hos Spegel: Guds Verk 129, 17—9 läser man: "Then för godtroogne Flikkan: Blef Moder för än Brud, och Gilliaren lät *stikkan* ["lät henne sitta"]": I Skammen, hwilket och haar henne så förtruttit: Att . . .". Som indirekt objekt brukas *'en*, syftande på den förut och efteråt med *hon, henne* omtalade "staden" av Lucidor:

"Hon gråter mången Natt, at Hennes salta Tårar
The lene Kinners hull af mykna flytning sårar
Och ingen Släkt ell Wänn af allom *giyr'en* Tröst" (Xx 1 s. 1).

Ett par exempel på *-(e)n* såsom direkt objekt syftande på femininum, anföras redan av Tegnér anf. st. 427 noten (jmf. även Rydqvist II, 536 noten).

Ack. *-en* blev (i motsats till ack. *han*) den segrande formen, emedan den var uteslutande enklitisk. Såsom vi sett, segrade dat. *honom* över ack. *han*, emedan man i harmoni med *iagh : migh, thu : thigh* etc. önskade olika former som subjekt och objekt. Då nom. *han* : dat. ack. *honom, han* liksom *iagh : migh, thu : thigh* etc. ej sällan voro fullt akcentuerade och ej såsom enklitiska undergått någon betydligare ljudreduktion, är det naturligt, att motsatsen *iagh : migh* etc. kunde utöva ett dylikt inflytande. Då däremot de till sin ljudmassa reducerade nom. *-en* : ack. *-en* alltid voro enklitiska, förbundos de av språkmedvetandet icke med de ej sällan fullt akcentuerade *iagh : migh* etc. på samma sätt, som fallet var med *han : honom, han*, och man kände därför intet behov att få olika former för nom. *-en* : ack. *-en* såsom subjekt och objekt i harmoni med *iagh : migh* etc. Härtill kom en annan faktor, nämligen den, att nom. *-en* är jämförelsevis mindre bruklig. Före verbet hette nom. alltid *han*, och denna form användes därför oftast även efter verbet, under det att objektsformen *han* såsom nästan alltid stående efter verbet ytterst ofta blev *-en* (jmf. Tegnér anf. arb. s. 439). Men då även den efter verbet följande nom. oftast hette *han*, under det att den enklitiska ack. ofta hette *-en*, hade man redan härigenom en växling mellan den efter verbet följande nom. och den enklitiska objektsformen, och ingen annan objektsform än *-en* behövde väljas. — I det nutida samtalsspråket har den äldre, mindre ofta använda postpositiva nom. *-en* alldeles undanträngts av *han*. Härmed är att jämföra, att den i det äldre språket förekommande enklitiska nom. *-et* (t. ex. fsv. *æreth* "är det" RK. I, ä. nysv. *gråteret* "gråter det" Grubb² s. 111) förlorats i nysv. samtalsspråket, ehuru den enklitiska objektsformen *-et* kvarstår (*jag ser'et* etc.).

Naturligtvis har bruket av *-(e)n* såsom objektsform om femininer överförts från dess användning i denna ställning om mask. Jag lemnar oavgjort, huruvida härvid användningen av *-(e)n* om *den*-könsord varit förmedlande, så att, då man sade t. ex. *jag har'en* om en stol, om hvilken både *han* och *den* kunde användas, man tillät sig att säga *jag har'en* även om t. ex. en *bok*, om hvilket ord både *den* och *hon* brukades, hvarefter *-(e)n* började brukas om ord, som uteslutande voro *hon*-kön (*flicka* etc.).

Då i ä. nysv. *-en* fungerar även såsom indirekt objekt i betydelsen "honom", är det naturligt, att det i fsv. förekommande, ur *honom* förkortade enklitiska *nom* (t. ex. *möttenom* RK. II) blott mycket sällan användes i ä. nysv. Ett exempel därpå är dock *vnnanom* "unna honom" (Rondeletius: Judas Redivivus 84).

Det fsv., ur ack. *hana* uppkomna *-na* (t. ex. *komana* Leg.) brukas i ä. nysv. liksom i modern hvardaglig nysv. både som ack.- och som dat.-objekt, t. ex. "*I kännen 'na*" Lucidor Pp 4 s. 2, "*måst han'na nämpna*" ib. B 3 s. 1; "*Seger står'na allwäg wederreä*" Stiernhielm Fredz-Afl C 4 s. 2 sp. 1 — nysv. *han slog'na, han gav 'na en slant*. Numera kan *-en* icke brukas om ord med verkligt feminint genus.

Däremot hava inga enklitiska former med förlorad rotvokal av fsv. dat. *hæne* påvisats¹⁾. Orsaken är väl den, att *hæne* i motsats till de tvåstaviga *hana*, *honom* hade lång rotstavelse och därför såsom enklitiskt (*giwa-hæne* i motsats till *satte-hana* > *sattena* etc.) hade starkare akcent på rotstavelsen än *hana*, *honom*. Jmf. att t. ex. gen. sg. *sialinnar* (< **sialar-innar*) bibehöll penultimas vokal och därför måste på

¹⁾ Söderwalls ordbok antecknar från Leg. ett en gång mötande *mædhanne* "med henne" med bibehållen rotvokal i *hanne*. Det är t. o. m. oviss, huruvida *mædhanne* angiver uttalet *mæðanne* eller *mæðhanne*.

denna hava havt en biakcent, under det att t. ex. pl. **sialar-inar* blev *siela(r)nar* med förlust av penultimas vokal.

Men då inga förkortade former av dat. *hænne* brukades, är det självklart, hvarför vid förenklingen av pronominas böjning ack. -*na* (< *hana*) kom att i enklitisk ställning fungera även som dativ.

Enligt Söderwall: Hufvudepokerna s. 90 brukas gen. sg. av de personliga pronomina icke längre under reformationsperioden. Dessa av mig ur literaturen antecknade exempel på gen. sg. *min* och gen. sg. *sijn* förtjena därför anföras:

Iagh beder eder, mina wäner båda,
I wilia fölia migh hem *till min*
På en kanna glöd gat wyn.

(Asteropherus: Tisbe (spelad 1610) s. 8).

När gestabodet vt he war, och hwar skulle fara heem *til sijn* (Olaus Petri's Krönika 103, 25). *kallade . . . tiill syn* "till sig" (Historia Trojana 25, 21).

Salmon brygger och blandar wijn,
Salmon.

Biuder han konungen hem *til sin*.

(Kongl. bibliotekets visbok i 4:o. Valda stycken af svenska författare 1526—1732 s. 127).

I Svenska Psalmboken av 1536 s. 21, 24 kvarstå versarna

Han badh sin wen
at koma *til sijn*

från medeltidspsalmen Een rikir man (i Svenska medeltidsdikter 167) ¹⁾.

Lund.

Axel Kock.

¹⁾ I sammanhang med de ovan avhandlade böjningsformerna från den ä. nysv. må nämnas, att (åtminstone dialektiskt) adjektivens bestämda form under 1500-talet använde -*e* i nom. sg. mask. och nom. pl. mask., men annars -*a*. Detta är en böjning, som väsentligen överensstämmer med den moderna nysvenskans, om man ser bort därifrån, att denna senare icke skiljer mellan olika kasusformer. Den nämnda 1500-tals-böjningen förekommer åtminstone i (senare delen av) 1571 års kyrkoordning. Förhållandet är värt uppmärksamhet, emedan man som bekant vanligen framställer sa-

Vokalharmoni i ubetonet *e*.

Norskens ubetonede *e* har, saavidt mig bekjendt, altid været betragtet som en énsartet lyd med konstant værdi.

Ved efter hverandre at udtale ord som *fire, fare, före* vil man imidlertid merke, at udtalen af *e* er forskjellig i disse tre eksempler. Herom overbeviser man sig lettest ved at hviske ordene, saa vokalerne egentone træder frem. Man vil da høre, at tonehöiden for *e* ikke er ganske den samme overalt, og kan heraf slutte at *e* i *fire* ikke er identisk med *e* i *fare* og *före*. Tonehöiden for *e* forekommer mig at være afhængig af den forudgaaende betonedes vokals egentone. Jo dybere denne er, des dybere er egentonen for *e*. Denne differens kan være vanskelig at opfatte efter vokaler, der ligger hinanden nær, som f. eks. *æ* og *i* (*være, fire*); men mellem *e* i *saare* og *e* i *fire* forekommer det mig at være et interval paa næsten en ters.

Jo mere aaben den forudgaaende betonedes vokal udtales, des mere aaben vil udtalen være af det ubetonede *e*; *e* i *fire* lyder for mig mere lukket end *e* i *være*, og denne *e* igjen mere lukket end *e* i *fare*.

Tydeligst merker man den forudgaaende betonedes vokals indflydelse, naar denne er labial. Efter en saadan bliver nemlig *e* betydelig labialiseret; *e* i *före* udtales med mere fremskudte læber og nærmer sig i klang ikke saa lidet det ubetonede franske *e*.

Grunden til dette forhold maa söges deri, at mundstillingen for den vokal, hvorpaa akcenten hviler, delvis overføres paa den ubetonede *e*, idet den mellemliggende konso-

ken så, att man i ä. nysv. skulle i adjektivernas bestämda form promiscue kunna använda *-e* och *-a* utan någon bestämd regel. — Emellertid har jag redan i Sv. landsm. XI, 8 s. 9 ff. visat, att i vissa skrifter från omkring år 1700 finnes en annan tendens till regelbunden växling av *-a* : *-e* i adjektivens bestämda och obestämda böjning, i det att en växling framkallats av akcentueringen.

nant sættes ud af betragtning og, saa at sige, springes over. I de anførte eksempler er udelukkende anvendt ord paa *r*, da man lettest gjør sig rede for forskjellen ved at udtale samme konsonant. Men det samme forhold gjør sig gjældende ved alle de øvrige konsonanter, *l*, *s*, *d* o. s. v. Særlig interessant er det at iagttage *e* efter *m* og *b* (*p*). Gaar en betonet labial vokal foran, beholdes læberundingen, og der maa en vis grad af viljesanstrengelse til for at faa læberne presset tilbage til den *e*-stilling man har f. eks. i *rase*. Gaar derimod en ikke labial vokal foran, vil læberne, naar de slippes fra hinanden for udtalen af *e*, indtage samme stilling, som om en hvilkenksomhelst anden konsonant gik i forveien. Heraf kan sluttes, at det ikke er konsonanten, men den forudgaaende betonedede vokal, som ændrer værdien af *e*.

A. Trampe Bödtker.

Bibliografi for 1898 ¹⁾.

Af O. S. Jensen.

I. Bibliografi, literaturhistorie og biografi.

- Bergh, S.* Schweden. (Jahresberichte d. Geschichtsw. 1896. III, 197—204).
- Björling, G., Jørgensen, P. J. og Taranger, A.* Nordisk Litteraturfortegnelse 1897. (Tidsskrift for Retsvidenskab 1898, 469—512).
- Gödel, V.* Katalog öfver Kongl. Bibliotekets fornisländska och fornorska handskrifter. II. Sthm. 8:o. S. 65—192. (i: Kongl. Bibliotekets handlingar. XX).
- Handrit Árna Magnússonar.* (Sunnanfari. VII, 81—83).
- Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie.* XIX. 1897. Leipzig. 8:o. 388 s. 9 m. (S. 177—207. *A. Gebhardt:* Skandinavische sprachen).
- Lagerblad, E.* Förteckning öfver Svenska Literatursällskapets i Finland manuskriptsamling. (Skrifter utg. af Sv. Literatursällsk. i Finl. Förh. och upps. XI, 197—216).
- Lind, E. H.* Svensk literaturhistorisk bibliografi. XVI. 1896. 14 s. (Saml. XIX).
- Bibliografi för år 1896. (Ark. XIV, 296—328).
- Mackeprang, M.* Fortegnelse over historisk litteratur fra året 1896, vedrørende Danmarks historie. (HTda. 7. R. I. Tillæg. S. 1—42).
- — 1897. (sst. S. 43—84).
- Pélissier, L. G.* Notes autographes de la Reine Christine sur un volume de la Bibliothèque de Naples. (Bulletin du Bibliophile et du Bibliothécaire. 1898, 380—5).
- Regesta diplomatica historiæ Danicæ.* Chronologisk Fortegnelse over hidtil trykte Diplomer og andre Brevskaber til Oplysning af den danske Historie. 2. R. 2. Bd. IV. 1608—28. Kbh. 4:o.
- Regesta Norvegica.* Kronologisk Fortegnelse over Dokumenter vedkommende Norge, Nordmænd og den norske Kirkeprovinc. I. 991—1263. Udgivet for det Norske Historiske Kildeskriftfond ved *G. Storm.* Chra. 8:o. 4 + 107 s. 1,40 kr.
- Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis.* Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte. Udg. ved *K. Erslev* i Forening med *W. Christensen* og *A. Hude.* Bd. 2. H. 2 (1382—1400). Kbh. 8:o. S. 241—519. 2 kr.
- Schjøth, H.* Dänemark und Norwegen bis 1523. (1894/5). (Jahresb. d. Geschichtsw. 1896. III, 185—197).
- Schybergson, M. G. u. Hackman, Alfr.* Finnland. (sst. 205—13).
- Setterwall, Kr.* Svensk historisk bibliografi 1897. 29 s. Bilaga till HTsv. 1898.

¹⁾ Om forkortelserne se Ark. XV, 278.

- Ahnfelt, O.* "Cancelleren Laurentii Andreae tankar om Presterskapet". (HTsv. 1898, 60—62).
- Andersen, V.* Erasmus Montanus, et Kapitel af Dannelsens Historie i Danmark. (Dansk Tidsskrift. I, 26—45).
- Björnson, B.* Nútíðarþómenntir Norðmanna. (Eimreiðin. IV, 31—64).
Ein Brief Jacob Grimms an Rask. (AfdA. XXIV, 221—3).
- Erslev, Kr.* Oplysninger om Haandskriftet til Roskildebispens Jordebog fra o. 1370. (Danske Magazin. 5. R. IV, 61—69).
- Gigas, E.* Litteratur og Historie. Studier og Essays. 1. Samling. Kbh. 8:o. 8 + 288 s. 3,50 kr.
- Hansen, P.* Illustreret dansk Litteraturhistorie. 2. Udg. H. 20—22. Kbh. 8:o. Hv. h. 48 s., 0,85 kr.
- Hildebrand, H.* Minne af Olaus Magni. (Sv. Akad. handl. ifrån år 1886. XII, 93—280).
- Jónsson, F.* Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie. 2. bd. 3. h. Kbh. 8:o. S. 379—594 + 1 kort. 4 kr. (Anm. Cbl. 1899, 728).
- Küchler, K.* Zur Geschichte der isländischen Dramatik. (ZfvgILg. N. F. XII, 1—21. Jf. Eimreiðin. IV, 159. Anm. Þjóðólfur. 1898, 97).
- Leijonhufvud, S.* Ett bidrag till belysning af Sveriges litterära beröring med Danmark vid slutet af sextonhundratalet. (Saml. XIX, 112—117).
- Mogk, E.* Island und seine Litteratur. (Blätter für litterarische Unterhaltung. 1898. No. 46).
- Norrie, C.* Holberg som Kvindehader. (Ill. Tidende. 39. Bd. Nr. 49).
- Powell, York.* Dr. Vigfusson and Dr. Gislason. (The Athenæum. No. 3702, Oct. 8. 1898).
- Rørdam, H. F.* Forfatteren Oluf Lauritsen Truntheim eller Arcander. (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 387—393, 608—9).
- Om de Tilskud til dansk Aandsliv, der i Reformationstiden ydedes af Morsingboere. (sst. 558—71).
- Den kongelige Historiograf, Dr. Johan Isaksen Pontanus. (Rørdam, Hist. Saml. og Studier. III, 1—24, 440—92).
- Stavenow, L.* Olaus Petri såsom historieskrifvare. Några anmärkningar vid studiet af hans svenska krönika. (Festskr. till. O. Ekman, 195—221 i Göteborgs Högsk. årsskr. IV.)
- Storm, G.* Om Skriftet "Bergens Fundats" og dets Forfatter. (HTno. 3. R. IV, 418—427).
- Susan, C. P.* Isländische Dichter. (Das litterarische Echo. 1. Jahrg. H. 1).
- Ussing, H.* Nútíðarþómenntir Dana. (Eimreiðin. IV, 161—225).
- Wrangel, E.* Ett blad ur historien om Sveriges litterära förbindelser med Frankrike. (Saml. XIX, 54—80).

Hoffory, Julius.

- Göthe-Jahrbuch. XIX, 318—20 af *R. M. Meyer*. — Acta Germanica. V, 1—v af *R. Henning*. — Magazin für Litt. LXVI, 481—7 af *O. Pniower*. — Biographisches Jahrbuch. II, 79—81 af *W. Ranisch*.

Jónsson, Finnur.

Eimreiddinn IV, 140—3 af *V. Guðmundsson*.

Kristensen, Evald Tang.

Folk-Lore. IX, 194—224 af *W. A. Craigie*.

Maurer, Konrad.

Almanak hins isl. þjóðvinafjelags. 1898, 25—31 af *B. M. Ólsen*.

II. Tidsskrifter og lærde selskabers skrifter.

Arkiv för nordisk filologi utg. genom *A. Kock*. Bd. 14 (N. F. 10) H. 3—4. S. 213—390. Bd. 15 (N. F. 11) H. 1—2. S. 1—218. Lund. 8:o. 6 kr.

Dania. Tidsskrift for dansk sprog og litteratur samt folkeminder. Udg. af *V. Dahlerup*, *O. Jespersen* og *Kr. Nyrop*. 5. bd. Kbh. 8:o. 244 s.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif. Tidskrift utgifven på uppdrag af landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell*. H. 61—64. 1898. A—D. Sthm. 8:o. 4,50 kr.

Aarvog for dansk Kulturhistorie. 1898. Udgiven af *Poul Bjerge*. Aarhus. 8:o. 191 s. 2 kr.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1898. II. R. 13. Bd. Kbh. 8:o. 357 + 10 s. 4 kr.

Árbók hins íslenzka fornleifafélags. 1898. Rvík. 8:o. 4 + 48 s. + 2 tvl. 5 kr. með fylgiriti. (Anm. Þjóðólfur. 1898, 221).

Finska fornminnesföreningens tidskrift. XVIII. Hfrs. 8:o. 3 + 257 s. + 1 kort. 4 m.

Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring. Aarsberetning for 1897. Kria. 8:o. 135 + 19 s.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens månadsblad. 24:e årg. Med 104 figurer. 1895. Sthm. 8:o. 144 + 11 s. 3 kr.

Kulturhistoriska meddelanden, kvartalskrift utg. af Kulturhistoriska Föreningen för Södra Sverige genom *G. J:son Karlin*. Bd. 1. 3. årg. 1897—98. Hft. 2. S. 39—60. 2 kr. f. hv. årg.

Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening. I. Kalmar. 8:o. 54 s. 1,50 kr.

Meddelanden från Nordiska museet. 1897. Utgifna af *A. Hazelius*. Sthm. 8:o. 274 s. + 5 pl. 3 kr.

Mémoires de la société royale des Antiquaires du Nord. Nouvelle Série. 1898. S. 165—228.

Minnen från Nordiska museet. Afbildningar af föremål i museet jämte åtföljande text. Utg. af *A. Hazelius*. Bd. 2. H. 5—7. Sthm. 1897. Tværfol. Hv. h. 2 kr.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi. Udgivne af Det jydsk historisk-topografiske Selskab. 3. Række. 1. Bd. 5. Hefte. S. 409—547.

- Skrifter udgivne af Bergens historiske Forening. No. 4. Bergen. 8:o. 41 + 9 + 50 + 32 + 8 + 10 + 8 s.
- Svenska fornminnesföreningens tidskrift. X. H. 2. S. 141—204. Sthm. 8:o. 3 kr.
- Upplands fornminnesförenings tidskrift, utg. af *R. Arpi*. XIX. (4. bd. h. 1). Uppsala. 8:o. 128 s. 2,75 kr. (Anm. FT. 1899. I. 256—7).
- Danske Magazin, indeholdende Bidrag til den danske Histories og det danske Sprogs Oplysning. 5. R. 4. Bd. 1. H. Kbh. 4:o. 96 s. 2 kr.
- Historiske Samlinger og Studier vedrørende danske Forhold og Personligheder især i det 17. Aarhundrede. Udg. af *H. Rørdaam*. Bd. 3. H. 2—3. S. 193—572. Kbh. 8:o. 6 kr.
- Historisk Tidsskrift, 7. Række, udgivet af den danske historiske Forening. Redigeret af *J. A. Fridericia*. 1. Bd. H. 3—5. S. 241—580 + 84 s.
- Historisk Tidsskrift udg. af den norske historiske Forening. 3. R. 4. Bd. H. 3. S. 397—480. — 3. R. 5. Bd. H. 1. S. 1—217. Kra. 8:o. 4 kr.
- Historisk tidskrift utgifven af Svenska historiska föreningen genom *E. Hildebrand*. 18. årg. 1898. Sthm. 8:o. 364 + 86 s. + bibliografi 1897. S. 269—297. 5 kr.
- Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta að fornu og nýju. Gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. 3. bd. 3. h. S. 385—509. Kph. 8:o. 2 kr.
- Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *O. Behaghel* und *Fr. Neumann*. 19. Jahrg. Lpz. 4:o. 24 + 432 sp. 11 m.
- Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska literatursällskapets arbetsutskott. 19:e årg. 1898. Upsala. 8:o. 3 + 122 + 11 s. 3,50 kr.
- Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland. Förhandlingar och uppsatser. XI. Hfrs. 8:o. 69 + 216 + 33 s. 2,25 kr.
- Kraus, A.* Pátý sjezd filologů skandinavských v Kristianii. (Věstník České Akad. VII, 593—9, 664—72).

III. Nordisk sprogvidenskab.

1. I almindelighed.

- Hempl, G.* Skækja, Karl, Kerl, Kegel. (Journal of Germanic Philology. II, 234—38).
- Jespersen, O.* Fonetik. En systematisk Fremstilling af Læren om Sproglyd. H. 2. Den specielle Dels Begyndelse. Kbh. 8:o. S. 169—328. 3,50 kr. (Anm. Cbl. 1899, 448 af W. V.).
- Kock, A.* Der *a*-umlaut und der wechsel der endvokale *a* : *i* (*e*) in den altnord. sprachen. (Beitr. XXIII, 484—554).
- Studier i de nordiska språkens historia. (Ark. XIV, 213—270).

- Laut- und Formenlehre der altgermanischen Dialekte. Zum Gebrauch für Studierende dargestellt von *R. Bethge*, *O. Bremer*, *F. Dieter*, *F. Hartmann* und *W. Schlüter*, herausgegeben von *F. Dieter*. 1. Halbband: Lautlehre des Urgermanischen, Gotischen, Altnordischen, Altenglischen, Altsächsischen und Althochdeutschen. Leipzig. 8:o. 35 + 343 s. 7 m. (Anm. Revue critique. 1898. I, 318—321 af V. Henry. — Anglia. Beiblatt. IX, 85—111 af K. D. Bülbring. — Journal of Germ. Philol. II, 265—72 af H. Hirt. — Neuphilologische Mitteilungen. 1899. 15. Jan. af U. L. — Litbl. 1899, 266—8 af O. Behaghel. — DLz. 1899, 1025—8 af J. Seemüller).
- Moffat, Al. G.* Norse Place-Names in Gower (Glamorganshire). (The Saga-Book of the Viking-Club. Vol. II. P. 1).
- Much, R.* Etymologisches [norw. *syta*, aisl. *ljóri*, anorw. *lundr*]. (ZfdA. XLII, 163—72).
- Noreen, A.* Geschichte der nordischen Sprachen. 2. Aufl. Sonderabdruck aus Pauls Grundriss d. germ. Philol. Strassburg. 8:o. S. 517—657. 4 m.
- Söderhjelm, W.* Om uppkomsten och utvecklingen af grammatiskt kön. (Tidskrift utg. af Pedagog. föreningen. XXXV, 239—54).
- Uhlenbeck, C. C.* Zur germanischen etymologie. (Ark. XV, 151—8).
- Wadstein, E.* Till omljudsfrågan. (Språkvetensk. Sällsk. i Upsala förhandl. 1894—97, 9—11).
- Willebrand, R. F. v.* Om språkets förändring. (FT. 1898. I, 331—51, jvf. smst. 489—91).

2. Islandsk og oldnorsk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Beckman, N.* Kritische beiträge zur altnordischen metrik. (Ark. XV, 67—93).
- Berneker, E.* Die 3. P. Sg. Präs. im Altnordischen. (IF. IX, 358—60).
- Brate, E.* Fornnordisk metrik. Sthm. 8:o. 76 s. 1,50 kr.
- Friðriksson, H. K.* Um orðin *dyggð*, *einna* og *hreifa* (*hreyfa*). (Ark. XIV, 351—360).
- Jóhannesson, Jóhannes L. L.* Stafaeinföldunin og réttitunarsamtökin. (Þjóðólfur. 1898, nr. 41 og 43).
- Kock, E. A.* Kort isländsk grammatik jämte en inledande öfversikt öfver de nordiska språkens förhistoria. Lund. 8:o. 51 s. 1,50 kr.
- Kraut, R.* Der ursprüngliche modusgebrauch in temporalsätzen, welche mit *aðr* (*en*) und *fyrr en* eingeleitet wurden. (Ark. XIV, 271—278).
- Osthoff, H.* Allerhand zauber etymologisch betrachtet. (BB. XXIV, 109—173, 177—213. [Heri om *bragr*, *Brage*, *seidr*, *síða* m. m.]).
- Symons, B.* Over afleiding en beteekenis van het woord *Edda*. Amsterdam. 8:o. 27 s. (Særtryk af: Verslagen en Mededeelingen der Koninkl. Akad. van Wetensch. Afd. Letterkunde. 4. Reeks, Deel 3.).

Wadstein, E. Om *u*-brytningsdiftongen i fornisländskan ock fornnorskan. (Språkvetensk. Sällsk. i Upsala förhandl. 1894—1897, 1—8).

b. Tekster, oversættelser og kommentarer.

Gull-Þóris saga eller Þorskfirðinga saga. Udgiven for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Kr. Kålund*. Kbh. 8:o. 22 + 72 s. 2,50 kr. (Anm. DLz. 1899, 1630 af W. Golther. — ZfdPh. XXXI, 505—509 af K. Maurer).

Hamlet in Iceland. Being the Icelandic romantic Ambales Saga, edited and translated, with extracts from five Ambales Rimur and other illustrative texts, for the most part now first printed, and an introductory essay by *Israel Gollancz*. London. 8:o. 98 + 284 s. 15 sh. (Anm. Anglia. Beiblatt. IX, 224—6 af E. Mogk. — The Academy. 1873. — Le moyen âge. 1899, April af L. Duvau. — Tff. 3. R. VII, 132—137 af F. Jónsson. — Jahrbuch d. deutschen Shakesp.-Gesellsch. XXXV, 335—6 af A. B.).

Islandinga sögur. Buid hefir til prentunar *Vald. Asmundarson*. Rvík. 8:o. 20. Svarfdæla saga. 12 + 103 s. 0,50 kr. — 21. Vallaljóts saga. 4 + 32 s. 0,25 kr. — 22. Vápnfirðinga saga. 4 + 48 s. 0,25 kr. — 23. Flóamanna saga. 4 + 74 s. 0,35 kr. — 24. Bjarnar saga Hitdælakappa. 8 + 111 s. 0,50 kr.

Isländische geistliche Dichtungen des ausgehenden Mittelalters. Hrsg. von *B. Kahle*. Heidelberg. 8:o. 7 + 120 s. 4 m. (Anm. Revue critique. 1898. I, 510 af V. H[enry]. — DLz. 1898, 1683 af A. Heusler. — Cbl. 1899, 133—4 af —gk).

Ívens saga herausgegeben von *E. Kölbing*. Halle a. S. 8:o. 27 + 135 s. 4 m. (= Altnordische Saga-Bibliothek. VII). (Anm. ZfvglLg. XIII, 218—9 af W. Golther. — Athenæum, nr. 3701. — DLz. 1899, 863—4 af B. Kahle).

Snorri Sturluson. Heimskringla. Nóregs konunga sögur. Udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson*. H. 6. (3. bd.). S. 161—352. Kbh. 8:o. 5 kr.

Ari le Savant. Le Livre des Islandais. Traduit de l'ancien islandais, précédé d'une étude sur la vie et les œuvres d'Ari et accompagné d'un commentaire par *F. Wagner*. Bruxelles. 8:o. 108 s. 5 fr. (= Bibliothèque de la Faculté de philosophie et lettres de l'Université de Liège. IV).

Ari the Learned. The Book of the Settlement of Iceland. Translated from the original Icelandic by *T. Ellwood*. Kendal. 8:o. 31 + 245 s.

Rolfsen, N. Vore fædres liv. Karakterer og skildringer fra sagatiden. Oversættelsen ved *Gerhard Gran*. Med 40 illustrationer af A. Bloch. Chra. 8:o. 498 s. 5,50 kr.

Sighvat Tordssons dikt "Fria ord". Af *A. U. Bååth*. (Festskr. till. O. Ekman, 152—162 i Göteborgs Högsk. årsskr. IV.).

Snorre Sturlassøn. Norges Kongesagaer (til Aar 1177) oversat af G.

- Storm, H.* 6—22. Kra. 4:o. Hv. h. pragtudg. 0,80 kr., folkeudg. 0,35 kr.
- Soga um krossen. (Av Heilagra manna sögur, umsett fraa gammel-norsk av *H. Møller*). (Syn og segn. IV, 109—113).
- Boer, R. C.* Die handschriftliche überlieferung der Grettissaga. (ZfdPh. XXXI, 40—60).
- Cederschöld, G.* Ueber die ausgabe der Bevers saga. (Beitr. XXIII, 257—287).
- Detter, F.* Die Lausavísur der Egilssaga. Beiträge zu ihrer Erklärung. Sonderabzug aus: Abhandlungen zur germanischen Philologie. Festgabe für Richard Heinzel. Halle. 8:o. 29 s. 1 m.
- Jónsson, F.* Edda Snorra Sturlusonar, dens oprindelige form og sammensætning. (Aarb. 1898, 283—357).
- Jónsson, Janus.* Athugasemdir við vísurnar í Eyrbyggju, og skýringarnar á þeim. (Ark. XIV, 360—379).
- Jónsson, Jón.* Nokkrar athuganir við Íslendingasögur. III. Um ættmenn Klypps hersis á Íslandi. (Tímarit. XIX, 92—109).
- Kermode, P. M. C.* Illustrations of the Sagas from Manks Monuments. (The Saga-Book of the Viking-Club. Vol. I. P. 3.).
- Kölbing, E.* Ein Beitrag zur Kritik der Romantischen Sagas. (Publications of the Modern Language Assoc. of America. XIII, 543—59).
- Ljungstedt, K.* Eddan. Om och ur de fornnordiska guda- och hjältesångerna. En populär framställning. Sthm. 8:o. 248 s. 2,75 kr.
- Nilsson, V.* Loddfáfnismál. An Eddic Study. (Thesis . . . University of Minnesota). Minneapolis. 8:o. 4 + 47 s. (Anm. TFF. 3. R. VII, 137—139 af F. Jónsson).
- Nordlander, J.* Om ortnamns bildning enligt Landnáma-boken. (SvFmFT. X, 141—157).
- Storm, G.* Ynglingatal, dets Forfatter og Forfattelsestid. (Ark. XV, 107—41).
- Wadstein, E.* Bidrag till tolkning ock belysning av skalde- ock edda-dikter. V—VII. (Ark. XV, 158—166).
- Wilken, E.* Zur ordnung der Völuspá. (ZfdPh. XXX, 448—86).

3. Dansk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Brix, H.* Om stavelserimet i dansk. (Dania. V, 177—211).
- Dahlerup, V.* og *Jespersen, O.* Kortfattet dansk Lydlære til Brug ved Undervisning. 2. Udg. Kbh. 8:o. 35 s. 0,50 kr.
- Dodge, D. K.* The gender of english loan-words in danish. (Americana Germanica. II. 1, 27—32).
- Forchhammer, G.* Udkast til en dansk Artikulationslære. Særtryk af "Tidskrift för döfstumskolan" 1894—1897. Sthm. 8:o. 127 + 8 s.
- Gebhardt, A.* Fremde wörter in dänischer schreibung. (Ark. XV, 197—9).

- H. H. H.* Træl eller Slave? (Højskolebladet. 1898, 397—400). — Slægt-Æt og Frænde. (smst. 493—502). — Særdansk eller Samnordisk? (smst. 1461—8). — Hvad vi skyldte Ordet Hu. (smst. 1495—1500).
- Kalkar, O.* Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). H. 26—27. (3. bd. S. 401—512. Overager—privilegie). Kbh. 8:o. 2 kr. hft.
- Kristensen, M.* Stødet i dansk. (Ark. XV, 41—67). Latinsk eller dansk endelse? (Dania. V, 48—49).
- Poestion, J. C.* Lehrbuch der dänischen Sprache für den Selbstunterricht. 2. verbess. Aufl. Wien. Pest. Leipzig. 8:o. 8 + 182 s. 2 m. (= Die Kunst der Polyglottie. XVI).
- Saaby, V.* Dansk Retskrivningsordbog. 3. Udg. Kbh. 1896. 8:o. (Anm. Vor Ungdom. 1898, 618—22 af A. Erslev).
- Sørensen, Axel.* Fortids tillægsmåde. (Vor Ungdom. 1898, 465—500).
- Thomsen, N.* Taler de Dansk? Dänischer Sprachführer, enth. kurzgefasste Grammatik, Gespräche, Wörtersammlung, Briefe u. Lestücke. 4. Aufl. Dresden. 8:o. 6 + 110 s. 1,60 m. (= Koch's Sprachführer. VIII).
- Wimmer, L. F. A.* Oprindelsen til Ordet "Vederlag" i "Vederlagsret". (OversdVSF. 1898, 119—50).

b. Tekster.

- Dombog for 1599. Udgivet for Det Norske Historiske Kildeskriftfond ved *E. A. Thomle*. H. 2. S. 241—420. Chra. 8:o.
- Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold i Uddrag udgivne ved *L. Laursen* af Rigsarkivet. 1571—1575. Kbh. 8:o. 792 s.
- Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede. Udgivne for Det Norske historiske Kildeskriftfond ved *H. J. Huitfeldt-Kaas*. 3. Bd. 1. H. Chra. 8:o. 320 s.
- Presbyter Johannes, paa Dansk kaldet Jon Præst. Paa ny optrykt efter Gotfred af Ghemens Udgave, Kjøbenhavn 1510. Ledsaget af en kort historisk Indledning ved *P. K. Thorsen*. Kbh. 8:o. 16 + 14 s.
- Presten Søfren Søfrenssøns Memorialbog 1564—1599. Udgiven for Det Norske Historiske Kildeskriftfond ved *A. E. Erichsen*. Kra. 8:o. 6 + 51 s.
- Randers Kjøbsvendes Gilde-Skraa fra 1417 med Tillæg. Udgiven efter Haandskriftet Nr. 484 i den Uldallske Haandskriftsamling i det store kongelige Bibliothek (ved *Chr. Bruun*). Kbh. 8:o. 36 s. Ikke i Boghandelen. (Anm. Samlinger til jydsk Hist. og Top. 3. R. I, 504—506).
- Statholderskabets Extraktprotokol af Supplicationer og Resolutioner 1642—1652. Udgivet fra det norske Rigsarkiv. H. 2. Chra. 8:o. S. 161—320.

4. Norsk.

Aars, J., Hofgaard, S. W. og Moltke Moe. Om en del retskrivnings- og sprogsprogsmaal. Særaftryk af univ.- og skoleannaler. Kra. 8:o. 152 s. 1 kr.

Betænkninger angaaende den af d'herrer J. Aars, S. W. Hofgaard og Moltke Moe til kirkedepartementet indsendte redegjørelse "Om en del retskrivnings- og sprogsprogsmaal". Tillæg til univ.- og skoleannaler. Kra. 8:o. 45 s. 0,25 kr.

Det første trykte digt paa maalet. (Bogvennen [Krnia]. 1898, 161—171).

En episode af den første maaltid. (sst. 9—23).

Olson, J. E. Norwegian Grammar and Reader, with Notes and Vocabulary. Chicago. 8:o. 10 + 330 s. (Anm. MLN. 1898, 311—317 af Wm. H. Carpenter og Geo. T. Flom).

Rygh, O. Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision. Efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføiede Forklaringer. Forord og Indledning. Kra. 8:o. 15 + 94 s. 1 kr. — 2. Bd. Akershus Amt. Kra. 8:o. 12 + 479 s. 3 kr. (Anm. Obl. 1899, 275—6 af [E. Mo]gk. — NT. 1899, 77—80 af O. Montelius).

Torp, A. og Falk, Hj. Dansk-norskens lydhistorie med særligt hensyn paa orddannelse og bøjning. Krnia. 8:o. 16 + 276 s. 4,50 kr. (Anm. Tff. 3. R. VII, 144—148 af H. Pedersen).

5. Svensk.

a. Grammatik og leksikografi.

Beckman, N. Grunddragen af den svenska verslärän till universitetsstudiernas tjänst. Lund. 8:o. 90 s. Kr. 1,75. (Anm. Pedagogisk tidskrift. 1898, 209—224 af S. Lampa. — FT. 1898. II, 144—5 af F. Gustafsson. — Tff. 3. R. VII, 168—173 af E. Rosengren).

Brate, E. Svensk språklära för de allmänna läroverken. Sthm. 8:o. 8 + 235 s. 2 kr. (Anm. Pedagog. tidskr. XXXIV, 367—415 af Ad. Noreen. — Brate: Genmäle. smst. 563—80).

Bure, N. Rytmska studier öfver knittelversen i medeltidens svenska rimverk. Akad. afh. Lund. 4:o. 104 + 104 s. + 1 tabell. 3 kr. (= Lunds univ. årsskr. XXXIV, Afd. I. Nr. 6.). (Anm. Ark. XV, 400—402 af N. Beckman).

Ekelöf, A. Svensk nautisk ordlista. (Bihang till "Sjölif" [af A. Ekelöf]). Sthm. 8:o. 60 s. 1 kr.

Funk, E. Praktischer Lehrgang zur schnellen und leichten Erlernung der schwedischen Sprache. 6. Aufl. Leipzig. 8:o. 5 + 285 s. 3 m. — Schlüssel. 40 s. 0,80 m.

Geete, R. Bland språkets nässlor och kardborrar. (Ord och bild. VII, 534—40, 575—81).

- Hellquist, E.* Om uppkomsten av formerna ba(d)stu, förstu, rå(d)stu. 6 s. (SvLm. XV, 6).
- Kjederqvist, J.* Ett fall af preteritum i stället för presens i svenskan. Syntaktisk studie. Lund. 8:o. 46 s. 0,75 kr.
- Knös, V.* Grecismer i 1883 års öfversättning af Nya testamentet. Strödda anteckningar. Uppsala. 8:o. 4 + 79 s. 1,25 kr.
- Kock, A.* Historiska bidrag till svensk formlära. Sthm. 8:o. 62 s. (= SvLm. XV, 5).
- Kræmcr, R. v.* Om predikativet. III. (Pedagog. tidskr. XXXIV, 113—140, jfr. smst. 635—43, af R. Törneblad.).
- Ljungstedt, K.* Grunddragen af modersmålets historia. En populär framställning. Stockholm. 8:o. 204 s. Kr. 3. (Anm. Tidskrift utg. af Pedagog. föreningen. XXXV, 434—5 af A. O. F.).
- Lyttkens, I. A. och Wulff, F. A.* Svenska språkljud och akcenter. Kortfattad framställning enligt för svenska akademis ordbok antagna systemet. Lund. 8:o. 39 s. 0,50 kr. (Anm. Pedagogisk tidskr. XXXIV, 669—71 af H. Söderbergh).
- Nordfelt, A.* Om ändelsen -is i nysvenskan. (Studier i modern språkvetenskap utg. af Nyfilolog. Sällsk. i Stockholm. I, 133—146).
- Nordlander, J.* Norrländska namnstudier. (VHAAkM. 1895, 108—124).
- Noreen, Ad.* Altnordische Grammatik. II. Altschwedische Grammatik m. Einschluss des Altgutnischen. 2. Lfg. (Konsonanten). S. 174—279. Halle. 1899 (o: 1898). 8:o. 2 m. (1. Lfg. anm. DLz. 1899, 744 af F. Dettner).
- Nysvenska stilblommor med gamla anor. (Ateneum. I, 433—436).
- Grundlinjer till föreläsningar. Vårt modersmåls grammatik och dess indelning. Visby. 8:o. 12 s.
- Ordbok öfver svenska språket, utgifven af Svenska Akademien. H. 9. Lund. 4:o. Sp. 1233—1392 (an—anfakta). 1,50 kr.
- Pàroli, E.* Grammatica teoretico-pratica della lingua svedese. Milano. 8:o. 15 + 293 s. 3 lire. (Anm. Litbl. 1898, 407—10 af J. Vising).
- Polyglott Kuntze.* Schnellste Erlernung jeder Sprache. Ohne Lehrer. Mit genauer Angabe der Aussprache. Le Français en Suède. Bonn. 8:o. 32 s. 0,80 m.
- Saxén, R.* Några språkliga fornminnen. (Finskt Museum. V, 91—94).
- Schagerström, A.* Statistiska notiser om substantiv på het i några svenska medeltidsskrifter. I. Olika former af het jämte kasusändelser. Hudiksvall. 4:o. 10 s. Progr.
- Schwartz, E.* Om användningen af possessivt pronomen i *din stackare* och likartade uttryck. (Ark. XV, 182—192).
- Sylvan, O.* Bidrag till svenska metriks historia. (Saml. XIX, 1—43).
- Söderwall, K. F.* Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H 18. II, 569—648 (*svighbughi—tillskriva*). Sthm. 4:o. 5 kr.
- Walter, E. Th.* Schwedische Konversations-Grammatik zum Schul- und Privatunterricht. Heidelberg. 1899. 8:o. 10 + 399 s. 4,80 m. — Schlüssel. 52 s. 1,60 m.

Wulff, Fr. Svenska rim och svenskt uttal. Några föredrag. Lund. 8:o. 5 + 100 s. 1,50 kr. (Anm. Pedagog. tidskr. XXXIV, 671—3 af H. Söderbergh).

b. Retskrivning.

Kastman, E. W. och *Lyttkens, I. A.* Ordlista öfver svenska språket i öfverensstämmelse med Svenska akademins ordbok, 6:e uppl. och Folkskolans läsebok, 9:e uppl. Stereotyp. uppl. 2:a tryckningen. Sthm. 8:o. 16 + 138 s. 1,25 kr.

Lyttkens, I. A. och *Wulff, F. A.* Bort med stumma tecken! Förslag i rättskrivningsfrågan. Lund. 8:o. 34 s. 0,50 kr. (Anm. Pedagog. tidskr. XXXIV, 669—71 af H. Söderbergh).

Nordlander, J. Ordbok för rättskrifning, upprättad enligt Svenska Akademiens ljuvenligaste stafsätt. 2:a uppl:n. Sthm. 8:o. 128 s. 1 kr.

c. Tekster.

Artiklar För Samptelige *Peruque* Makare Gesällerna hwar efter de hafwa sig att rätta *Stockholm* den 14:de *Octob:r A:o* 1712. (Meddelanden från Nordiska museet 1897, 99—103).

Bidrag till Finlands historia. Med understöd af statsmedel i tryck utgifna af Finlands statsarkiv genom *Reinh. Hausen*. D. 2. h. 2. S. 273—451. Hfrs. 8:o. 3 m.

Braun, G. og *Ottosen, J.* Svensk Læsebog for Danske. Kbh. 8:o. 188 s. 3,25 kr. (Anm. Vor Ungdom. 1898, 258—61 af Hoff).

Consistorii Academici Aboensis äldre protokoller. Utgifna af Finska Historiska Samfundet. III. 1664—1671. Hfrs. 8:o. 3 + 600 + 2 s. 6 m.

Embetz Skrå För *Peruque* Makare Embetet i *Stockholm*. (Meddelanden från Nordiska museet 1897, 95—98).

Handlingar rörande finska kyrkan och prästerskapet. Utg. af *K. G. Leinberg*. 3. saml. Ny följd (1539—1651). Hfrs. 8:o. 36 + 524 s. 3 m.

Ordo vicinalis. Eller By- och Granne ordhningh . . . i Hargboobyyn vthi Wäätöo sochen . . . (Meddelanden från Nord. museet 1897, 104—8).

Rheen, Samuel. En kortt *Relation* om Lapparnes Lefwarne och Seder, wijd-Skiepellsser, sampt i många Stycken Grofwe wilddafrellser. Uppsala. 1897. 8:o. 68 s. (SvLm. XVII, 1).

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevvetling. Utg. af Kongl. Vitterhets-, historie- och antiqvitetets akademien. 2:a afd. 9:e bd. Bref från Herman Wrangel m. fl. generaler. Sthm. 8:o. 8 + 1037 s. 13 kr.

Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-Sällskapet. H. 113. Speculum virginum. H. 2. S. 193—384. Sthm. 8:o. 3 kr.

Skrifter från reformationstiden i urval utgifna af *Aksel Andersson*. 6. *Laurentius Petris* Quæstiones aliquot circa magistratum, utg. af *H. Lundström*. Uppsala. 8:o. 12 + 29 s. — 7. *Olavus Petris*

- Undervisning om människans ärliga skapelse . . . utg. af *O. Ahnfeldt*. Upsala. 8:o. 7 + 92 s. (Nr. 7 Anm. Kyrklig tidskr. V, 340—43 af H. Ldm).
- Skråå och Gillesreglor för Samptlige Mästrarna, Gesällar och Lärordrengiar vthi Repeslagare Ämbetet. Giffwinn Dhen : 6 : *Februarii anno* 1656. (Meddelanden från Nordiska museet 1897, 86—94).
- Svenska riksrådets protokoll utg. af kongl. riksarkivet genom *S. Bergh*. VIII. 1640, 1641. H. 2. S. 421—852. Sthm. 8:o. 5,50 kr.
- Sveriges ridderskaps och adels riksdags-protokoll. XIV, 1682—1683. Sthm. 8:o. 5 + 295 s. 4 kr.
- Östgöta laghbok. Folio, 106 blad i ljustryck samt 1 sida boktryck. Sthm. Clb. 75 kr., för hand färglagd 175 kr.

6. Dialekter.

a. Grammatik og leksikografi.

- Bennike, V.* og *Kristensen, M.* Kort over de danske folkemål med forklaringer. H. 1. Kbh. 4:o. 24 s. + 8 kort. 2,50 kr. (Anm. Ark. XVI, 100—102 af A. B. Larsen. — Cbl. 1899, 274—5 af A. L. — Tff. 3. R. VII, 148 af H. Pedersen).
- Erdmann, A.* Redogørelse för undersökningen af Upplands folkmål åren 1895 och 1896. (Upplands FmfT. XIX, 1—19).
— år 1897. (sst. 80—91).
- Feilberg, H. F.* Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. H. 16. Kbh. 8:o. (II. S. 337—400. kvarter-letteværk). 2 kr.
- Jensen, A.* Sproglige forhold i Åby sogn, Århus amt. (Dania. V, 213—31).
- Larsen, A. B.* Oversigt over de norske bygdemål. Krnia. 8:o. 102 s. + 1 kort. 1,50 kr. (Anm. Ark. XV, 100—106 af M. Hægstad. — Replik af A. B. Larsen smst. 321).
- Thurman, J.* Pargasmålet. Ljud- och formlära. Akad. avh. Hfrs. 8:o. 176 s. 1,10 m.

b. Tekster.

- Christiansen, N.* "Saan gik æ te!" Fortsættelse af "Niels, Pier aa Wolle". En "Samtaael" i det jyske Sprog (Vesthimmerland).
• Gedsted. 8:o. 25 s.
- Jæger, Peder.* Will Fowl. Skitser i jydsk Mundart. Aarhus. 8:o. 80 s. 0,90 kr.
- Larsen, N. K.* Dagligdags Tale i Grimstrup, Hunseby Sogn. (Dania. V, 50—53).
- "Mästartjuen", efter muntlig berättelse på Gärdshärads mål upptecknad af *G. J:son Karlén*. (Kulturhistoriska meddelanden. 1. bd. 3. årg. 54—58).

Olle i Grinn, Decktan um nar han exera beväring. Sthm. 8:o. 1. samling. 47 s. — 2. samling. 42 s. 0,50 kr. (= Öreskrifter för folket. 164—165).

IV. Runekundskab, mytologi og sagnhistorie.

Brate, E. Skansens runstenar. (Meddelanden från Nordiska museet. 1897, 3—14).

— Fyrunga-stenen. (Ark. XIV, 329—351).

Bugge, S. Fyrunga-Indskriften II. (Ark. XV, 142—51).

— Norges Indskrifter med de ældre Runer. H. 4. S. 265—339. Chra. 4:o.

Germanen auf Kreta. (Berl. Lokal-Anzeiger, 1898, 5. marts. Jvf. Verhandl. d. Berl. Gesellsch. f. Anthropol. 1898, 235).

Grienberger, Th. v. Die angelsächsischen runenreihen und die s. g. Hrabanischen alphabete. (Ark. XV, 1—40).

Liliencron, R. v. und Wimmer, L. Der Runenstein im schleswiger Dom. Kiel. 8:o. 26 s.

Luft, W. Studien zu den ältesten germanischen Alphabeten. Gütersloh. 8:o. 8 + 115 s. 2,40 m. (Anm. ZfdPh. XXXI, 419—22 af H. Hirt. — Cbl. 1898, 1587 af W. Str. — DLz. 1898, 1838—40 af J. Seemüller. — AfdA. XXV, 249—51 af A. Heusler).

Sander, Fr. Runinskrifter ånyo granskade. Sthm. 8:o. 53 s. 1,20 kr.

Slutlutter, O. B. Aldhelm's Runic Alphabet and that of the Cod. Reg. (Journal of Germanic Philology. II, 29—30).

Söderberg, Sv. Om Karlevistenen. (Meddelanden från Kalmar läns Fmf. I, 13—21).

Thomsen, V. Hvad betyder guldhornets *tawido*? (Ark. XV, 193—197).

Andler, Carolus. Quid ad fabulas heroicas Germanorum Hiberni contulerint. (Akad. afh. Paris.) Turonibus. 1897. 8:o. 120 s.

Bugge, S. Erpr og Eitill. Et lidet Bidrag til den nordiske Heltedigtningens Historie. Krnia. 8:o. 12 s. 0,60 kr. (= Vid. Selsk. Skr. II. Hist.-filos. Kl. 1898. 5).

Böhme, W. Ausblicke auf nordische Sagen und die grossen germanischen Sagenkreise. (Lehrproben und Lehrgänge aus der Praxis d. Gymnasien und Realschulen. 55. H. 60—78).

Danske oldkvad i Saksnes historie gengivne af *A. Olrik*. Kbh. 8:o. 32 s. 0,60 kr.

Golther, W. Ueber die Sage von Siegfried und den Nibelungen. (Zfvgllg. N. F. XII, 186—208, 289—316).

Hoffmann, P. Das Nibelungen-Lied in den Liedern der Edda und Skalda. (Monatsblätter für deutsche Litteratur. II, 375—80).

Holt, Robert Burbank. Thorpe's Northern Myths and Traditions. (Transactions of the Royal Society of Literature. XIX, 169—194).

- Kauffmann, Fr.* Zur geschichte der Sigfridsage. (ZfdPh. XXXI, 5—23).
Montelius, O. Solgudens yxa och Tors hammare. (Holmia. 29—42).
Mortensen, K. Nordisk Mytologi i kortfattet populær Fremstilling.
 Med 21 Billeder. Kbh. 8:o. 8 + 164 s. 2 kr.
Much, R. Der germanische Himmels-gott. (Særtryk af: Abhandlungen zur germanischen Philologie. Festgabe für R. Heinzel.) 8:o. 90 s. 2,40 m. (Anm. Museum. VII, 185—9 af R. C. Boer).
Niedner, F. Die Dioskuren im Beowulf. (ZfdA. XLII, 229—258).
Olrik, Axel. Ingjaldskvadet. (Dansk Tidsskrift. 1898, 164—177).
Patzig, H. Zur Geschichte des Sigfridsmythus. Progr. Berlin. 4:o. 31 s. 1 m. (Anm. DLz. 1899, 221—3 af E. Mogk).
Rieger, M. Über den nordischen fylgjanglauben. (ZfdA. XLII, 277—90).
Rogers Rees, J. The Norse Element in Celtic Myth. (Archæologia Cambrensis, October 1898).
Rudolf, A. Edda. Runen aus germanischem Urwalde. Beiträge zur deutschen Götterlehre. Hamburg. 8:o. 154 s. 2,50 m. (Anm. DLz. 1898, 1195 af A. Heusler).
Samleben, G. Deutsches Gemüt und deutscher Witz in der nord-german. Götter- und Heldensage. (Allgem. konservat. Monatschrift f. d. christl. Deutschland. 1898, 726—35).
Schück, H. Svensk gudatro under en heden tid. (FT. 1898. II, 25—40, 149—166).
 — Svensk gudetro i hedningetiden. (Samtiden. IX, 337—365).
Symons, B. Germanische Heldensage. 2. Aufl. Strassburg. 8:o. 6 + 138 s. 3,50 m. Særtryk af Paul's Grundriss der germ. Philol. 2. Aufl.

V. Arkæologi, kulturhistorie og folkløse.

- Adlerz, G.* Fynd af ett stenredskap i Östersjölera. (Geologiska förenings i Stockholm förhandlingar. XX, 87—89).
Analecta archaeologica Fennica. II. 2. Hfrs. 8:o.
Appelgren, Hj. Barbariska efterbildningar af orientaliska mynt. (Finskt Museum. 1898, 24—29).
Arpi, R. Meddelanden från Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker. (Upplands FmfT. XIX, 121—128).
Bendixen, B. E. Fornlevninger i Søndhordland. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. f. 1897, 13—26).
Benjaminsson, Kr. H. Fundid vopn. (Eimreidin. IV, 111—2).
Blinkenberg, C. Skæftede stenaldersredskaber. (Aarb. 1898, 125—156).
 — Outils emmanchés de l'âge de pierre. (Mémoires de la Soc. R. des Antiqu. du Nord. 1898, 165—198).
Boer, R. C. Skandinavische archaeologie. (Tijdspegel. 1898, august).
Brunn, D. Gjennem affolkede Bygder paa Islands indre Højland. Undersøgelser, foretagne i 1897. Særtryk af "Geografisk Tidsskrift" og "Árbók hins isl. fornleifafjelags". Kbh. 8:o. 46 s. + 24 tvl. 2,50 kr. (= Geografisk Tidsskr. XIV, 130—49).

- Bruun, D.* Nokkrar eyðibygðir í Árnessýslu, Skagafjarðardölum og Bárðardal rannsakaðar sumarið 1897. Rvik. 8:o. 97 s. + 24 tvl. 5 kr.
- Bærendtz, F.* Bronsåldersfynd från St. Dalby i Kastlösa socken, Öland. (Meddelanden från Kalmar läns Fmf. I, 22—30).
— Fornborgar i Södra Tjust. (smst. 47—54).
- Die Eibe in der Vorzeit der skandinavischen Länder, nach Conwentz. (Correspondenzblatt d. deutschen Gesellschaft f. Anthropologie. XXIX, 13—14 og Prometheus. IX. No. 29).
- Dreyer, W.* Grundtræk af Forelæsninger over Danmarks Sten- og Bronzealder. Kbh. 8:o. 21 s. (Studentersamfundets Foredragsrækker II.).
- Fortegnelse over Oldsager, indkomne til Stavanger Museum i 1897. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. f. 1897, 94—99).
- Från en arkeologisk turistfärd på Öland. (Svenska turistföreningens årsskrift. 1898, 47—56).
- Guilliot, O.* Les Musées d'antiquités et d'ethnographie scandinaves. (Extrait des travaux de l'Académie de Reims). Reims. 8:o. 30 s.
- Gustafsson, G.* Fortegnelse over de i 1896 til Bergens Museum indkomne oldsager ældre end reformationen. 11 s. (= Bergens Museums Aarbog for 1897. N:o. XIV).
— Fortegnelse over de i 1897 til Bergens Museum indkomne Oldsager ældre end Reformationen. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1897, 102—119).
- Hansson, Hans.* Graffält från järnåldern i Wimmerbyorten. Bidrag till en arkeologisk topografi. (Meddelanden från Kalmar läns Fmf. I, 38—46).
- Heikel, H. J.* Ett graffynd från bronsåldern. (Finskt Museum. 1898, 13—15).
- Hildebrand, H.* The Monuments of the Island of Oeland. (The Saga-Book of the Viking-Club. Vol. I. P. 3.).
- Horsford, Cornelia.* Dwellings of the Saga-time in Iceland, Greenland, and Vineland. (Repr. from "The National Geogr. Magazine IX"). Washington. 8:o. (Anm. Internationales Archiv für Ethnographie. XII, 39).
- Jónsson, Br.* Skrá yfir eyðibýli í Landsveit, Rangárvallasveit og Holtasveit í Rangárvallasýslu. (Árbók hins ísl. fornleifaf. 1898, 1—27).
- Jónsson, F.* Hofalýsingar í fornsögum og goðalikneski. (sst. 28—38).
- Kurekska samlingen. (VHAAkM. 1895, 82—107).
- Lossius, K.* Arkæologiske Undersøgelser i 1897. (Det kgl. norske Vid. Selsk. Skrifter. 1897. No. 5). Trondhjem. 8:o. 10 s.
- Madsen, A. P.* Gravhøje og Gravfund fra Stenalderen i Danmark. Afbildninger af danske Oldsager og Mindesmærker. Ny Række. Bd. 2. H. 1—4. Fyen og Jylland. Kbh. Fol. 20 tvl. 8 kr.
- Montelius, O.* Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Nord-Deutschland und Skandinavien. I. (Archiv für Anthropologie. XXV, 443—483).
— Ett märkligt fynd från Södermanland. (SvFmfT. X, 189—204).

- Müller, S.* De jydskke Enkeltgrave fra Stenalderen, efter nyeste Undersøgelser. (Aarb. 1898, 157—282).
- Nordische Altertumskunde, nach Funden u. Denkmälern aus Dänemark u. Schleswig gemeinfasslich dargestellt. Deutsche Ausgabe bes. v. O. L. Jiriczek. 2. Bd. Eisenzeit. Strassburg. 8:o. 5 + 324 s. + 2 pl. 7 m. (Anm. Tijdspegel. 1899, marts af R. C. Boer. — ZfdPh. XXXI, 386—401 af Fr. Kauffmann. — Museum. VI, 296—9 af W. Pleyte. — Allg. Zeitung. 1898. Beil. 216. — Korrespondenzbl. d. deutsch. Ges. f. Anthrop. 1898, 80 af Joh. Ranke).
- Nationalmuseum. Dänische Sammlung. Museums-Etiketten. Deutsche Übersetzung. Steinzeit. Kph. 8:o. 108 s.
- Nicolaissen, O.* Undersøgelser i Nordlands Amt i 1897. (Foren. t. norske Fortidsm. Bev. Aarsb. for 1897, 1—12).
- Fortegnelse over Oldsager, indkomne til Tromsø Museums Oldsamling i 1897. (sst. 100—101).
- Nicolaysen, N.* Udgravninger i 1897. (sst. 27—43).
- Antikvariske notiser. (sst. 120—122).
- Rygh, K.* Fortegnelse over de til Videnskabselskabets Oldsagsamling i Trondhjem i 1897 indkomne Sager ældre end Reformationen. (sst. 83—93).
- Rygh, O.* Fortegnelse over de til Universitetets Samling af nordiske Oldsager i 1897 indkomne Sager fra Tiden før Reformationen. (sst. 44—82).
- Salin, B.* Undersökningar å Selaön sommaren 1893. (VHAAkM. 1895, 68—81).
- Saraauw, G. F. L.* Lyngheden i oldtiden. Iagttagelser fra gravhøie. (Aarb. 1898, 69—124).
- Les bruyères préhistoriques des pays baltiques, d'après les observations faites dans des tumulus de l'époque païenne. (Mém. de la Soc. R. des Antiqu. du Nord. 1898, 199—228).
- Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet. Samlingarnas tillväxt under år 1895. (VHAAkM. 1895, 37—68).
- Steenstrup, Jap.* Ved Fremlæggelsen af Skriftet: Kjøkkenmøddinger, eine gedrängte Darstellung dieser Monumente sehr alter Kulturstadien. IV. OversdVSF. 1898, 209—225).
- Stefánsson, Jón.* Leiddi Guðrúnar Ósvífrsdóttur. (Árbók hins isl. fornleifaf. 1898, 39—40).
- Stenåldersfynd från Augerum i Blekinge. (VHAAkM. 1895, 124—8).
- Sørensen, W.* Hvem er Opdageren af Stenalderens Affaldsdynger ("Kjøkkenmøddingerne")? En historisk Redegjørelse. Kbh. 8:o. 46 s.
- Virchow, W.* Ueber die Steinzeit in Nord-Europa. (Correspondenzblatt der deutschen Gesellsch. f. Anthropol. XXVII, 147—52).
- Yfirlit yfir þá muni, er Forngripasafni Íslands hafa bætst 1897. (Árbók hins isl. fornleifaf. 1898, 41—43).
- Zur nordischen Altertumskunde. (Beilage z. Allgemeinen Zeitung. 216).

- Kjellberg, C. M.* Uppsala stads sigill. (Upplands Fmft. XIX, 92—107).
- Nyrop, C.* Tre Lavssegl fra Husum. (Tidsskrift for Kunstindustri. 1898, 19—20).
- Nogle Segl fra Næstved. (sst. 133—6).
- Olsen, B.* Fridericus Secundus eller Frederik og Sophie eller Fridericus. (sst. 18—19).
- Pálsson, P.* Innsigli Íslands. (Andvari. XXIII, 248—9).
- Thiset, A.* Danske adelige Sigiller fra det 15., 16. og 17. Aarhundrede. Gjengivne ved Fototypi af Pacht & Crone. H. 1—2. Kbh. Fol. 8 s. + 10 tvl. 5 kr.
- Ahnfelt, O.* En Skriftebok från Göinge härad på 1600-talet. (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 334—345, 606—7).
- Ur Biskopen öfver Skåne Stift Peder Winstrups Kopiebok. Ceremonier vid prostars val och inställelse i embetet. (sst. 614—18).
- Asp, Th.* Die Geschichte des finländischen Bank- und Münzwesen bis 1865. Akad. afh. Strassburg. 8:o. 16 + 112 s. + 12 tvl. 2,75 m.
- Bang, N.* Dansk Studehandel i 2den Halvdel af det 16de Aarhundrede. (HTda. 7. R. I, 328—345).
- Bendixen, B. E.* En rest af kontorets gamle lege. 8 s. 8:o. (i: Skrifter udg. af Bergens hist. Forening. IV).
- Bergström, G.* Sancta Birgitta. Sthm. 8:o. 4 + 215 s. 2,50 kr. (Anm. Cbl. 1899, 1155—6 af —tt—).
- Blees, J.* Sankt Martinsdagens firande i Nuckö-Rickholz i Estland. (Meddelanden från Nord. museet. 1897, 116—121).
- Bugge, Al.* Gotlændingernes handel paa England og Norge omkring 1300. (HTno. 3. R. V, 145—180).
- Byordning vid Järstad by. (Meddelanden från Nord. museet. 1897, 109—115).
- Carpe, K.* Skarpretter og Kirurg. (Bibliotek for Læger. 1898, 37—46).
- Cederblad, F.* Scta Birgittas hus i Rom. (Ny illustrerad tidning. 1898, 396—7).
- Davidsson, O.* Tóbaksnautn á Íslandi að fornu. (Eimreiðin. IV, 124—135).
- Die Pfälzer auf der jütischen Heide. (Globus. LXXIII, Nr. 1—2).
- Ehlers, Edv.* Danske St. Jørgensgaarde i Middelalderen. (Bibliotek for Læger. 1898, 243—88, 331—71, 639—44 og Dansk Tidsskrift. 1898, 668—78, 765—80).
- En svensk almanacka för trehundra år sedan. (Läsning för folket. 1898, 31—46).
- Erslev, Kr.* Et kalendarisk Kuriosum. (HTda. 7. R. I, 482—484).
- Ersson, A. M.* Några ord om gamla bröllop i Dalarna. (Meddelanden från Nord. museet. 1897, 122—3).
- Ett pilgrimsmärke från Vadstena funnet 1887 i Akkas kyrka, af *E. N.* (Finskt Museum. 1898, 22—23).

- Feilberg, H. F.* Dansk Bondeliv, saaledes som det i Mands Minde førtes navnlig i Vestjylland. 2. Oplag. Med 49 Figurer og et Tillæg. Kbh. 8:o. 394 s. 2,60 kr.
- Den fattige mands snaps. (Dania. V, 17—47, 88—123).
- Flodmark, J.* Minnen från svenska operan i Bollhuset. (Ny illustrerad tidning. 1898, 185—6).
- Fridericia, J. A.* Træk af Kvindeidealets Omdannelse i det 16. og den første Halvdel af det 17. Aarhundrede, særlig i Danmark. (Tilskueren. 1898, 465—79).
- Gigas, F.* Studenter klage til en Biskop over Maden. (Nord og Syd. I, 482—88).
- Goldscheider, Fr.* Über die Einführung des neuen Kalenders in Dänemark und Schweden. Skoleprogr. Berlin. 4:o. 39 s.
- Hansen, P.* Fra Hoveritiden. (AarbfdK. 1898, 186—91).
- Hildebrand, H.* Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring. D. 2. h. 6. S. 763—984 + 4 s. Sthm. 8:o. 5 kr.
- Isberg, A. U.* Bilder från det gamla Malmö. Kulturhistoriska skildringar. Malmö. 8:o. 7 + 390 s. 4,50 kr.
- Kerff, F.* Cistercienserordenen og dens Virksomhed særlig i Danmark. (Nordisk Ugeblad for katholske Kristne. XLVI, 342—6, 374—8, 417—22, 511—6, 585—90, 687—91).
- Kristensen, E. T.* Bondeliv i Sabro Herred for 50 Aar siden. Paa Grundlag af P. C. Hummeluhrs Optegnelser. (AarbfdK. 1898, 77—115).
- Kristensen, Marius.* Vore Navne. (Højskolebladet. 1898, 235—42).
- Kruse, J.* S:t Knutagillet i Malmö. Kulturhistoriska bidrag till dess 600-åriga historia. Sthm. 91 s. 3 kr.
- Kubberud, M.* Jesuiterne i Norge. Kirkehistorisk skildring fra slutningen af det sekstende og begyndelsen af det syttende aarhundrede. Elverum. 8:o. 23 s. 0,60 kr.
- Larsen, Axel.* Sveriges gamle karolinske Hær og den nye Hærforbedring. (Dansk Tidsskrift. 1898, 426—41).
- Larsson, H.* Några bilder ur Sveriges inre tillstånd under Karl XII. Sthm. 8:o. 36 s. 0,25 kr. (Studentföreningen Verdandis småskr. 69).
- Leffler, K. P.* Två uppländska allmogebroilop. (Ny illustrerad tidning. 1898, 50—51, 59—62).
- Lehmann-Filhés, M.* Um spjaldvefnað. (Eimreidin. IV, 135—140. Jvf. sst. 159).
- Die isländische Brettchen-Weberei. (Illustrierte Frauenzeitung. 1897. H. 20—22. Jvf. Verhandl. d. Berliner Gesellschaft f. Anthropol. 1898, 34—39).
- Leinberg, K. G.* Om finske mäns studiioresor i äldre tid. (Hist. arkisto. XV, 264—302).
- Levertin, O.* Två svenska kärlekskorrespondenser från den sirliga stilens tid. (Ord och bild. VII, 49—69).

- Lund, Tr.* Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede. 13. Bog. Dagligt Liv. Livsbelysning. Kbh. 8:o. 398 s. 6 kr. (Anm. Luthersk Kirketidende. 5. R. 24. Bd. 399—400 af G. Jensen. — NT. 1898, 427—30 af O. Montelius).
- Mackeprang, M.* Inventarier i borgerlige huse fra det 16. århundredes første halvdel. (Danske Magazin. 5. R. IV, 69—80).
- Madsen, E.* Studier over Danmarks Hærvæsen i det 16:de Aarhundrede. I. Tjenestevilkåarene. Kbh. 8:o. 89 s. (Militært Tidsskrift. 1898. Tillægshæfte I).
- Om Rytteriet i de danske Hære i det 16de Aarhundrede. (HTda. 7. R. I, 414—460).
- Meyer, W. F.* Kultur- og personal-historiske meddelelser fra Bergen i det 18. aarhundrede. 50 s. 8:o. (i: Skrifter udg. af Bergens hist. Forening. IV).
- Mortensen, K.* Cisiojanus og Kalenderens Huskevers. (Vor Ungdom. 1898, 645—57).
- Nielsen, A. C.* Et lille Bidrag til det jydsk Landsbyskolevæsens Historie. (Samlinger til jydsk Hist. og Top. 3. R. I, 494—503).
- Nielsen, N. V.* Hvad Præsten Niels Pedersen i Baarse efterlod sig. (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 394—400).
- Nielsen, Y.* Norske folkedragter fra Numedal og Telemarken. 6 s. + 2 pl. (i: Minnen från Nordiska museet. Bd. 2. H. 5).
- Olafsen, O.* Havedyrkning i Bergen i ældre Tid. Chra. 8:o. 23 s.
- Olrik, A.* Falsterske tilnavne fra Idestrup sogn. (Dania. V. 124—156).
- Olsen, B.* St. Søren, den danske Bondehelgen. (Nationaltidende ⁵/₇ 1898).
- Om folkets hushållning i Bellebygd af *A. E.* 12 s. (SvLm. XV, 7).
- Quensel, O.* Hvarifrån komma våra prästkragar och vår prästkappa? (Kyrklig tidskrift. 1898, 168—74).
- Rørdam, H. F.* Præsten Nic. Jæger og hans Kamp imod Bøndernes "Sommer-Riden" paa Møen. (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 213—298).
- Sindssyges Vilkaar i ældre Tid. (sst. 401—7).
- Degne og Skoleholdere paa Møen 1728—50. (sst. 445—479).
- Schmitz, W.* Privatvelgørenheden i Middelalderen, særlig i Norden. (Nordisk Ugeblad for katholske Kristne. 46. Aarg. 8—11, 20—26, 33—38, 54—58).
- Privatwohlthätigkeit im Mittelalter. (Unter besonderer Berücksichtigung des skandinavischen Nordens.) (Historisches Jahrbuch. XIX, 288—304, 772—91).
- Das christliche Element in den Unterhaltungen und den Festen des Mittelalters (mit besonderer Berücksichtigung des skandinavischen Nordens). (Der Katholik. 77. Bd. Oct.—Nvbr.).
- Sjöström, C.* Ur Lunds krönika. I. (Kulturhistoriska meddelanden. Bd. 1. 3. årg. 49—53).
- Stavenow, L.* Frihetstiden, dess epoker och kulturlif. Göteborg. 8:o. 234 s. 2,25 kr. (Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola. VII.).

- Stemann*. En Mordbrandshistorie fra 1557. (Samlinger til jydsk Hist. og Top. 3. R. I, 507—511).
- Törnblad*, I. Öfversigt af svenska jordstyckningens historia. (Nationalekonom. fören. förhandl. 1897, 82—104).
- Weiss*, Ch. Protestantisk Præstevælde i Danmark i det 16. og 17. Aarhundrede. (AarbfdK. 1898, 170—85).
- Wagner*, S. Helsingborgs allmänna läroverk under tre århundraden. Bidrag till läroverkets historia. Program. Helsingborg. 4:o. 68 + 24 s. + 9 pl. 3,50 kr.
- Bay*, N. H. Det restaurerede formentlige "Hellicaandshus" i Randers. (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 355—372).
- Beckett*, Fr. Krucifikset i Herlufsholm-Kirke. (Tidsskrift for Kunstindustri. 1898, 7—13).
- Bendixen*, B. E. Aus der mittelalterlichen Sammlung des Museums in Bergen. IX. 20 s. + 2 pl. (= Bergens Museums Aarbog for 1897. No. X).
- Bergström*, G. Medeltidsmålningarna i Arboga stadskyrka. Franciskanerminne. Sthm. 8:o. 42 s. + 2 pl. 0,75 kr. (Se også: Ny illustrerad tidning. 1898, 214).
- Bilder ur vårt forna allmogeliv. I. "Knubbstugan". (Frideborg. Kalendar för 1899, 46—50).
- Borgund kirke. Til veiledning for besøgende, udgivet af foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring. Norsk og engelsk text. Chrnia. 8:o. 16 s. 0,35 kr.
- Büttel*, G. A. Gustav Adolfs Grab in der Riddarholms-Kirche zu Stockholm. 3. Aufl. Barmen. 1897. 8:o. 88 s. 1 m.
- Böttiger*, J. Svenska statens samling af väfda tapeter. Historisk och beskrifvande förteckning. IV. (Resumé de l'édition suédoise traduit par G. Lévy-Ullman.). Sthm. Fol. 147 s. + 2 pl. (Anm. HTsv. XVIII. Ö. och gr. 61—4 af Aqut [Joh. Ad. Almquist]).
- Erichsen*, A. E. Naar og af hvem er Peder Klaussøns portræt malet? (HTno. 3. R. IV. 441—446).
- Fenger*, L. Om S. Nicolai Kirke i Kjøge. (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 504—9).
- Früis*, F. R. Bidrag til dansk Kunsthistorie. H. 4. S. 193—256. Kbh. 8:o. 1,25 kr.
- Gotländska kyrkor i ord och bild, utgifna af Gotlänningens redaktion. Visby. 4:o. 1. serien. 76 s. 2 kr. — 2. serien. S. 77—132. 1,50 kr.
- Granberg*, O. Ett och annat från Skokloster. (Ny illustrerad tidning. 1898, 11—12, 31).
- Helms*, J. Et Par Tillæg til Værket "Danske Tufstenskirker". (Aarb. 1898, 19—58).
- Hildebrand*, H. Målningarna i Hemse kyrka, Gotland. (VHAAkM. 1895, 33—36).
- Albert målare eller perlstickare. (sst. 128—30).

- Hildebrand, H.* Svenska kyrkors funtar. (sst. 131—41).
 — Sadel. 1 s. + 1 pl. (i: Minnen från Nord. museet. Bd. 2. H. 7).
 — Selbågar från Norge. 1 s. + 1 pl. (sst.).
- Koch, V.* Vinduesrammer af Egetræ i danske Landsbykirker fra den ældre Middelalder. (Aarb. 1898, 59—68).
- Kornerup, J.* Sorø Kirkes Arkitektur og Minder. (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 523—33).
- Kunst og Haandverk fra Norges Fortid. Udgivet af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring ved N. Nicolaysen. 2. R. H. 3. (Text S. 7—8 og Pl. XXII—XXX). Kra. Fol.
- [*Lundberg, A. V.*] Templum Cathedrale Vaztenense &c. h. e. Vadstena klosterkyrka m. fl. Sthm. 8:o. 42 s. 0,75 kr. (= Östgöta-Kuriren. Nr 134 B.).
 — Ruinen vid Hammersta i Osmo socken, Södertörn. (SvFmfT. X, 182—188).
- Løffler, J. B.* Aldersbestemmelser i vor romanske Teglstensarkitektur. (Aarb. 1898, 1—18).
- Nicolaysen, N.* Gran sognekirke og kapel. (= Kunst og Haandverk fra Norges Fortid. 2. R. 3. H.)
- Palm, C.* Väggar från 1600- och 1700-talen. 3 s. + 1 pl. (i: Minnen från Nordiska museet. Bd. 2. H. 5.).
- Ring, H. A.* Lerfat från 1600-talet. 3 s. + 1 pl. (sst. Bd. 2. H. 6.).
- Schnütgen, Al.* Romanisches Opferbrett im Nationalmuseum zu Stockholm. (Z. f. christliche Kunst. 1898, 143—146).
 — Aquamanil-Leuchter im Nationalmuseum zu Stockholm. (sst. 145—148).
- Storck, H.* og *Smith, J.* Tegninger fra Visby og Omegn. Særtryk af Tegninger af ældre nordisk Architektur. Kbh. Fol. 4 s. + 28 tvl. 12 kr.
- Svenska konstninnen från medeltiden och renässansen, aftecknade och beskrifna på föranstaltande af Svenska Fornminnesföreningen. VII. (Torpa). Sthm. 1897. Fol. 4 s. 5 pl. 5 kr.
- Tegninger af ældre nordisk Architektur. Udg. af *H. J. Holm, O. V. Koch* og *H. Storck*. 3. Saml. 3. R. 5—9. H. 4 s. + 16 tvl. 5 kr. — 4. R. H. 1. 3 tvl. 1 kr. Kbh. Fol.
- Uldall, F.* De jyske Granitkirker, særlig paa Mors. (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 547—58).
- Upmark, G.* Die Architektur der Renaissance in Schweden (1530—1760). 2. Lief. Berlin. 1897. Fol. 20 pl. 16 s. 20 m.
- Vistrand, P. G.* Mässingslagarnes i Stockholm mästarlåda. 4 s. + 1 pl. (i: Minnen från Nordiska museet. Bd. 2. H. 7).
- Wählin, K.* Hertig Karls sängkammare på Gripsholm. (Ord och bild. VII, 590—592).
- Zickerman, L.* Från en studieresa till Gotland. (Meddelanden från svenska slöjdföreningen. 1898. II, 59—70).

- Ambrosiani, S., Grip, E., Kruuse, E.* Folkloristisk mosaik af tre bland 1896 års "landsmålare" i Uppland. (Upplands FmfT. XIX, 20—54).
- Andersen, V.* Fra færøiske Tingbøger. (Dania. V, 54).
- Asbjørnsen, P. Chr. og Moe, J.* Eventyrbog for Børn. Norske Folkeeventyr. Med Illustrationer af E. Werenskiold og Th. Kittelsen. 2. Oplag. Kbh. 8:o. 103 s. 1,75 kr.
- Benjaminsson, Kr. H.* Álfakrossin (Þjóðsaga). (Eimreiðinn. IV, 94—97).
- Bååth, A. U.* Nordmanna-mystik. Bilder från Nordens forntid. Sthm. 8:o. 222 s. 2,75 kr.
- Bæk, H.* Folkevisernes Forhold til Naturen. (Dansk Tidsskrift. II, 321—42).
- Christensen, E. Tang.* Fra Mindebo. Jyske Folkeæventyr. Aarhus. 8:o. 158 s.
- Visesangere og Eventyrfortællere i Jylland. (Illustreret Tidende. XL. Nr. 3).
- Danmarks gamle Folkeviser. Danske Ridderviser. Efter Forarbejder af Svend Grundtvig udgivne af *A. Olrik*. Bd. 1. H. 3. Kbh. 8:o. 176 s. 2,50 kr. (Anm. Dania. VI, 119—25 af I. Falbe-Hansen).
- Davidsson, Jón.* Magnús sterki. (Huld. VI, 24—37).
- Davidsson, Ólafur.* Kreddur. (Huld. VI, 3—24).
- Viðbætir við "Venjur" (Huld. III. 44—63). (sst. VI, 70—75).
- Feilberg, H. F.* Der Kobold in nordischer Überlieferung. (ZfVh. VIII, 1—20, 130—146, 264—277).
- Gáder. (AarbfdK. 1898, 10—76).
- Færøske folkesagn og æventyr udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Jakob Jakobsen*. H. 1. Kbh. 8:o. 160 s. 4 kr. (Anm. DLz. 1899, 939 af W. Golther).
- Geijer, G.* Folksågner om musik. (Ny illustrerad tidning. 1898, 193—4, 355—6).
- Grip, E.* Några bidrag till kännedom om uppländsk folkmytologi enligt sägner från Bälinge och Norunda härader. (Upplands FmfT. XIX, 55—71).
- Gömul sögn um uppruna Grágásar. [Eftir blaði að mestu með hendi Árna Magnússonar, AM. 267. 8vo, 120]. (Sunnanfari. VII, 83).
- Harou, Alfr.* Les chasses fantastiques. X. En Danemark. (Revue des traditions populaires. XIII, 695—6).
- Huld. Safn alþýðlegra fræða íslenzkra. VI. Rvík. 8:o. 132 s.
- íslenzkar þulur og þjóðkvæði. *Ólafur Davidsson* hefir safnað. Gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. Kph. 8:o. 128 s. (= Íslenzkar gátur, þulur og skemtánir. VI).
- Johannsen, Az.* Bidrag til Studiet af Rakit tilligemed en Del Oplysninger om Almuens Behandling af denne Sygdom. (i: Det kgl. norske Frederiks Universitets Festskrift til Oscar II. 1897.) Chrnia 1897. 4:o. 84 s. (Anm. Dania. VI, 127 af Kr. Nyrop).
- Jónsdóttir, Jarpr.* Feigðardraumur. (Huld. VI, 51—53).
- Bjarni ríki og Skarðs-Skotta. (sst. VI, 53—54).

- Kristensen, E. T.* Æventyr fra Jylland. 4. Samling. (= Jyske Folkeminder. 13. Samling). Aarhus. 8:o. 392 s. 3 kr.
- Danske Børnerim, Remser og Lege, udelukkende efter Folkemunde. Århus 1896–98. 8:o. 752 s. 4,50 kr.
- Leffler, K. P.* Nordiska museets folkmusikaliska samlingar. (Meddelanden från Nord. museet. 1897, 134–6).
- Luta, hummel och nyckelharpa. 4 s. + 1 pl. (i: Minnen från Nordiska museet. Bd. 2. H. 6.).
- Några anmärkningar om våra dagars folkvisa. (Varia. I. 538–43).
- Lehmann-Filhés, M.* Volkskundliches aus Island. (ZfVk. VIII, 154–62, 285–91).
- Isländischer Aberglaube. (sst. 448–52).
- Martino, M. di.* Novelline popolari nylandesi. (Archivio per lo studio delle tradizioni popolari. XVII).
- Mauland, T.* Lidt folkedikt — (barnesullar og voggevers). (Folkevennen. N. R. XXII, 14–43).
- Maurer, K.* Das Elbenkreuz. (ZfVk. VIII, 454–5).
- Weiteres über die Hölle auf Island. (sst. 452–4).
- Pålsson, P.* Draumvísur. (Huld. VI, 77–79).
- Petersen, Hannibal.* Lidt om Brugen af Ordsprog og Talemaader. (Højskolebladet. 1898, 1521–8).
- Pineau, L.* Les vieux chants populaires scandinaves. (Gamle nordiske Folkeviser). Étude de littérature comparée. I. Époque sauvage. Les chants de magie. Paris. 8:o. 14 + 336 s. 10 fr. (Anm. ZfVk. VIII, 103 af H. F. Feilberg. — Revue de l'Histoire des Religions. XXXIX, 152–3 af E. Beauvois. — Revue critique. 1898. II, 92–95 af V. Henry. — Journal des Savants. 1898, 385–401 af Gaston Paris. — Folk-Lore. X, 95–100 af A. Nutt. — Volkskunde. X, 213–220 og XI, 114–8, 140–5 af M. Sabbe. — NT. 1898, 419–22 af R. Steffen. — Dania. V, 100–104 af A. Olrik. — Revue celtique. XIX, 345 af H. d'Arbois de Jubainville. — Cbl. 1899, 1437–8 af [E. Mo]gk. — DLz. 1899, 461–62 af A. Heusler. — HTda. 7. R. I, 348 ff. af Joh. Steenstrup).
- Rasmussen, Hans.* Sønderjydske Sagn og gamle Fortællinger. Helsingør. 8:o. 124 s.
- Reimer, Chr.* Nordfynsk Overtro i Mands Minde. (Dania. V, 157–63).
- Reinsberg-Düringsfeld, O. v.* Das festliche Jahr. In Sitten, Gebräuchen, Aberglauben und Festen der german. Völker. 2. Aufl. Lpz. 8:o. 7 + 487 s. 6 m.
- Ringlekar på Skansen. Utgifna af Nordiska museet. Sthm. 8:o. 34 s. 0,35 kr.
- "Staffan var en stalleddräng". Melodien upptecknad i Värmland. Arr. af G. S. Kallstenius. (Meddelanden från Nord. museet. 1897, 131–3).
- Steffen, R.* Enstrofig nordisk folklyrik i jämförande framställning. (Akad. afh. Upsala). Sthm. 8:o. 236 s. + Svenska låtar jämte

- danska och norska former samlade och ordnade af *R. Steffen*. I. Äldre strofer och strofkomplexer. 67 s. (= Sv. Lm. XVI, 1—2). (Anm. ZfVh. VIII, 349—350 af A. Heusler. — Dania. V, 95—100 af A. Olrik).
- Porkelsson, Jón*. Úr annál Gísla biskups Oddssonar 1637. (Huld. VI, 37—46).
- Úr "Furðum Íslands" 1638. (sst. 46—51).
- og *Davidsson, Ól*. Galdramen á vorum dögum. (sst. 54—60).
- Wide, S*. Folkskrock och primitiv religion. (NT. 1898, 459—80).
- Wigström, E*. Djurlifvet i folkets tro och sägner. (SvFmfT. X, 158—81).
- Folketro och sägner. S. 5—84. (SvLm. 61. h. VIII, 3).
- Vistrand, P. G*. Signelser från Småland. (Meddelanden från Nordiska museet 1897, 15—50).
- Øverland, O. A*. Af Sagnet og Historien. Chra. 8:o. 116 s. 3 kr.

VI. Ældre retsvidenskab, historie og topografi.

- Brunner, H*. Der Todtentheil in germanischen Rechten. (Zeitschrift der Savigny-Stiftung. XIX. Germ. Abth. 107—139).
- Cederschiöld, G*. Om några ställen i Äldre Västgötalagen. (Festskrift tillägn. O. Ekman, 12—36 i Göteborgs Högsk. årsskr. IV.). 0,75 kr.
- Christensen, W*. Et hidtil ukendt Arbejde af Viborg-Bispen Knud Mikkelsen. (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 299—333).
- Deuntzer, J. H*. Højesteret i 1683. 69 s. 4:o. Progr. Kbh's Universitet.
- Estlander, E*. En oriktighet i C. J. Schlyters svenska öfversättning af IV. 1. 24 i Wisby Stadslag. (Tidskr. utg. af Jurid. fören. i Finland. 1898, 408—411).
- Ficker, J*. Untersuchungen zur Erbenfolge der ostgermanischen Rechte. 3. Bd. 2. Abth. S. 239—637. 11,20 m. — 4. Bd. 1. Abth. 8 + 290 s. 9,20 m. Innsbruck. 8:o. (Anm. Mitth. für österr. Geschichtsforschung. XX, 288—300 af Opet).
- Freisen, J*. Nordisches kirchliches Eheschliessungsrecht im Mittelalter. (Archiv für katholisches Kirchenrecht. LXXVIII, 485—515).
- Hertzberg, E*. Om Eiendomsretten til det norske Kirkegods. En retshistorisk Betænkning. Krnia. 8:o. 255 s. 2 kr.
- Kjellberg, C. M*. Södermannalagen och dess konungabalk. (HTsv. XVIII, 295—318).
- Kjellén, R*. Studier i äldre Vestgötalagen. (Tidsskr. f. Retsvid. 1898, 205—241).
- Kier, Chr*. Edictus Rotari. Studier vedrørende Langobardernes Nationalitet. Aarhus. 8:o. 7 + 153 s. 3 kr.
- Koht, H*. Moderretsspursmaale, serleg hjaa dei gamle germanarne. (Syn og segn. IV, 65—92).

- Matzén, H.* Forelæsninger over den danske Retshistorie. Indledning. Retskilder. Kbh. 8:o. 310 s. 5 kr.
- Melsteff, B. Th.* Den islandske Retshistorie indtil Fristatens Undergang og norsk Lovgivnings Indførelse i det 13de Aarhundrede. Fremstillet af V. Finsen. (Tidsskr. f. Retsvid. XI, 519—22).
- Något om landskapslagarnas uppkomst. Af *J. L.* (Ny illustrerad tidning. 1898, 67—70, 78—79).
- Simonnet, H.* Le mundium dans le droit de famille germanique. Akad. afh. Paris. 8:o. 155 s.
- Sjögren, W.* Om den fornsvenska skuldprocessens grundformer. (Tidsskr. f. Retsvid. XI, 36—83).
- Om förhistorisk privaträtt i Sveriges medeltidslagar. (NT. 1898, 645—63).
- Solmi, A.* Diritto longobardo e diritto nordico. (Archivio giuridico. N. S. II.).
- Stein, W.* Zwei Moten König Christians I. von Dänemark. (Hansische Geschichtsblätter. Jahrg. 1897. 229—238).
- Taranger, A.* Udsigt over den norske rets historie. Forelæsninger. I. Indledning. — Retsbegrebets historie. — Retskildernes historie. Chra. 8:o. 162 s. 2,75 kr. (Anm. Ringeren. II, 93—94 af Al. Bugge. — Tidsskr. f. Retsvid. XII, 368—374 af W. Sjögren).
- Ægteskabsstiftelsens Historie i Norge. (Ringeren. I. No. 16, 17, 19).
- Aaland, J.* Nordfjords lensherrer og fogder. 32 s. 8:o. (i: Skrifter udg. af Bergens hist. Forening. IV.)
- Anholm, M.* Normandie och dess nordiska minnen. Studier och skildringar. Lund. 8:o. 272 s. + 1 pl. 3 kr.
- Barstad, Om* krigshistoriske arkivstudier. (Norsk militært tidsskrift. 61. bd. 644—7).
- Bjarnason, Þ.* Um Þorlák Þórhallsson hinn helga. Fyrirlestur. Rvk. 8:o. 46 s.
- Boesen, J. E.* Dansk Adel, en Række Skildringer. I, 4—5. 38 s. 8:o. (Program fra Sorø).
- Den ældste Danmarkskrønike (Roskildekroniken). Oversat af *J. Olrik*. Kbh. 8:o. 42 s. 0,75 kr.
- Erslev, Kr.* Biskop Peder af Odense, død c. 1280. (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 609—12).
- Henrik af Æmeltorp i de ægte og de uægte Kilder. (HTda. 7. R. I, 489—518).
- Formation de la noblesse danoise. (OversdVSF. 1898, 237—68).
- Valdemarernes Storhedstid. Studier og Omrids. Kbh. 8:o. 312 s. 4,50 kr. (Anm. NT. 1898, 667—72 af H. Olrik. — HTsv. XVIII. Ö. och gr. 79—82 af Ehd [Emil Hildebrand]).
- Girgensohn, P.* Die skandinavische Politik der Hansa 1375—95. Akad. afh. Upsala. 8:o. 11 + 200 s. 3,25 kr. (Også i Upsala univ. årsskr. 1899). (Anm. HTsv. XVIII. Ö. och gr. 64—67 af K. Hildebrand).

- Goodrich-Freer, A.* The Norsemen in the Hebrides. (The Saga-Book of the Viking-Club. Vol. II. P. 1).
- Goudie, G.* The Norsemen in Shetland. (The Saga-Book of the Viking-Club. Vol. I. P. 3).
- Grønwald.* Skikkelser af den islandske Ættesaga. III. Snorre Gode. (Folkevennen. Ny R. XXII, 209—240).
- Hansen, A. M.* Norsk folkepsykologi. (Ringeren. I. No. 27—29, 31—38, 40—41, 51—53).
- Helbling, A.* Der Zug der Cimbern und Teutonen. Akad. afh. Zürich. Wintherthur. 8:o. 68 s.
- Hill, Mary.* Margaret of Denmark. London. 8:o. 164 s. 3 sh. 6 d.
- Janse, O.* De nyaste åsikterna om Erik den helige. (HTsv. XVIII, 319—28).
- Jónsson, Jón.* Lota Knut = Knútr fundni. (Ark. XV, 166—181).
- Kalmarunionsbrevet af 20. juli 1397 udgivet af *A. Taranger*. Chra. 11 s.
- Karlsson, K. H.* Axelssönernas släktskap med Bonde-ätten. (Personhist. tidskr. I, 21—23).
- Kjellberg, C. M.* Erik den helige i historien och legenden. (FT. 1898. II, 317—339).
- Loewe, R.* Die ethnische und sprachliche Gliederung der Germanen. Halle. 8:o. 59 s. 1,60 m. (Anm. Museum. VII, 111—2 af C. C. Uhlenbeck. — Revue critique 1899. I, 326 af V. Henry. — Arch. CIII, 161 af H. Jantzen).
- Lucas, F. W.* The Annals of the Voyages of the brothers Nicolo and Antonio Zeno in the North Atlantic about the end of the fourteenth century, and the claim founded thereon to a Venetian discovery of America: A criticism and an indictment. London. 4:o. 14 + 234 s. + 18 tvl. (Anm. The Geographical Journal. XIII, 166—170 af C. Raymond Beazley. — Cbl. 1899, 78—79 af V. H.).
- Mackeprang, M.* Viborg domkapitels sekularisering. (Samlinger til jydsk Hist. og Top. 3. R. I, 485—493).
- Mojean, Fr.* Beiträge zur Geschichte des Krieges der Hanse wider Dänemark 1509—1512. Progr. Stralsund. 4:o. 26 s.
- Montelius, O.* När kommo svenskarne till Finland? (FT. 1898. I, 81—105).
- Mulhall, M.* The Hiberno-Danish Predecessors of Columbus. (The Dublin Review. 1898. January).
- Møller, H. L.* Slaget paa Lyrskov Hede. (Vort Forsvar. 1898. Nr. 467).
- Olof den heliges landstigningsplats på Finlands sydkust. Af *J. R. A.* (Finskt Museum. 1898, 59).
- Olrik, A.* Den nordiske nationalitetsforskel i sin tidligste fremtræden. (NT. 1898, 601—16).
- Olrik, H.* Til Belysning af Valdemarerne. (Dansk Tidsskrift. II, 129—145).

- Saxo Grammaticus*. Danmarks Krønike. Oversat af Fr. Winkel Horn med Illustrationer af Louis Moe. H. 44—48. Hv. h. 0,35 kr. Kbh. 4:o. (Anm. Cbl. 1899, 686—7 af A. L.).
- Schäfer, D.* Zum Lübisich-dänischen Vertrage vom 29. April 1503. (Hansische Geschichtsblätter. 1897, 205—228).
- Sephton, J.* "What the Sagas say of Greenland". (Proceedings of the literary and philosophical Society of Liverpool. LII, 119—53).
- Silfverstolpe, C.* Klosterfolket i Vadstena. Personhistoriska anteckningar. H. 1. Sthm. 8:o. 96 s. (Bilaga till Person-hist. tidskr.).
- Stefánsson, Jón.* Tilraunir Danakonunga til að selja Ísland. (Tímarit. XIX, 110—23).
- Stjerna, K.* Erik den helige. En sagohistorisk studie. Lund. 4:o. 34 s. 0,75 kr. (Meddelanden från det litteraturhist. seminariet i Lund. IV. = Lunds univ. årsskr. XXXIV. Afd. I. Nr 2).
- Storm, G.* Vitaliebrødrenes Plyndretog til Bergen i 1393. (HTno. 3. R. IV, 428—440).
- De ældre norske Kongers Kroningsstad. (sst. 397—417).
- Subert, F. A.* Rügen, Wittow, Arkona, Zudar und Peerd. Ein Beitrag zur Etymologie und Deutung dieser Namen. (Baltische Studien. N. F. II, 21—56. Også i: Sitzungsber. d. kgl. böhm. Gesellsch. d. Wissensch. Phil. Cl. 1898. No. IX. [På čekisk]).
- Taranger, A.* Kalmarunionen. Brevet af 20de Juli 1397. (Aftenposten. 1898. Nr. 637 og 650).
- Thiset.* Den danske Adels saakaldte Forfald i det 16.—17. Aarhundrede. (HTda. 7. R. I, 519—62, jvf. smst. 581—612).
- Ahlenius, K.* Die älteste geographische Kenntnis von Skandinavien. (Eranos. III, 22—47).
- Allardt, A.* Borgå läns sociala och ekonomiska förhållanden åren 1539—1571. Akad. afh. Hfrs. 8:o. 183 + 105 s.
- Améen, L.* Ett och annat om Mälaren. (Svenska turistför. årsskr. 1898, 1—37).
- Bendixen, B. E.* Den gamle Kongsgaard Aalrekstad, nu Aarstad. 41 s. 8:o. (i: Skrifter udg. af Bergens hist. Forening. IV.).
- Gaarden Kronstad. 9 s. 8:o. (sst.)
- Berg, W.* Slottsruinen på Ragnhildsholmen. (Gbgs. turistför. årsskr. 1898, 78—95).
- Bergman, C. J.* Gotlands geografi och historia. 4:e uppl., omarbetad af Holger Rosman. Sthm. 8:o. 8 + 144 s. + 1 kort. 1,25 kr.
- Bidrag till Åbo stads historia utg. på föranstaltande af bestyrelsen för Åbo stads historiska museum. 1. serien. IX. Utdrag ur Åbo stads dombok 1637. Utg. af *T. Hartman*. Hfrs. 8:o. 261 s. 6 m. — 2. serien. V. Åbo stads historia under sjuttonde seklet af *C. v. Bonsdorff*. 2. bd. 1. h. Hfrs. 8:o. 236 s. 7 m.
- Björkander, Ad.* Till Visby stads äldsta historia. Ett kritiskt bidrag. Akad. afh. Upsala. 8:o. 14 + 137 s. (Anm. HTsv. XVIII. Ö. och gr. 27—31 af C. H. H. [Carl Hallendorff]).

- Born, V. M. v.* Beskrifning och historia om Sarvlaks egendom i Perno socken. 2. tillökta uppl. Sarvlaks. 8:o. 3 + 212 s. + 20 pl. + 1 tvl. 4 m.
- Bruun, C.* Kjøbenhavn. En illustreret Skildring af dets Historie og Institutioner. H. 46. Kbh. 8:o. 48 s. 0,90 kr.
- Brüel, J.* Klitterne i Thisted Amt. En historisk Fremstilling af Klitternes Tilstand i Thisted Amt fra ældre Tid til vore Dage. Thisted. 4:o. 38 s. + 1 tvl. 1,50 kr.
- Bugge, Al.* Visby. (Kringsjaa. XI, 801—812).
- Folcker, E. G.* Stockholmsbilder från Karl XII:s dagar. Studier i Dahlbergs "Suecia antiqua et hodierna". (Ord och bild. VII, 168—180).
- Gebhardt, A.* Island in der Vorstellung anderer Völker. (Globus. 74. Bd. Nr. 4.).
- Grønvold, D.* Bergen i Fortid og Nutid. Et Overblik. Bergen. 8:o. 148 s. 2 kr.
- Hedengren, Joh.* Malmgård i Pärnä socken. Anteckningar till godsets historia. Wiborg. 8:o. 163 s. + 1 tvl. 2,25 m.
- Holbøll, H.* Nyborg Slot. (Illustreret Tidende. XL. Nr. 12).
- Kronologiska anteckningar rörande Göteborg (utg. af Samlaren). 2:a tillökade uppl:n. Gbg. 8:o. 285 s. 5,50 kr.
- Kruse, J.* Septemberdagar i Visby. Stämningar och intryck. (Ord och bild. 1898, 521—533).
- Leinberg, K. G.* Förteckning öfver Åbo domkyrkas prebender och Kungl. Majestäts Arf och Eget i Finland — från 1550-talet. (Hist. arkisto. XV, 244—263).
- Levertin, A.* Det gamla och det nya Medevi. Med 9 bilder. Sthm. 8:o. 15 s. 0,60 kr.
- Några blad ur det gamla Medavis historia. (Ord och bild. VII, 317—26).
- Lüsberg, H. C. Beering.* København i gamle Dage og Livet i København. H. 1—3. Kbh. 8:o. 96 s. 1,50 kr.
- Lindberg, G.* Karlskoga bergslag. Historia och beskrifningar. H. 2. Sthm. 1897. 4:o. S. 57—231 + 2 kort. H. 1—2 5 kr. (Anm. HTsv. XIX. Ö. och gr. 37—39 af G. Djurklou).
- Mockler-Ferryman, A. F.* Chronicles of Hardanger: a Sketch of Old-World Norway. (The Saga-Book of the Viking-Club. Vol. II. P. 1.).
- Nordlander, J.* Från Näktens stränder. (Svenska turistför. årsskr. 1898, 80—102).
- Oldin, C. M.* Om de äldre skolhusen i Landskrona. 5 s. 4:o. (i: Landskrona läroverks redogörelse 1898).
- Ring, H. A.* Sveriges konungaborg. Stockholms slott från Birger Jarls och Vasarnes till Oscar II:s tid. Med omkr. 600 illustr. H. 1—12. Sthm. 4:o. 288 s. + 7 pl. 3,60 kr.
- Ruuth, J. W.* Björneborgs stads historia. Hfrs. 1897. 8:o. 574 + 29 s. + 9 tabeller + 7 kort + 2 pl. 8 m. (Anm. FT. 1898. II,

- 66—79 af T. S. Dillner. — HTsv. XIX. Ö. och gr. 43—47 af T. S. D.).
- Rørdam, H. F.* Af Sorøs Historie i det første Aarhundrede efter Reformationen. (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 534—43).
- Fra Kjøge Bys kirkelige Fortid. (sst. 510—17).
- Samsø. Af J. S. Aarhus. 8:o. 18 s.
- Sandberg, A.* Visby. (Nornan för 1899, 7—23).
- Schenström, F.* Rankhyttan. (Svenska turistför. årsskr. 1898, 152—155).
- Seedorff.* Viborg Bys Brand 1667 og Brandanordningen 1672. (Samlinger til jydsk Hist. og Top. 3. R. I, 511—520).
- Sjöborg, N. H.* Förklaring öfver kartan, föreställande Högestads Prästgård i Skåne och Herrestads Härad, ur Minnet, efter 40 å 50 års förlopp. (Meddelanden från Nordiska museet 1897, 51—85).
- Snöbom, A. Th.* Gotlands land och folk. Hufvuddragen till en teckning af Gotland och dess öden från äldre till nuvarande tider. 2:a öfversedda uppl:n. H. 3—5. Visby. 8:o. S. 97—256. 0,40 kr. f. hv. hft.
- Sparre, L.* Det gamla Borgå. Föredrag. Borgå. 4:o. 29 s. + 1 kort. 2,50 m.
- Stemann.* Hvor har Randers Helligaandshus ligget? (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 481—502).
- Svecia antiqua & hodierna, opus celeberrimum dirigente Hans Hildebrand denuo ediderunt Wahlstroem & Widstrand. P. 1—17. Holmiæ. Tværfol. 2,50 kr. f. hv. h.
- Thoroddsen, P.* Landfræðissaga Íslands. Hugmyndir manna um Ísland, náttúrusköðun og rannsóknir, fyrr og síðar. Gefn út af Hinu íslenska bókmenntafjelagi. II, 3. S. 225—368 + 8 s. Kph. 8:o.
- Geschichte der isländischen Geographie; autorisierte Übersetzung von Aug. Gebhardt. 2. Bd Leipzig. 8:o. 16 + 384 s. 12 m. (Anm. MLN. XIV, 62—63 af H. Schmidt-Wartenberg. — Verhandl. d. Gesellsch. f. Erdkunde. XXV, 361—4 af K. Maurer. — Globus. LXXIV, 246 af A. Gebhardt. — Cbl. 1898, 2002—3 af Brenner. — Allg. Zeitung. 1898. Beil. 220 af Günther. — The Nature. LVIII, 568. — The Geogr. Journal. XI, 173. — DLz. 1899, 637—9 af K. Kretschmer).
- Tidander, L. G. T.* Kristianstad för och nu. Anteckningar för Nya Skånska Posten. Kristianstad. 4:o. 21 s. 0,25 kr.
- Wrangel, F. U.* Något om Skeppsholmen i forna dagar. (Vintergatan. V, 283—98).
- "Östergötlands krona". Af J. B. (Svenska turistför. årsskr. 1898, 103—119).

Tillæg.

Anmeldelser af tidligere udkomne arbejder.

- Amira, K. v.* Nordgermanisches Obligationenrecht. 2. Bd. Leipzig. 1895. 8:o. (Anm. Tidsskr. f. Retsv. XII, 75—87 af E. Hertzberg).

- Appelgren, H.* Svenskarnes inflyttning i Finland. (Finskt Museum. 1897). (Anm. Archiv für Anthropologie. XXVI, 241—243 af J. Mestorf).
- Aschoug, T. H.* De norske Communers Retsforfatning før 1837. Krnia. 1897. 4:o. (Anm. Tidsskr. f. Retsv. XII, 69—70 af E. Hertzberg).
- Aspelin, H. E.* Vasa stads historia. Nikolaistad. 1892—94. 8:o. (Anm. HTsv. XIX. Ö. och gr. 41—42 af T. S. D.).
- Bang, A. Chr.* Om Dale-Gudbrand. Chra. 1897. 8:o. (Anm. DLz. 1899, 1445—43 af W. Ranisch).
- Bernstein, L.* The Order of Words in Old Norse Prose. New York. 1897. 8:o. (Anm. Ark. XVI, 96—100 af A. Gebhardt. — Arch. CII, 386—7 af E. Mackel).
- Boer, R. C.* De studie van het oudnorsch. Groningen. 1894. 8:o. (Anm. AfdA. XXV, 92 af F. Holthausen).
- Bugge, S.* Helge-Digtene i den ældre Edda. Kbh. 1896. 8:o. (Anm. Litbl. 1899, 58—63 af B. Kahle. — Revue critique. 1899. I, 125—127 af L. Pineau).
- Cederschiöld, G.* Om Svenskan som skriftspråk. Gbg. 1897. 8:o. (Anm. Ark. XV, 274—7 af M. Kristensen. — FT. 1898. I. 241—3 af I. A. H[eikel]).
- Daenell, E. K.* Geschichte der deutschen Hanse. Lpz. 1897. 8:o. (Anm. DLz. 1898, 1401—3 af W. Stein. — Cbl. 1898, 1478 af W. St. — Mitteil. aus d. hist. Litt. 26. Jahrg. 423—424 af J. Girgensohn. — Revue critique. 1898. I, 218—220 af R.).
- Den gamle danske Dødedans* udg. af R. Meyer. Kbh. 1896. 8:o. (Anm. Korrespondenzbl. d. Vereins f. niederd. Sprachf. XX, 29 af W. Seelmann).
- Eyrbyggja saga.* Hrsg. von *H. Gering*. Halle. 1897. 8:o. (Anm. The Athenæum. No. 3701. — DLz. 1899, 1220—21 af F. Detter).
- Flóres Saga ok Blankiflúr* hrsg. von *E. Kölbing*. Halle. 1896. 8:o. (Anm. ZfvglLg. XIII, 218—9 af W. Golther).
- Fredbärj, G.* Grammatica elementare della lingua svedese. Sthm. 1897. 8:o. (Anm. Litbl. 1898, 407—10 af J. Vising).
- Från filologiska föreningen i Lund.* Lund. 1897. 8:o. (Anm. Litbl. 1899, 194—5 af B. Kahle. — AfdA. XXV, 199 af A. Heusler. — The Athenæum. Nr. 3698).
- Geffroy, A.* L'Islande avant le Christianisme. Paris. 1897. 8:o. (Anm. La Cultura. N. S. XVII. Nr. 10 af C. Calisse. — Revue des questions historiques. LXIII, 292).
- Gering, H.* Glossar zu den liedern der Edda. 2. Aufl. Paderborn. 1896. 8:o. (Anm. AfdA. XXV, 91 af F. N.).
- Gíslason, K.* Efterladte skrifter. 2. bd. Kbh. 1897. 8:o. (Anm. ZfdPh. XXXI, 407—10. — Litbl. 1899, 233—7 af B. Kahle. — Cbl. 1898, 1692 af [E. Mo]gk. — DLz. 1898, 1196 af A. Heusler. — Athenæum. No. 3701, s. 451. — Revue critique. 1899. I, 257 af L. P[ineau]).

- Gudmundsson, V.* Privatboligen på Island. Kbh. 1889. 8:o. (Anm. Revue historique. LXIX, 393—94 af E. Beauvois).
- Gödel, V.* Fornnorsk-isländsk litteratur i Sverige. Sthm. 1898. 8:o. (Anm. HTsv. XVIII. Ö. och gr. 67—9 af G. Storm).
- Hauksbók.* Udg. af det nord. Oldskriftselskab. Kbh. 1894—96. 8:o. (Anm. AfdA. XXV, 92—4 af O. Jiriczek).
- Hildebrand, E.* Svenska statsförfattningens historiska utveckling. Sthm. 1896. 8:o. (Anm. FT. 1898. II, 386—90 af C. v. Bonsdorff).
- Holberg, L.* Konge og Danehof. 1. Bd. Kbh. 1895. 8:o. (Anm. Tidsskr. f. Retsv. XII, 70—75 af E. Hertzberg).
- Jakobsen, J.* Det norrøne sprog på Shetland. Kbh. 1897. 8:o. (Anm. ZfdPh. XXXI, 402—7 af O. L. Jiriczek. — The Athenæum. No. 3698).
- The dialect and place names of Shetland. Lerwick. 1897. 8:o. (Anm. ZfdPh. XXXI, 402—7 af O. L. Jiriczek).
- Jiriczek, O. L.* Deutsche Heldensagen. 1. Bd. Strassburg. 1898 (o: 1897). 8:o. (Anm. Museum. VI, 328—30 af R. C. Boer).
- Johansson, J.* Bidrag till Karlskoga Krönika. (Ur "Noraskogs Archiv"). Sthm. 1895. 8:o. (Anm. HTsv. XIX. Ö. och gr. 37—39 af G. Djurklou).
- Jungfru Marie örtagård.* Utg. af R. Glete. Sthm. 1895. 8:o. (Anm. Revue historique. LXIX, 170 af E. Beauvois).
- Kahle, B.* Altisländisches elementarbuch. Heidelberg. 1896. 8:o. (Anm. AfdA. XXV, 143—7 af F. Wrede).
- Karsten, T. E.* Beiträge zur Geschichte der *ē*-Verba im Altgermanischen. Hfrs. 1897. 8:o. (Anm. Litbl. 1898, 406—7 af G. Ehrismann).
- Kock, A.* Om språkets förändring. Gbg. 1896. 8:o. (Anm. Journal of Germanic Philol. II, 273—76 af G. T. Karsten. — Revue critique. 1899. I, 257 af L. P.).
- Lagus, G.* Ur Wiborgs historia. H. 1—2. Viborg. 1893—95. 8:o. (Anm. HTsv. XIX, 42—3 af T. S. D.).
- Landtmansson, J. S.* Träldomens sista skede i Sverige. Uppsala. 1897. 8:o. (Anm. Tidsskr. f. Retsv. XII, 67 af E. Hertzberg. — FT. 1898. II, 491 af —rn— —nr—).
- Lindgren, J. V.* Dansk och norsk grammatik. Sthm. 1894. 8:o. (Anm. Pedagog. tidskr. XXXIV, 537—8 af N. Beckman).
- Lönborg, S.* Adam af Bremen. Uppsala. 1897. 8:o. (Anm. PMLB. XLV, 87—88 af S. Ruge. — Cbl. 1899, 718 af A. L. — Hist. Zeitschr. 83. Bd. 335 af D. Schäfer).
- Mankell, J.* Öfersigt af svenska krigens och krigsinrättningarnes historia. I—II. Sthm. 1890—97. 8:o. (Anm. Hist. Zeitschr. 83. Bd. 338—42 af D. Schäfer).
- Maurer, K.* Zwei Rechtsfälle in der Eigla. München. 1895. 4:o.
- Zwei Rechtsfälle aus der Eyrbyggja. München. 1896. 4:o. (Anm. Tidsskr. f. Retsv. XII, 67—8 af E. Hertzberg).

- Mejborg, R.* Danske bøndergaarde i det 16., 17. og 18. aarhundrede. I. Kbh. 1897. 4:o. (Anm. AfdA. XXV, 243—7 af R. Henning).
- Meitzen, A.* Siedelung und Agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen. Bd. 1—3. Berlin. 1895. 8:o. (Anm. AfdA. XXV, 225—43 af R. Henning).
- Moltesen, L. J.* De avignonske pavers forhold til Danmark. Kbh. 1896. 8:o. (Anm. Hist. Zeitschrift. 83. Bd. 335—6 af D. Schäfer).
- Müller, S.* Nye Stenaldersformer. (Årb. 1896, 303—419). (Anm. Archiv für Anthropologie. XXVI, 226—7 af J. Mestorf).
- Neergaard, C.* Dépôts d'objets de l'âge du bronze. 1897. (Anm. Revue mensuelle de l'École d'Anthropologie de Paris. 1898, No. 1).
- Norcen, Ad.* Abriss der urgermanischen lautlehre. Strassburg. 1894. 8:o. (Anm. AfdA. XXV, 113—23 af H. Möller).
- Spridda studier. Sthm. 1895. 8:o. (Anm. Museum. VII, 49—51 af B. Symons. — AfdA. XXV, 201 af A. Heusler).
- Svenska etymologier. Upsala. 1897. 8:o. (Anm. Litbl. 1899, 195—6 af B. Kahle. — AfdA. XXV, 200 af O. Heusler. — DLz. 1899, 1592 af F. Detter).
- Poestion, J. C.* Isländische Dichter der Neuzeit. Leipzig. 1897. 8:o. (Anm. Blätter für litterarische Unterhaltung. 1898, 721—25 af E. Mogk).
- Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis.* 1. Bd., 2. Bd. H. 1. Kbh. 1894—96. 8:o. (Anm. Zeitschrift der Savigny-Stiftung. XIX. Germ. Abth. 161—5 af M. Pappenheim. — Revue des questions historiques. LXIII, 643—4 af E. Beauvois. — Hist. Vierteljahrsschr. II, 561 af E. R. Daenell).
- Rygh, K.* Trøndelagen i forhistorisk tid. 1897. 4:o. (Anm. Archiv für Anthropologie. XXVI, 233—234 af J. Mestorf).
- Sach, A.* Das Herzogthum Schleswig in seiner ethnographischen und nationalen Entwicklung. 1. Abth. Halle. 1896. 8:o. (Anm. Cbl. 1899, 1093—5 af A. L.).
- Sander, Fr.* Das Nibelungenlied. Sthm. 1895. 8:o. (Anm. Revue de l'Histoire des Religions. XXXVII, 253—260 af L. Knappert).
- Schönbach, A. E.* Über die Sage von Biterolf und Dietleip. Wien. 1897. 8:o. (Anm. AfdA. XXIV, 363—69 af O. L. Jiriczek. — DLz. 1898, 553 af S. Singer).
- Scesselberg, Fr.* Die frühmittelalterliche Kunst der germanischen Völker. Berlin. 1897. 4:o. (Anm. Zeitschrift für Architektur und Ingenieurwesen. 1898. H. 3 af Rosz. — Centralblatt für Bauverwaltung. 1898. Nr. 30—31 af Rüdell, jvf. smst. Nr. 46—48. — Tidskrift for Kunstindustri. 1898, 58—68 af P. Johansen).
- Sjögrén, W.* Bidrag till en undersökning af kontraktsbrotten enligt Sveriges medeltidslagar. Upsala. 1896. 8:o. (Anm. Tidsskr. f. Retsvid. XI, 287—291 af I. S. L[andtmanson]).
- Sproglig-historiske Studier tilegnede Prof. C. R. Unger. Krnia 1896. 8:o. (Anm. Litbl. 1899, 231—3 af O. Brenner).

- Sønderjydske årbøger. Flensborg. 1889—1895 og 1897. 8:o. (Anm. NT. 1898, 233—40 af J. Ottosen).
- Tamm, Fr. Etymologisk svensk ordbok. H. 4. Sthm. 1896. 8:o. (Anm. AfdA. XXV, 92 af F. Holthausen).
- Om avledningsändelser hos svenska substantiv. Upsala. 1897. 8:o. (Anm. Litbl. 1899, 197 af B. Kahle. — AfdA. XXV, 201 af A. Heusler. — DLz. 1899, 1593 af F. Detter).
- The Saga of king Olaf Tryggvason transl. by J. Sephton. London. 1895. 8:o. (Anm. AfdA. XXV, 94—5 af O. Jiriczek).
- The tale of Thronð of Gate. Transl. by F. York Powell. London. 1896. 8:o. (Anm. AfdA. XXV, 94—5 af O. Jiriczek).
- Torsvisen i sin norske form udg. af S. Bugge og M. Moe. 1897. 4:o. (Anm. Dania. V, 104—109 af A. Olrik).
- Vedel, E. Efterskrift til Bornholms Oldtidsminder. Kbh. 1897. 4:o. (Anm. Archiv für Anthropologie. XXVI, 228—230 af J. Mestorf).
- Wimmer, L. F. A. Om undersøgelsen og tolkningen af vore runemindesmærker. Kbh. 1895. 4:o. (Anm. IFAnz. X, 59—62 af B. Kahle).
- Vodskov, H. S. Sjøledyrkelse og Naturdyrkelse. Kbh. 1897. 8:o. (Anm. Revue de l'Histoire des Religions. XXXVIII, 186—194 af N. Söderblom. — IFAnz. X, 7—16 af E. Hardy).
- Vogt, L. J. Dublin som norsk by. Krnia 1896. 8:o. (Anm. The English Hist. Review. XIII, 814).
- Wrangel, E. Sveriges litterära förbindelser med Holland. Lund. 1897. 4:o. (Anm. De Nederlandsche Spectator. 1898, 179—181 af A. Telting).
- Wulff, F. Om översättning av stråfiska diktverk. Lund. 1897. 4:o. — Om värsbildning. Lund. 1896. 8:o. (Anm. TFF. 3. R. VII, 37 af E. Gigas).
- Zupitza, E. Die germanischen gutturale. Berlin. 1896. 8:o. (Anm. AfdA. XXV, 123—7 af F. N. Finck).
- Zwei Isländer-Geschichten, hrsg. von A. Heusler. Berlin. 1897. 8:o. (Anm. DLz. 1899, 1064—66 af W. Ranisch).

Skuttungemålets akcentuering av K. P. Leffler (Sthlm 1898. 35 s. 8:o. Sv. landsm. XVIII. 2).

Ovannämnda arbete utgör en led i de pågående undersökningarna av Upplands folkmål ock torde ha hälsats med tillfredsställelse av dem, som anse, att ännu något kan göras för svensk ljudbestämning även på annat sätt än genom mikroskopisk undersökning av fonografrullar ock andra fysiska procedurer. Genom att förf. behandlar den expiratoriska ock musikaliska akcenten i ett svenskt mål, rör han sig inom ett intressant område, vars största del ännu är okänd mark för språkvetenskapen. Förf. skall, om jag ej misstager mig, i ett annat arbete, som väl nu är färdigtryckt, behandla akcentueringen i en annan trakt av Uppland; vad

som säges i det följande, gäller emellertid endast hans ovannämnda "Skuttungemålets akcentuering".

Den åsikten, att i vanligt svenskt riksspråk penultima av *rågen*, best. fo. av *råg*, i fråga om intensiteten är av annat slag än penultima av *rågen*, best. fo. av *råge*, torde ej ha bestritts av någon, som på senare tid yttrat sig i frågan; se Kock, Om svensk akcentuering s. 23 med noten (Sv. landsm. VI. 2) ock Noreen, Inledning till modersmålets prosodi s. 11f. Den senare uppger på a. st., att man kan särskilja tre olika former av stavelseintensitet, allt efter det olika sätt, på vilket densamma avtar: akut (skarp), grav (trög), cirkumflex (bruten eller "sammansatt")¹⁾. K. P. Leffler antar också tre dylika former av stavelseintensitet under benämningarna akut, plan ock cirkumflex, men han låter dessa termer ej blott angiva stavelsens intensitetsform, utan ock dess beskaffenhet i fråga om tonglidning. Enligt honom är t. ex. plan "den akcent, vid vilken tonglidning eger rum varvid trycket fördelas mellan båda tonerna ock därför blott sjunker ned till bitryckigt". Förf. förutsätter sålunda i sin terminologi, att en viss beskaffenhet i expiratoriskt hänseende hos en stavelse måste vara förenad med en viss given beskaffenhet i musikaliskt hänseende. Detta är emellertid ej klokt. Det låter t. ex. mycket väl tänka sig, att i ett mål stavelser förekomma, i vilka trycket "blott sjunker ned till bitryckighet", utan att därför tonglidning eger rum. Hur är i rspr. förhållandet i typen *talare, talade*? Noreen uppger a. a. s. 16, att Stockholmskan i denna typ har grav taktform med tongången HAC ock nämner intet om tonglidning i antepenultima. Saknas sådan i verkligheten, så har på grund av sammankopplingen av det musikaliska ock det expiratoriska hela denna vanliga akcenttyp ingen plats i förf:s system.

De av förf. "delvis efter Noreen" antagna termerna för kvantitetens grader

kort	{	helkort	
	{	halvkort	
medelvarig	{	halvlång	
lång	{	hellång	
ock för stavelsetryckets grader			
svagtryckig el. lenis	{	lenissimus, betecknas:	0
	{	semilenis	" 1
medeltryckig el. medius	{	semifortis	" 2
starktryckig el. fortis	{	fortissimus	" 3

synas mig lätta att ihågkomma samt tydliga och betecknande²⁾. Likaledes äro förf:s termer "tonglidning" ock "tongång" lyckligt

¹⁾ Med rätta kan man, synes det mig, tvivla på cirkumflexens tillvaro vid sidan av akut ock gravis som form för stavelseintensiteten ock särskilt på dess tillvaro i den utsträckning, vari den stundom antagits förekomma. Se Lyttkens-Wulffs Akseptlärare s. 102 noten ock Kock a. a. ss. 21 ock 22.

²⁾ Meningarna om dessa termers lämplighet torde vara mycket delade. A. K.

funna, om man öfverhuvud för de därmed avsedda begreppen bör eftersträva svenska uttryck.

Vid sina uppgifter om kvantiteten i målet håller sig förf. ofta ej till ljudkvantiteten, utan avser den svårbestämbarare stavelsekvantiteten ock torde därvid egentligen ej ha tänkt sig någon annan möjlighet än att alla de ord, som tillhöra en ock samma akcenttyp, också öfverensstämma med varandra i fråga om stavelsekvantiteten. Sålunda synes han t. ex. anta att i rspr. alla ord med akcentueringen *båtar* ha den huvudtryckiga stavelsen lång ock den bitryckiga kort, ehuru denna typ omfattar ord, som till sin byggnad äro varandra så olika som *Anna* ock *Östrandskt.* I värligheten upptar väl i det senare ordet den svagare stavelsen ej blott lika lång, utan t. o. m. längre tid än den starkare ¹⁾.

S. 4 omtalar förf. som en avvikelse från rspr., att i ord av typen *båtar* 'under svagt tryck i satsen' kort 'starktryckig' ("betonad") vokal efterföljes av kort konsonant'. Är detta blott en olycklig formulering av förf., eller har han förbisett, att en "lexikaliskt" starktryckig stavelse, när den förekommer 'under svagt tryck i satsen' ej förblir starktryckig, utan då är svagtryckig, ock svagtryckiga stavelser kunna visst ha kort vokal + kort konsonant i rspr. Åtminstone beträffande de tre sista av de fyra fall, i vilka Skuttungemålet i motsats mot rspr. skulle ha kort starktryckig vokal, efterföljd av kort konsonant, gäller såväl att vokalen i dem ej är starktryckig som ock att de i saken i fråga, så långt de av förf. karakteriserats, ej utgöra någon avvikelse från rspr.

Lämpligt vore, att, när tongångar betecknas i notskrift, klavtecken utsattes, särskilt i de fall, då en förekommande intervall blir olika stor, allt eftersom man antar bas- eller diskantklav. S. 17 har förf. i förbigående ett yttrande, på grund av vilket man måhända får tänka sig alla hans nottecken med basklav.

Nu ett par ord om några av själva uppgifterna rörande Skuttungemålet. Enligt förf. s. 15 ha i målet såväl typen *varsel* (sjunkande tongång) som typen *båtar* (stigande tongång) i penultima akut intensitet samt sakna tonglidning. Detta är ett oväntat ock intressant påstående, ock då åtminstone bestämmandet av formen för stavelseintensiteten är mycket svårt även för ett synnerligen fint öra, kan man ej annat än önska, att saken bleve ytterligare undersökt; för övrigt vore det även önskvärt, att beskaffenheten av rspr:s former för stavelseintensiteten (akut, grav ock eventuellt cirkumflex) bleve föremål för en ingående undersökning, helst med hjälp av fysiska instrument. Akcent cirkumflex har endast iakttagits i några få ord i målet; männe den ej lämpligen skulle kunna förvisas även från dessa, ock t. ex. *skoln* 'skolan' ock *foln* 'fälen' helt enkelt uppfattas som tvåstaviga ord av typen *båtar*?

Målet betonar ofta ordens slut starkare än rspr. Ultima har

¹⁾ Se Noreen, a. a. s. 7 ock Natanael Beckman, Grunddragen af den svenska versläran s. 29.

enligt förf. i typen *varsel* semilenis växlande med lenissimus, i typen *båtar* semifortis växlande med semilenis; för rspr. brukar i förra fallet antas lenissimus, i det senare semilenis. Vidare ha i regeln alla mer än tvåstaviga sammansättningar sista leden huvudtryckig. "Här anmärkes emellertid en gång för alla", säger förf. s. 14 efter att ha talat om dylika sammansättningar, "att riksspråkets expiratoriska akcentuering användes omväxlande med akcentförskjutningen ock att det ofta är ytterligt svårt att avgöra, vilkendera akcentueringssättet ett ord har i ett visst fall". De tvåstaviga sammansättningarna eller åtminstone flertalet av desamma föras av förf. till två grupper, av vilka den ena "vacklande" betonas 2—3, 3—2 (3—3) ock den andra betonas 3—2. Männe ej emellertid "vacklan" i fråga om betoningen förekommer i den senare gruppen lika väl som i den förra, i t. ex. *salstal*, *gråsten* ock *svårbedd* lika väl som i *hustak*, *ekspik* ock *tungrodd*, ock männe ej förekomsten av den ena eller andra betoningen åtminstone till en del regleras av den satsfonetiska ställning, som intas av ordet? Förf. uppger själv, att även i den senare gruppen "i best. form huvudtrycket stundom flyttas över på senare ledet, åtminstone hos substantiven". Jämför, huru man i Fasterna socken i Roslagen vid sidan av varandra hos en ock samma person kan få höra uttalen: *de va ätt stwort linntrē* (xx') ock *de är linntrē* (x'x) *e stwort, linntrē* (x'x) *växer bra*; *de va än duktig länsman* (xx') ock *länsman* (x'x) *e här*. Intressant är att härmed sammanställa §§ 929 ock 1901 i Sweet's New English Grammar. Ordfogningsakcenten är utan tvivel ett område, på vilket många upptäckter äro att göra.

Överraskande akcentbestämningar äro: den låga mitteltonen i tongången cGA med intensiteten 3—1—0 i sockennamnen *Björklinge*, *Bälinge* s. 31, när därmed jämföres typen *scware* deH, 3—1—0 s. 22; likaså den låga mitteltonen i tongången cGH, 0—3—1 i *Balingsta* s. 31 ock den låga sluttonen i typen *fönsterbeslag* ccAH, 2—0—0—3 s. 25 ock 13, jmf. för det förra ordet *ättikka* deH, 2—3—1 s. 22, för det senare *husförhör* cAd, 2, 1—0—3 s. 24; vidare att upptakten anges så svag i t. ex. *karamell*, *tjugeen*, *kom i hog* 0—0—3 (tryckfel?) ss. 23, 24, jmf. *äventyr*, *hundrafämm*, *utestängd* 2, 1—0—3 s. 24. Männe ej några av dessa uppgifter möjligen bero därpå, att förf. anger annat uttal än det "lexikaliska"?

Till sist må påpekas, att förf. på flere ställen — ss. (4), 5, 9, 12, 20, 28 — vidrör, men, som det synes mig, ingenstädes fullt klart ock tydligt karakteriserar en viss reducering av kvantitet ock intensitet, som förekommer i vissa ordfogningar i målet i ord, som ha "enkel klanglös konsonant mellan vokalerna" ock höra till akcenttypen *båtar*. Det vore av intresse att av förf. få upplysning, om han bestämt iakttagit, att denna "förkortning" t. ex. av första ordet i förbindelsen *sita här* ej inträder i förbindelserna *rida + här* ock *sitter + här*.

Göttingen i april 1899.

G. Ad. Tiselius.

Eiríkur Jónsson

er født 22. marts 1822 i Hornafjorden på gården Hoffell, hvor hans fader, Jón Bergsson, var præst. E. J. blev sat i Bessestad latinskole, hvorfra han blev dimitteret 1846; straks efter rejste han ned til København. Her studerede han først teologi, men opgav dette studium og tog aldrig nogen embedseksamen. Han vendte heller aldrig tilbage til Island, men levede hele sin tid i København, beskæftiget med forskellige litterære sysler. Først 1874 opnåede han en fast stilling som viceprovst (viceinspektør) på Regensen, hvilken stilling han indehavde til sin død, der indtraf d. 30. april 1899. Han var gift med en dansk dame, Petrine Petersen f. Jensen, der overlever ham.

E. J. var en stærkt litterært interesseret mand; han besad en videnskabelig sans og var i det hele ret skarpsindig, men hans filologiske uddannelse var mangelfuld. Hans intelligens viste sig særlig i samtaler og diskussioner og han kunde være træffende vittig. Han holdt meget af at diskutere tidens brændende — og i øvrigt alle mulige — spørgsmål, særlig med sine mange unge venner på Regensen; ofte sås han på læsestuen eller under den grønne lind i Regensgården omgivet af en skare Regensianere; de holdt af den gamle joviale mand, som trods legemlige skrøbeligheder (han havde mistet det ene øje og havde ved et ulykkestilfælde fået det ene ben kvæstet) bevarede sin åndelige friskhed og gode humør til det sidste. Stemningsfuldt blev dette udtalt ved hans bære af en tidligere Regensianer. For sine landsmænd gjorde han, hvad han formåede. — E. J. var stipendiarius Arnagnæanus fra 1872 til sin død.

Hvad E. J.s litterære virksomhed angår, bestod den særlig i et ordbogsarbejde og sagaudgaver. Dengang da Cleasbys ordbogsarbejde gik i stå eller ikke syntes at skulle blive til noget, påtog E. J., der havde deltaget i forarbejderne til det nævnte arbejde, sig at udarbejde en særlig islandsk-dansk håndordbog; denne udkom under titlen "Oldnordisk ordbog" 1863, udg. af det kgl. nord. Oldskriftselskab. Denne ordbog er meget righoldig, men har ingen citater; den holder sig, trods titlen, ikke til oldsproget alene, men medtager også en hel del yngre isl. ord eller sådanne, der ikke findes i de gamle skrifter. Gengivelserne af de isl. ord og tale-måder er i reglen rigtige og træffende. På grund af sin handlelighed har den været og er endnu meget benyttet. — Som udgiver deltog E. J. i udarbejdelsen af den store udgave af Njála I (1875); han afskrev og excerperede håndskrifterne og konstituerede teksten alt i forbindelse med prof. K. Gíslason (jfr. forordet s. XV). Senere deltog han sammen med undertegnede i udgivelsen af Hauksbók (1892—96); med tilfredshed mindes jeg hans medarbejderskab, hans, trods alderen, ufortrødne flid og udholdenhed under afskrivningen af teksten, som han læste endogså på vanske-

lige steder forbavsende godt. — I en lang række af år forfattede E. J. Det isl. litterære selskabs årlige oversigt over udenlandske begivenheder i tidsskriftet *Skírnir* og skrev efterretninger fra udlandet i *Ísafold*. Hans stil var puristisk og fyndig, men ikke uden visse særheder; han yndede gamle klassiske udtryk.

E. J. havde en lille digterisk åre, og der kendes ikke så få af hans af godmodig lune og ironi prægede improvisationer; al poesi interesserede ham meget og han fulgte de forskellige poetisk-litterære bevægelser i ind- og udland; som tilsynshavende med læsestuen på Regensen havde han god lejlighed til at følge med.

København i novbr. 1899.

Finnur Jónsson.

Tillägg och rättelser. S. 245. Från danskan hava tilltalsformler av typen *din arem stakel* inträngt även i nordfrisiskan (Grimm: Deutsche gramm. IV [1837] s. 296). — Läs s. 241 r. 4 nfr.: (*þu* [*h*]inn *leiði þjófr*) — s. 246 r. 12: icke mycket användas.

uulinispat paa Rök-Stenen.

I.

Den Del af Rök-Indskriften, som jeg har kaldt *e*, indtil Skilletegnet i tredje Linje har jeg transsciberet saaledes:

airfbfrbnhnfnbantfanhnu

Rtråkiuulinispat ♦ rhfprh : is

♦ tædsruiunuræi

Linje 1 og den Del af Linje 2, som følger efter Skilletegnet, er skreven med Chiffreskrift. Efter Opløsning af Chiffreskriften gjengiver jeg Linjerne saaledes ¹⁾:

sakumukminiuaimsiburinip

Rtråkiuulinispat · knuaknat

iaiunuulinispat ·

Med Ordadskillelse, Fordobling af de Runer, som er fælles for Udlyd og Fremlyd i to sammenstødende Ord, og med Antydning af Linjeudgang gjengiver jeg dette Afsnit saaledes:

sakum mukmini uaim si burin nip|R tråki uilin is pat ·
knuak knat|i ai un uilin is pat ·

I de to Tolkninger af Rök-Indskriften, som jeg har udgivet, har jeg tolket de tre sidste Ord saaledes: *Wilinn es pat* "Vilen er det". Jeg har her ladet en Høvding Vilen optræde.

Men ved fornyet Gjennemgaaelse af Indskriften har jeg for flere Aar siden fundet, at denne Helt Vilen, af hvem Flere har ladet sig imponere, ikke var tilstrækkelig væbnet, og at han ikke kunde staa sig imod nærgaaende Udtalelser om, at Ordene "Vilen er det" vilde være en urimelig Maade at anmelde ham paa; om at Gjentakelsen af disse Ord vilde være upassende, og om at hans eget Navn var ukjendt.

¹⁾ Efter Forslag af Burg betegner jeg de dechiffrede Steder ved Cursiv.

I det nye Arbeide om Rök-Indskriften, som jeg forbedrer, havde jeg derfor givet Helten Vilen, som ubrugelig, Afsked paa graat Papir. Naar nu Hr. Burg offentlig (Arkiv XVI 135—146) og høitidelig har givet Vilen Dødshugget, skal jeg ikke søge at puste Liv i ham. Fuit heros, fuit Vilinus!

Derimod skal jeg tage den Stedfortræder, som Burg nu opstiller her, i nærmere Øiesyn.

uīlin is þat forstaar Burg som **uīlin is þat* "Vexierschrift ist das" "oder, wie der Isländer sagt, villuletur er það". Disse Ord skal altsaa henpege paa Chiffreskriften i *e 1* og *e 2*.

Et Ord **wīlþeins* er rigtig dannet efter de for gotisk Orddannelse gjældende Regler. I Nordisk forekommer ellers ikke et tilsvarende Ord hverken i Formen **vīllin* eller i Formen **vīlln*. Heller ikke forekommer der noget andet saaledes dannet nordisk Ord, som er afledet af et svagt Verbum paa *-lla*. Af Verber paa *-lla* dannes i Nordisk derimod Hunkjösord paa *-(ll)ing*, som i Betydning svarer til de gotiske paa *-eins*: oldn. og glsv. *fylling*, som ags. *fylling*, i Modsætning til got. *usfulleins* og ags. *mónað-fyllen*; oldn. *felling* (dansk *fælding*), *gylling*, *helling*, *hrelling*, *illing*, *spilling*, *stilling* og fl.; i nyere norsk Folkesprog *villing* af *villa*. Imidlertid er de fleste af disse nordiske Substantiver paa *-ing* vistnok temmelig sene.

Af det foregaaende har vi Ret til at slutte, at en Orddannelse som got. **wīlþeins* af **wīlþjan*, der paa et förhistorisk Sprogtrin vistnok ogsaa har været nordisk (da vi ellers har Suffixet *-ni-* i mange Ord), er bleven ubrugelig i Nordisk efter Indtrædelsen af den historiske Sprogform.

Dette, som jeg her har anført, kan, da Rök-Indskriften har bevaret saa meget gammelt, vistnok alene ikke være tilstrækkeligt til at forkaste Ordet **vīllin*. Men det maa dog bidrage til at gjøre os varsomme for at anerkjende det som

virkeligt, hvis andet vækker Betænkelse imod det. Den Mening, som uiling efter Burg skal udtrykke, ventede man snarere udtrykt ved uilurunar eller uilirunar (jfr. oldn. *villistigr*, *villisky*) eller uiltar runar (jfr. *Atlamál* 9, 12). Men det er efter mit Skjøn overhoved ikke rimeligt, at Runeristeren ved dette Afsnit paa Rök-Stenen skulde paa en saadan Maade angive, at de foregaaende Runer ikke kan læses ligefrem. Han anvender jo i Indskriften mange andre Runer, som afviger fra de paa den Tid sædvanlige og som maa have været vanskeligere at læse end Chiffreskriften i *e*, men han gjør ingen Bemærkning om disse Runers Eiendommelighed.

Alt andet ligefra *a* L. 3 til og med *h* handler om det, som Varen siger han kan fortælle. Det vilde være meget besynderligt, om dette alene i *e* 2 og *e* 3 skulde være afbrudt ved en Bemærkning om de paa Stenen her anvendte Runer.

Heller ikke i andre Indskrifter har jeg fundet en ensartet Bemærkning i en egen Sætning om Eiendommeligheden af enkelte af de anvendte Runer. Nærmest kunde man sammenligne følgende Ord i Stentofta-Indskriften: *snuheka heder a ginoronor hiderrunono*. Men det er paa en ganske anden Maade, at det i Indskrifter med den kortere Runerækkes Skrift antydes, at vedkommende Indskrifts Runer er vanskelige at læse.

Man sammenligne: *Asmundr hió rúnar réttar þém ráða skal* Runverser 6; *stæin* *rúnum héfan þæim ráða kann* Runv. 54; *ráðe sá er kann namn* Runv. 134; *rúni þæssa ráði sá kunni* Runv. 149; *ráði sár kunni* Runv. 89; jfr. Runv. 47, 112.

Disse mange indbyrdes ensartede Udtryk, til hvilke flere kunde føies, gjør det sandsynligt, at hvis Runeristeren paa Rök-Stenen vilde have antydnet, at nogle af de af ham anvendte Runer ikke skulde læses ligefrem, saa vilde han have brugt et Udtryk omtrent som *runar þar rafi sár kuni*

eller i det mindste *raþi saR kuni* (eller *kan*) *runaR uilu*. Men en Betegnelse af den Mening, som Burg her vil have udtrykt ved *uulin is þat*, savner tilstrækkelig Analogi i nordiske Indskrifter og er derfor, men ikke derfor alene, usandsynlig.

Burg fremsætter selv en anden, efter mit Skjøn vægtig Indvending mod sin Tolkning, nemlig den, at det, som paa begge Steder, hvor *uulin is þat* forekommer, gaar nærmest forud for dette Udtryk, slet ikke er Chiffreskrift eller i Burgs Sprog *uulin*. Paa første Sted gaar nærmest forud *rþraki*, paa andet *iaiu*n, hvilke Runegrupper hverken er Chiffreskrift af samme Art som ved omstaaende Runer eller Chiffreskrift overhoved. Umiddelbart herefter er altsaa Burgs **uillin is þat* meningsløst. Jeg kan ikke indrømme, at Burg har godtgjort, at den nævnte Indvending er intetsigende ("nichtig"). Hvis *uulin is þat* havde den Betydning, som Burg vil lægge deri, maatte man vente, at der istedenfor *rþraki* og *iaiu*n var brugt den samme Chiffreskrift som i *e 1* og tildels i *e 2*.

Inden jeg gaar videre, skal jeg gjøre nogle Bemærkninger om de Ord, efter hvilke *uulinisþat* følger.

Burg (Arkiv XVI 136, 138 f.) har Ret i, at en Gjengivelse *nip|ir* i *e 1*—2 (hvorved Rammestregen betragtedes som Tegn for *i*) er palæografisk mulig. Men Formen **nipir* synes mig af en sproglig Grund her uantagelig. Thi naar oldnorsk *huerr*, got. *hwarjis* paa Rök-Stenen heder *huar a 6*, *hoar f*, saa maa det antages, at oldn. *nidr*, got. *nipjis* paa Rök-Stenen skal hede *nipR*, ikke **nipir*.

Chiffreskriften i *e 1 antfanh* har jeg gjengivet ved *si-burin*. Derimod synes Burg (Arkiv XVI 137—139) at ville gjengive det ved *sifurin*. Men han har ikke angivet, hvilken Mening *furin*, som synes mig meningsløst, skulde have. Burg vil indsætte *f* (ikke *b*) for *t*, fordi Kvistrunerne i andre Afsnit paa Rök-Stenen forudsætter, at *fupark* (ikke *bmlR*) er blevet regnet som tredje Gruppe. Men uagtet *fupark* ofte,

f. Ex. i en Indskrift i Maeshowe paa Orknöerne, regnes for 3dje Gruppe, begynder alle de i Begyndelsen fuldstændige Optegnelser af Runerækken, som jeg kjender, saaledes ogsaa en i en Indskrift i Maeshowe, med *fupark*. Da nu Chiffreskriften i *e 1* ikke behøver at have noget med Inddelingen af Runerne i Grupper at gjøre, saa er der ingen Grund til at fravige Gjengivelsen *siburin*.

Ved Udgangen *e 2 -rh : is* synes Burg (Arkiv XVI 136, 139) at ville forstaa : som Skilletegn mellem to Ord. Men da et saadant Skilletegn ellers aldrig forekommer paa Rök-Stenen og da Burg ikke har oplyst, hvorledes et Skilletegn her kan give Mening, holder jeg fast ved min Dechiff-rering *knaþi*.

I *knuþ knati ai un* forstaar jeg nu, som i min første Tolkning, *ai* som Adverbium, = oldn. *ei* "altid". Som Subjekt for *knaþi* tænker jeg mig snarere *niþr* end et fra *træki* taget *drængr*. Det i *knuþ knati ai un* indeholdte Udsagn, som maa tænkes i nær logisk Forbindelse med *sakum mukmini uaim si burin niþr træki*, vilde vi i Prosa snarere udtrykke ved en Relativsætning. Der staar altsaa: "Vi (Jeg) fortæller, for hvilken Helt der er født en Ætling . . . Plöie kunde han altid Bölgen". Naar Navnet ikke følger, saa bliver *sakum* "vi (jeg) fortæller" omtrent det samme som "Jeg kan fortælle". Meningen synes altsaa at være: "Jeg kan fortælle, for hvilken Helt der er født en Ætling; . . . en Ætling, som jævnlig plöiede Bölgen". *sakum, sagwm* kan opfattes som første Person Ental = oht. *sagêm*; jfr. Jon Thorkelsson Arkiv VIII 34—51, Wadstein Arkiv VIII 86 f.

Jeg skal herefter vende tilbage til *uiliisþat* og imod Burgs forvildende Skrift fremsætte endnu en Indvending (som ligeledes kunde have været fremset mod Hövdingen Vilen).

I *sakumukmini uaim* — *e 1* har vi en paa Rök-Stenen oftere forekommende Formel. Første Gang denne Formel forekommer i den med de yngre Runer skrevne Indskrift, er

a 3: *sakumukminiþathuariar* —. Der staar þat umiddelbart foran det spørgende Pronomen, til hvilket det henviser. Det samme er Tilfældet den eneste Gang, Formelen forekommer i den med de ældre Runer skrevne Indskrift, nemlig i dennes Begyndelse *f*: *sagwmogmenipadhoar* —. Derimod, hvor Formelen forekommer i *a* og *d*, i den med de yngre Runer skrevne Indskrift, efter første Gang, staar þat først i Sætningen, adskilt fra det spørgende Pronomen: *þatsakumānarthuar* — *a* 5—6; *þatsakumtualftahuar* — *d* 1; *þatsakumþritauntahuarir* — *d* 3.

Det viser sig her at være en fast Regel, at "det" (þat, med ældre Runer þad) forekommer, medens dets Stilling skifter.

Derimod i *sakumukminiuaím* — *e* 1 findes "det" slet ikke, og denne Mangel bliver uforklaret, naar vi ikke ser os videre om. Men naar vi nu i *e* 2 og *e* 3 læser *uillinisþat*, saa vil vi finde det indlysende, at Mangelen af þat i *e* 1 staar i Forbindelse med, at þat følger i *e* 2 og *e* 3. þat i *e* 2 og *e* 3 maa altsaa logisk vise tilbage til den med *uaim* i *e* 1 begyndende Spørgesætning. Hermed er Burgs Forklaring af *uillin is þat* uforenelig, og vi maa søge en Forklaring af disse Ord, ved hvilken þat kan vise tilbage til den ved *uaim* indledede Sætning og betegne den Fortælling, hvis Indhold i det foregaaende er antydet (medens det efter Burg skal betegne den i det foregaaende brugte Chiffreskrift). En saadan Forklaring har jeg allerede i Aarbøger f. nord. Oldk. 1870 S. 193 antydet, men siden med urette opgivet. Jeg har for flere Aar siden igjen optaget den.

Jeg forklarer nu *uillin is þat* som ensbetydende med oldisl. *vilið ér þat* "vil I det?" "Vil I" heder i Gotl. Hist. Kap. 4 *wilin ir*, i senere Svensk *viljen ir* (senere *i*). Den sædvanlige Endelse i Verbernes 2den Person Flertal er i Gammelsvensk *-in*. Om denne Endelse skal jeg tale mere i det følgende.

For 2den Persons Pronomen i Nomin. Flertal har Gam-

melsvensk og Elfdalsmaalet i Dalarne *ir*, Oldislandsk *ér*, senere *þér*. At Rök-Stenen i *uillinisþat* har *is* med *s* (vistnok udtalt *īs*) i samme Betydning, lader sig vel forklare og støtte ved Analogier. At *r* i glsvensk *ir* er opstaaet af *z*, d. e. tonende *s*, véd vi bl. a. af got. *jus*. Skiftet mellem *s* i Rök-Stenens *is* og *r* i glsvensk *ir*, som har et Sidestykke i den relative Partikel *es—er*, kan forklares efter Verners Lov; d. e. *is* er lydret den betonedede Form, medens den Form, hvorfra *ir* er opstaaet, lydret har hørt hjemme der, hvor Ordet ikke havde Hovedtone,

Rök-Stenens *is* er ikke det eneste Exempel paa en Form med *-s* i Udlyd for "I" i Nordisk. Et andet Eksempel har vi i det islandske Haandskrift cod. Arnamagn. 677 4to, fra c. 1200: *þa hafþ ef þatf er monof* (Gíslason Um frumparta S. 236). Et tredje Eksempel har vi i *es* paa Sele-Stenen fra Jæderen, hvis Indskrift jeg i det følgende skal meddele.

Naar det nu efter *sakum nukmini uaim si burin niþr traki* tilføies *uillin is þat* "vil I det?", saa betegner dette: "Vil I, at jeg skal fortælle det, for hvilken Helt der er født en Ætling?". Og naar *uillin is þat* gentages efter *knuq knati ai un*, saa betegner det: "Vil I, at jeg skal fortælle om denne Ætling, som stadig plöiede Bölgen?" Ved Gjenta-gelsen spændes Opmærksomheden. *uillin* faar i *e 2* og *e 3* en fyldig Betydning, som er betinget ved det forudgaaende *sakum*, nemlig "Vil I, at jeg skal fortælle" eller "Vil I høre".

Dette Udtryk *uillin is þat*, ved hvilket Varen, der har reist Mindesmærket, vender sig som Fortæller til Læserne, der tænkes som Tilhørere, er nær beslægtet med en fast Formel i gammelnordiske Digte, navnlig i Digtenes Begyndelse, ved hvilken Digtets Fremsiger paakalder Tilhørernes Opmærksomhed for det, han har at meddele. Saaledes begynder Brage gamles Ragnarsdrápa med:

Vilið, Hrafnketill, heyra, | hvé —?

Íslenzk fornkvæði 27 begynder:

*Vilið þér nokkuð hlýða mér | um eina litla hríð:
hversu hann Magnús Jónsson | ginnfi væna víf.*

Den færøske Ragnars táttur af Sjúrdar kvæði begynder:

*Viljið tær nú lýða,
meðan eg sigi frá,
kongur ræður firi Upplondum.*

Og paa tilsvarende Maade begynder mange andre af Middelalderens Ballader.

Ligesom uilin is þat logisk slutter sig til det nærmest forudgaaende, saaledes kan i norrön Digtning et lignende Udtryk slutte sig til det forudgaaende. Hyndl. 34, 36, 39:

*Mart segjum þér
ok munum fleira,
vörumk at viti (jeg formoder viti-t) svá,
villtu enn lengra?*

Her gaar *segjum* forud, som paa Rök-Stenen *sakum*; *villtu* uden Tilføielse af en Infinitiv eller af en *at*-Sætning har fyldig Betydning som uilin paa Rök-Stenen, og *villtu* gjen-tages som uilin.

Efter det foregaaende tror jeg, at man om Burgs Tolkn-
ning af uilin is þat maa sige med hans eget Udtryk: *villin*
es þat. Men ikke desmindre maa jeg anerkjende denne Tolkn-
ning som skarpsindig og vækkende.

II.

Herefter skal jeg nærmere omtale den norske Indskrift, som har es "I".

Runestenen, som nu er i Stavangers Museum, stod tidligere ved Elven Figga ikke langt fra Gaarden Sele i Bore Sogn, Klepp Præstegjeld paa Jæderen. Lige i Nærheden af Stenens oprindelige Plads er der stort Laksefiske paa Seles Grund ved Figgas Udløb. En Sammenligning af den nu temmelig slidte Indskrift paa Stenen med mange ældre og

yngre Afskrifter synes at vise, at Indskriften skal læses som følger:

: ʀ ʀ ʀ ʀ · ʀ · ʀ · ʀ · ʀ ʀ ʀ · ʀ · ʀ ʀ ʀ ʀ ·

ʀ ʀ ʀ ʀ B : ʀ ʀ ʀ ʀ · * ʀ ʀ ʀ : ʀ ʀ : ʀ ʀ ʀ

Paa den anden Side:

: ʀ ʀ : ʀ ʀ ʀ : ʀ ʀ ʀ : ʀ ʀ : ʀ ʀ ʀ · ʀ ʀ * *

: gaet · es · t · skili · a · es ulti · i uorb : likia · holt :
til : sils : at : aign : auk : at : oþli · un[it]

Herved bemærkes: Til venstre for gaet har der mulig været en lodret Stav. Hvis saa har været Tilfældet, holder jeg denne Stav for en Streg, som angiver Indskriftens Begyndelse og ikke for Runen i.

es · t · er sikkert og tydeligt.

I sils er Runerne is utydelige.

Til Slutning efter un er der Spor af to lodrette Stave; jeg formoder |1.

Indskriften vilde i sædvanlig oldnorsk Sprogform lyde:

Gáid ér, at skyli á, er viti í vǫrp, liggja hálf til Sils at eign ok at óðli (únitt?).

Oversat: "Pas I paa, at Elven, hvor man véd der er Varp i den, skal höre halvt til Sele til Eie og Odel (uforstyrret)".

uorb har O. Rygh först tolket som *vǫrp* af *varp* Kast med et Fiskevod, her Laksevarp.

gaet kunde efter sin Form være Præt. Pcp. Pass., som ellers heder *gát* (*gátt*) eller *gáð*, og es kunde efter Formen være Verbum "er". Men "det er passet paa o. s. v." giver her, saavidt jeg skjønner, ingen Mening. gaet maa derfor være Imperat. 2. Ps. Flertal. Verber, som betyder "at passe paa", forekommer netop ofte i Imperat. 2. Person. Jfr. f. Ex. *geymit vel til, ef þér verðit við nokkut varir* Flat. I, 74; *gæt vel til!* o. s. v. Præs. Konj. *gái þeir* med opfordrende Betydning forekommer i Lovsproget.

es i Runeindskriften kunde efter Formen være relativ Partikel, men *es-t* (af *es at*) kan ikke bruges for *at*. Derfor synes *es* her at maatte være "I", udtalt *és* i samme Betydning som *ér*, *þér*. *es-t* af *és at*; jfr. *þótt*, *þvít*, *emk*.

skili forekommer i Norsk ofte for *skyli*.

holt = *hálf* er i Vokal at jævnføre med *ólfr* = *Álfr*, *scolcr* = *skálkr*, *hiolpa* þidr. S. 266.

sils Genetiv af Navnet paa Gaarden Sele. I Dipl. Norv. IV Nr. 877 (Aar 1440) Gen. *Seels*, Dat. *Seele*, IV Nr. 881 (Aar 1441) Akkus. *Seel*.

Jeg sætter Indskriften efter et Skjøn til c. 1100.

III.

Vi har i *uīlin* paa Rök-Stenen det ældste Eksempel paa den svenske Endelse *-in*, som bruges i 2den Person Flertal, hvor Islandsk har de mere oprindelige Endelser *-ið*, *-uð*.

Rydqvist I 316, 333, 379 giver Oplysning om, hvor man ellers i Svensk tidligst finder denne Endelse *-in*. Vestgöta-loven og Upplandsl. indeholder intet Eksempel paa *-in*. Derimod findes denne Endelse i Östgöta-l., Södermannal., den saakaldte ældre Vestml., cod. Bur., o. s. v.; altsaa fra første Halvdel af 14de Aarhundred af. Ingen anden Endelse for 2. Pers. Flert. findes tidligere eller ligesaa tidlig i svenske Haandskrifter. Endelsen *-in* i 2. Pers. Flert. findes ogsaa i Gotlands historia. Fremdeles i Imperativ i mange senere svenske Runeindskrifter, navnlig *bipin* paa gotlandske Gravstene.

Oprindelsen af denne Endelse *-in* er bleven forklaret paa forskjellige Maader.

I Færösk kan Præs. og Præt. Indik. i 2. Pers. Flertal undertiden have Endelsen *-um* eller *-un*, f. eks. *tær hövum* eller *hövun*; *tær góvum* eller *góvun*. Allerede N. M. Petersen (Danske Spr. Hist. I 49) har sammenstillet denne færöske Endelse *-un* i 2. Pers. Flert. med den svenske Endelse *-in*,

-en. Og saaledes endnu Hammershaimb i Fær. Anthol. I (1891) S. CXIII. Men denne Sammenstilling er med rette bleven afvist af Rydqvist I 318. Endelsen *-um*, *-un* er nemlig i Færösk bleven overført fra 1. Pers. Flertal til 2. Pers. Men denne Forklaring kan ikke anvendes paa den svenske Endelse *-in* i 2. Pers. Thi for *-m* i 1. Pers. findes i Svensk aldrig *-n* i Indik., men kun af og til i Konj.; se Rydqvist I 343, 356.

Kock (Arkiv XIV 236—239) mener, at *ir bindin* ved Dissimilation er opstaaet af *ir bindir*, og at *bindir* igjen er opstaaet af *bindið-(i)r*. Ligesaa mener han, at *ir bundin* er opstaaet af *ir bundur*. At det heder *bundin*, ikke **bundun*, forklarer Kock af analogisk Indflydelse fra Formerne paa *-ir*. Med Hensyn til Dissimilationen sammenlignes Komparativerne *dyrane*, *openbarane*, *rættane* i Magnus Erikssons Stadslag for *-are*. Fremdeles oplyser Kock i en Afhandling (Arkiv XVI, 267 ff.), som jeg ved Forfatterens Godhed har kunnet benytte for dens Trykning, at visse svenske Skrifter i 16de Aarhundr. i 2. Pers. Flert. Imperat. sædvanlig har Endelsen *-er*; men *-en*, naar Verbets Stamme indeholder *r*: *sender* o. s. v., men *hören* o. s. v.

For at kunne danne sig en Mening om, hvorvidt denne Forklaring af den glsvenske Endelse *-in* i 2. Pers. Flert. er den rette eller ikke, synes det mig nödvendigt at komme, saavidt muligt, til Klarhed om, hvor gammel den nordiske Endelse *-r* (*-ir* o. s. v.) i 2. Pers. Flertal er og i hvilket Omfang den har været brugt.

I gammel Dansk forekommer Endelsen *-er* i 2. Pers. Flertal kun ved Imperat., ikke ved Indik. eller Konjunkt. Om Endelsens tidligste Forekomst har min Ven Prof. Ludv. Wimmer efter min Anmodning godhedsfuldt givet mig de i det følgende meddelte Oplysninger. Det ældste Eksempel findes paa Hvidbjærg-Stenen i Jylland, hvis Runeindskrift Wimmer henfører til Midten af 13de Aarhundred. Paa Ste-

nens synlige Kant staar den Dödes Navn **bo**, der altsaa forsaavidt danner den egentlige Hovedindskrift, hvortil der i Linjen langs med Stenens Kant er föiet: **biper för : bo**. (Derimod læser Wimmer paa Gjessingholm-Stenen, Lilj. Run-Urk. 1837, ikke, som ældre Runelæsere, en Form paa **-r**, hverken **bipar** eller **beðir**.)

Danske Eksempler fra senere Tid paa Endelsen **-r** i 2. Pers. Flert. Imperat. giver Rydqvist I 381. Prof. Wimmer meddeler mig fremdeles følgende Oplysninger: "I indikativ (og konjunktiv) er formen for 3. pers. tidlig trængt ind i 2. (lige så vel som i 1.). Hværken i skånske lov, jyske lov eller Eriks sæll. lov finder vi eksempler på 2. pers. flt.; men i Valdemars lov I, 13: *thet sculæ i oc witæ*, II, 12: *thettæ wil wi*, at i *witæ*. Selv i yngre Skånsk, hvor *-m* endnu er bevaret i 1. pers. flt., finder vi 2. pers. = 3: i skånske arvebog og orbodemål f. eks.: *thet williw wi at i witæ ell. at i wita*. (Skånsk må dog tidligere i 2. pers. have haft endelsen *-n* ligesom Svensk. På Bornholm findes endnu lævninger af *-n*.) I danske skrifter fra sidste halvdel af 14. og 15. årh. finder vi ikke sjælden både i ind., konj. og imper. *-n* i 2. pers. flt., men det skyldes svensk indflydelse ("Brigittinersprog").

I Gutnisk er Endelsen **-r** ikke paavist i 2. Pers. Flert. Indik. eller Konjunktiv. Derimod har man anført enkelte Eksempler paa denne Endelse i Imperativ. I Lilj. Run-Urk. 1707, 1708, 1757 har ældre Afskrifter **bipir**. Men det bør mærkes, at ingen af disse tre Indskrifter (som vistnok er yngre end 1300) er gjenfunden af Sæve (Gutn. urk. runinskr. Nr. 24, 25, 115), og at Sæve Nr. 51 i Run-Urk. 1725, hvor Liljegren har **bipir**, læser **bipin**. Den sædvanlige gutniske Endelse i 2. Pers. Flert. Imper. er *-n*. Den har jeg i "beder!" fundet i 16 Runeindskrifter (**bipin**, enkeltvis **bipn**, **bidin**, **beten**); desuden i **niautin**, **gerin**. En

gutnisk Form *bipir* vilde jeg derfor forklare af dansk Indflydelse.

Om Endelsen *-r* ved 2. Pers. Flert. i Fastlandets Svensk se Rydqvist I 379, Kock Arkiv XIV 235. Denne Endelse findes kun i Imperativ, ikke i Indikativ eller Konjunktiv, og ikke før 15de Aarhundred.

Dalmaalet stemmer overens med Norsk deri, at det i 2. Pers. Flert. af Indik. ikke har *-(i)n*. Formen er i Dalmaalets ældste Dialekter *ið standið* o. s. v. eller *ir standir* o. s. v.

I de ældste norske Indskrifter og Haandskrifter findes aldrig Endelsen *-r* i 2. Pers. Flert. hverken i Imperat. eller i Ind. og Konj. Formerne stemmer her overens med de oldislandske. Saaledes heder det i den foran meddelte Sele-Indskr. fra c. 1100 *gaet es "pas I paa!"*

I cod. AM. 655 4to IX, Brudstykker som er skrevne i Norge c. 1200 eller noget tidligere, findes ingen Form *paa -r*; derimod: *Ða ganged ér. At er meged* (Heil. m. ss. I 270); *er þer hafued fylct. sculu þer* (II 208); *þer biðið, þer mattedð, þer atledð, sculu þer* (Post. ss. S. 823), *megod, takedð, gereð, komedð, skilið, varððvæitið. Hæyri þærr* (S. 824). Præs. Imperat. 2. Pers. Flert. har her, som overalt i Norsk, samme Form som Præs. Indik. 2. Pers. Flertal.

Den gamle norske Homiliebog cod. AM. 619 4to er skreven i første Halvdel af 13de Aarhundred i Norge, efter Wadstein Fornnorska Hom. Ljudl. og Arkiv XI 351—358 paa Hamar, efter G. Storm Arkiv X 197—200 i Viken. Dette Haandskrift har i 2. Pers. Flert. aldrig Endelsen *-r*, hverken i Imperat., Indik. eller Konj., men *-ð*. F. Eks. *Hyggið at þer* S. 44 L. 13 (Imperat.), *at þær værdið* S. 44 L. 14, *at þer gereð* L. 15. Derimod umiddelbart foran *þér* ingen konsonantisk Endelse, f. Ex. *Fare þér oc sæigið* S. 116 L. 20, *scolu þér* S. 116 L. 18. Undtagelse én Gang: *fareð þér*.

Haandskrift af den legendariske Olav den helliges Saga, Nr. 8 fol. i den Delagard. Samling i Upsala, skrevet i Norge i 13de Aarh., maaské i dettes første Halvdel, har f. Ex. *er þer kalleð; ero þer . . . oc þoreð; Takið* (Imperat.); *at þer fællið . . . oc hværvið* S. 27.

Fra omtrent samme Tid er det norske Haandskrift af Barlaams Saga i det svenske Rigsbibliotek Nr. 6 fol. Heraf anföres eksempelvis *þer synið; fresteð* (Imperat.); *er þer vilið* S. 105; *blekki þer; at þer eggðið* S. 106. *Komet þer kingat* (Imper.) S. 35.

Brudstykket af Odd Munks Olav Tryggvessöns Saga i Nr. 4—7 fol. i den Delagard. Saml. i Upsala, som er skrevet i Norge ifølge Munch straks för Midten af 13de Aarh., har *at þer tapaðet, oc takit* (Munchs Udg. S. 69).

Sammen med disse Brudstykker af Olav Tryggvessöns Saga er indbundet et andet Haandskrift, hvori bl. a. er afskrevet Strengleikar af to forskjellige Nordmænd i Midten af 13de Aarh. Den første skriver *at þer havet; lyðit* (Imper.); *þer gavot* (S. 23). Den anden *skilit* (Imper.) (S. 44); *Gevit . . . oc gerit* (Imper.), *sem þer vilit, skentið* (S. 47); *þer hawit* (S. 72). Dog S. 46: *æpte hare roddv. hialper. hialper* (hvor *hialper* mulig er Substantiv med underforstaaet Verbum).

Skindbogen af þidriks saga Nr. 4 fol. i Rigsbibl. i Stockholm er skreven i Norge henimod Slutningen af det 13de Aarh. af forskjellige Mænd. Jeg anförer Eksempler af de forskjellige Hænder: *þer sendit* S. 35 Imper., *þer hafit* S. 38, *mætti þer, hafi þer* S. 38, *Takit, bregðit* S. 85 Imper., *at þer sendit* S. 248.

Ved Sammenligning af de forskjellige Haandskrifter af Kongespeilet vil man se, hvorledes *-r* i Norsk lidt efter lidt bliver den sædvanlige Endelse i 2. Pers. Flertal istedenfor *-ð* (*-t*).

Heller ikke de ældste norske Diplomer har i 2. Pers. Flert. sædvanlig Endelsen *-r*. *at þer haveð* Dipl. Norv. I

Nr. 3 (1207—1217, Brev fra Kong Philippus i Oslo). *at þer vilit* DN. II Nr. 26 (1289, Oslo, fra Hertug Haakon). *at þer vitið* DN. II Nr. 27 (1290, Tönsberg, fra Hertug Haakon). Ligesaa DN. II Nr. 33 (1293, Bergen, fra Kong Eirik og Hertug Haakon). *at þer styrkit . . oc hialpet . . oc geret; sœm þer vilit* DN. II Nr. 34 (1294 Bergen, fra Kong Eirik). *at þer vitið, at þer halldet . . oc latet* DN. I Nr. 80 (1292 Stavanger, fra Hertug Haakon; skrevet af samme Skriver som DN. II Nr. 27). *at þitt tækitt . . . oc hafuett; oc gefuett* (Imper.) (DN. III Nr. 43, 1277—1303, Stavanger). *Unid þer, at þer havet, munu þer, skildu þer, latet, reiðit, leggit, sœm þer vilit* DN. IV 2 (1271, Bergen, fra Kong Magnus; ikke bevaret i Original).

De norske Breve viser os, naar omtrent Endelsen *-r* i 2. Pers. Flert. begynder i norsk Sprog. Tidligst har jeg fundet Former paa *-r* i følgende Breve: *at þer ser vægnnir . . . oc later* DN. II Nr. 20 (1283, Bergen, fra Kong Eirik og Hertug Haakon). *at þer hafer* 2 Gange (DN. II Nr. 22, 1286? Oslo). *at þer varez viðr þat oc gerer* DN. II Nr. 23 (1286? Oslo, fra Biskop Andres). *at þær vitir, at þær haldr . . ok later, sœm þær vilir* DN. III Nr. 33 (1293, Oslo fra Hertug Haakon; skrevet af samme Skriver som I Nr. 80 og II Nr. 27). DN. I Nr. 84 (24 Nov. 1296, Stavanger, fra Hertug Haakon) har *at þer vitið, sem þer vilid, men sem þer wærir ok styrkir*. Dette Brev, som er skrevet af *Biorn af Markum* (Marker i Smaalenene?), har altsaa Endelsen *-r* kun i de Verber, som har *r* i Stammen. *sem nu hafe þer, at þer seeð . . . ok later, sem þer æiguð* DN. II Nr. 18 (1278, efter en Vidsisse af 1307, Nidaros, fra Erkebiskop Jon). *at þer budud; sem þer settud þeim, þer herra sendud . . . oc kalled, ef þer vilid, lated, hafe þer, at þer komed; men þer hafer* 2 Gange, DN. III Nr. 36 (1295, Nidaros).

Formerne paa *-r* har jeg kun fundet i 6 Diplomer för Aar 1300. En og samme Skriver bruger i Breve fra 1290

og 1292 Formerne *vitid, halldet, latet* og i et Brev fra 1293 *vitir, haldr, later, vilir*. Andensteds skifter Former paa -ð og *hafe þer* i et og samme Brev med Former paa -r.

Ogsaa efter 1300 har mange norske Diplomer enten Former alene paa -ð, -d eller -t i 2. Ps. Flert. eller en af disse Former ved Siden af Former paa -r. F. Eks. *at þit taker, taket hafuer, en þit kunnir . . . ok gerid sidan; sendet oss* (Imper.) DN. I Nr. 299 (1346, Bergen). Eftersom vi kommer længere ned i Tiden, vinder Formerne paa -r mere og mere Overhaand, undtagen hvor *þer* følger umiddelbart efter. F. Eks. *at þeer skulur; ok gerer þo; skipir; men mughu þeer* DN. I Nr. 578 (1401, Stokke, fra Biskop Øystein i Oslo). Endnu i DN. I Nr. 1034 (1512, Oslo, fra Kong Christiern): *at theer witther*. Her ogsaa: *Wii Christiern . . . sender, men Weer williom, weer haffwom, forbiwdom*. Fremdeles: *at theer witther* DN. III Nr. 1070 (1516, Oslo).

I norske Indskrifter forekommer nogle Gange Imperat. 2 Pers. Flert. paa -r. Det ældste Eksempel, som nogenlunde sikkert lader sig datere, er *biððir firir sal hans* med Majuskler paa en Sten, som er sat af Erkebiskop Jon (1267—1283); se Undset Indskrifter fra Middelald. i Trondhjem S. 48. En anden Indskrift med Majuskler i Trondhjem har *biðir* S. 52. Fremdeles forekommer Formen *bipir* i to sene norske Runeindskrifter (Utstein i Ryfylke og Forr Kirke, Stod, nordre Trondhjems Amt).

I 2. Person Flert. forekommer i norske Breve fra 2den Halvdel af 14de og i 15de Aarhundred undertiden Endelsen -n, som maa forklares af svensk Indflydelse. Jeg anfører nogle Eksempler: *varin ydr* DN. I Nr. 562 (1398, Bergen, Erklæring fra tyske Kjöbmænd og Byfogden Jenis Bæintson). *thet moghen i ekki gera; set hafuen* DN. I Nr. 741 (1435, Bergen). *thin fader ok thw hafuen rott nidher min gaard* DN. I Nr. 872 (1465, Glaamstad i Aamot, Østerdalen). *at j þialpin ok styrkith han* DN. I Nr. 768 (1439, Bjelland).

I islandsk Sprog er Endelsen *-r* i 2. Pers. Flertal aldrig bleven brugelig. Naar man i et enkelt islandsk Diplom fra 14de Aarh. finder *-ir* (Gíslason Um frump. 217), er det en Norvagisme.

Det er bekjendt, at *-ð* er den oprindelige Endelse. Endelsen *-r* i 2. Pers. Flert. synes at være overført fra 2den Persons Pronomen til Verbets Endelse. Med Löffler i Nord. Tidskr. f. Filol. N. R. V 78 formoder jeg, at man i Norsk fra de ældre Udtryk *pér* (*ér*) *hafið* (*-eð*) og *þit* (*it*) *hafit* eller *þið hafið* er gaaet over til at sige *pér hafir* (*-er*), saa at Verbet ikke blot fik Endelsen *-t* (*-ð*) tilfælles med Pronomenet, men ogsaa *-r*. Denne Forklaring stöttes ved Dalmaalets *ir avir* ved Siden af *ið avið*. Paa samme Maade kan man i Norsk fra *hafi* (*-fe*) *pér* eller *hafið* (*-eð*) *pér* (*ér*) og *hafit þit* (*it*) eller *hafið þið* (*ið*) være gaaet over til at sige *hafir* (*-er*) *pér*.

Norsk *biþir* og Dansk *biþer* kan næppe uafhængig af hinanden have faaet Endelsen *-r*. Da Endelsen *-r* i Verbernes 2. Pers. Flert. har den störste Udbredelse i Norsk, eftersom den der ikke blot forekommer i Imperativ, som i Dansk og senere i Svensk, men ogsaa i Indik. og Konjunkt., saa synes det ikke urimeligt, at Endelsen *-r* i 2den Pers. Imper. er kommen frem i Jysk ved et Bölgeslag, som er gaaet ud fra Norge. Har Verbet *biðir* afgivet Mönsteret? og har Olavsdyrkelsen her havt Indflydelse? Men med Sikkerhed kan jeg ikke bestemme, om Endelsen *-r* i 2. Pers. Flert. er ældst i Dansk eller Norsk. Lidt anderledes end Löffler har Lidén hos Noreen Altisl. Gr.² § 135 Anm. 1 forklaret Endelsen *-r* i 2. Pers. Flert.; nemlig *bindir* af *bindið-r* = *bindið ér* og *bindit* af *bindið-t* = *bindið it*¹⁾.

¹⁾ Wadsteins Forklaring (Fornnorska Homiliebokens Ljudlära S. 187), at *biðer* skulde være opstaaet ved Dissimilation af *biðeð*, *riðer* af *riðeð*, *hafðer* af *hafðeð*, forekommer mig mindre sandsynlig.

Efter den i det foregaaende givne Oversigt kan jeg ikke tiltræde Kocks Forklaring, hvorefter glsvensk *īR bindin* skal være opstaaet af *īR bindir*. Thi hvis min Forklaring af *uillinis* paa Rök-Stenen (c. 900) som "vil I" er rigtig, maa vi, om vi holder fast ved Kocks Forklaring, forudsætte, at man forud for Rök-Stenens Tid i Sverige sagde *vilin* *īR*; fremdeles at *īR vilin* i en endnu tidligere Tid var opstaaet af *īR vilir*, og endelig skal *vilir* efter Kock være opstaaet af *vilid(i)r*. Altsaa maa, hvis vi holder fast ved Kocks Forklaring, *bindir* i 2. Pers. Flert. Indik. i Svensk have været brugt i 9de Aarhundred, en god Tid för Aarhundredets Slutning.

Men dette synes mig at stride mod de sproghistoriske Kjendsgjærninger. Ogsaa naar vi ser ganske bort fra min Tolkning af *uillinis* paa Rök-Stenen, synes det mig ikke antageligt, at *īR bindin* skulde være opstaaet af *īR bindir*; thi i gammel Svensk og Dansk er der ligesaaalidet som i Islandsk Spor til Endelsen *-r* i 2. Pers. Flert. Indik. og Konj. Og i Middelalderens Norsk, det eneste gamle nordiske Sprog, som har denne Endelse i Indik. og Konj., er denne Endelse *-r* i Indik. og Konj. ikke opstaaet för end i 13de Aarhundred, omkring Aarhundredets Midte, saaledes som jeg i det foregaaende tror at have paavist.

I Imperativ, hvor Endelsen *-r* ogsaa forekommer udenfor Norge, er den heller ikke paavist för end i Midten af 13de Aarhundred, og i Norsk synes den efter det, som jeg i det foregaaende har meddelt, heller ikke i Imperativ at være synderlig ældre.

Ogsaa Modsætningen mellem *sculin* (med *i*) og *sculum*, *sculu* (med *u*) synes mig at gjøre Kocks Forklaring mindre sandsynlig, da Glnorsk har 2. Pers. *sculur*.

Med Hensyn til *hören* i Modsætning til *sender* holder jeg mig til Kocks første Alternativ, at dette Skifte af *-en* og *-er* er af forholdsvis sent Datum. Ialfald kan Former fra

16de Aarhundred ikke være bestemmende for Spørgsmaalet om, hvorledes en Form, som allerede har været til i 9de Aarhundred, er opstaaet.

Läffler har i Nord. tidskr. f. filol., ny række, V 77 f. fremsat den Formodning, at *-in* i 2. Pers. Flert. er overført fra 3 Pers. Flert. Præs. og Præt. Konj.

Denne Formodning finder jeg endnu sandsynlig.

Modsætningen mellem *i* i sidste Stavelse af 2. Pers. *sculin* paa den ene Side og *u* i 1ste Pers. *sculum* samt i 3. Pers. *sculu* paa den anden Side synes stærkt at tale for denne Forklaring.

Med den Forklaring, at Endelsen *-in* i 2den Ps. Flert. (f. Eks. i *uulinis* paa Rök-Stenen) er udgaaet fra 3 Ps. Flert. Konj., stemmer det vel overens, at Rök-Stenen har *-in* som Endelse i 3 Ps. Flert. Konj.: *uarin* a 3 (hvor-efter *uarinumnar* a 4 er at opfatte som *uarin numnar*); jfr. *satintsulunt* d 4, hvilket Sted jeg her ikke skal undersøge.

Mod Läfflers Forklaring indvender Kock, at nogle gammelsvenske Skrifter har Endelsen *-e* i 3 Ps. Flert. Konj. (*binde*, *bunde*), afvigende fra *-in*, Endelsen for 2 Ps. Flert. Men denne Indvending synes mig at tabe sin Kraft, naar man tænker sig, at Endelsen for 3 Ps. Flert. Konj. paa den Tid, da *-in* blev overført til 2 Ps. Flert., var i alle svenske Maal *-in* (ogsaa i de Maal, som siden har *-e*). At man saa siden indførte en Forskjel mellem *binde* 3 Ps. Flert. Konj. og *bindin* 2 Ps. Flert., synes ikke paafaldende. Saaledes mener Brugmann (Grundr. d. vgl. Gramm.¹ II 1261), at oht. *bunti* engang var Formen for 2 Ps. Ental Præt. baade i Indik. og Opt., medens man senere skelnede mellem Indik. *bunti* og Opt. *buntis*.

Mod Läfflers Forklaring indvender Kock först og fremst med stor Styrke, at Konjunktiv i den nordiske Verbalböining ellers ikke har paavirket Indikativ. Dette forholder sig

vistnok i sin Almindelighed saa; det synes ikke rimeligt, at Konjunktiv kan paavirke Indikativ, uden hvor særlige Grunde kommer til. Sed *distinguendum est*.

I anden Person er ved Bön, Opfordring og Ønske Konjunktiv (eller oprindelig Optativ) i de indogermanske Sprog saa ofte brugt, at her kunde det lettest tænkes, at Konjunktiv kunde faa Indflydelse paa Indikativ. De fleste Sprogforskere har antaget, at Formen for 2. Pers. Ental Præt. Indik. i de vestgermanske Sprog paa en eller anden Maade virkelig er paavirket af Konjunktiv; se Kluge i Pauls Grundriss¹ I 381; Brugmann Grundriss II 1261.

Dernæst fortjener det at mærkes, at Konjunktiv er særlig fremtrædende ved Verberne "ville", "skulle", "monne" paa Grund af disse Verbers Betydning. I Gotisk mangler Præs. Indik. af *wiljan* og Præs. Konj. *wiljau*, der har fortrængt Indikativformen, fungerer som Indikativ. Ogsaa i gamle norrøne Digte bruges *vilja* ofte, hvor vi nu siger "jeg vil" og hvor Latinen vilde bruge *volo*; jfr. Gislason om Skjalde-digtenes Beskaff. i formel Henseende S. 294 ff. Præt. Indik. af "skulle" er i Oldnordisk i første Stavelses Vokal paavirket af Konjunktivformerne: *skylldom*, *skylldoþ*, *skylldo* i de ældste islandske Haandskrifter af *skylldem*, *skylldeþ*, *skyllde*. Det samme er tildels Tilfældet ved "monne".

Det forekommer mig derfor ikke meget paafaldende, at de svenske Former *vilin*, *sculin*, naar de først fra 3 Pers. Flert. i Konj. var gaaet over paa 2 Pers. Flert. i Konj., siden gik over til 2 Pers. Flert. i Indik. Fra de nævnte Verber kunde Endelsen *-in* senere brede sig videre. Men jeg finder Läfflers Formodning sandsynlig, at *-in* først er i Imperativ blevet overført til 2. Person paa Grund af Lighed i Funktion mellem Konj. og Imperat.: *kup hialbin* "maa Guderne hjælpe" eller "Guder, hjælp!"

Nov. og Dec. 1899.

Sophus Bugge.

On some Points in Skaldic Metre.

§ 1. The theory of Old Northern metres proposed by Prof. Sievers has met with so much acceptance from those who have had most opportunity to test its correctness, that it might well seem to be, in its general outlines at least, a completely established fact. Some studies in the stricter forms of skaldic verse have however forced me to the conclusion that in not a few points the system in question, as finally laid down in *Altgermanische Metrik*, is open to certain strong objections. The discovery of one important point in which skaldic practice seems to be quite opposed to Prof. Sievers' views (see § 2 below) finally supplied the means of testing other assumptions involved in the general theory, and of showing that these are not very well borne out by the facts of the case. What these facts are, and what I believe them to mean, I have stated, as clearly and concisely as possible, in the following pages. Here, however, I wish to say that the time at my disposal being limited, I have not been able to make exhaustive investigations in the whole body of Old Northern verse. Feeling the necessity of having a comparatively small and yet representative field to work in, I selected as the basis for statistics the verses contained in Konráð Gíslason's *Udvalg af Oldnordiske Skjaldekvad*, as presenting on the whole a safe text and illustrating the practice of many different skalds. The number of lines in this work is about 2000, and in all important cases I have given exact statistics of the types under discussion; a number prefixed to a line indicates the page of *Skjaldekvad* on which it occurs. But while my statistics are limited to the verses contained in this work, I have gone through the general mass of skaldic verse with sufficient thoroughness to assure myself that it contains nothing materially at variance with the results otherwise obtained,

though possibly exhaustive tabulation might give different percentages in some cases.

One thing which I have left entirely untouched is the bearing which my views have upon the structure of Old Germanic metre as a whole. The most attractive feature of Prof. Sievers' system is that it brings Old Northern verse into line with Old English and Old Saxon, and supplies them with a common explanation. It must be admitted, however, that skaldic practice is not in favour of this view, nor does there seem to be any imperative reason why there should be this correspondence in detail. We know that *dróttkvætt* is exclusively Northern; other features may be so as well. To assume that Old Northern metre is found in its primitive form only in some of the Edda poems involves grave difficulties, for it is now well established that these cannot be set down as older than other poems in which the strict skaldic rules are observed. Here, of course, it is possible to reason in several different ways, but incidentally in the following pages I have indicated what seem to me to be strong reasons for reconsidering the whole question as to the standing of these poems. When texts are in the condition in which we have *Völuspá* and *Völundarkviða*, to all appearance marked by numerous interpolations and omissions, it is safer not to attach too much importance to their metrical peculiarities. These problems, however, together with many others, such as the structure of *ljóðahátt* and *málahátt*, do not come within the scope of the present article, which practically resolves itself into an attempt to demonstrate that the skalds observed rules with regard to quantity of syllables and stressing of compounds quite different from what has hitherto been supposed. How far these rules may be ultimately reconcilable with Prof. Sievers' types is a question into which I am not at present prepared to enter.

§ 2. The clearest evidence that the theory of Old Northern metre presently in favour does not account for certain remarkable features of skaldic verse, is afforded by the lines which Prof. Sievers quotes as undoubted examples of his E-type, that is, in dróttkvætt, $\text{—} \text{—} \times | \text{—} || \text{—} \times$. These are the following (Altgerm. Metr. p. 104):

- a *Súðvirki lið búðir*
verðungar, styr gerðu
 - β *ógndjarft fyr kné hvarfa*
greitendr á skip reidir
 - γ *úlfs fót við sker Sóta*
óx hildir með gram mildum
fár beið ór stað sára
 - δ *drengr magnar lof pengils*
-
- ε *gunnreifum Aleifi*
döglingr við bersögli
þreifsk sókn með Aleifi
þar á hald und Rögnvaldi.

I shall not at present insist on the extreme improbability of the metrical structure assumed for some of these lines (especially those of the group γ), though it seems to me almost incredible that a poet who had any ear for verse could have so intended or recited them. There is a much more weighty and material objection than this. It will be observed that in the first four classes given above, the fourth place of the line is occupied by a substantive, and that in seven cases this substantive has a short vowel (*lið*, *styr*, *skip*, etc.), while in the remaining case (*kné*) it ends in an (originally short) vowel. By Prof. Sievers' theory all these words must be supposed to have the metrical value of — ; and in fact this is expressly assigned to them in similar positions (see Altg. Metrik p. 58) even when followed by a word beginning with a vowel, e. g. *við ský uppi*, *á aldinn mar orpit*, or *ok hjörunduð*. If we assume, however, that it was the intention of the skald to have, in this place of the line, a substantive metrically equivalent to — , it must

be admitted that he would most readily have found what he wanted in such words as *land*, *jörð*, *stein*, *úlf*, etc. Such forms are certainly not less numerous in the language than either of the types, *lið*, *styr* or *kné*, *ský*. Now, if it proves to be the fact that every dróttkvætt-poet carefully avoided the former types and deliberately selected the latter, it is evident that there must be a good reason for such a choice, and the reason which comes most naturally to hand is that they wanted a short syllable and not a long one. Even if it is maintained that such words as *lið*, *styr* etc. are long in this position, the fact remains that the skald was influenced in his choice by considerations for which Prof. Sievers' types supply no explanation.

To show that the statement I have made is practically true without exception, I shall deal successively with lines of the four types instanced by Prof. Sievers. It will, however, be necessary at the outset to give up any attempt to separate D- and E-lines; so far as this point is concerned, there is no distinction between them, and it would only lead to needless complications to try to keep them apart throughout the following statistics. The real difference which exists between lines of apparently the same form will be dealt with later on. For the same reason I include in the statistics of the groups γ and δ (§§ 5 and 6) lines which would ordinarily be taken as examples of Prof. Sievers' B-type (as *þar's gollin spjör gullu*). As will be seen (§§ 15, 16) this type also seems to require an interpretation altogether different from that hitherto assigned to it.

§ 3. The α -type, with a trisyllabic word at the beginning of the line, as *Súðvirki lið búðir* occurs 133 times in the 2000 lines of Skjaldekvad. In 29 cases the word in the fourth place of the line is a substantive, and in every case this has a short vowel, as *för*, *lið*, *frið*, *slög*, *brim*, *sköp*, *gram*, *dag*, etc. or (in two cases) ends in a vowel, as

skæ, *gný*. In three cases the *-r* of the nominative appears (*stafr*, *viðr*, *sonr*) without affecting the metrical quality of the vowel. In the greater number of the remaining cases the word is a verb, which may have (1) an absolutely short vowel, as *gaf*, *vas*, *skal*, *kom* etc. also with suffixed 'k = *ek* as *gaf'k*, *bið'k*, *gat'k*, etc.; (2) a short vowel followed by two or more consonants as *fell*, *svall*, *varð*, *gekk*, etc., also *galt'k*, *felt'k*; (3) a final vowel, as *brá*, *dó*, *frá*, so also *sá'k*, *vá'k*; (4) a long vowel followed by one or more consonants, as *lætr*, *hlýtr*, *bauð*, *hlaut*, also *rauð'k*, *lét'k*, etc. It is thus clear that in the case of verbs there was not the same absolute difference in metrical value between short and long syllables as existed in the case of substantives. In the small residue of lines (18) the fourth place is usually occupied by a pronoun, most commonly *mik* or *mér*; but sometimes *sér*, *sá*, *þat*, *því*, etc. are found, and very rarely an adverb as *nú*, *vel*.

§ 4. Lines of the β -type, with dissyllabic word followed by two monosyllables, as *greiðendr á skip reiðir*, are nearly as numerous as the foregoing class; there are 113 of them in Skjaldekvad. The proportion of substantives is however considerably larger, owing to the fact that this type is, almost without exception, confined to the second line of the couplet (cf. § 14). Here we find 48 nouns, 37 of the form *stað*, *beð*, *þröm*, etc. and 11 ending in a vowel as *sæ*, *gný*, *bæ*, *jó*, etc. In the remaining lines the proportion of those with a pronoun in the fourth place is very much larger than in the α -class, there being 35 of these. Those which have verbs in the fourth place are thus comparatively fewer, but the types are the same as in the list given in § 3.

§ 5. In the γ -class, the line opens with four monosyllables, as *úlfs fót við sker Sóta* or the first of these is resolved, as *faðir*, *vas-at*, *föllum*, etc. Of this type there are 91 examples in Skjaldekvad, and in 50 of these the

fourth place has a noun. The distribution is practically the same as above: 36 of the one type, as *sjöt, dag, hlut, hol*, etc. (in one case *skips*), and 12 of the other, as *ná, Tý, sæ, gny*, while two are anomalous in having *setr* and *þraut*¹). The pronominal lines number 25, the commonest forms being *þat* and *því*. Of lines containing a verb there are only 7, the words being *hefr, té'k, vil, vas, rann, helt*.

§ 6. Lines of the δ -type, having the second word of the form $-\cup$, as in *drengr magnar lof þengils*, are very numerous, amounting to 160 in all (including the few lines which have the form 13 *til Svínadals mína*, 20 *þá v's dæmisalr dóma*, 27 *skulum kennival kanna*). Here also the rule is rigorously observed, and of the 64 nouns which appear in the fourth place of the line, 56 have a short vowel (2 with inflexive *-r*, and 1 with *-s*), and 8 end in a vowel or diphthong. The only real exception is Kormák's line, 13 *i hattar stall miðjan*, for in Björn's line, 31 *ok vágum þorn þeygi* the manuscript reading is *þann*, and in Sigvat's, 41 *hand kristinn lýð standa*, the correct words are *kristit lið*. Pronominal and adverbial lines are specially common, 81 in all, leaving only 15 for verbs of the various types.

§ 7. The above statistics clearly prove the statement that in dróttkvætt down to c. 1030 A. D. the skalds carefully avoided a definitely long syllable with full stress in the fourth place of the line²), and a glance at the work of any of the later poets will show that the rule was practically never broken so long as the genuine metrical tradition survived. We must next enquire how far the same rule was observed in the shorter metre now commonly called forn-

¹) 5 *Gerum þar fyr setr sólar*, Egill. 14 *Faðir minn af þraut þinni*, Gíslí; perhaps *þrá* should be read here.

²) This at once disposes of not a few emendations in the printed texts, of which I shall only mention Wisén's readings in *Þórsdrápa*, 10^a *eið Jarðar ljúg meira* (MSS. *hug*), and 15^a *fjarðeplis kván jarðar* (MSS. *kon*). It would be easy to quote other instances.

yrðislag (in which are included balkarlag and Starkaðarlag; see Háttatal 97—99). As this, in its strictest form, differs from dróttkvætt chiefly by the want of the final $\angle \cup$, we should not expect *a priori* to find any serious discrepancy on this head. A thorough examination of the question is, however, rendered difficult by the lack of good authentic specimens of fornyrðislag from the 10th century. Until we know exactly when, where, and by whom the poems of the Edda were composed we cannot with any safety found our investigations upon them. That such lines as *stendr æ of grœnn* and *ykkir læt'k þat gull* occur in *Völuspá* and *Völundarkviða* proves nothing: we must find out, if possible, what was done by skalds whose names and dates are not matters of uncertainty. Then of course we may take the Edda poems into account, and see how they compare with the results obtained.

§ 8. I begin with the few lausavísur in this metre which have the chance of being genuine, and the following are the lines in these which have an immediate bearing on the point in question:

Styrbjörn.	<i>útnorðr í haf.</i>	Ldn.
Steinarr.	<i>lét'k ráða goð.</i>	Ldn.
Bersi.	<i>höfum engi þrek.</i>	Korm. S.
Stefnir.	<i>niðrbjúgt es nef.</i>	Kristni S.
	<i>ok Tryggvu son.</i>	"
Ónemndr.	<i>en kynligr maðr.</i>	Eiríks S.
Björn.	<i>em'k heill í hug.</i>	Bjarnar S.
	<i>hef'k fornan mör.</i>	"
Þórðr.	<i>oss seldut mjöl.</i>	"

So far, then, there is no variation from the rule already laid down¹⁾. But if these lausavísur are too few to establish the principle as valid for all correct fornyrðislag, it is not difficult to supplement their evidence from sources more extensive and equally decisive. While long poems in

¹⁾ Þorgeir's line *þá arma þjóð* (Hkr. 524) is late enough (1086) to admit of a metrical inaccuracy (cf. also *þegn kvaddi þegn*, Hkr. 780).

this metre by 10th century skalds are wanting, we can utilize for our purpose the even lines of the poems in *kviðu-hátt*, (viz. *Ynglingatal*, *Háleygjatal* and *Sonatorrek*) numbering 328 in all. In these the same system is consistently followed: if the monosyllable ending a line is a verb, it may have any possible form, e. g. *Vanlanda kom*; *þars Fróði bjó*; *at hálsi gekk*; *ept dvergi hljóp*; but if it is a noun, only two types are admissible, examples of which are *ef Agna her* and *i odda gny*. In *Ynglingatal* there are 7 lines of the former type, ending in *hrör* (2), *her*, *vers*, *nið*, *-sal*, *þröm*; the second does not occur. The anomalous line *áttunga rjóðr* 25⁶ is probably corrupt. On the other hand there are 43 lines ending in a monosyllabic verb. — In *Háleygjatal* (50 lines) there are 4 lines in *hrör*, *-nes*, *-vals*, *-dag*, and 4 in *gny* (2), *býs*, *brú*, while 6 end in a verb. — In *Sonatorrek* (96 lines) the number of such lines is very small; *stað* occurs twice, *hrör* once, while a double consonant follows on a short vowel in the doubtful word *þokk* 18¹.

§ 9. The evidence of these poems is thus entirely against the assumption that lines of this type end in *ʌ*. Still clearer proof may perhaps be found in Egil's *Höfuðlausn*, which, apart from the rimes, is composed throughout in absolutely correct *fornyrðislag*, and might well serve as a model of that metre. The addition of rime has quite naturally increased the number of lines of this type, and their evidence is in the highest degree instructive. In the poem there are 144 lines, and 72 of these end in a monosyllable; with four exceptions (*vann* : *þann* : *hann* : *fann*) these words have a short vowel or end in a vowel. The list of substantives, 43 in all, is perhaps worth giving in full; to the one class belong *gram* (2), *ham*, *hlam*, *þram*; *far* (2), *mar* (2); *gnat*; *ver*; *fit*, *hnit*; *lof*, *røf*; *brot*, *flot*; *hlut*, *skut*; *bjöð*, *kvöð*, *löð*, *mjöð*; *föl*, *fjöl*, *mjöl*, *möl*; *fjör*, *gjör*, *hjör*, *spjör*; *mjöt*, *sjöt*. and to the other *á*, *spá*; *glæ*, *hræ* (2); *sæ* (2), *skæ*; *bý*, *ý*.

The testimony of Höfuðlausn is all the more valuable, because in a riming poem there would be the very strongest reasons for using a long full-stressed syllable to end the line. But Egill never once falls into this, and it was probably also avoided by Gunnlaug in his drápa on Earl Sigtrygg, as the fourteen lines which remain of this give only the forms *brag*, *lag*; *kon*, *son*; *skil* and *hræ*, *skæ*. These facts cast some suspicion on the genuineness of Skallagrím's verse with the riming words *hefnd* : *efnd*, *örn* : *börn*; and perhaps *Grámagaflim* is not quite so old as the days of Björn. Not before Þjóðólfr's lines on King Harald harðráði (CPB. II. 211) do we have certain evidence that even in riming poems such an ending as *krók* or *réttr* was permissible.

Even under the difficulties of toglag neither Sigvat nor Þórarinn abandon the universal rule. In Sigvat's Knútsdrápa (76 lines) there are 15 examples of nouns in the fourth place of the line, and they are all of the usual types (*gram*, *byr*, *gnóð*¹⁾ etc. *lá*, *rá*) with the exception of *Knútr*, but the fact is that proper names often form an exception to ordinary rules in all skaldic verse (see specially § 17 below). In Þórarinn's 40 lines the cases in point are 7, and the nouns are *för* (2), *haf*, *lið*; *Stað*, *Stim*, *Nið*.

§ 10. Though the foregoing is sufficient in itself to show that correct fornyrðislag was subject to the same rules as dróttkvætt on this point, it would be unwise to overlook the evidence of the poems by Gísl Illugason and Ívarr Ingimundarson, since these are our first dated examples of long compositions in this metre. There is no need to go into statistics; any one who glances over the 160 lines of the one poem or the 320 of the other will see that they never deviate from the rule, with the single exception of Ívarr's *lék skjöldr við skjöld*.

¹⁾ Not *gnóð* as often printed. Wisén's alteration of the corrupt line *þundr of fundr* to *þundar umb öndr* is plainly wrong.

The margin of the CPB. II. 265 points out the resemblance of this to *brast rōnd við rōnd* in *Helgakviða*, and the similarity is perhaps not a mere accident, but this is not the place to discuss its significance. It is of more importance here to point out that the two latest poems in *kviðuhátt*, viz. *Konungatal* and Sturla's *Hákonarmál* are equally strict in admitting only lines of the types *Gunnhildar son*, *í Gaulardal*, or *ok lausafé*.

§ 11. It is thus clear that, outside of a few insignificant exceptions, which may in part be due to a corrupt text, every skald of note carefully observed the rule that no substantive could stand in the fourth place of a line unless it had a short vowel, or ended in a vowel. With this result to guide us, we are in a better position to examine the relationship which the dateless and anonymous poems of the Edda bear to the work of the professional skalds. To go fully into the subject is not my intention; that is rather a theme for special investigation in connection with many other metrical peculiarities exhibited by these poems; but one or two leading facts may be briefly indicated. It is well known that of the various pieces in the Edda some approach more closely to correct skaldic technique than others. Of these the most correct is *Hymiskviða*, which in every respect is a model of exact *fornyrðislag*. Now in *Hymiskviða* (304 lines) there are 55 lines which end in a monosyllable, and in 17 of these the word is a substantive. Here again the rule is absolute, and the substantives are *halr*, *Goð*, *verr* (2), *ver* (1), *hver* (3), *öl*, *sal* (2), *mat*, *skut*, *mar*, *sonr*, and *kné*. In two lines the end-word is an adjective, *þrágirni vanr* and *þú'st öldr of heitt*, but the latter is doubtful, as the *Codex Regius* has *hæt*.

Hymiskviða apparently stands alone in this absolute correctness of its metre, but the remaining poems do not deviate very much from the established rule on this point. If

we take *Helgakviða Hundingsbana* as representative of these, we find that 34 lines come under consideration, 26 of which are of the correct type, while the remaining eight are these:

hnigu heilug vötn
gaf Helga nafn
þau's i Örvasund
brast rönd við rönd

kvast engi mann
en i annat sinn
folk upp á land
látit engi mann.

It will be noticed that in all these cases the vowel is still short, though followed by a double consonant, and this is the common rule for these Eddaic verses which vary from the strict skaldic types. Very rarely do such words as *fúrr*, *blóð*, *nótt*, *kván* make their appearance, so rarely, indeed, that their occurrence cannot be accepted as in any way significant ¹). Even *Völuspá*, which has some strange types of line, has only a single instance of such an ending (*stendr æ of grænn*), and with very few exceptions (*öll*, *lopt*, *fagr*, *Baldr*) conforms to the general rule. Hence we may safely make the general statement that in spite of occasional divergences (partly due, it may be, to textual corruption) the authors of the Eddaic poems followed the practice of the professional skalds, and avoided a long full-stressed substantive in the fourth place of the line.

§ 12. The bearing of the above facts on the metrical interpretation of B- and E-lines scarcely requires to be emphasized. We have seen that such lines as *við sævarströnd*, *es téd es sverð*, *stendr æ of grænn*, etc. are so exceptional in form that they cannot be accepted as proving anything. Whatever result we may come to must be based on normal types, such as *en aptr i skut*, *ok hafði hver*, *Yggs barn i þrá*, *harðr reis á kné*, etc., and these seem plainly to indicate that

¹) The very small number of such lines has been somewhat increased in editions by emendation, e. g. Dr Finnur Jónsson alters *þrúðugr áss* to *enn þrúði áss* and *alda gautr* to *enn aláni gautr*. Under the circumstances the MS reading is as probable as the emendation.

the final syllable is not ˈ but either ˊ or ˋ^1). It is, of course, no argument against this view that such lines as *þar's uxi stóð, við jöfri gein* etc. involve a distinctly long syllable at the end of the line. It will be remembered that such verbs are regularly inserted in unstressed positions in dróttkvætt, as for example:

*Fyrr rauð Fenris varra.
Hár leikr eldr of órum.
bráð 6x borginnmóta.
út bauð jöfrahneitir.*

Prof. Sievers originally supposed (Beiträge X. 527—8) that such lines were to be taken as $\text{ˈ} \text{ˋ} | \text{ˈ} \times | \text{ˈ} \times$, but has since come to the conclusion (Altg. Metrik 102—3) that the verb is in reality altogether without stress, and this is certainly the correct view. In perfect accordance with this is the fact that in the fourth place of a line, whether in forn-yrðislag or dróttkvætt, a verb with long vowel is admissible, while a noun of like form is not. Hence we may have such lines as:

*blóðöxar rauð'k blóði
málmhríðar svall meidum
Eyvindr of hljóp skreyja
landvörðr es brast Hörða*

but such forms would be quite inadmissible if the words were nouns; compare:

*helgengnir för dvelja
borðmærar skæ færa
dó'gbands fyr ver handan
allvaldr á sæ kaldan.*

These facts tell strongly against Prof. Sievers' assumption (Altg. Metr. 105) that the lines *hundmörgum lét grundar, munnrjóðr es kom sunnan* are examples of his E-type.

¹⁾ I do not propose to deal at present with the question why *skut* and *kné* should be metrically equivalent. In many cases this could be explained by the final vowel being originally short, but it is doubtful how far this would apply to diphthongs, as in *mey*, *sæ*.

The real nature of such lines can be inferred with certainty from those belonging to the γ -class above, e. g.

úlf's fót við sker Sóta
grams fall á sæ allan
stinn jarn á sök minni
Gauts tafn en ná hrafni
flagðs blakk ok svan hlakkar

It is obviously unnatural to assign the value of $\angle$ to the word which has always a short (or final) vowel, and to declare that the word which is naturally long (*fót*, *fall*, etc.) is only $\angle$. Hence we are forced to refer such lines to the D-type, and to give their metrical scheme as

$\angle | \angle \cup \cup | \angle \cup$

Now, as the lines belonging to the α , β , and δ -classes above are under precisely the same rule with regard to the noun in the fourth place, it follows that they must be scanned in the same way: *Súðvirki lið búðir*, *greiðendr á skip reiðir*, etc. are thus not E-, but D-lines. The importance of this fact for the accentuation of compounds is at once apparent (cf. § 14).

§ 13. We are now in a position to deal more closely with various types of lines which at first glance seem to have the same form, but on closer investigation are found to differ from each other in unsuspected ways. Some feeling of such a distinction underlies Prof. Sievers' attempts to discriminate D- and E-lines, but his results do not bring out the real differences which exist in a very marked fashion throughout all correct dróttkvætt. I begin with lines of the α -class, i. e. of the type *Norðmanna gram þorði*, *herðandi lét sverða*, *hrynfiski mik brynju*, etc.

We have just seen that such a line as the first of these is metrically $\angle | \angle \cup \cup | \angle \cup$, and the third might very well be taken in the same way; but how are we to interpret the second, to which may be added *valsendir hrauð vandar*, *unn-sólar galt'k runnum*, etc.? Are these to be set down as

┘ | ┘ ◡ ◡ | ┘ ◡? This problem must be settled in the light of a remarkable fact, which is this: If the word in the fourth place of a line of this type is a noun or pronoun, that line can only be the second one of a couplet; in the first line nothing but a verb can stand in the fourth place.

What this implies may be learned by comparison with the type of line already referred to (§ 12), in which a monosyllabic verb, with long or short vowel, follows immediately upon the first stress of the line, as in *oss gein hjör of hjassa* (see other examples above ¹⁾). Here the verb is admittedly unstressed, so that the metrical scheme of the line is ┘ — | ┘ ◡ | ┘ ◡, or practically ┘ ◡ | ┘ ◡ | ┘ ◡. On the same principle we may at once interpret *málmhríðar svall meidum* as ┘ | ┘ ◡ — | ┘ ◡, or practically ┘ | ┘ ◡ ◡ | ┘ ◡, i. e. in the absence of any stress a long syllable is not metrically distinguished from a short one.

§ 14. We shall assume then for the present that we have the following distinction clearly established:

First line. *málmhríðar svall meidum* ┘ | ┘ ◡ — | ┘ ◡
hróðrdeilir bað heilan ┘ | ┘ ◡ ◡ | ┘ ◡

Second line ²⁾. *gríðbitum frið lítinn* ┘ | ┘ ◡ ◡ | ┘ ◡

This being so, we see that a second line differs from a first in admitting a secondary stress in addition to the three main stresses of a normal dróttkvætt line. This is a point which can be definitely controlled by comparison with two other types which regularly appear as second lines and only as such. These are:

¹⁾ The type is common only as a first line, a fact which naturally follows from its being of normal weight, whereas second lines tend to heavier forms (compare what follows with Altg. Metrik 100, Anm. 2). In the first 28 pages of *Skjaldekvað* there are 68 lines of this form, of which only 8 are second lines.

²⁾ It may be mentioned once for all that first-line types may also occur as second lines, but not conversely. This distinction, however, applies only to dróttkvætt, not to fornryðislag.

- a. *lands frækn jöfur granda*
land síns föður randum
 β. *jarlmanns bani snarla*
hlautteins goða sveimi.

The second of these classes is a very frequent type of line: in Skjaldekquad these are 174 examples of it, and only 5 of these are first lines, viz.

- 7 *Járnstafr skapar ærna*
 11 *lífspell biðu lýðir*
 13 *Eysteins hratar arfi*
 17 *hornstraum getum Hrímnis*
 30 *allvalds nutu aldir*¹).

The significance of these lines is at once apparent: they are allowed to stand as first lines only because the central word is a verb and not a noun: hence in accordance with the results attained above, they are to be scanned as $\acute{ } | \acute{ } \cup \cup |$ $\acute{ } \cup$. But whether for syntactical or metrical reasons, the number of lines (even second lines) with a verb in this position is comparatively small; in the great majority of cases the central word is a substantive. Hence the general type may be set down as $\acute{ } | \acute{ } \cup \cup | \acute{ } \cup$, the secondary stress being admissible just because it regularly falls in the second line of a couplet.

Prof. Sievers has of course taken this β-class as variants of his A-line (A 2 k), and has assigned to them the metrical value of $\acute{ } \acute{ } | \cup \times | \acute{ } \times$, while granting that the α-class belong to his D-type (D 2). But the two classes cannot properly be separated, and there is nothing against their metrical identity, once we have recognized that compounds have in this case the same stress as their separate elements would have, i. e. *jarlmanns*, *hlautteins* are $\acute{ } \acute{ }$ quite as much as *Yggs gögl* or *húss dyrr* (see § 27).

§ 15. This difference in stress between verbs and nouns explains certain other notable features which meet us in lines

¹) Compare Sigvat's lines, quoted by Prof. Sievers (Altg. Metr. 108) *Áslákr hefir aukit, fastorðr skyli forða, minn hug segi'k mönnum.*

having a monosyllable in the fourth place. Taking the four classes of § 2 in the order there set down, it is obvious that if the α and β types are employed as first lines the word in question must be unstressed, i. e. as a rule, a verb; this is a necessary consequence of the two full stresses with which such lines always commence. But while such first lines are common in the α -class (there are 53 among the 133 examples of the type in *Skjaldekvad*), they are comparatively rare in the β -class, numbering only 3 or 4 out of 113 (8 *folkrakkr of vant fylkir*, 8 *viðlendr of bað vinda*, 33 *Áleifr of víðr elum*). The reason may be partly syntactical, but probably also depends on the fact that in this type an unstressed word always precedes the syllable in question: the tendency would then be to give some kind of stress to the word following on this, thus producing the type $\acute{\text{—}} | \acute{\text{—}} \cup \acute{\text{—}} | \acute{\text{—}} \cup$, which, as we have seen above, is admissible only as a second line.

The case of the γ -class is more complicated, and requires to be illustrated at some length. I shall begin by comparing typical first and second lines in which the word in the fourth place is a noun.

First lines
hinn's för í gný Gunnar
lítt hykk at goð gæti
gnýr varð á sæ sverða
út geng'k með líti lítit
línd sprakk í rým randa
mikill varð á stað stikla

Second lines
grams fall á sæ allan
stinn jarð of sök minni
Gauts tafa en ná hrafni
sinn róðrs víð þróm stinnan
flaðs blakk ok svan hlakkar
svört skör víð her göra

The words which I have made prominent in the above specimens show at once wherein the difference lies: a second line may have a substantive in the second place, a first line can only have a verb, if a full-stressed word precedes. The second lines are clearly $\acute{\text{—}} | \acute{\text{—}} \cup \acute{\text{—}} | \acute{\text{—}} \cup$; what then are the first ones? We cannot, with Prof. Sievers, set them down as $\acute{\text{—}} \acute{\text{—}} \times | \acute{\text{—}} | \acute{\text{—}} \times$, for the invariable form of the noun in

the fourth place is strongly against this. They might possibly be taken as $\text{—} \text{—} \times | \text{—} | \text{—} \times$, and this view would receive support from the fact that the noun in the fourth place regularly has the alliterative letter, but I am inclined to believe that the correct interpretation is rather $\text{—} | \text{—} \text{—} | \text{—} \text{—}$, the two secondary stresses being the equivalent of one full stress, so that the difference between first and second lines still consists in the latter admitting of the more weighty form (compare, however, § 27). I may point out that there is no inconsistency in assuming that the verb in this case has a different value from that which has been assigned to it in such lines as *fyrr rauð Fenris varra*. In the latter type the verb falls between two full-stressed syllables; in the other it is always followed by an unstressed word, and hence cannot be passed over so lightly.

For some reason or other a verb rarely appears in the fourth place of such lines; in *Skjaldekvad* I have found only 6 examples ¹⁾, and all are first lines:

en ek veit at hefr heitit
mí hef'k en té'k tanna
blóð fell en vas váði
Knútr réð ok bað bíða
vas-a fýst es'k rann rastar
Rúms lét'k ok helt heima.

It will be seen at once that these lines are in perfect agreement with those given above; we may suppose that the verb in the fourth place receives a (secondary) stress because it has one of the alliterative letters, and is preceded by an unstressed word. The cases in which the word in the fourth place is a pronoun (*mik*, *mér*, *vér*, *sér*, *þat*, *því* etc.) follow the same rule as those in which it is a noun: hence such lines as *björt ljós á mik drósar*, *hug minn við þat inni*, *goð*

¹⁾ Gísli's line *kemr þegar's ek vil blunda* is suspicious, as one of the *stuðlar* is wanting.

respect. The following examples will show that the two classes work out in exactly the same way as those in the preceding section:

First lines.
út heyrí'k svan sveita
vér kunnum skil skepja
stór fengum ben brynju
þeir's gátu sæ slíta
þeir kníða blá báðir

Second lines.
Gauts bragða spá sagðu
Jalks mærar skæ færa.
stafns Göndul hlut jafnan
herr Engla lið þverra
hátt vápna brak mátti

Here also I assume that first lines are $\text{—} | \text{—} \cup \cup | \text{—} \cup$, but the position of the alliterative letter and occasionally of the first hending makes this a little uncertain (cf. § 27), though it is clear enough that the first lines are lighter than the second ones.

First lines with a verb in the fourth place are comparatively few, but those which do occur confirm the supposition that the verb here is quite unstressed, because a substantive may then be put in the second place, e. g.

5 *Bors niðjar felt'k bedju*
 15 *móins grundar kvazk mundu*
 26 *Bílds hattar verðr buttu*
 39 *rakkr þengill hjó rekka*
 39 *Svía tyggja leit'k seggi*
 41 *jöfurs hylli varð'k alla*

Such lines are therefore to be taken as $\text{—} | \text{—} \cup \cup | \text{—} \cup$.

Lines having a pronoun in the fourth place agree in usage with those which have a noun (see above); hence *frægt gerðisk þat fyrða, hafa kváðu mik meidtar, einn vísas'k þér annan* represent the only type possible in first lines, while for a second line we may have *linns blóða mér góðan, erum heiðin vér reiði, þinn skáli mér innan, gnóg dæmi mér sæma*, etc.

There still remains the type of first line which is the counterpart of *en tólf af glað Gylfa* etc. in the preceding section, where the lightening of the first syllable permits a substantive to appear in the second place, with another sub-

Ingjaldi, Hárfagra, Búseyru, Sigvalda (2), *Danmarkar, Kolfinnu, Svíþjóðu, Aleifi* (2), *Klifsandi, Englandi, Rögnvaldi, Ögmundar, Ástríði* (all in second lines). In these cases the first syllable taken by itself is of all possible types (1) *Dan-, Kol-, Sig-*, (2) *Vé-, Sví-*, (3) *Gunn-, Rögn-*, (4) *Stein-, Hár-*. But let us look at the remaining examples:

18	<i>gláðar þengill herdrengi</i>	(Second line)
19	<i>Búi gekk með hugrekki</i>	"
28	<i>armdags en litfagra</i>	"
31	<i>sverð fylgir menmyrði</i>	(First line).

These four instances are significant enough: the first element of the compound has in every case a short vowel, and the type of line is exactly the same as it would be if we had *her drengi, hug rekki* etc. But four examples are scarcely sufficient to establish a point of so much importance as this will prove itself to be: let us therefore take the examples quoted by Prof. Sievers in *Beiträge VIII.* 75.

<i>alt's lægra kynfrægjum</i>	Egill.
<i>tveim einum selmeina</i>	Hkr. 88.
<i>orrostur stoðþorrinn</i>	" 231.
<i>enr mannr und skýranmi</i>	" 323.
<i>alt hefr sá's fjörvaltan</i>	" 416.
<i>allbrátt at fjörláti</i>	" 446.
<i>gunnöflugr miskunnar</i>	Geisli 1.
<i>ýr dregst við skotskúrum</i>	Háttatal 16 (17)
<i>né rán við hafhreinum</i>	" 19 (20).

The united evidence of these lines can hardly be called in question: strict metre evidently required that the first element of a compound in this position should be short, i. e. the line ought to end with $\cup | \text{ } \text{ } \cup$. From this absolute rule, however, proper names were excepted ¹⁾, and we have seen above that this type of line was mainly employed when it was necessary to use a proper name. The reason for avoiding it as a rule in other cases probably was that there was a kind

¹⁾ The frequency of such exceptions may explain the rare occurrence of lines like Þórmóð's *orms torg í skjaldborgu* (*Fóstr.* s. p. 86); compare the exceptions in the next section (*á hausprengr Hrungnis*, etc.)

of break before the last foot, so that a compound in this position was felt to be awkwardly placed.

§ 18. The fact elicited in the foregoing section, that such compounds as *hugrekki*, *skýranni* were under certain circumstances stressed on the second element raises the question of their value in other positions. A little investigation shows that the formula $\cup \text{ } \text{ } \cup$ holds for one other place in the line, viz. when the first element immediately follows the first stress, as in *jarl goðvörðu hjarli*. Here again the distinction between first and second lines is so important that it will be best to exhibit characteristic specimens side by side.

First lines	Second lines
<i>pá's dynfúsir dísar</i>	<i>sundr gráklæði þundar</i>
<i>fyr svipnjörðum sverða</i>	<i>blíð lofskreyti at riða</i>
<i>þar's böðharðir börðusk</i>	<i>bands jóðraugar landa</i>
<i>ok gimslöngvir ganga</i>	<i>gífrs hlémána drífu</i>
<i>pá's hræmána hánum</i>	<i>Ilmr dagleggjar hilmis</i>
<i>pá's hjörmóði hriðar</i>	<i>stafns flatbalkar Hrafna</i>

Taking the second lines first, we find that the normal type occurs 29 times in *Skjaldekvad*, and the compound has invariably a syllable with short or final vowel as its first element, e. g. *brimróta*, *geðbæti*, *hámána*, *berdraugar*, *flatvallar*, *valkastar*, *stráðauða*, etc. A remarkable fact is that the negative prefix *ó-* is among these short syllables, e. g.

seið ófugran vagra
böl ólítit drýgir
mínn ókunnar þínum.

To interpret these lines as belonging to Prof. Sievers' D-type, $\text{ } \cup \text{ } | \text{ } \text{ } \cup \text{ } \times | \text{ } \text{ } \times$ plainly does not account for the facts, because in that case there would have been no necessity for the skald to select a compound of this form. The only value which can reasonably be assigned to them is $\text{ } \cup \text{ } | \text{ } \text{ } \cup \text{ } | \text{ } \text{ } \cup$, so that the first element of the compound is weaker than if it were an independent word, for *Ilmr dag leggjar* would be $\text{ } \text{ } \text{ } \cup$ and impossible except in *skjálfhend*.

§ 19. In the case of second lines of the above form the first syllable regularly contains one of the hendings (see the examples above), the only exception in Skjaldekvad being Egil's *seið ófagan vigrá*. If we now turn to the lines in which the first syllable has not full stress, the position of the first hending becomes a matter of primary importance for the metrical interpretation of these lines. If Prof. Sievers were right in assigning them to his C-type ($\times \text{ } \text{ } | \text{ } \text{ } \times$), the hending might as well be in the second as in the third syllable. A few examples, taken straight forward from Skjaldekvad, will show how the case really stands.

*til mjöðgjarnir fornir
at þrimreynis þjónar
í dalmiskum fiska
of hræselli gjalla
né Hrollaugi fljúga
of kerstraumi rónu
at Háfætu grjóti
við hugfullan stilli
þá's óstirfinn arfa*

It is unnecessary to multiply instances: of all the lines of this type in Skjaldekvad only two form exceptions to the general rule. These are Einar's line, 18 *nú's afrendra jöfra* and Björn's, 31 *þviat armleggjar orma*, but the latter is perhaps corrupt, as the MS. has *dagleggjar* (not *dagbæjar*) in the following line.

Two facts must therefore be taken into account in deciding on the metrical value of these lines, (1) the shortness of the first element in the compound, and (2) the position of the hending. These clearly point to one result, and the scheme can hardly be anything but $\cup \cup | \text{ } \text{ } | \text{ } \text{ } \cup$; here again the two secondary stresses make up a full one, and the line is only a variation of the normal $\text{ } \text{ } | \text{ } \text{ } | \text{ } \text{ } \cup$.

It is not a serious argument against this view that in a few cases the first element of the compound is actually long. In the following list I give every such line which

occurs in Skjaldekvad, so that the full evidence may be before the reader.

- 3 á haussprengi Hrunnis
 7 ok sóknhattar setti
 9 núfr folkstríðir Fróða
 12 hvar eldfalðin alda
 33 þá's geirnirðir gerðu
 34 hvé sigrfíkin sækir ¹⁾

Now, even if we assume that these 6 lines were originally composed in this form, they cannot disprove the cumulative evidence of the other 37 (+ 29 second lines) in which the first element is short. Moreover, it will be noticed that the hendings are still in every case placed in the second element, so that the line still presumably ends in $\text{—} \cup \text{—} \cup$. The only alteration required in our scheme, therefore, is to grant the possibility of $\cup \text{—}$ as a first foot, as well as $\cup \cup$ ²⁾.

§ 20. We now come to the other type of line which contains a trisyllabic word covering the second, third, and fourth places, i. e. such lines as *en slóðgoti síðan* or *snjallr morðhamar gjalla*. The former of these Prof. Sievers takes as C 3 $\times \text{—} | \cup \times | \text{—} \times$; the latter as D 2 $\text{—} | \text{—} \cup \times | \text{—} \times$. This involves the assumption that the difference of stress at the beginning of the line alters the stressing of the compound, a view perhaps conceivable in itself, but, as we shall see, not at all necessary.

¹⁾ I omit, as of doubtful authenticity, the following lines: *því lautstíkar lékum* (*laut-* is conjectural), *slapp Hítðæla kapp* (? read *Hit-*, in any case it is a proper name and so may form an exception), *því armleggjar orma* (see above), *en fúrpollar fellu* (*fúr-* is conjectural).

²⁾ It may be noted here that such lines tend to disappear in later dróttkvætt, as the skalds became more and more averse to placing one of the *stuðlar* in the second place of the line. Thus Torfeinar's verses (82 lines) contain 6 specimens of $\cup \cup | \text{—} \cup | \text{—} \cup$, Bragi's *Ragnarsdrápa* has 3 in 88 lines, Þjóðolf's *Haustlög* has 1 in 160 lines, Hornklofi's *Glymdrápa* 2 in 64 lines, Einar's *Vellekla* 6 in 188 (also 3 which begin with $\cup \text{—}$, viz. *ok oddneytir úti, ok rauðmána reynir, und sigrrunni svinnum*), Hallfred's *Erfidrápa* 2 in 212 (one in $\cup \cup$ and one in $\cup \text{—}$), Sigvat's *Víkingarvísur* 2 in 116 (his *Bersögvisur* none in 136), Einar's *Geisli* only 1 in 568 lines!

The word in question may or may not be a compound: of the 115 examples of this type in *Skjaldekvad* 70 contain compounds, and 45 show words of other formation. The latter I shall leave out of consideration for the present. As regards the former, our previous distinction between first and second lines naturally holds good, as may be seen in the following lists.

First lines.	Second lines.
<i>ok borðróins barða</i>	<i>hugr malmgndar brugðit</i>
<i>til Hásalar heljar</i>	<i>úlfs tannlituðr glitra</i>
<i>es dökkvalir drekka</i>	<i>reyr Hákonar dreyra</i>
<i>áðr grindlogi Göndlar</i>	<i>Ullr geirvaðils þeira</i>
<i>en fárhugaðr fnauði</i>	<i>fljótt vinkonu sinni</i>
<i>með veðrstöfum Viðris</i>	<i>farmr dólgsvölu barma</i>

The form of the second lines, it is evident, bears a striking resemblance to the types discussed in § 14 above; syllable for syllable, *úlfs tannlituðr glitra* does not differ at all from *lands frækn jöfurr granda* or *jarlmanns bani snarla*. This being so, there seems to be no reason against assuming that they are metrically identical, and that the type we are now considering is also $\text{—} | \text{—} \cup \cup | \text{—} \cup$, exactly as Prof. Sievers has it. Taking now the first lines, we see at once that the position of the first *stuðill* is, and must be, invariable. This was also the case in the lines discussed in the previous section, in which we were led to assume that the line began with $\cup$. The same view is obviously tenable here, and if we set down the metrical scheme as $\cup | \text{—} \cup \cup | \text{—} \cup$, we arrive at the same distinction between first and second lines as we are already familiar with, while we avoid varying the stress in compounds of exactly the same form ¹⁾.

Here, as in the previous section, the position of the hending ought to be of some value as an indication of how such compounds were stressed. Examination of the various

¹⁾ The first-line type becomes less common in later verse; compare the note to the preceding section.

lines shows that there is not the same regularity in this case as in the preceding type: the following list shows exactly how matters stand.

Second lines	{	reyr <i>Hákonar</i> dreyra	31
	{	<i>Jálks</i> bríktöpuð glíkan	7
	{	<i>úlfs</i> tannlituðr glitra	1
First lines	{	rauð <i>Hringmara</i> heiði	2
	{	ok bekkþiðurs blakka	20
	{	áðr kynfrömuðr kvæmi	4

These numbers point to one clear fact, that the hending naturally attached itself to the alliterative letter. The exceptions indicate (1) that in a second line the hending might fairly well be placed in the first element of the compound, and (2) in a first line it might exceptionally be placed in the second element or in the first word of the line, as *rauð Hringmara heiði* and *hafa allframir jöfrar*.

A few words may be added on the character of the compounds which occur in these lines. The great majority have the first element distinctly long, as *launstafi*, *þjóðkonungr*, *hjalmtömm*, *sandhimins* etc.; these number 55 in all, while those with short or final vowel, as *liðþrota*, *riðloga*, *hásalar*, *ófalan*, amount only to 15. Comparing these with the forms discussed in the preceding section we find that the metrical value of a compound depends on the quantity of its second element, so that it must either be $\underline{\cup} \text{ } \text{ } \cup$ or $\underline{\cup} \cup \cup$, the tendency however being towards the definite types $\cup \text{ } \text{ } \cup$ and $\text{ } \cup \cup$. Of course even *liðþrota*, *hásalar*, etc. have metrically the latter value (cf. § 23). There are some exceptional lines in which the compound has only two syllables, viz. 38 *lætr einörð fé firða*, 39 *fremð Aleifs kveðk frömðu*, 41 *feðr Magnúss biðk fagna*, *várt torrek lízt verra*. These are all by Sigvat, and it is worth while to remember that some people found fault with his metre at times.

§ 21. Where the trisyllabic word is not a compound of the above type, there are two cases to be considered,

which may be illustrated by the lines *Hrafn framlega jafnan* and *viggs döglinga þriggja*. The former is represented in Skjaldekvad by about 26 examples ¹⁾, of which only 4 are first lines: the following list will show the kind of words that chiefly occur in these.

<i>slaug fjandlega augu</i>	6
<i>ok sannlega sunnan</i>	3
<i>meir nokkurum þeira</i>	3
<i>liggr hundraða þriggja</i>	2
<i>rauðt ellifu dauðir</i>	2
<i>grams stallara alla</i>	2.

In all these cases we may safely assume that the trisyllable is metrically $\text{—} \cup \cup$.

The second class (setting aside some proper names, as *Eiríki*, *Ingólfi*, and the conjectural *hljótöndum*) is noticeable as regularly containing words ending in *-ingr*, *-ungr* ²⁾ as for example:

First lines	Second lines
<i>þótt öllungis allra</i>	<i>hrið kerlingar síðu</i>
<i>þúfr öðlinga Óðni</i>	<i>runnr skjöldunga Gunnar</i>
<i>i lyptingu lengi</i>	<i>viggs döglinga þriggja</i>
	<i>frá öðlingi ungum.</i>

The other words not included in these specimens are *fjórðungi*, *hyltinga*, *vikinga*, *verðungar*. Before the metrical value of these can be decided, it must be remembered that such words at the beginning of a line are treated exactly like compounds, i. e. are $\text{—} \text{—}$; thus,

vikingr Dana ríki
verðung Haraldr sverðum
hækinga víðir æki

²⁾ It is doubtful, however, whether some of these can fairly be reckoned here, e. g. 16 *blóðs skjaldaðir stóðum*, 22 *vald hugnaðisk skaldi*, which may simply be $\text{—} | \text{—} \cup \cup | \cup$. I have not included the two lines 22 *sváfkr hermila harma* and 23 *en dreypileg drúpir*, which are probably $\cup | \text{—} \cup \cup | \text{—} \cup$. For several reasons I hesitate to accept the view that forms like *leitaði*, *brotnuðu* had regularly a secondary stress (Altg. Metrik 60—61).

³⁾ The only exception to this in Skjaldekvad is Sigvat's *en eyrindi öru*.

*isungs fira disí*¹⁾
siklingr firum mikla.

Now we have seen above (§ 19) that when a compound beginning with — — is shifted one place inward in the line it becomes — — — or — — — , and it is possible that the same rule might apply in this case. This would make such lines equivalent to — — — | — — | — — and — — — | — — | — — respectively, and the evidence of the hendings, so far as it goes, is not against this; on the one hand we have *þótt öllungis allra*, on the other *í lyptingu lengi*²⁾. But it is quite possible that derivatives of this kind did not in every respect follow the rule of compounds, and that such lines are to be taken as — | — — — | — — and — | — — — | — — .

§ 22. In a comparatively small number of lines (40 in *Skjaldekvad*) the first word is one of four syllables, having the form either of — — — — or — — — — . Metrically the first syllable must always be — , but the scansion of the third syllable leaves some room for differences of opinion, and here we must take into account the different classes of endings which such words exhibit. The commonest type is a participial form in *-andi*, as

First lines
salbrigðandi Svegðis
herstefnandi hröfnum
fúrskerðandi fjárðar
 + other three.

Second lines
eldskerðandar verði
fúrþverrandar verra
auðgildanda vilda^k
 + other five.

The normal stressing of present participles was apparently — — , as may be seen from such lines as 20 *heptandi vas'k heiptir*, 10 *heptendr laga eptir*, but this value is impossible

¹⁾ Whether this makes sense or not, the metre shows that Dr Jón Þorkelsson's conjecture *fúra* (adopted in *Skjaldekvad*) is not likely to be correct.

²⁾ It would probably be unsafe to attach any significance to Egil's lines, *fara á braut með víkingum* (c. 40), and *gangr v's harðr á víkingum* (c. 48), which seem to end with — — — — .

here. The type also occurs in both first and second lines, so that we cannot admit a secondary stress anywhere, and this leaves only a choice between $\acute{ } - | \acute{ } \cup | \acute{ } \cup$ and $\acute{ } | \acute{ } - \cup | \acute{ } \cup$; that the latter is the correct scheme is practically proved by the position of the first hending, which is generally placed as in the lines quoted above.

The same scheme may safely be assumed for lines with words in *-ingr* and *-ungr*, of which there are only 6 in *Skjaldekvad*.

First lines	Second lines
26 <i>úrfræningar árum</i>	9 <i>folknárungrar várú</i>
40 <i>skænörðungum skorða</i>	10 <i>óbíðingum sviða</i>
	33 <i>gunnárunga sunnan</i>
	36 <i>Upplendingar sendi</i>

The absolute want of stress on these syllables is probably due to the fact that the word has already two main stresses, thus creating a tendency to lighten the termination as far as possible. Hence these words are practically of the same value as those ending in *-aða*, *-aði*, *-aðum*, etc., of which our list shows 12 instances, as 7 *vapnunduðum sunda*, 9 *fáglýjaðra þýja*, *bláfjallaðan gjalla* etc. (all second lines except 28 *hjáltugguðum höggva* and 37 *húsbúnaði á hrósa*). To these may with certainty be added 4 *ljósundinna landa*, and 6 *böðfikinna bragna*, and perhaps 36 *allsnúðula prúða*, 37 *fulldrengila gengit*. The value of some other lines is doubtful (as 10 *allþakklegrum blakki*), but the only cases in which a secondary stress seems imperative are naturally second lines (30 *árrafngjefendr várú* and 38 *alldáðgöfugr báðum*, both = $\acute{ } | \acute{ } \cup \cup | \acute{ } \cup$).

§ 23. There are two points of some importance for the history of Old Northern metre, which it may now be well to consider, as sufficient attention has not hitherto been given to them. First, however, we may set down clearly one or two things which the foregoing discussion has brought out.

We have seen that in the case of monosyllables there was a clear distinction of quantity only in the case of nouns (and adjectives), and that these were sharply divided into two classes, viz.

Long.	Short.
<i>bein, blóð, drótt, etc.</i>	<i>sæ-r, gný-r, mey, etc.</i>
<i>land, skjöldr, sverð, etc.</i>	<i>gram-r, ben, sök, etc.</i>

The first of these classes had normally full stress, the second (including such pronouns as *mik, mér, þat, því*, etc.) were ordinarily much less emphasized. The former class was thus the natural one from which to select words for stressed positions in the line, i. e. the first and third place when the line was $\acute{\cup} | \acute{\cup}$, the first and second when it was $\acute{\cup} | \acute{\cup} \cup$. Under no circumstances could they be correctly put in the fourth place, as this gave the line a heavy ending instead of a light one; on the other hand words of the second class were constantly employed in this position, and there was no objection to raising them to full stress in other parts of the line. Such raising was as a rule assisted by taking care that the following word began with a consonant, but even this was occasionally disregarded (as 4 *körbeð Egil gleðja*, Hkr. 538 *sunnudag um unnin* etc.) though such a licence was not approved of by strict metrists (compare the story of Þjóðólf's line *gram, en þat var skammu* in *Morkinskinna*, p. 102).

From this it follows that any substantive falling in the second place of a line would naturally receive full stress, so that the line must either begin with $\acute{\cup} \acute{\cup}$ or $\cup \acute{\cup}$, e. g. *lands fólk bifask randir* or *en Svein konungr innan*. The latter type is comparatively rare in dróttkvætt, though not infrequent in fornyrðislag, as *við sókn búinn, þá's ríkr konungr*, etc. Having begun a line in either of these ways, it was quite impermissible in correct verse to continue it with $\acute{\cup} \cup$; such lines could only be employed in skjálfhend,

e. g. *hers gnótt hölða sléttum, hins nótt hverja knáttu*, etc. (Rekstefja). To this rule the exceptions in dróttkvætt are so insignificant that it is hardly worth while to mention them¹⁾; nor do any instances appear in historic examples of fornyrðislag until we come to Sigurð's verse (c. 1139) *ok glaðr grams son* and Ívar's *bitu slög suðræn*, which may be accepted as genuine, though *slög bitu* might well be read. Similarly such a poem as Hymiskviða carefully avoids any incorrectness in this respect, and in some of the other Edda poems exceptions are rare or altogether wanting. Over against these must be set such poems as Völuspá, in which we find *en gras hvergi, ok tól gerðu, hár baðmr ausinn, seið hug leikinn, Óðs mey gefna, fekk spjöll spakleg* etc., or Völundarkviða where we have *dýrt lín spunnu, við gim fastan, es seggr átti, beru hold steikja* and so on. What this feature of these poems may imply, we shall not enter into at present; the question belongs to the general problem already indicated. Here it is sufficient to point out that such lines as *við gim fastan* do not justify the assumption of a C-type $\times \text{—} | \text{—} \times$ for Old Northern verse in general.

In fornyrðislag, however, allowance was made for the shortness of the line by admitting a type which approximates to the C-form; a substantive could be placed immediately after the first syllable, provided it had the form $\cup$. In this case it regularly falls in a second line and has the *höfuðstafr*, consequently the word preceding it must have the value $\cup$. Specimens of such lines are *í Skota veldi, sás frama*

¹⁾ Genuine examples perhaps occur in the lines Hkr. 98 *hafit maðr ask né eski*, 146 *bar-a maðr lyngs en lengra*, and Egil's *skal-at maðr rúnar-rísta*; in these, however, *maðr* may have been really unstressed, as also *þjóð* in Hkr. 427 *kann þjóð kerski minni*. In Hkr. 136 *at veg jötna vitni* the reading is uncertain. The few instances which occur in saga-verses are of little or no weight, as the verses in some cases are spurious, and in others the text is unsafe, or has been altered by editors. Even if all the lines are accepted as genuine, the fact remains that the form is very exceptional.

drýgði, at Harald fallinn, i huga sínum. It has, of course, been customary to interpret these as $\times \cup \times | \angle \times$, taking the $\cup \times$ to represent the $\angle$ of the C-type; but as strict skaldic verse recognizes no C-line, this explanation is scarcely satisfactory. From what we have seen in §§ 15, 16 it seems fairly certain that all lines began with a stress, reduced in certain cases to a $\simeq$, and if we suppose this to be the case here, and give the dissyllable the same value that we have assigned to it in such lines as *jarlmanns bani snarla*, we can quite well understand why *i huga sínum* is admissible in strict metre, while *seið hug leikinn* is not.

§ 24. In the forms of lines exemplified in § 2 and discussed in the earlier part of this article, the substantive in the fourth place is always preceded by an unstressed syllable. With comparatively few exceptions this is always the case in dróttkvætt, but these exceptions are worth investigating. In Skjaldekvað I have found only one example, Einar's line (6) *eru til míns fjörs margir*, and it is doubtful how much reliance can be placed on the text of so old a verse ¹⁾: in any case one line out of 2000 is not much evidence for the correctness of the type. In the verses of the sagas examples are equally scanty or indecisive. In Egils Saga (c. 400 lines) there are two, *leikum sárt hal bleikan*, and *jafn vas mér gnýr geira* (c. 64); both verses are spurious. In Kormáks Saga (c. 650 lines) there are no instances, and the same remark applies to Gísli S. (272 lines), Fóstbræðra S. (264 lines), Bjarnar S. (240 lines) and so on ²⁾.

All the early drápur avoid the type, and the first clear example in Heimskringla is on p. 446 (after 1050) *Kálfr*

¹⁾ The verse, however, is not among the three cited in Fagrskinna. If it is worth while to make a conjecture, we might read *Míns fjörs eru margir*, supposing that *míns fjörs gjarnir* could mean 'eager for my life'.

²⁾ The first verse in Fljótsdæla S. has *minna* þeir's styr vinna. Hallfred's *vér munum* dag hvern *dýrra* ought also to be mentioned here.

við Bókn austr *sjálf*a. Somewhat earlier in date, if we accept it as genuine, is Harald's verse at Stiklastad, *þora mun'k þann arm verja* (Hkr. 479). After this, the type, though always rare, was evidently reckoned to be admissible, as the following examples indicate.

Sigvatr.	<i>þórð frá'k þat sinn herða</i>	Hkr. 480.
"	<i>þér þótt þinn hagr stórum</i>	" 522.
Þjóðólfr.	<i>mundit þann dag þrændi</i>	" 538.
"	<i>satt's at svá mörg átti</i>	" 539.
Steinn.	<i>heldr kvað hvern vörn skyldu</i>	" 593.
(Flokkr.)	<i>hinn es hvern vág sunnan</i>	" 602.
Þjóðólfr.	<i>sér hefr svá langs tírar</i>	" 607.
Steinn.	<i>séð' hverr slíkt fé reiðir</i>	" 635.

So far as dróttkvætt is concerned, it is clear that such lines only become common in the latter half of the 11th century. As regards fornyrðislag, there is of course the difficulty caused by the absence of early historical poems in this metre. The few lausavísur of the 10th c. shew no example of the type, nor do the poems of Gísl and Ívarr. In the verse by Harald hardráði, however, we have the line (Hkr. 620) *nú liggr skruð vart*, and it seems to me not improbable that in this very line lay the metrical fault which led the king to say that the verse was *illa kveðit*. In the verse by Sigurðr slembidjárn, of date 1138 (Hkr. 730) there are two examples *ok glaðr grams son* and *vasa þar gamans vant*, which are also noticeable for the position of *glaðr* and *þar*; the lines are, in fact, such C-lines as are found in the Edda poems (cf. also line 7 *þegn gladdi þegn* with § 11 above).

To find parallels to such lines as these we must turn to those poems of the Edda which are most at variance with skaldic technique, e. g. *Völundarkviða*, where the following occur: *hann sló gull rautt, fjarri hugða'k* (FJ. *fjarri's*) *vart land, es vér heil hjú, köld erumk ráð þín*. So also in

Hyndluljóð, e. g. *nú tak úlf þinn, alt's þat ætt þín*¹⁾, etc. The question of how far the Edda poems differ from each other in this respect is too large to be taken up here.

§ 25. Similar questions to those discussed in the last two sections arise in connection with the position of compounds. We have already seen that a compound at the beginning of a line has full stress on both elements, whatever the form of the line may be, e. g. *málmhríðar svall meiddum, dólgbands fyr ver handan*, etc. We have also found that in the case of a compound falling in the second and third places of the line, the stress depends on the length of the second element (§§ 18—20 above). We have now to consider how far a compound word would be admissible in the third and fourth places, i. e. to what extent such a line as *höggum hjaltvönd skygðum* (Egil c. 64) is admissible in strict skaldic metre. Where this does occur, the line must have the value of $\acute{\cup} | \acute{\cup} \simeq | \acute{\cup} \cup$, and this further suggests the possibility that even at the beginning of a line a compound might exceptionally be treated as $\acute{\cup} \simeq$ instead of $\acute{\cup} \acute{\cup}$.

In Skjaldekquad the examples of this phenomenon are not numerous; in five cases the compound begins the line (e. g. *afreks veit þat's jöfra*), in 25 others it falls as in *höggum hjaltvönd skygðum*, but in 9 of these the word is a proper name (e. g. 19 *Grendi þórleifr þrænda*, 39, *Út réð Erlingr*²⁾ *skjóta*, 40 *drótt sem Áleifr þotti*.) Setting these aside as indecisive, the remaining cases are as follows³⁾:

Kormákr. 12 *síðan gullhrings Fríðar*
Hlínar ópurft mína
em em'k auðspöng úngri
 13 *auðr áts jafnfögr tróða*

¹⁾ The possessive pronouns are specially frequent in this position.

²⁾ Words of this type may be conveniently treated as compounds, their value at the beginning of a line being the same.

³⁾ I omit 24 *nú hefir stafnval Stefnis*, as resting on editorial conjecture; Hauksbók has *stafnuali*, and Flateyrbók *stafnualinn*. Some such form is required, as *nú'fr* ought to be read for *nú hefir*.

Jórunn	17	<i>sýnisk svartleitr reyni</i>
Hallfreðr	22	<i>legg'k á frumver Friggjar</i>
	23	<i>ganga dýrlegr angi</i> <i>sinum ábyrgð mína</i>
Gríss		<i>þerrir sjálegr svarri</i>
(Flokk)	34	<i>brunnu allvalds inni</i>
Sigvatr	35	<i>þollr gast húskarl hollan</i>
	38	<i>út bjðr allvaldr sveitum</i> <i>litt sé'k lofðung óttask</i>
	39	<i>skeið vann skjöldungr auða</i>
	40	<i>hörd's sízt hermenn gerðu</i>
	42	<i>skyldr em'k skilfings halða</i>

It will at once be noticed that these examples come almost entirely from the three poets Kormák, Hallfreð, and Sigvat. Yet even with these the type is exceptional. In Kormáks Saga some 500 lines are given as his, but only six such lines occur, viz. the four quoted above, and *hins mun hörgefn spyrja* (73) and *högg hlaut huglaus dugga* (75). None are found in Bersi's verses in the same saga. In Hallfreðs Saga there are about 200 lines of lausavísur; these contain only the three examples quoted above. In the 64 lines preserved of his Óláfsdrápa there is one instance, *hraustr þá's herskip glæsti*, but it seems possible that this, with the lines before and after it, may have crept in from a verse of Arnor's (see Hkr. 515). In his Erfidrápa (200 lines) there is also one example, *óðusk málmpings meidrar*.

The impression we thus get is that even if all these lines can be depended on, the type in question was avoided by most skalds of the 10th century, and examination of the general body of dróttkvætt verse belonging to that period fully bears out this view. It may be doubted whether a dozen examples, of whose genuineness there is any probability, could be found in verse earlier than 1000 A. D. Even Sigvat is not much given to using it; from his verses given in Heimskringla only the following examples can be added to those quoted above: 230 *átt, es skjöldungr máttit*,

492 *hverr sæi hundsverk stærri*, 516 *út rétt'* allvaldr *skjóta*,
527 *til hvat búmenn vilja*.

In the work of later skalds the type tends to become more common, but it is remarkable that in a large proportion of the examples the word in question is a synonym for 'king', as *allvaldr*, *bragningr*, *siklingr*, *buðlungr*, etc. The explanation of this probably is that these were looked upon as substitutes for the name of the king (*Aleifr*, *Magnús*) and so treated as proper names, but apart from this the verses in *Heimskringla* from p. 515 onwards (about 1030 A. D.) show a marked increase in the number of lines of this form. The following may serve as specimens:

Arnórr	515	<i>báru brimlogs rýri</i>
Þjóðólfr	516	<i>hlóðu hirðmenn prúðir</i>
„	529	<i>vík skar vandlangt eiki</i>
„	538	<i>ótt vas ödrif látit</i>
„	539	<i>títt bar týmargr flótti</i>
Arnórr	541	<i>regni haustnótt gegnum</i>
Þjóðólfr	542	<i>gekk með manndýrð mikla</i>
„	544	<i>hann ept hervíg þrennin</i>
„	559	<i>höll á hléborð síðan</i>
„	595	<i>álm dró upplenzkr hilmir</i>
„	596	<i>senn á svipstund einni</i>

In historical specimens of *fornyrðislag* this ending $\angle \simeq$, if not altogether wanting, is certainly very rare¹⁾, and this is also the case with the more regular of the Edda poems. On the other hand it is common enough in some of the less regular ones, as in *Völuspá*, where we find such lines as *þat vas enn folkvíg*, *brottinn vas borðveggr*, *svört verða sólskín*, *troða halir helveg*, etc., so that here again we notice a remarkable correspondence between these poems and the later developments of *dróttkvætt*.

§ 26. As might be expected, something similar holds good with regard to lines of the type $\angle \simeq | \angle \cup$, the first foot being formed by a compound word. There is, however,

¹⁾ Ívar's *bitu slög suðræn* is an isolated instance.

much less evidence for the recognition of this as an admissible form. There are only five examples to be found in *Skjaldekvad*, viz. 7 valbrands *viðra landa*, 17 bragningr *réd í blóði*, 20 vígtjalds *nærri skaldi*, 23 sorglaust *vissa'k borgit*, 26 afreks *veit þat's jöfri*, and the 10th c. verses in the sagas are practically without an instance of it. In *Heimskringla* the examples are extremely scanty; apart from proper names (e. g. Gunnvalds *borg of morgin*, Erlingr *fell en olli*) the following list contains all that I have found:

Gutormr.	97	valbrands <i>viðra landa</i>
Þórðr.	107	öndvert <i>folk at löndum</i>
Ottarr	284	mundangs <i>laun, þá's meinum</i>
	422	siklingr <i>örr en mikla</i>
Sigvatr	444	bragningr <i>rauð fyr breiðan</i>
	510	skjöldungr <i>hélzk en skyldi</i>
Bölverkr	547	mildingr, <i>straukt um mækis</i>
	570	leidangr <i>brjótt af láði</i>
Þjóðólfr	621	lofdungr <i>beið hinn leyfði</i>
Þorkell	624	hundrað <i>lét í heitum</i>

These few examples are not very decisive, as nearly all of them are cases, not of real compounds, but of the heavy endings *-angr*, *-ingr*, *-ungr*. Only in the irregular Edda poems do we commonly meet with such lines as those in *Völuspá*, e. g. *afráð gjalda, örlög folgin, harmflaug hættleg, lægjarns líki, veggbergs vísir*, etc.¹⁾

From all this it is fairly clear that the types $\text{—} \cup \mid \text{—} \cup$ and $\text{—} \cup \mid \text{—} \cup$ cannot without considerable reservations be included among the forms admissible in correct skaldic verse, although there was plainly an increasing tendency to use the former of the two. The latter is of course regular enough if the $\cup$ forms part of a trisyllabic word (§ 19).

§ 27. While the facts brought out by the above discussion seem to me sufficient to warrant the conclusions which I have suggested as to the proper interpretation of

¹⁾ Considering the state of *Þórsdrápa* we need not be surprised at finding in it *flesdrótt I'vu nesja* (12^a) and *fótlegg þurnis veggjar* (17^a).

the types of line involved, there are one or two other points which may be adduced in support of my views. The first of these is the position of the first *hending* in a dróttkvætt line. If the system proposed by Prof. Sievers is accepted as valid throughout, this must, in a very large number of cases, fall on a syllable which has not full stress: consequently no small portion of its effect would be lost to the ear. Take, for example, the following lines:

*óhryggr vinir tryggvir
allheidins mér reiði
svellrjóðr at því fjóði*

It is unnecessary to point out that these are types which occur quite as freely as *jarlmanns bani snarla*, etc. Yet in all such lines Prof. Sievers would allow only a secondary stress to the syllable which contains the *hending*, so that in reciting his poem the skald would put more emphasis on *vinir*, *mér* and *því* than on *-hryggr*, *-heidins*, *-rjóðr*. Now I venture to think that any one who attempts to recite dróttkvætt as a skald may be supposed to have done, will see how improbable this assumption is. In lines such as *úlf's fót við sker Sóta, óx hildr með gram mildum*, such a stressing would, I think, be quite intolerable. The most natural presumption is that the poet, having taken the trouble to put in the assonance, would make its presence clearly felt by emphasizing the syllables which contained it, and this leads us directly to the conclusion that each of these types begins with $\underline{\text{ }} \underline{\text{ }}$, exactly as we have decided above.

The position of the *hendings* is even more conclusive for the type of line discussed in § 17. If we accept Prof. Sievers' interpretation of these as $\underline{\text{ }} \underline{\text{ }} \times | \underline{\text{ }} \underline{\text{ }} \times$, the effect of both rimes would be lost in such lines as,

*dáðmilds ok Gunnhildar
sárteina Vésteini
hugreifum Aleifi*

whereas if we take them to be $\acute{ } | \acute{ } \cup \acute{ } | \acute{ } \cup$ everything falls naturally into place.

Some curious points are disclosed by an examination of the assonances in the types we have considered in §§ 15 and 16. We have there seen that first and second lines are differentiated by the fact that only a verb is admissible in a first line where a substantive can appear in a second, and I have suggested for such lines the values of $\acute{ } | \acute{ } \cup \acute{ } | \acute{ } \cup$ and $\acute{ } | \acute{ } \cup \acute{ } | \acute{ } \cup$ respectively. But the fact is that this $\acute{ }$ of the first line, though necessarily weaker than the $\acute{ }$ of the second, was yet strong enough to bear the *hending*. Take the lines from Skjaldekvad:

8 *en veit'k at hefr heitit*
 11 *nú læt'k at þar þrjóti*
 29 *gnýr varð á sæ sverða*
 34 *Knútr réð ok bað bíða*
 37 *grefs leit við mér gætir*
 40 *þá réð í böð bráða.*

These examples, though less numerous than those in which the verb does not contain the *hending* (as, *lind sprakk í rym randa*) show that this raising of the verb to something like full stress was a permissible device in correct verse. In three of the above cases, however, this is helped by starting the line with a weak word (*en, nú, þá*). Instances are naturally more numerous in those lines which have a dissyllabic verb (§ 16); of these the following may serve as specimens:

5 *þar fellu nú pollar*
 8 *frægt þótti þat flotnum.*
 9 *vel launa mer mínir*
 10 *fyrir várum þar fjórir*
 11 *oss hlægir þat eigi*
 ráðs leitar nú rítar
 19 *þar gengum vér þrængvir*
 20 *frægt gerðisk þat fyrða.*

In such lines there are two points to be noticed: (1) the first word of the line is rarely a substantive, so that there is

more opportunity to give stress to the verb; and (2) this is especially the case when the word in the fourth place is a substantive, e. g.

5 *svá skyldi goð gjalda*
 23 *ef næðak síf slæða*
 29 *þeir's gátu sæ slíta*
 35 *vér unnum gný Gunnar*
 þeir kníðum blá báðir
 41 *þat gerði vin virða*

This makes it fairly clear that the verb in these lines is to be credited, if not with full stress, at least with something very near it, so far as recitation is concerned, but the fact that the verb never has the alliterative letter indicates that technically these lines were not equivalent to *þar's gollin spjör gullu*. The probability therefore seems to be that we have here a compromise between technical correctness and elocutionary effect. In any case the comparatively small number of these lines would be no strong argument against the view that a *hending* must, as a rule, stand in a full-stressed syllable.

The second point which seems to me to favour the theory of Old Northern metres which I have advanced above, is that the essentially trochaic nature of these metres is better preserved by it than by the system presently in favour. If we accept Prof. Siever's views, two types of lines (B and C) begin with an absolutely unstressed syllable, so that the line opens with an iambus instead of a trochee. Here again I may appeal to the ear of anyone who attempts to recite a dróttkvætt verse: such a complete change from a trochaic to an iambic system in successive lines seems to me in itself highly improbable. On the view I have suggested, the first syllable of a line always has some stress, the lightening from $\acute{}$ to $\cong$ being no more than is regularly done in modern poetry, where the actual line does not always correspond to the metrical scheme which forms its basis. When Shakespeare wrote

'Grapples you to the heart and love of us',
he had certainly no intention of substituting $\text{—} \cup$ for $\cup \text{—}$ in the metrical scheme of a decasyllabic line, although that is the real value of the word he chose. Similarly I am convinced that when the skald made the line *en tólf af glað Gylfa* he was not thinking of $\cup \text{—} | \cup \text{—} | \text{—} \cup$, but simply of $\text{—} | \text{—} \cup \cup | \text{—} \cup$ modified by certain conditions into $\cup | \text{—} \cup \cup | \text{—} \cup$. The ground-scheme of any metre must be kept quite distinct from the variations it may assume in actual use, and that an essentially trochaic metre like *dróttkvætt* could change abruptly into an iambic is a very dubious assumption.

§ 28. If the views I have tried to establish above are correct, there are in reality only two main types of *dróttkvætt* lines, but it is more convenient to recognize three, the second and third being distinguished from each other by the position of the secondary stress, when this occurs. Denoting the types by the letters A, B, C, we have the following scheme:

Without secondary stress.

A $\text{—} \cup | \text{—} \cup | \text{—} \cup$
B $\text{—} | \text{—} \cup \cup | \text{—} \cup$
C $\text{—} | \text{—} \cup \cup | \text{—} \cup$

With secondary stress.

$\text{—} \cup | \text{—} \cup | \text{—} \cup$
 $\text{—} | \text{—} \cup \cup | \text{—} \cup$
 $\text{—} | \text{—} \cup \cup | \text{—} \cup$

Lines having secondary stress may be further modified by lightening of the first syllable from — to $\cup$. Specimens of the various types are:

A-lines.

- A 1. a. *hlakkar hagli stokkinn*
 brunnu beggja kinna
 β. *rik í móður líki*
 roðin sá'k benja rauðra
 γ. *hilmir rauð und hjálmi*
 fylkis orð at morðs
 δ. *harðr vas gnyr þá's gerðum*
 kominn es Ullr víð elli
 köld ruðu vörn þeir's vildu etc.

To these normal types belong also such lines as *ímunlauks á hauka, móðr krefr morginbráðar*, etc. Normal A-lines are as a rule first lines, though of course they also occur freely as second lines without difference of form. In A 2, however, a difference arises in this respect, owing to the presence of a secondary stress in the first foot; in second lines this regularly gives $\acute{\cup}$ $\cup$, which in first lines must be lightened to $\cup$ $\cup$, or exceptionally $\cup$ $\acute{\cup}$.

A 2 a
*ok gímslóngvir ganga
 þá's óstírfinn arfa*

A 2 b
*hjörs berdraugar fjörvi
 draugr flatvallar bauga.*

The exceptional form $\cup$ $\acute{\cup}$ as in *núfr fólkstriðir Fróða* may be denoted by A 2 a* (using * throughout to mark lines in which a long syllable takes the place of a normal short one). The variation found in fornyrðislag, $\cup$ $\cup$ $\cup$ | $\acute{\cup}$ $\cup$ as in *at skipum niðri* might be marked as A 2 f.

Unusual forms of A-lines (see §§ 23 and 24 above) arise by substitution of $\acute{\cup}$ $\cup$ for $\acute{\cup}$ $\acute{\cup}$, when the second syllable is not the first element of a compound. The introduction of this extra stress may be denoted by †, so that under A 1 † we have such lines as.

*afreks veit þat's jöfri
 mundit þann dag þrændi.
 hlóðu hirðmenn þrúðir
 hinn es hvern vág sunnan.
 senn á svipstund einni.*

B-lines.

In these the syllables denoted by $\cup$ $\cup$ fall in one word, and the most usual type has a secondary stress on the first of these ($\cup$ $\cup$). First lines, however, beginning with $\acute{\cup}$ $\acute{\cup}$ must have $\cup$ $\cup$ only.

B 1 a
*lífspell biðu lýðir
 allvalds nutu aldir*

B 1 b
*sverðleiks regin ferðar
 hlautteins goða sveini*

In B 2 the difference of first and second lines depends on the treatment of the first syllable: in first lines this must be lightened to $\cup$ or $\cup$.

B 2 a (rare)
pá's forns Litar flotna
en Sveinn konungr sunnan
því't ungr konungr engi

B 2 b
lands fólk bifask randir
sverðs mín faðir herðu
hlutu þeir bana fleiri

The same rule applies to B 3.

B 3 a
es dökkvalir drekka
kveðr oddviti oddum
nú's alfróðull alfar
ok sannlega sunnan

B 3 b
ullr geirvaðils þeira
fljótt vinkonu sinni
farmr dólgsvölu barma
slaug fjandlega augu.

With long syllable in the third place these become

B 3 a*
i lyptingu lengi

B 3 b*
hrit kerlingar síðu

Where the line begins with a word of four syllables either $\cup$ or $\cup$ are admissible, so that the types are

B 4 *bláfjallaðan gjalla*

B 4* *herstefnandi hröfnum*

C-lines.

In these the fourth place is filled by a single word which may have the values $\cup$, $\cup$, or $\cup$, $\cup$.

C 1 a (and C 1 a*)
hróðrdeilir bað heilan
brámani skein brúna

C 1 b
helgengnir för dvelja
borðmærar skæ færa

C 2 a (rare)
folkrakkr of vant fylkis
viðlendr of bað vinda

C 2 b
dólgbands fyr ver handan
allvaldr á sæ kaldan

Lines which might be expected to occur as C 2 a or C 2 a* are usually employed only as second lines; see § 15 above.

The type C 3 admits of considerable variation in the form of first lines (see § 16 above); when necessary these may be distinguished by the addition of the Roman numerals I, II, III.

C 3 a

- I. *Bors niðjar felt'k bedju*
- II. *þar's gollin spjör gullu*
- III. *út heyri'k svan sveita*

C 3 b

Gauts bragða spá sagðu
hátt vapna brak mátti

Similar variations occur in C 4 (§ 15):

C 4 a

- I. *Lind sprakk í rym randa*
- II. *en tólf af glað Gylfa*
- III. *blá fell en vas váði*

C 4 b

grams fall á sæ allan
stinn járn af sök minni

In C 5 the monosyllable in the fourth place forms a compound with the foot following it, so that the line ends with $\cup \cup \cup$ (§ 17); naturally the type is most common in second lines.

C 5 a

sverð fylgir menmyrðir

C 5 b (and C 5 b*)

armdags en litfagra.
gláðar þengill herdrengi.
dáðmúls ok Gunnhildar.

In conclusion, I desire again to emphasize the fact that this article is primarily an enquiry into the real structure of dróttkvætt verse, and the forms of fornyrðislag which agree most closely with skaldic practice. As to the origin of the elaborate rules observed (and very rarely broken) by all good skalds, their ultimate relation to common Germanic types, their actual significance for the history of Old Northern poetic literature, and various other problems of importance, — all this has yet to be considered; so far as I can judge, the facts of the case demand a strict re-examination of the views at present in favour.

Oxford, May 11, 1899.

W. A. Craigie.

Fr. Wulff, Svenska rim och svenskt uttal. Några föredrag. Lund 1898. Pris 1,50 kr.

När och hvar de föredrag hållits, hvaraf denna bok i titeln angifves som en sammanställning, meddelar icke förf., icke heller i hvad mån föredragen behållit sin ursprungliga form eller blifvit sammanarbetade. Förf. vill säkert icke störa det intryck af en helhet för polemiskt syfte, som boken åsyftar att göra.

Boken afhandlar icke förhållandet i allmänhet mellan svenska rim och svenskt uttal utan afser att bekämpa de s. k. stockholmsrimmen, sådana som *hesa : läsa, lefnad : väfnad, steg : väg; eld : dæld*, hvilka afsiktligt användts af åtskilliga skaldar, stockholmare till födsel eller uppfostran, och äfven i teoretiska uppsatser förordats af författaren V. von Heidenstam. För detta syfte utreder förf. i bred, stundom kåserande framställning, en kvarleva från föredragens muntliga form, åtskilliga grundläggande språkliga frågor, som sannolikt tarfva denna utredning för de praktiska språkkonstnärer, förf. uppträder emot, hvilka säkert icke som prof. Wulff teoretiskt behärska frågan, och för den bildade allmänheten öfverhufvud. För språkmän, som känna prof. Wulffs föregående arbeten, innehålla emellertid dessa utredningar föga nytt.

Efter ett förord med ett profstycke på hufvudstadsspråkets förirringar redogöres för förhållandet mellan riksspråksuttal, provinsmål och bygdemål. Det vårdade uttalet i sydöstra delen af Södermanland, som af ålder ansetts som "den vackraste svenskan", är typen för vackert sveamål och det uttal, som nog alla ville närma sig som allmän riksspråksform. En annan betydande språkprovins är det vårdade götamålet, en tredje den stora sydsvenska språkprovinsen, hvilkas uttal dock äfven af sina egna erkännes stå en eller annan grad fjärnare riksspråket. Som riksspråk anses hvarje ordbruk och uttal, som gillas inom samtliga dessa stora områden bland bildadt folk med uteslutande af alla vårdslösa stilarter.

I en följande afdelning genomgås fordringarne på rim och uttalas, att vi svenskar hafva finare öra för och bestämdare fordran på ett identiskt uttal af rimsluten än mängden af tyskar och engelsmän, ur hvilkas litteratur en samling rimfel anföras (från Byron). De ogillade stockholmsrimmen innebära visserligen identiskt uttal af rimsluten i sina upphofsmäns uttal och för den minoritet, som delar detta, men denna är försvinnande liten i jämförelse med den majoritet af befolkningen, i hvars öron dylika rim ljuda som ore.

Att så är, uppvisas genom utförlig framställning af vokalserien: det breda *æ* (i *ärr, järn*), det öppna *ä* (i *äss, än*) och det slutna *e* (i *ek, se*). Stockholmskan afviker från riksspråksuttalet dels genom att använda det slutna *e*-ljudet för långt öppet *ä*-ljud, alltså uttala t. ex. *stjåla* som *skela*, dels genom att låta ord med

kort öppet *ä*-ljud och kort slutet *e*-ljud sammanfalla i uttalet, antingen så, att bådadera få kort öppet *ä* eller bådadera kort slutet *e*, hvilken senare tendens nu anses hafva tagit öfverhand, och slutligen genom bredt *æ* framför alla *r* och supradentaler. Den utsträckta användningen af det breda *æ* är ur rimteknisk synpunkt oskadlig, då dylika ord blott rimma inbördes, och för öfrigt icke stötande för innevånare i någon språkprovins, hvilket de andra afvikelserna äro så mycket mera.

Slutligen uppvisar förf. genom intyg från stockholmarens Christ. Manderströms *Rimlexikon*, 1779, och en del andra författare samt genom en granskning af Bellmans rim, att det uttal, som utgör förutsättningen för de klandrade stockholmsrimmen, måste vara yngre än dessa författare.

Då sålunda förf. påpekat, att det uttal, som ligger till grund för stockholmsrimmen *hesa* : *läsa*, *elq* : *däld*, faktiskt icke har någon utbredning utom Stockholm, sydöstra Uppland och Södertörn samt Finland, och genom historisk bevisning styrkt, att det åtminstone i Stockholm är så ungt, att det knappt kunnat erhålla större spridning genom hufvudstadsspråkets inflytande, synes han hafva vunnit sitt mål att ådagalägga dessa stockholmsrims egenskap af bygdemål, hvilka må förlätas som undantag, men icke få utbasunas som genialiska föregångsrim.

Jämte hvad som leder till att vinna detta hufvudsyfte för framställningen, upptager nu boken här och där ett och annat i aflägsnare sammanhang därmed, af beskaffenhet att böra uppmärksammas. Redogörelsen s. 16 f. för rimmen hos Byron, hvilken förf. s. 98 not kallar "slarvmästaren", är redan nämnd. Männe icke dock åtskilligt af Byrons "slarv" skulle kunna ursäktas som en del af Bellmans s. 62 genom att han "i likhet med en fortlevande tradition bland rimmarne på hans tid möjligen tillåtit sig att para samman ord som kanske icke i mannaminne klingat lika i riksspråket äller i det verkliga uttalet".

Undersökningen af Bellmans rim utsträcker till alla själfjuden, icke blott *a-ä-e*-serien, och en del slutsatser dragas rörande hans uttal, s. 66 om kort slutet *å*-ljud i åtskilliga ord, som nu hafva kort öppet, s. 67 om att rimmet *ljus* : *Morfeus* tyder på att det senares trycksvaga *-us* har samma kvalitet, ehuru kort vokal, som det nuvarande *u* i *hus*, antaganden, hvilka väl åtminstone böra ställas under framtidens dom. Att *se'n* af Bellman oftast uttalats 'sänn' synes förf. s. 80 hafva betygat, detta ord anser han s. 81 i Stockholm hafva gått i spetsen för den fortsatta sänkningen af kort slutet *e* ("ett enda skepp") till kort öppet *ä* ("ätt ända skäpp"). Det synes dock, som om denna sänkning snarare hade naturen af en ljudlag än af en analogibildning.

Under redogörelsen för Bellmans rim finnes s. 58 noten anmärkningar om metriken i *Atis och Camilla* af G. Ph. Creutz.

Till anmärkningen s. 29, att Värmland är den enda trakt, som framför (r)l förmår behålla långt öppet ä: *ärlig, förfärlig* uttalas där med samma *ä* som *äta, väg, ära, förfära*, (d. v. s. *ä* i rsp. *äss* men långt), vill jag foga den upplysningen, att detsamma torde gälla om min födelsebygd Västmanland, som äfven med Värmland delar egenheten att uttala *älska, vän* som *æl-ska', væn'.* Då förf. s. 34 funnit, att äfven Delsbostintan säger *væn'*, synes fastställandet af detta uttal i Värmland, Västmanland och Norrland böra utgöra en stark maning för förf. att utsträcka sina studier öfver riksspråksuttal äfven till trakterna norr om hufvudstaden, om hvilkas uttal han s. 10 säger sig sakna personlig kännedom. Vi, barn af dessa landsändar, synas annars hafva skäl att frukta, att vårt riksspråksuttal blir otillbörligt åsidosatt i svenska akademiens ordbok, på hvars uttalsuppgifter förf:s *Svensk uttalsordbok* kan antagas öfva stort inflytande, då ingen representant för vårt uttal finnes anställd vid ordboksarbetet. I min anmälan af *Svensk uttalsordbok*, Nystavaren IV, har jag s. 149 f. anfört åtskilliga skiljaktigheter mellan denna ordboks uppgifter och mitt uttal af riksspråket.

Stockholm den 20 december 1898.

Erik Brate.

W. G. Collingwood and Jón Stefánsson, A pilgrimage to the saga-steads of Iceland. Ulverston 1899. 4:to, 187 ss. 21 sh.

Ovenanförte, rigt illustrerede værk, som tæller 13 helsides farvetryk og c. 150 i teksten indtrykte billeder, angiver som sit hovedformål ved hjælp af billedningerne at udfylde det savn, som hos læserne af islandske sagaer opstår ved, at disse kun lejlighedsvis, og hvor begivenhedernes gang fordrer det, skænker landskabsbeskrivelsen nogen opmærksomhed, hvorhos forff. hævder, at selve den omgivende natur har påtrykt de optrædende personer sit præg, og kendskab til den således også fremmer forståelsen af disse. Overensstemmende hermed betragtes teksten som det underordnede, hvis hvis opgave bliver at give det nødvendige til billedernes forståelse. Materialet er tilvejebragt ved en sommerrejse til Island 1897, under hvilken forff. ses at have berejst den centrale del af Vestisland (Snæfellsnes, Dala, Mýra og Borgarfjord sysler) samt de tilstødende dele af Nordisland (Hrútafjord syssel) og Sydisland (Arness og Rangárvalla sysler), hvorimod de kun ved en sørejse langs kysten har fået et almindeligt overblik over de øvrige dele af landet.

De sagaer, hvis skueplads fornemmelig illustreres, er Njáls saga, Hólmverja saga, Egils saga og Gunnlaugs saga, Eyrbyggja saga, Laxdæla saga, Kormaks saga, Grettis saga; dog også andre

sagaer berøres, og optrin fra Landnámabók og senere tider fremdrages. Billederne, som skyldes Collingwood, er dels lyse, livlige (undertiden næsten for livlige) farvetryk, dels zinkætsede tegninger, som ved deres matgrå tone ikke undgår en vis ensformighed. Med hensyn til naturtrokken kan man måske gøre den almindelige bemærkning, at landskaberne får en noget mere alpin karakter — med stejle fjældtoppe, bratte skrænter —, end der i almindelighed tilkommer den islandske natur; ligeledes synes snepletterne — måske som følge af en særlig kølig sommer — at være temlig rigelig anbragte. Selvfølgelig kan det også have sine vanskeligheder at forlige de kunstneriske fordringer med valget af det standpunkt, som vilde give det bedste overblik over den enkelte historiske gård, plads, egn o. s. v. Der er dog utvivlsomt gennem disse illustrationer givet et nyt bidrag til en anskuelig forestilling om islandske sagalokaliteter og herved banet en vej, som fortjener opmærksomhed. Som vellykkede gengivelser af almeninteressante steder kan fremhæves Geirshólmr i Hvalfjord, Egil Skallagrímssons hovedgård Borg, Helgafell og flere lokaliteter på det med særlig forkærlighed behandlede Þórsnes, lokaliteter i Laxárdalur og Hvammsveit m. fl.¹⁾

Teksten slutter sig i det hele heldig til afbildningerne, som en om natursans vidnende landskabsskildring, eller fremhævende momenter af stedets historiske betydning. Forff. tager jævnlig anledning til at jævnføre islandske stedsnavne med tilsvarende engelske former, og om navne (og ord) overførte fra keltisk gives lejlighedsvis oplysning²⁾.

Forff. angiver i indledningen, at de ikke agter at sætte arkæologisk-topografiske problemer under debat og vil søge at undgå omtvistede æmner. Det vilde selvfølgelig også være ubilligt i en bog som denne at forlange historisk-filologisk fagkundskab. Dog kunde forff., selv som dilettanter på dette område, uden vanskelighed gennem let tilgængelige kilder have orienteret sig bedre end sket er og ved nogen agtpågivenhed have undgået en del mindre heldige fejltagelser. Af sådanne unøjagtigheder skal i det følgende nogle anføres i en rækkefølge, der stemmer med værkets plan (stoffets fordeling i 12 efter topografien ordnede afsnit).

¹⁾ Til sammenligning med dette forsøg på en illustration af de islandske sagaers skueplads kan fremhæves, hvad kaptajn D. Bruun, på grundlag af tegninger og fotografier, har offentliggjort gennem den danske Turistforening og dansk Geografisk Tidsskrift (1897 ff.) samt i sin bog "Fortidsminder og Nutidshjem paa Island", Kbh. 1897.

²⁾ Af hvad forff. på dette område véd at meddele kan fremhæves følgende navneforklaringer: *Duffakr* (*Dubhthach*) den sorte, *Drafdritr* (*Dreath-treithe*) mager-ansigt, *feilan* (*faelan*) ulvehvalp, *Melkorka* (*mel, corcar*) rosenhonning; til de islandske ord *slafak* (græs) og *kraðak* (vrimmel) opstilles som keltiske grundformer *slamhac* og *creacht*, **creaghdag*. Også *Kollr* og *Sámr* vil forff. aflede af keltisk. Til det under *pyrill* i Ox-forder-ordbogen anførte keltiske 'thyril' gives en berigtigelse, hvorefter det citerede ord i virkeligheden lyder *thyvel* eller *thible*.

I første afsnit, hvor altingsstedet på Þingvellir ret udførlig behandles, ender forff. med at godkende den ene rette opfattelse, at det ved tradition udpegede lovbjærg i lavasletten øst for Øxará er nægte, men ikke des mindre er billedstoffet væsentlig anlagt på at fremhæve denne lokalitet, og i denne henseende forbereder allerede bogens titelbillede (med en i øvrigt vellykket udsigt fra dette punkt over Þingvalla præstegård og sø); værre er det imidlertid, at forff., hvor de selv skal udpege en plads for lovbjærgen vest for Øxará, argumenterer ud fra, at den stenkrés på Almannagjá's østskrænt, som endnu ved begyndelsen af 18. årh. var bevaret ¹⁾, har været "lovrettens domring", da lovretten som bekendt i fristatens tid havde sæde på sletterne nord(øst) for Øxará og senere vel flyttedes vest for åen, men da fik plads på selve åbredden under skrænten; endvidere er "domring" her et meget uheldigt udtryk, da lovretten først efter fristatens undergang blev dømmende. Vigfusson, som forff. flere gange citerer, har med hensyn til lovbjærgsspørgsmålet i hovedsagen først af alle set rigtig, men enkelthederne i hans bevisførelse er ofte løse indfald, som ikke fortjener at fremdrages. På et i øvrigt vellykket og meget oplysende, i teksten indtrykt fugleperspektiv af altingsstedet, gengivet efter model, kunde man ønske fjærnet en tilkomponeret krés-tomt på sletterne nordfor åen og en vistnok højst tvivlsom bodtomt på en lavatange nord for pseudo-lovbjærgen.

Fra Haukadals i Arness syssel gives afbildning (desværre ikke fotografi) af en til kirkedørsringen hørende bronzeplade med indskrift i fraktur; tegningen må være unøjagtig, da indskriftens gengivelse er sproglig (og reelt) umulig ²⁾.

Når forff. ved omtalen af Oddi sætter dette stedsnavn i forbindelse med "Edda", slutter de sig til en opfattelse, som neppe har fremtiden for sig.

S. 26 vil forff. i et nedarvet slægthad se grunden til fjendskabet mellem den lovkyndige Mørdr og Njáls sagas berømte helt Gunnarr Hámundarson, men uheldigvis forveksles Gunnars modstander Mørdr Valgardsson med en helt forskellig mand Mørdr gígja. Højest besynderlig nævnes 2 gange (s. 28 og s. 30) en hulvej på Gunnars gård Hlíðarendi lá.

Den til omtalen af jøkeldalen Þórisdals knyttede gisning, at Grettis sagas og lignende kilders halvjætter skulde være rester af islandsk urbefolkning, må stå for vedkommende forfs egen regning; hvad der anføres om at dalen lige til dr. Þ. Thoroddsens besøg for nogle år siden var helt forglemt, er mindre nøjagtigt.

Under Borg i Mýra syssel ofres uheldigvis et billede til "Kjartans grav" med tilhørende runesten, hvis indskrift læses HIAR(!)

¹⁾ Årtallet 1742 (s. 14) er vel en trykfejl for 1724.

²⁾ Værkets næste afbildning er det fordums bispesæde Skálholt. Forff. oplyser — desværre uden gengivelse —, at en tegning af domkirken (og bispegården?) fra år 1772 befinder sig i British museum.

HVILAR(!) HALUR KIARTAN OLAFSSON, medens der står "Hier hviler Halur (o: Hallur) Hranason", og der tilføjes den besynderlige oplysning, at det er Islands eneste runesten, medens man dog har over 30 sådanne indskrifter udgivne.

Hvor megen keltisk påvirkning man end vil søge hos oldtidens Islændere — dampbade (som s. 79 antaget) har de sandelig ikke behovet at lære dér, da sådanne var vel kendte i Skandinavien.

Angående Helgafell gives der den forbavsende oplysning (s. 95), at Gudrun Osviversdatter her 'grundede et kloster, som udviklede sig til et berömt dobbeltsamfund af munke og nonner'; Helgafell kloster var i virkeligheden et 1184 fra Flatey hertil overført (sml. s. 105) augustiner-munkekloster; Gudrun skal på H. have henlevet sine siste dage som eneboerske — andre "nonner" kendes ikke her.

Nogen udtalelse af prof. Möbius i Kormaks saga angående lokaliteterne Valastadir og Múli (sml. s. 144) har jeg ikke kunnet finde.

I arkæologiske udgravninger — der helst burde være forbeholdt sagkyndige — har forff. også forsøgt sig. Ved Helgafell kirkegård har de undersøgt Gudruns foregivne grav, der skal have været overhælvvet med sten, men desværre er beskrivelsen af dette murværk (så vel her som i Arbók fornl. fél. 1898) kun lidet fyldestgørende. Ved Öxl på Snæfellsnes mener de at have fundet det i Landnámabok omtalte Ásmundarleíði og her at kunne påvise rester af en højlægning i skib.

Om end ovenstående udsættelser formentlig ikke har kunnet forbigås i en anmeldelse, berører de, som tidligere antydnet, på en vis måde ikke det centrale i bogen, og trods disse pletter vil den kunne anbefales sagalæsere som en behagelig udfyldning til kommentarer af anden art.

København, juni 1899.

Kr. Kålund.

† Oluf Rygh.

Professor Rygh blev allerede som Student af sine Samtidige betegnet som et utvivlsomt Professoremne, og i den Tid af 36 Aar, han beklædt et Lærerembede ved det norske Universitet, har han udrettet og grundlagt saa meget og paa saa mange Omraader, at han i lang Tid vil savnes og vanskelig kan erstattes.

Oluf Rygh var födt 5 Sept. 1833 i Værdalen paa den historiske Grund, Stiklestad, hvor hans Fader Lensmand og Storthingsmand Peder Strand Rygh († 1868) dengang boede. Han blev Student 1850 med Udmærkelse fra Trondhjems Kathedralskole og tog filologisk Examen (ligeledes med Udmærkelse) i 1856. Det sagdes

om ham, at Professorerne i klassisk Filologi, Historie og nordiske Sprog stredes om at faa ham til Stipendiat hver i sit Fag, men han valgte Historie, fordi han derved ogsaa ved Siden af kunde komme til at dyrke "Oldnorsk" (nordisk Filologi), navnlig Sagslitteraturen. Han blev Stipendiat i 1858 og under sin Lærer P. A. Munchs Ophold udenlands 1859—61 fungerede han som Docent i Historie, samtidig med at han blev Keyzers Assistent ved Oldsagssamlingen. Efter Keyzers Død 1863 blev R. Lektor (siden 1866 Professor) i Historie. Som Historiker holdt han hyppigst Forelæsninger over Oldtidens Historie og Folkevandringstiden samt nordisk Historie og gennemgik ved Siden deraf for de filologiske Studenter historiske Kildeskrifter, f. Ex. Kongesagaerne; skjönt hans Forelæsninger var klare og grundige — som alt hvad han foretog sig —, foretrak han tidligt en Stilling, hvori Forelæsningsvirksomheden ikke lagde helt Beslag paa hans Arbejde. Dertil frembød sig en Anledning, da i 1875 Universitetets Oldsagssamling blev helt skilt fra hans Embede, og i den for ham oprettede Stilling som Bestyrer af Oldsagssamlingen og Professor i nordisk Arkæologi fungerede han siden til sin Død.

R.s Virksomhed var baaret af sund, nøgtern Kritik, ikke mindst Selvkritik; han havde liden Spore til videnskabelig Produktion, idet han mente at han som Historiker ikke havde noget nyt at sige. Derimod førte hans Beskæftigelse med den da nye Videnskab, nordisk og forhistorisk Arkæologi, med det rige Stof, han havde at lægge til rette ved at beskæftige sig med de arkæologiske Samlinger, ham tidligt til videnskabelig Produktion som Arkæolog. I dette Fag leverede han tidligt flere grundlæggende Arbejder, som "Om den ældre Jernalder i Norge (1869)", "om Helleristninger i Norge" (1873), "Bidrag til en Oversigt over den skandinaviske Stenalder i Norge" (1876), "om den yngre Jernalder i Norge" (1877), og han samlede sine Studier i "Norske Oldsager, ordnede og forklarede af O. R., tegnede paa Træ af C. F. Lindberg" (1880—85), som trods sin beskedne Titel er og bliver et arkæologisk Hovedværk, lige udmærket ved Fuldstændighed i Udvalget og samvittighedsfuld Nöiagtighed i Beskrivelsen. Desuden foreligger der fra ham en Række Gravninger og Beretninger om nyfundne Oldsager i Aarsberetninger fra "Foreningen til norske Fortidsmindes Bevaring", i hvis Direktion han stod fra 1860, siden 1881 til sin Død som Formand. Hans Virksomhed som Arkæolog var dog fornemmelig knyttet til Oldsagssamlingen, som under hans Haand i Aarenes Løb voxte op til en stor og betydningsfuld Samling, lige udmærket ved Rigdom paa Oldsager, ved en rationelt gennemført Ordning og ved mønstergyldige Kataloger, som han selv udarbejdede til den mindste Detalj.

Klarhed, Nøgterhed og Grundighed, — det var hans Karakter som Videnskabsmand og Menneske. Disse Egenskaber blev ogsaa stadig vurderet af andre, og derfor blev han ofte kaldt til

andre Gjøremaal. Pligtmenneske som han var, vægrede han sig aldrig for at deltage i Arbeide, og derfor lagde man hyppig Beslag paa hans Arbeidskraft ogsaa udenfor hans Fag. Han var hyppig Medlem af Universitetets Styrelse, var Administrator eller Formand for videnskabelige Foreninger eller Selskaber for Oplysning; han trængte sig aldrig frem i Forgrunden, men blev ofte søgt som Raadgiver og ydede ofte grundig Hjælp til andres Arbeider, — snart som grundig Kritiker og snart ved positive Bidrag.

Det grundigste Arbeide kom han til at nedlægge i sine Studier over de norske Stedsnavne. Disse havde han fra sin tidligste Studietid beskæftiget sig med, støttet til sin grundige historiske og filologiske Viden og til et stort Stedkjendskab, han erhvervede sig ved sine indenlandske Reiser og arkæologiske Gravninger. Den ydre Anledning kom til, at under Revisionen af Landets Matrikel en Kommission blev nedsat i 1878 for at revidere Stedsnavnenes Skrivemaade. Som Medlem af denne Kommission bereiste R. sammen med Sophus Bugge flere Somre Landdistrikterne for at samle Oplysninger om Stedsnavnenes Udtale, og om Vintrene forfulgte han ethvert Spor af alle norske Stedsnavnes ældre Former i Kongesagaerne og andre historiske Skrifter, i det norske Diplomatarium (12 tykke Bind), i Jordebøger og i Skattemandtall fra ældre Tider. Samtidig som han gjennemgik den reviderede Matrikel og her bestemte sammen med sine Kolleger Stedsnavnenes nye Skrive- og Udtaleformer, udarbejdede han paa Grundlag af sine Samlinger et topografisk Register aftsvis i 17 Folio-Bind, som han under det beskedne Navn "Oplysninger til norske Gaardnavne, samlede af den i 1878 nedsatte kongelige Kommission til Revision af Gaardnavnene i Matriklen, ordnede og renskrevede af O. R." deponerede i Rigsarkivet til Brug for enhver interesseret; hertil sluttede sig ogsaa et af ham udarbejdet Hefte "Bemærkninger til det til Rigsarkivet overdragne Exemplar af Navnekommissionens Oplysninger til norske Gaardnavne". Skjønt opfordret fra forskjellige Sider, var R. længe uvillig til at forsøge paa at faa dette store Arbeide trykt. Derimod ydede han hyppigt Bidrag til andres Arbeide over Stedsnavne og leverede ogsaa selv meget værdifulde Bidrag til Oplysning om Stedsnavne, saaledes om throndhjemske Gaardnavne i det Throndhjemske Videnskabselskabs Skrifter (1882, 1891), — om Stedsnavne paa *-lo* og *-skjálfa* i dette Arkiv (1891 og 1892), om "Norske Stedsnavne" i Christianiaavisen "Landsbladet" (1893—96), om "norske Fjordnavne" i "Sproglig historiske Studier til Prof. Unger" (1896) o. fl. Steder. Det var først, da Storthingsmand Hægstad vakte Motion om at faa det store Værk trykt paa Statens Omkostning (1894), at Rygh gav sig i Færd med at redigere til Trykken sine Samlinger. Og allerede i 1897 og 1898 forelaa de to første Bind, omfattende Smaalenenes og Akershus Amters, færdige fra hans Haand; det første Bind var ledsaget af en almindelig "Indledning", der baade giver Oplysninger

om hans Methode og en foreløbig Oversigt over hans Resultater ved Forklaringer af de almindelige Sammensætningsled. Da R. udgav 1:ste Bind, stod han i sit 65:de Aar, men ingen ventede andet end at han med sin bekjendte kraftige og sunde Natur kunde opleve at faa det samlede Værk fuldendt i sin Levetid. Desværre rev en pludselig og kortvarig Sygdom ham bort fra Arbeidet 19 Aug. 1899, da allerede 3:die Bind (Hedemarkens Amt) laa omtrent færdigt til Udgivelse og han havde under Udarbejdelse 4:de Bind (Kristians Amt), hvoraf omtrent Halvdelen var færdigt til Udgivelse. Det er dog at haabe, at Ryghs grundige og omhyggelige Samlinger kan blive udnyttet af andre, saa at de kan komme Eftertiden fuldt til Gode. Under Virksomheden med Stedsnavnene udarbejdede han ogsaa Sammenstillinger af de ældre Personnavne og af de Elve- og Bækkenavne, som er indgaaet som Sammensætningsled i Stedsnavne, og ogsaa disse foreligger saa fuldstændig afsluttede fra hans Haand, at de kan og vil blive offentliggjorte.

Sophus Bugge, som har været en Ven og Medarbejder af Rygh fra Ungdomsaarene, har i en Tale til de norske Studenter omtalt Rygh som Forsker saaledes: "Han var ung, da han først traadte frem, men man fandt i ham en fuldmoden Mand. Han stod der udrustet til sin Gjerning, til videnskabelig Granskning og til den med hans Stilling forbundne ydre Virksomhed, med sjeldne Forstandsevner og med sjelden Arbeidskraft. Klar og behersket, nøgtern og kritisk, begavet med eminent sund Sans, praktisk og paalidelig. En ægte realistisk Aand.

Hans mundtlige og skriftlige Fremstilling var klar, naturlig og logisk. Hans Kundskaber var allerede i hans tidlige Ungdom merkelige. Jeg har ikke kjendt nogen Mand, hvis Viden var saa sikker; for hvem hans Viden var i den Grad hans fulde, selverhvervede Eiendom. Rygh havde ikke let for at lære af andres Opfatning og Kombinationer eller af videnskabelig Diskussion med Studiefæller. Han maatte lære ved eget Arbejde af Kjendsgjeringerne.

Han var ikke, som sin geniale Forgjænger Peter Andreas Munch, en af de Naturer, der aner forud gennem Fantasiens skabende, men stundom gjøglende Virksomhed, som samler de spredte Glimt til et rigt Billede.

Oluf Rygh rørte sig i sin Granskning ikke gerne udenfor de Omraader, hvor der var haandgribelige trygge Holdepunkter; men der skred han frem med sjelden Sikkerhed. I Gjetningernes gryende Halvlys følte han sig fremmed. Han traadte da heller tilbage med en selvbevidst Udtalelse om at "Det ved vi ikke"; thi han forstod den vanskelige *ars nesciendi*.

Oluf Rygh var en Bygmester, som ved eget Arbejde samlede hver Sten til sit Bygverk og lagde dem alle med sikker og ordnende Haand tilrette.

Hans Blik var sundt og skarpt; hans Omtanke og Kritik altid vaagen; hans Udholdenhed svigtede aldrig; hans samvittighedsfulde Nøiagtighed var udstrakt til enhver Enkelhed. Derfor reiste der sig en Bygning, hvis Grundvold ikke svigter."

Lad det være mig tilladt ogsaa at citere Bugges smukke og sande Karakteristik af Ryghs Personlighed:

"Naar jeg beder Dem bevare hans Minde, er det end mere, fordi det var om trofast Kjærlighed til sit Folk han bar Vidne, ikke i Ord, men i Arbeide. Og det er allermest, fordi han var en sjelden helstøbt Karakter, en sjelden ædel Personlighed.

Han var i denne Reklamens Tidsalder en Mand, for hvem det overalt kun gjaldt at være, ikke at synes. En Mand, hos hvem Sanddruhed og Paalidelighed saaledes havde gennemtrængt hans hele Væsen og Færd, at endog hans videnskabelige Arbeider derved fik et moralsk Stempel.

Denne indesluttede Mand, som sjelden søgte Raad, var altid rede til velvillig og opofrende at støtte og hjælpe andre.

Han, Manden med den klare kolde Forstand, var godgjørende og menneskekjærlig. Han var uegennyttig i den Grad, at han nødig søgte den retsmæssige Løn for sit Arbeide, hvor andre vilde kræve den.

I ædel Selvbevidsthed var han tro mod sin Overbevisning. Han var fremmed for al Lavhed.

Jeg ved ikke om, at Oluf Rygh nogensinde har sagt et Ord eller udført en Handling, som var ham intellektuelt eller moralsk ikke værdig.

Lad ham derfor mindes!"

3. Marts 1900.

Gustav Storm.

